Ifjúság, ifjúság!...

Ifjúság, ifjúság... Akad-e szavunk, amely ennél gyakrabban s ennyire gazdag és ellentétes érzelmi árnyalással hangzik fel újra és újra napjainkban, mint éppen ez? Bizakodás és gyanakvás, nosztalgia és közöny, szeretet és harag, felelősség és elfordulás, együttérzés és féltékeny irigység..., és még hány és hány érzelem kíséri, árnyalja a nyilatkozatokat, véleményeket, várakozásokat!

A mindenkori ifjú nemzedék színre lépése régtől fogva foglalkoztatja az írókat. Az apák és fiúk viszonya, a fiatalok önmagukról és egymásról vallott nézetei sok vers és regény, elbeszélés fő témája a mi irodalmunkban is, a reformkortól napjainkig. Antológiánk fő célja azonban, hogy a *mai* fiatalok elé tartson tükröt: ilyenek vagytok, így látjátok magatokat, egymást és a környező világot, így kerestek s választjátok meg benne a helyeteket. Az elbeszélések és riportok szerzői közt találunk

Ifjúság
Ifjúság!...

Ifjúság, ifjúság!...

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ / 1976

VÁLOGATTA ÉS AZ ELŐSZÓT ÍRTA: ILLÉS LAJOS

© ILLÉS LAJOS (EDITOR) 1976

ISBN 963 09 0648 1

AZ OLVASÓHOZ

Ifjúság, ifjúság... Akad-e még szavunk, mely ennél gyakrabban s ennyire gazdag és ellentétes érzelmi árnyalással, sűrű indulati telítettséggel hangzik fel újra és újra mindennapjainkban, mint éppen ez? S bizonyára most is, szerte az országban, amikor ezt az antológiánkat, melynek címéül választottuk, kezébe veszi és felnyitja a kedves olvasó. Ha volna egy olyan különleges készülékünk, mely e szót színező-telítő különböző érzelmeket, indulatokat mindenütt hangokká alakítaná, majd kiszűrné, elkülönítené és felerősítené, valamiféle modern nagyzenekari műre emlékeztetne. Bizakodás és gyanakvás, nosztalgia és közöny, szeretet és harag, felelősség és elfordulás, együttérzés és féltékeny irigység, büszkeség és szégyen, öröm és fájdalom, remény és megcsalatottság... s még hány és hány érzést kifejező hang kavarogna, vegyülne, bizarr ellenpontokat, meghökkentő harmóniákat és diszharmóniákat létrehozva!

Ha kibontakozva az érzelmek, hangok hullámaiból, a kutató értelem fényét gyújtjuk fel, s így vizsgáljuk e szó – ifjúság – fogalmi körét, tartalmát, akkor is különös élmény vár ránk. Ahány oldalról közelítjük meg az ifjúságot, annyiféle vonás, szín válik rajta láthatóvá. Mintha mindig különböző, mást és mást felbontó prizmán hatolna át a vizsgálódás fénye. Enyhébb elbírálásra jogosult életkori csoport, mely fejlettebb ugyan, mint a cselekedeteit mérlegelni és értékelni még nem tudó gyermek, de önmagáért teljes mértékben nem képes úgy

felelni, mint a felnőtt – állapítja meg a jogász. Átmenet a nemi semlegességből a nemileg funkcióképes organizmusba, a gyermeki teljesítő- és konstitúciótípusból a felnőtt teljesítő- és konstitúciótípusba – teszi hozzá az orvos. A személyiség kibontakozásának kora, az önmeghatározás, a helyzettisztázás, az értéktudat, a jellem kialakulásának ideje – nyilatkozik a pszichológus. A hivatás- és pályaválasztás, a szakmatanulás, az önálló munkához szükséges képzettség megszerzése, az önálló élethez nélkülözhetetlen világnézet, erkölcsiség, műveltség elérése – így látja a pedagógus. A társadalomnak az a része, csoportja, rétege, melyet felkészítenek (felkészül!) azoknak a feladatoknak és normáknak vállalására, amelyek az adott társadalom felnőtt emberére várnak – ekképpen vélekedik a szociológus. Az ifjúság, általában az ifjúkor történelmileg és társadalmilag is determinált jelenség, ezért tartama, tartalma, megnyilvánulási formái, jegyei nem öröktől fogva valók, hanem változnak, s szintúgy a társadalom követelményei iránta. A társadalom, a tudomány, a technika fejlődése, az életviszonyok alakulása – mind, mind meghatározza az ifjúság helyzetét, fejlődésének tartalmát és a rá váró feladatokat. Rámutatnak arra is, hogy a jelenkor ifjúságát új tényezők, folyamatok határozzák meg: az akceleráció, a családi élet átalakulása, az információ-robbanás, a felgyorsult tudományos és műszaki fejlődés és még sok más. Vagyis az ifjúság képe egyre újabb vonásokkal, színekkel gazdagodik, ahogy egymás után megszólalnak a tudományágak képviselői. Pedig az utat még korántsem jártuk be teljesen, és a megkérdezett tudományágak kapuin éppen csak bekukkantottunk.

Hasonló tapasztalatokkal jár az, ha az idősebbek és fiatalok viszonyának alakulását, önnönmagukról és egymásról alkotott szemléletét vizsgáljuk. A történelem, az irodalom a látásmódok, modellek egész sorozatát őrzi. Petőfi nyugtalanító,

gúnyos kételye („Lesz-e gyümölcs a fán, melynek nincs virága? Avagy virág vagy te, hazám ifjúsága?..."), Adynak a fiatalokba vetett felhőtlen bizalma („Lányok s ifjak szívei védenek"... „... szívem fölemelem S így üdvözlöm a mindig újakat..."), Juhász Gyula dacosan-keserű feljajdulása („Fiatalok, még itt vagyok!"), József Attila lázadó kétségbeesése („Nincsen apám, se anyám"), Radnótinak az embertelenségben és barbárságban is vigaszt adó reménye („... élnek... csecsszopók, akikben megnő az értelem, világít bennük..."), Illyés Gyula „ifjúi hit paradicsomát" őrző hűsége („Tudok, ha mást nem, egy ifjút, ahogy eget és földet magához ölelve, Mózesként tekint mégis a jövőbe...") És még mennyi gondolat, érzés, vágy, igény, amit az ifjúság élménye, látványa, emléke ihlet, szít és lobogtat fel.

De ha meggondoljuk, hogy az ifjúság léte, helyzete, arculata, mozgása, alakulása, szerepe az egyén és közösség fejlődésében különlegesen izgató és jelentős kérdés, nem is csodálkozhatunk a gondolatok, érzelmek, látásmódok és magatartásformák e hullámzó áradatán. Szemlélete, értékelése mindig az emberiség, a nemzet, a nép legnagyobb sorsproblémáihoz kapcsolódott: fennmaradásához és továbbhaladásához, forradalmaihoz és az emberi boldogság megteremtéséhez. Engels az emberi haladást egymást követő, folytató és korrigáló nemzedékek tevékenysége láncolatának látta. Ebben az értelemben nincs külön ifjúsági Glóbusz. Az ifjúság problémáiban egész társadalmunk problémái tükröződnek. Az igazi konfliktus, ami az apákat szembeállíthatja a fiaikkal vagy a fiakat az apákkal, nem a szokványos és elcsépelt generációs ellentét, hanem ennél differenciáltabb tartalmú: a maradiság, a konzervatív orthodoxia és a progresszió, az új iránti fogékonyság ellentéte, a világnézet, az erkölcsiség ellentéte. Ilyen értelemben az apák sáncain belül is lehetnek tizenévesek, és a

fiúk falanxaiban is vének, mert a mérce nem az életkor, hanem az élet és a kor megértése, olyan értelem, magatartás, erkölcsiség, mely a fejlődés sodrában képes a szüntelen megújulásra, az új feladatok felismerésére és vállalására. Más kérdés, hogy erre a fiatalokat és az idősebbeket egyformán fel kell készíteni, ehhez a megértéshez és az adekvát magatartáshoz hozzásegíteni, és a bizalmatlanság, a szakadás, a nem reális szemlélet irányzatait le kell küzdeni. Valójában csak erről a nézőpontról lehet egységbe fogni, helyes irányba terelni és rendezni mindazt a sokféle és sokirányú gondolatot, érzelmet, benyomást, kutatási eredményt, mely az ifjúsággal összefüggésben és az ifjúságról kialakul. Ezt az igényt alapozza meg s teszi időről időre konkréttá pártunk ifjúságpolitikája, feltárva és kidolgozva az ifjúság szemléletének és segítésének, a körükben végzett politikai és ifjúsági mozgalmi munkának az irányelveit.

Felszabadulás utáni irodalmunk, a kor teljességének megragadására törő igyekezetében és az új társadalmat építő szenvedélyének sugallatait követve, megörökítette a fasizmus és a felszabadulás korának ifjúságát, a fényes szellők nemzedékét éppúgy, mint a szocialista társadalmunk kataklizmáiból kibontakozó „tűz-táncos" fiatalokat. Itt és most nincs terünk és lehetőségünk arra, hogy mérleget készítsünk: megtett-e mindent, amit megtehetett volna? Annyit azonban megállapíthatunk, hogy az ifjúság helyzete, sorsa, magatartása a hatvanas évek elejétől kezdve van jelen egyre nagyobb vonzással irodalmunkban, nyilvánvaló összefüggésben a már teljesen a felszabadulás után felnőtt fiatal nemzedék színre lépésével. Ezt a szemléleti átalakulást jelzi Darvas Józsefnek a Magyar Írók Szövetsége 1962. májusi közgyűlésén elmondott beszéde: „Tudomásul kell vennünk a fiatalok helykeresését, és kevésbé kellene idegeseknek lennünk . . ., mert őket ma itt, ebben a

világban ugyanúgy ennek a kornak az ellentmondásai izgatják, mint ahogy minket izgattak a mi korunkban a mi világunk ellentmondásai. Az ő sokszor illetlennek látott mocorgásuk, helykeresésük – sokszor helytelen úton való helykeresésük – alapja itt van. Ennek a fiatal nemzedéknek legjobbjait tulajdonképpen egy újfajta forradalmi magatartás tartalmának keresése izgatja, s ebben kellene nekünk segíteni őket . . ."

A tisztázó viták, kezdeményezések ellenére, irodalmunk sokáig nem tudott kitörni a nemzedéki egyoldalúság béklyóiból. A bölcs öregek és a kiégett fiatalok vagy az elfáradt, megtört, tévelygő idősebbek és a tiszta, gáncstalan erkölcsi fölénnyel feszítő ifjak szembeállítása határozta meg a művek konfliktusait. Olyan felfogás is kifejeződött, mely a különböző nemzedékek teljes antagonizmusát hirdette. De az írói kísérletek, a teoretikus munka és az egyre erősödő társadalmi igények hatására az utóbbi években mindinkább utat tör egy komplexitásra irányuló, egészséges, reális szemlélet, melynek eredménye az ifjúság egésze megismerésének, megértésének és a helyzetébe való beleélésnek fokozódó igénye s az erre épülő segítő szándékú, felelős kritika. Íróink egyre kevésbé érik be a külsőségek, az extrém típusok, a szűk ifjúsági rétegeket érintő kérdések megragadásával. Sőt igyekeznek nemcsak kérdéseket feltenni, hanem meggyőző válaszokat is adni.

Ezt szeretnénk elősegíteni ezzel az antológiával is, melyben serdülő ifjakról és felnőtt fiatalokról szóló írásokat gyűjtöttünk egybe, túlnyomórészt a legutóbbi 5–6 év szépprózai termésből; de felvettünk néhány korábban született elbeszélést is, olyan műveket, melyek mintegy előlegezik a legfrissebb termés fontos problémáit (pl. Galgóczi Erzsébet, Dobozy Imre, Molnár Zoltán és mások elbeszélései). Műfaji vonatkozásban a novellát, az elbeszélést részesítettük előnyben, de ha az ifjúságról kialakuló epikai kép teljessége megkívánta, az irodalmi

riporttól, sőt a regényrészlettől sem idegenkedtünk. Hiszen az volt a legfőbb törekvésünk, hogy az adott keretek lehetőségeihez mérten minél érdekesebb, változatosabb, gazdagabb és eszméltetőbb képet adjunk mai ifjúságunk helyzetéről, problémáiról. A ciklusok, amelyekben az írásokat elrendeztük, bizonyos értelemben az írói érdeklődés jelenleg kialakult legfőbb irányait is éreztetik. A *Vonzások és taszítások* címen egybefoglalt elbeszélések az apák és a fiúk, az idősebb és a fiatal nemzedékek viszonyának, ütközéseinek, egymásra hatásának képeit ábrázolják. *A felnőtté válás sodrában* című ciklus darabjai – ahogyan a cím is jelzi – az ifjúság fejlődésének belső drámáját tárják fel, önálló személyiséggé érésük, társadalmi beilleszkedésük sajátos, korunkra jellemző vonásaira villantanak fényt. *Mi, felnőtt fiatalok* címmel az önálló életüket kezdő ifjak helyzetét, törekvéseit, gondjait feltáró műveket foglaltuk egységbe. Teljességre nem törekedhettünk, jóllehet viszonylag gazdag termésből válogathattunk. Az is bizonyos – antológiánk is nyilvánvalóvá teszi –, hogy irodalmunknak, eredményei ellenére, ebben a vonatkozásban is sok még a tennivalója. Amennyire örvendetes, hogy legújabban – igaz, többnyire a riport szintjén – növekszik az érdeklődés a munkásfiatalok iránt, annyira fájdalmas, hogy szinte alig találunk írói híradást a falu ifjúságáról. Szólhatnánk még a fiatalok sok más eszmei, erkölcsi, művelődési, közéleti, mozgalmi problémájáról, melyek egyelőre még felfedezésre, íróra várnak. Mégis úgy véljük, hogy az igények körvonalazása helyett inkább az olvasó szeretetébe ajánljuk mindazt, ami eddig megszületett, s amiből antológiánk válogatást nyújt.

A záró ciklusban – *Ha ma húsz éves lennék* – nemrég elhunyt nagy íróink: Fodor József, Illés Béla, Veres Péter mai fiatalokhoz intézett üzeneteit találjuk meg. Itt olvashatjuk

Illyés Gyula interjúját a fiatalok problémáiról és egyik művének részleteit. E ciklus írásainak igényei, kívánságai számos vonatkozásban programot és kritikát is adhatnak, nemcsak a fiataloknak, hanem az ifjúság iránt érdeklődő, életének ábrázolására vállalkozó, érte felelősséget vállaló idősebb és fiatalabb íróinknak is.

Illés Lajos

Vonzások és taszítások

Laci szendvicseket csinál a konyhában. Bosszúsan keni a vajat a kettészelt zsemlére, közben be-bekap egy szelet szalámit. Ha Verasics mérnök feljön hozzájuk, márpedig hetenként háromszor feljön, az ő dolga uzsonnáról s kávéról gondoskodni. De nem ez bosszantja, amúgy is készítene uzsonnát kettejüknek, hanem az, hogy Verasics készségesen pimasz képe egyre pimaszabb s egyre kevésbé készséges, akár egy bejárónőé, akit úgysem lehet kidobni, mert nincs helyette más, s az ő apja nagyon jól látja mindezt, és lenyeli... Nemsokára fél hét, Krisztina hétkor várja őt a híd budai feljáróján. Telefonálni kellene neki, most még jókor van, nem indult el a Fátra utcából: kedves, valami közbejött, valami fontos és súlyos dolog, majd holnap mindent elmondok. Igen, ezt kellene tennie, este meg, amikor a mérnök elmegy, odaállni az apja elé, és végre nyíltan megkérdezni tőle: apa, hát miért csinálod ezt, miért szégyeníted meg magad?

Odakint sietősen száll le az este, a szemközti ház aljának lila árnyéka szemlátomást feketedik. A patikából Czikolai néni, a házmester anyja jön ki, két kézre fogja Mira-vizes üvegét, a járda szegélyén jobbra-balra tekint, aztán rémülten lohol át az úttesten, noha a közelben még egy nyavalyás biciklit se látni. Lacinak szűk a konyha, kitárja az ablakot: élesen friss, hervadt falevélszagú szél csap be rajta meg a helyiérdekű motorkocsijának füttye. A cukrászda előtt lódenkabátos suhanc sétál. Elmegy a sarokig, aztán visszajön, két keze a zse-

bében, könyöke kifeszítve, mint a vitorla, tenyérbemászó képe van a suhancnak, magasra tartott orra böki a levegőt. Aztán egyszer csak megáll, órájára pillant, és furcsán megzökken, mint egy roskadó torony. Úgy látszik, akit vár, nem jön ... A suhanc gyámoltalanul elsomfordál, megnyúlt gyerekarca világít a szürkületben. Laci hirtelen arra gondol, hogy vele mi történne, ha egyszer sokáig és hiába várná Krisztinát a hídon. Nem, ő nem omlana össze, azt már nem. Első mérgében elnyargalna a Fátra utcába, erélyesen becsöngetne, és ...

És?

Krisztina édes és szomorú teremtés. Menekül hazulról, görcsösen ragaszkodik a mindennapi találkozáshoz, és ha együtt vannak görcsösen és naivul igyekszik semmi más, csak önfeledt szerelmes lenni. De séta közben is eszébe jutnak otthoni keserűségei, és aztán csak mondja őket, csapongva s önkéntelenül; mintha az utcára is magával kellene vinnie egy gombolyag fonalat, amelynek a vége lakásuk küszöbére van szegezve. Apja árnyéka kíséri mindenüvé. Laci csak egyszer volt náluk, s a mogorva, haragosan gúnyolódó Marthe Zoltán elkápráztatta őt a magáéhoz képest mindenesetre imponáló világirodalmi tájékozottságával, csípős aforizmáival, fölényesen találó megjegyzéseivel. Laci nem értett meg mindent, amit Krisztina apja mondott. Azt azonban rögtön megértette, hogy ez a bonyolultságban, árnyalatokban is eligazodó, csillogó eszű ember bosszús türelmetlenséggel, szinte megszállott módjára csépeli a nagyképű egyszerűsítéseket, s még inkább a tudálékos együgyűségeket. Ez tetszett is a fiúnak, értő húrokat pendített meg benne. Később Marthe megkérdezte tőle: maga filozófiatanárnak készül? És amikor ő igennel felelt, a férfi elhúzta a száját: szép és felesleges hivatás, manapság csak a verítékszagnak van igazi becsülete. Laci ösztönösen visszavágott: köszönöm szépen a szárnyaló gondolatokat társadalmi

cselekvés nélkül! Szókratész például máig ülhetne az athéni agorán és koptathatná a száját! Marthe komoran mosolygott. Ez jó, mondta. De azért egész este – témáról témára ugrálva, összefüggéstelenül s valahogy mégis mindig célba találva – egy pontra lődözte hegyes nyilait: sajnos, neki még nem sikerült megbizonyosodnia róla, hogy abban a híres társadalmi cselekvésben – úgy általában és esetről esetre is – valóban gondolatok, méghozzá igazi gondolatok testesülnek meg. Lacit ez a tagadás nem hozta ki a sodrából, magában könnyen el is intézte az egészet: Marthe bizonyára másfajta s enyhén szólva kevéssé közérvényű gondolatokat szeretne megtestesülve látni, na de hát ebből nem eszik. De aztán még akkor este történt valami, ami felkavarta őt. Marthe egyszer csak felugrott az asztaltól, kazalformán összedobált papírjai közül kihúzott egy lapot, és egyetlen szó bevezetés vagy magyarázat nélkül, felindultan és hangosan felolvasott egy maga átültette Shakespeare-szonettet, a kilencvenhatodikat. Ódon zenéjű fordítás volt, Laci túlságosan archaikusnak és komornak érezte, de egyben indulatosan erőteljesnek is; és a versnél is jobban hatott rá Marthe, aki az utolsó szó elhangzása után még sokáig állt a szoba közepén, kezében remegett a papír, gunyoros arca kétségbeesetten ijedtté torzult, és miközben könnyeivel küzdött, sípolva kapkodta a levegőt. A versről s önmagáról később sem mondott semmit. De Laci tudta a lánytól, hogy Marthe ragyogó nyelvész, avatott kezű fordító, mivel azonban különcködő, magányos lélek, és mivel – Krisztina szerint – elrontotta a dolgát a kiadóknál, sohasem jut hozzá képességeinek megfelelő, nagyobb munkához. Vacak prospektusokkal, unalmas műszaki brosúrákkal piszmog, emiatt aztán magát is utálja, a világot is. Dolgának elrontása egyébként abból állt, hogy Marthe az ellenforradalom napjaiban valami gyűlésfélén idiótának nevezett egy lektort, és ezt annyi szenvedéllyel tette

(s tán valamelyes tárgyi megalapozottsággal is), hogy utána a lektort többen is idiótának kiáltották ki. Az ilyesmi persze sértés, még akkor is, ha igaz... Elég az hozzá, hogy Marthén rajtaragadt az ellenforradalmár titulus. Később aztán lekophatott volna róla, de hát végre is a vétke sokkal kisebb volt, s ő maga sokkal jelentéktelenebb annál, hogysem a megbántott lektor érdemesnek tartotta volna megbocsátani neki.

Hazafelé menet Lacinak ekkor jutott eszébe először, hogy Marthe Zoltánt és a tulajdon apját gondolatban egymás mellé állítsa. De nem a rokonszenvező hasonlítás, hanem a nyugtalan szembesítés kedvéért. Keserű, elnyűtt ember mind a kettő, látszatra mintha ugyanegy taposómalomban nyűvődnének: holott az egyik erején felül vállal, a másik erejét fecsérli...

Krisztina sohasem úgy kezdi, hogy panaszkodni akar. Ha esténként megpillantja őt a hídon, szomorú szeme hirtelen megnő, gondterhelten merev vonásait kedvesen fellazítja az öröm, a karját messziről lengeti, és csak úgy repül őhozzá. Aztán elindulnak az utcán, és úgy számlálják a házakat – ezt ő találta ki –, hogy mindenik kapu előtt belecsókol Krisztina tenyerébe. A Fátra utca például tizenhét csók az egyik oldalon, huszonkettő a másikon. Mindegyik kapunál záródik a kettejük közti áramkör, felszikráznak ilyenkor. Krisztina áttetsző bőrén lobbot vet a pirosság, és ettől mintha rögtön melegebb s ragyogóbb színekbe öltözne az egész utca. De aztán a lány, rendesen váratlanul – arcán még ki sem hunyt az önfeledt mosoly –, fáradtan megszólal; talán nem is kívánna beszélni, csak úgy eszébe jut az egész, és mondja: apa sohasem mosolyog, nincs is miért... Vagy megállnak egy kirakat előtt, orruk az üvegen, bolondul szorítják egymás kezét, s ezer forintért nem tudnák megmondani, mi van a kirakatban, csak állnának így, egymásnak dőlve, az idők végezetéig: és ekkor Krisztina boldog bódulatára megint ráterül az otthon árnyé-

ka, és megint csak mondja, hogy az apját éppígy elrekesztik a vonzó élettől, mint ahogy a hideg üveglap elrekeszti őket a kirakattól, és tökfejeknél kell házalnia az ő tehetségével, és hát hiába, akinek szerencséje van, arról szívesen elhiszik, hogy okos, aki ellenben szerencsétlen, az lángelmével is hülye marad a világ szemében ... Laci eleinte vitatkozott.

– Ha nem vetted volna észre – mondta mérgesen –, nézz körül erre s amarra, akár az egyetemen, és láthatod: nálunk a tehetség, ráadásul tömegesen, még soha nem kapott ennyire szabad utat!

Krisztina ráemelte ártatlan szemét, egész lényével csodálkozott.

– Nekem mondod ezt? Óriási a verseny az évfolyamon, rémes ennyi értelmes gyerek egy rakáson! ...

Nem, a lánynak eszébe sem jutott, hogy ne vegye tudomásul azt a közeget, amelyben él. Inkább természetesnek tartotta, hogy az olyan, amilyen, ezért nem is töprengett rajta: ellenben az apja sorsa, lénye – mint egy idegesítően kikerülhetetlen zátony – folyton elállta gondolatai sodrát. És aztán, úgy látszik, a családi kötelék nemcsak eredendő összetartozást jelenthet, hanem gondolkodási és ítéleti beidegzettségeket is, az otthon intellektuális bűvöletét. Laci hamarosan abbahagyta a vitatkozást. Minek is folytatná? A beteg előtt hiába vonultatják el a környék egészséges embereit – rajta csak a gyógykezelés segít ...

Vajon sejti-e Krisztina, hogy estéli bánkódásaival mekkora görcsöket rántott össze őbenne?

A szél hevesebben fúj odakint, szemetet kavar, szürke pásztákban csapja neki a háznak. Laci becsukja az ablakot. Egyszerre bántó, élettelen csend fészkel be a konyhába: jólesik, amikor a kávéfőzőben halkan duruzsolni kezd a víz.

– Nos, öregem? Iszunk kávét?

Apja nyitja rá az ajtót. Laci háttal áll neki, a sűrűsödő, kinti homályba bámul.

– Mindjárt! – feleli türelmetlenül.

Bosszantja az unalomig megszokott, pajtáskodó kérdés, amely voltaképpen nem is neki szól, hanem a kávénak, ingerli a színtelen, közönyös hang... hát ez az egész? Kávézunk? Vacsorázunk? Mennyi pénz kell holnapra? Dühösen megfordul, száján a szó, hogy elég ebből a háztartási csevegésből, végre beszélniük kell komolyan, sürgősen, életbevágó dolgokról – de az az ember, aki az ajtónyílásban áll, furcsamód idegen a saját semmitmondó kérdésétől, valahogyan annyira elcsigázott és oly szánandóan csüggedt, hogy Laciban lehűl az indulat.

– Mindjárt... – mondja még egyszer halkan.

Apja nem figyel rá. S ami jellemzőbb, a kávéra sem figyel, amikor az a főző vékony csövén bugyogni kezd kifelé, és szempillantás alatt betölti a konyhát követelően erős illatával. Aki kávés – márpedig apa az –, erre a bugyogásra és illatra okvetlenül odakapja a fejét. Úgy látszik, csak kérdezte a kávét, de nem várja. Ehelyett nekidől az ajtófélfának, és lassan, egyenletesen forgatja fémkeretes szemüvegét. Mintha ez valami fontos, bonyolult, kivételes precizitást igénylő művelet lenne, csak erre figyel. Petyhüdt vonásain aggodalmas feszültség látszik, s ahányszor a lámpafényben megvillanó keret bevégez egy kört, ő egy pillanatra mindig összezárja duzzadt szeme héját. A vezérmű és a mechanizmus szinkronban van – gondolja Laci, de érzi, hogy a torka elszorul. Nem, ez nem az ideges emberek önkéntelen babrálása, nem a szórakozottság malmozása, ez voltaképpen nem is játék, hiszen apát láthatólag nem maga a forgatás érdekli, hanem csak az, hogy a tempót s a kör szabályosságát el ne vétse; és ez a görcsös igyekvés, amely immár apró dolgain és lazább pillanatain is végképpen elural-

kodott, hogy amit csinál, azt mindenáron jól csinálja – igen, ez ijesztő. Laci számlálja a szemüveg szabályos fordulatait: huszonhét, huszonnyolc... harmincnégy, harmincöt... negyvenkilenc, ötven... Vajon apa számlálja-e? A kávé kifőtt, hirtelen ki kell rántani a konnektorból a dugót, mert már érzik a gumigyűrű szaga. Laci a falhoz ugrik, és közben gondolattá áll össze fejében a látvány: egy irtózatosan erőlködő ember kétségbeesett küzdelme a folyton ólálkodó tévedésekkel, a folyton kísértő elernyedéssel szemben.

– Apa, kész a kávé...

A szemüveg tovább írja villogó köreit, a szem gépiesen zárul és nyílik. Hetvennégy, hetvenöt, hetvenhat...

– Apa! – kiáltja a fiú idegesen és hangosan. – Hát nem érted? Kész a kávé!

– Igen... – feleli az apja.

Szivarzsebébe dugja szemüvegét, a fiára néz.

– Majd én beviszem – mondja és mosolyogni próbál. – Te csak menj...

Laci most tisztán látja apja szemében a félelmet. Nem akut félelem ez, hanem az idegközpontok labirintusában megbúvó, szüntelen rettegés, házi fenevad, amely csak óvatlan s ellenőrizetlen pillanatokban merészkedik elő odújából. A gyárban, gondolja Laci, és másutt, emberek közt, apa visszaparancsolja... hiszen olyan magabiztosnak látszik, olyan rendíthetetlennek: úgy látszik, a jól szabott ruhák természetes viselésével együtt idegállapotának és érzelmeinek korrekt viselését is megszokta, hangulatait is képes immár akarata szerint felölteni vagy levetni, mint az öltönyét. De itthon, négyszemközt mi szükség volna erre?

– Beviszem én – mondta Laci, és a szekrényből tálcát, poharakat vesz elő. – Nincs is kedvem elmenni: talán ha ez a... ha Verasics elmegy, és te is ráérsz...

– Menj csak! Unalmas partner vagyok én ahhoz a kislányhoz képest.

– Nem, apa, hidd el...

– Menj nyugodtan. – Megigazítja nyakkendőjét, kabátjáról leveri a rászóródott cigarettahamut, és e pepecselés közben a szeme is visszanyeri szokott, komolyan figyelő kifejezését. – Szombaton, ha nincs előadásod, elmegyünk kirándulni... jó?

Arca váratlanul és kedvesen ellágyul, s Lacit ez szíven üti, mert éppen ilyen, éppen ez az a melegen férfias arc, amelyre gyerekkorából folyton emlékszik.

– Anyád is hogy szerette az őszi erdőt! Az őszi színeket! Mindig számolta, hogy egyazon fának hányféle rozsdaszínű a levele...

A nappali felől köhécselés hallatszik.

– Igen, az őszi fák... – mondja apa, de már másutt jár az esze. – Hát akkor szombaton, ha minden sikerül.

Megcsóválja a fejét, és szigorúan, erélyesen indul be a szobába, Verasics mérnökhöz.

Krisztinának új kabátja van. Meleg, bolyhos szövetű, terrakottaszínű bő kabát, amelyben a lány még légiesebb, kecsesebb, mint máskor: akár egy játszó őzgida. És ragyog, nevet, gyermeki kedvek indulnak fel benne, mindenkinek észre kell venni, hogy neki új kabátja van, és hogy ő ebben a kabátban újszerűen szép.

Hát nem furcsa? Felhőűző kabát...

Lacira is átragad a jókedv, hiszen a lány oly ritkán tud magafeledten örülni valaminek.

– Ezt megünnepeljük! – mondja vidáman, és olyanformán csap a zsebére, mint egy bővérű lovag a kardjára. – Bekapunk valamit, s iszunk rá egyet.

Krisztina könyörög, hozzábújik:

– Ne! Nem akarom levetni a kabátot... Bolondság? Lehet, de soha többé nem lesz rajtam először.

– Az újdonság varázsa?

– Bánom is én, micsoda. Csak jó.

Laci nevet.

– Amikor mi először találkoztunk, sehogy se akartuk tartósan viselni egymást.

– Ez más. A szerelem nem holmi.

– Fordítva se? Holmi szerelem...

– Utálatos! De mindegy, mondhatsz akármit: ma nem lehet elrontani a kedvemet.

– Hát akkor ne együnk?

– Ne.

– Helyes, leányzó! Éhesen lángolunk a pesti estében!

– Már nem is látsz? Szépen elhagytunk egy kaput...

– Ó!

Laci hevesen belecsókol a lány tenyerébe, és megint és megint.

– Jó?

– Jó... De ne rúgd fel a normát, aztán majd nem győzöd.

A rakparton nem lehet leülni a lépcsőre, ahhoz már hűvös az idő. Tele van a víz szegélye ázott falevéllel: egy-egy hajó hullámverése úgy löki fel a lépcsőre a faleveleket, mint valami barna habcsomót.

– Nem fázol?

– Nem.

Laci a vízben remegő fényeket nézi, s egyszerre azt mondja:

– Meglásd, minden rendbe jön.

Krisztina most nem gondol semmire. Áll és él, ennyi az egész, jó melege van a bolyhos kabátjában: nem érti a fiú megjegyzését.

– Mi jön rendbe?

– Az egész... Nálatok is, nálunk is.

– Igen? – mondja a lány. Húzza a szót, talán nem is hitetlenül, csak nem figyel oda.

De Lacinak beszélnie kell: szinte az előbb-utóbb elkerülhetetlen otthoni beszélgetés főpróbájaként.

– Tudod, mikor engem apa először bevitt a gyárba, azt sose felejtem el. Nem a gyárért: halálosan idegesített a zaj, féltem is... mindig attól féltem, hogy valamelyik prés bekapja a kezem vagy a lábam, mit tudom én!... Apát nem felejtem el.

– Adj egy cigarettát.

– Te nem szoktál!

– Most szeretnék.

– Tessék... Apa akkor művezető volt.

– Hát nem mérnök?

– Azóta lett mérnök.

– Tüzet is adj.

– Bocsáss meg!... Apából akkor valami hallatlan biztonság sugárzott. Nem fizikai biztonság: a tudásé! Ahogy járkáltunk a műhelyben, és oda-odaszóltak neki a gépek mellől, azonnal felelni tudott mindenre. Vagy ha kérték, hogy nézzen meg egy rakoncátlan gépet, abban a szempillantásban oda nyúlt, ahová kellett. Érted ezt? Nekem ott minden azt bizonyította, hogy apa az ész abban a műhelyben, és semmi, még egy apróság sem bizonyította ennek az ellenkezőjét.

– Értem.

– Tudod, az nagyon meglátszik valakin, hogy... esetlegességek nélkül, szuverén módon bánik-e a munkájával vagy sem. Én aztán sűrűn bejártam a gyárba gimnazista koromban is: amikor anya meghalt... ketten maradtunk, és szinte futottam apához... Óriási dolog ez! Egy apa, akit nem látsz tanácstalanul kapkodni!

– Persze . . .

– Nem vagy kíváncsi rá, amit mondok?

– De . . . csak nem értem.

– Mindjárt odaérek! . . . És ez mindennel így volt. Érted? Mindennel! Apa már a háború előtt kommunista volt. És azt hiszem, nálam is ez alapozta meg az egészet . . .

– Mit?

– Hát az egészet! Hogy is magyarázzam meg? Volt apának egy barátja, Mikolai Józsi bácsi, az mindenhez úgy fogott hozzá, nagy svunggal, mintegy egész lelkével a tenyerébe köpve, hogy no, most megeszi a világot, de ha nem ment a dolog az első nekirugaszkodásra, vagy ha valami váratlan baj lett, akkor Józsi bácsi leült, két keze közé fogta a fejét, és csodálkozott: nahát, nahát . . . Mennyit veszekedtek! Mert apa mindig olyan volt, mindenre úgy készült, hogy az nincs, hogy a dolgok, kivált az emberek közti dolgok simán menjenek, hiszen amihez az ember csak hozzányúl, az mindjárt szubjektív tartalmakkal is töltődik, s ezért apa éppen akkor tudott bámulatosan nyugodt lenni és kifogástalanul logikusan gondolkozni, amikor tényleg beütött valami disznóság . . . Hányszor láttam így! Élvezte a bonyodalmakat, a gyors és határozott cselekvés jó izgalmát: azt, hogy az ő fejét nem lehet megkeverni. Hát ez az! És volt egy mondása . . . Igaz, már rég nem hallottam tőle. de valamikor sűrűn mondta: akkor kunszt fennmaradni a kocsin, amikor dobál.

– Ez frappáns.

– Én is nagyon szerettem ezt. Talán ezt szerettem benne legjobban.

– Szeretted?

Laci a vízbe hajítja cigarettáját. Hálásan pillant a lányra, hát mégis figyel rá: ezt az emberi vonatkozásban mindig bánatos igeidőt is mindjárt észrevette.

– Én csak erről a tulajdonságáról beszéltem. Őt magát most is... De úgy, hogy tehetetlenségemben néha ordítani szeretnék.

– Kíváncsi vagyok édesapádra. Te már voltál nálunk, de én még...

– Majd! – vág közbe ingerülten a fiú. – Ha valahogyan túl leszünk ezen...

Belerúg egy kavicsba, de a csobbanást nem hallani, elnyomja a szélzúgás. Krisztina ránéz, furcsán mosolyogva biggyeszti a száját: káröröm nélkül, de valahogy idegenül-fölényesen.

– Hallottál a frizsider-szocializmusról? – kérdi a fiútól.

– Hallottam. Hülyeség.

– Nem biztos. Éppen elég az olyan ember, aki csak addig forradalmár, amíg ki nem verekszi a maga frizsiderjét vagy autóját.

– Addig játssza a forradalmárt! Az ilyen csak játszik... Ezt akartad mondani?

– Nem. Egyáltalán nem ilyen egyszerű a dolog. Azt hiszed, rengetegen játszanak? – Nem várja meg a feleletet, maga folytatja: – Szó sincs róla, kevesebben, mint gondolod: csak kifulladnak az emberek, egy kicsit élni akarnak, és nem lehet örökké lázban égni... De a kispolgár mindnyájunkban benne fészkel.

– Nem igaz!

– Tagadd csak, attól még igaz. Benned is, te méregzsák... Ha tele a has, és a szekrényben egy pár ruha lóg, az ember már kevésbé kockáztat. Mit dühöngsz? A legharciasabb dalia is elpocakosodik, ha betétkönyve van.

– Fűt-fát összehordasz! Az egyiknek semmi köze a másikhoz.

– Csak hiszed.

– Várj!

– Várok: a forradalmárjaid akkor se szeretnek már lemondani.

– Mondom, hogy semmi köze... Hülyeség! A forradalmárság meg a lemondás... hogy is mondjam neked? tűz és víz!

– Ez mindenesetre eredeti.

– Nem én találtam ki! Áldozatot vállalni, az ember bőrét vásárra vinni, ha kell: ez igen, ez hozzátartozik... De lemondani? Miről? Hiszen az az értelme az egésznek, hogy az ember a forradalommal... megszerezzen magának nem volt dolgokat: hogy a sokaságnak majd soha többé ne kelljen lemondani semmi szükségesről!

– Ez szépen hangzik, de nagyon messze van... A totyakosok ellenben itt vannak az orrom előtt. – A lány hangja indulatoktól remeg. – Nálunk a második emeleten lakik egy üzemigazgató, valami Rácz. Amikor odajött, kisöpört volna mindenkit, aki nem micisapkát hordott és nyakkendőt merészelt kötni... Tíz év alatt olyan előírásos úriember lett belőle, hogy még!

– Kalapot vett?

– Ez olcsó volt... Nem a ruhája: a lelke! Az rohadt el a finomkodás közben... Az én számból ez furcsán hangzik, mert engem sokáig úrilánynak csúfoltak.

Lacit bosszantja a kitérő. Másról akar beszélni.

– Hagyjuk Rácz urat: unalmas mese a kikupálódott és elpuhult proliról.

– Talán nincs is ilyen? Azt mondja a múltkor, a litfre vártunk: kérem, Krisztina, ez mégiscsak Balkán... A fene egye meg!

– Van ilyen és másmilyen is. Tudnék mutatni neked disznó parazitákat prédikátor mezben, és hazudozókat az igazságról elmélkedni, és kurvakergetőket moralizálni és... Mit akarsz?

Széles folyó ez a miénk, a hordaléka is vastag. Engem nem ez izgat, hanem az alapkérdés: igenis hogy...

Krisztina nevet.

– Alapkérdés! – mondja hangosan és hitetlenül. – Ennek olyan ósdi szaga van... Őskeresztény kritérium: nem baj, ha nem ismered a tételes vallást, csak keresztet tudj vetni.

Laci hirtelenében nem tud mit mondani. Harag lobban fel benne, indulattal elegy elképedés: lám csak, Krisztina egész Bábel-tornyot épített fel családi bánatának alapzatára.

– Sétáljunk inkább – szól oda a lánynak, s elindul.

Talán abba is kellene hagyni ezt a vitát. Krisztina nem tehet róla, hogy ilyen, ha egyszer szétlazíthatja az otthon béklyóit, s a maga pályáján futhat, biztosan kitisztul a látása is. És olyan kedvesen indult ez a mai este – kár érte... Itt a vízparton, kettejük közt, úgysem dönthetnek el semmit; ez az egész, ez apára s őrá tartozik.

A lány melléje röppen, a karjába kapaszkodik. Nevet, de engesztelőn.

– Dühös vagy? – kérdi, és félresimítja haját, melyet a szél folyton a szemébe terít.

– Eh! Csak magamra.

– Hogy miért mondtál ilyeneket?

– Azért.

– Én is mondok neked... De a frizsidert nem édesapádra gondoltam.

– Nem az az átkozott hűtőszekrény a fontos itt! A hozzája gyártott elmélet...

– Tárgy is lehet szimbólum.

Laci megint belegabalyodik a szópárbajba:

– De a szimbólum nemcsak tárgy! Pozíció, karrier, érdem... Adott esetben egy osztályvezetői kinevezés, igaz?

– Hát...

– Mondd csak! Miért nem mondod ki egészen?

A lány durcásan hallgat.

– Most én mondom, hogy nem olyan egyszerű a dolog – folytatja Laci, s lehiggad s egy karmozdulattal szembefordítja magával a lányt. – Ha a főnöki szék rabjaira gondolsz, nos, apa nem tartozik közéjük. Akkor... egyszerűbb és utálatosabb lenne a dolog: vagy utálatosabb, de egyszerűbb... Kriszti, én csak bámulni tudtam apát. Ahogy megszerezte a gépészmérnöki diplomáját! Te ezt nem is értheted. Hiszen én sem értem egészen, hogy egy emberben mitől lehet ekkora vitalitás, ennyi irtózatos önfegyelem! Öt évig nem csinált mást, csak ezt: nappal dolgozott, éjjel tanult. De szó szerint csak ezt... Amikor kinevezték a tervezési osztály főnökévé, örülni sem tudott a fáradtságtól. De én akkor azt hittem, hogy csak idő kell, a roppant erőfeszítés után kiegyensúlyozott munka és csak egy műszak, és összeszedi magát. De nem... Ez a rettenetes, hogy nem... Sok neki! Túlságosan sok, túlságosan szerteágazó. Tárgyi tudása az egyetemen hallatlanul kitágult. De alkat dolgában az ember olyan, amilyen: ezt nem lehet tetszés szerint szabályozni. Érted, mire gondolok? Apa nem lett invenciózusabb, nagy területet nem képes áttekinteni... A szeme művezetőszem maradt. De amit rábíztak, azt el akarja végezni. Nem a székért, hanem mert ő olyan, hogy belepusztul, ha nem teszi meg egészen, amit meg kell tennie... És Kriszti, ez a szörnyű: ebbe bele is fog pusztulni... Erőlködik, gyötri a fejét, a hálószobájából is irodát csinál, végképpen elhasználja magát...

A Gellérthegy mögül hosszú, zsákforma felhő kúszik a Duna fölé. Apró, szúrós cseppekben szitálni kezd az eső.

Krisztina megkérdi:

– Erről sose beszéltél vele?

Laci sokáig hallgat. Bonyolult dolog ez, ő is régóta töpreng

rajta, hogyan közelítse meg: apjának annyira vérévé lett a közösségi gondolkodás s a szolgálat, hogy mindig furcsállja és egyáltalán nem szereti, ha valaki kifejezetten az ő egyéni gondjaival foglalkozik.

– Nem – mondja aztán –, még nem beszéltem vele. Így nem is lehet, direkt módon... Talán azt kellene elmondanom, hogy én hogyan gondolom az egészet: engem ez rettenetesen izgat, apáért is meg tovább... Hiszen a most születő társadalmi és emberi normák adják majd a mi létünk tartalmát... Kriszti, én szentül hiszem, hogy a vezetés, minden fokon, egyre inkább tudományos és morális tevékenységgé válik.

– Szép lenne!

– Lesz is... Esik az eső, ne induljunk?

– Ez érdekes, mondd csak.

– Nem tudom, hogyan kellene ezt pontosan megfogalmazni... A hatalom megszerzése után, jó ideig, muszáj pozícióból vezetni: mellette vagy ellene? Hát ezt nem lehet másként, az igen s a nem konfliktusa voltaképpen osztályháború, ahol vagy lősz, vagy lelőnek... De ha már kimondódik a tömeges igen, és életbevágó kérdéssé lép elő a hogyan, akkor a szükséges erőnek is mindenekelőtt tudásban, felkészültségben, következetességben, morális tartásban kell kifejeződnie... Érted, hogyan gondolom? El kell jönnie az időnek, nem is sokára, amikor igazi és vonzó tekintélyt nem adhat semmi más, csak a közösségnek gyümölcsöző emberi valór...

Krisztina sóhajt, s a fejét ingatja.

– Mondom, ez túl szép! És van egy kis idealista szaga az egésznek.

– Miért?

– A törtetők majd nem fognak törtetni, ugye? De mitől nem? A farizeusok egyszeriben megigazulnak, a dühödt iri-

gyek elkezdik lehúzni az ingüket... Ó, te naiv! A tárgyilagos embermérés csak ábránd.

– Tévedsz! Az emberek egyre jobban tudják a fogalmak valódi tartalmát! Már most se lehet mindent bemesélni nekik.

A lány gyorsan felhajtja a kabátja gallérját.

– Szaladjunk – mondja. – Hogy esik!

A hídfő előtt villamosra kapaszkodnak. Krisztina befészkeli magát az ülés sarkába, gyengén meg-megrázkódik, aztán lehúzza vékony kesztyűjét, és odanyújtja kezét a fiúnak melegíteni.

– Fázol?

– Kicsit.

A ház előtt lassan búcsúzik, csak még egy percet és még egyet a szabad levegőn: nem akar felmenni. Hagyja, hogy Laci számolatlanul belecsókoljon a tenyerébe. Egy teveszőr felöltős, zömök, széles vállú férfi megy el mellettük, elegáns ívben emeli meg a kalapját.

– Á, kezit csókolom!

Krisztina bólint.

– Ez a Rácz – mondja halkan. – Látod?

Aztán hirtelen s elkomorulva fog kezet a fiúval.

– Abban talán igazad van – mondja tűnődve –, hogy az emberek többsége szeretne igazi értékrendben élni egymással... Ez szép! Szép lenne... De nem találsz egyetlenegyet sem, aki ezt mondaná: kérem, én érdemtelenül kapaszkodtam fel, tegyenek lejjebb... és adják át a helyemet másnak, aki jobban érti...

– Majd rájuk szólunk!

– Még elérem a liftet... Szervusz, Lacika! Holnap?

– Tudod, hétkor!

Laci a konyhában találja az apját. Vacsorát készít, szalonnás-hagymás rántottát süt: s talán az elengedettebb, konyhai

mozgás teszi – de frissebbnek, nyugodtabbnak látszik, mint mikor a fiú elment.

– Nos, öreg fiú? – kérdi apa. – Teát vagy sört igyunk?

– Mindegy.

– Rendelj csak! Amikor te vagy a soros, én is rendelek nálad.

– Hát akkor teát.

– Helyes! Én is arra gondoltam.

– Verasics?

– Már régen elment. Mondtam ugyan, hogy szívesen látom egy igazi jó rántottára, de hát a felesége főz, s lehet, hogy a barátunk így jobban jár.

Laci hátulról nézi az apját, lassan görnyedni kezdő, erős vállait, ráncosodó nyakát, gyérülő haját. Elölről csak az látszik rajta, hogy fáradt: így az is, hogy erősen öregszik. Még csak ötvenéves, be sem töltötte, de annyi minden történt vele, és mindig annyit vállalt! . . . Hirtelen oly erős, fojtogató megindultságot érez, hogy legszívesebben odamenne és átölelné, és kivenne a kezéből annyi munkát, amennyit csak lehet.

– Apa – kérdi halkan –, jó, hogy ez a Verasics idejár?

– Hogyhogy jó-e?

– Hát csak úgy kérdezem . . .

Apja ügyesen önti rá a megkavart tojást a sercegő szalonnaszeletekre, és fordít egyet a villanytűzhely kapcsolóján: lassú tűzön szereti csinálni a rántottát, úgy jobban átjárja a tojást a hagyma meg a szalonna íze.

– Persze hogy jó – feleli aztán. – A gyárnak mindenesetre jó, és ez a fő: egész csomó problémát megoldunk, amire ott bent vagy elég idő nincs, vagy mit tudom én . . .

– Vagy?

Laci bosszankodik magára: nem így akarta kezdeni, hanem azzal, amit a lánynak mondott, de valahogyan nem megy a

dolog, itt, az apja szomszédságában túlságosan egyszerűen, szinte primitív nyersességgel fogalmazódnak meg benne a gondolatok. Mintha elmélkedéseiről itt, négyszemközt, egyszerre lefoszlana minden, ami általános és elvont: a lényeg kívánkozik a napvilágra, és végre is most a konyhában nem az emberiségről, hanem csak egyetlen emberről van szó.

Apja nem hallja a kurta kérdést. Elmerülten igazgatja egy villával a sülő rántottát.

– Apa – kezdi megint a fiú –, te nagyon fáradt vagy.

– Hát nem csoda.

– Nem . . .

– Annyi a dolgom, gondold meg! A gyári tervezés nem játék.

– Persze . . . És te mindent olyan lelkiismeretesen csinálsz . . .

Laci idegesen topog az asztal mellett. Hát hogyan mondja meg, amit akar? Hogy félti az apját a belső megrokkanástól, a kötelességével való versenyfutás reménytelenségétől, az elnéző sajnálkozástól. Cigarettát vesz elő, apjának is odakínálja.

– Most nem.

– Mondd, apa . . . Ha ez a Verasics nem járna fel és nem segítene . . .

– Szépen volnánk! Ez gyári érdek. Különben is, Verasics rendes ember . . .

– De apa, én rólad beszélek!

Apja meglepődve fordul hozzá.

– Énrólam? De hiszen folyton róla kérdezősködsz . . .

– Csak azért, mert ha ő nem dolgozna a kezed alá . . . Értsd meg, én attól félek . . .

Apja jót nevet. Olyan természetesen, gondtalanul nevet, ahogyan már régen nem nevetett.

– Azt hiszed, megunja? – kérdi, és olyan derűs az arca, be-

lülről s hittel derűs. – Szó sincs róla! Derék fickó ez a Verasics, él-hal a munkáért: talán éjfélig is itt gürcölne, ha én haza nem küldeném.

– Érti a dolgát?

– De mennyire! Remek szakember.

– És ha egyszer mégis rájön, hogy egyedül is tud gürcölni? A maga szakállára és . . .

– Ezt hogy érted?

– Apa, ne haragudj rám, de ezt már régóta szeretném . . . Te kínlódsz a tervezéssel, nem bírod marokra fogni, én látom, hogy rettenetesen kínlódsz, és te mindig olyan voltál nekem, akinél különbet én soha . . . De apa, most már ott tartasz, rosszul értelmezett felelősségérzésből vagy tudom is én, miből, hogy esténként is dolgoztatod . . . kihasználod ezt az embert . . .

– Nem igaz!

Laci elhallgat. Megijedt ettől a kiáltástól, amelyben a heveny harag mellett valami mély és titkolt rémület is tiltakozott a vád ellen.

– Mi csináltam én magamért? – kérdi az apja, ledobva a villát. – Mondd hát! Ha egyetlen esetet tudsz mondani, amikor én magamnak kapartam akármi kis előnyt . . .

A nappaliban cseng a telefon. Laci mozdul, de az apja rákiált:

– Felelj!

– Félreértettél, apa . . .

– Hát akkor beszélj érthetőbben!

– De én . . . hogy mondjam meg világosabban?

A fiú érzi, hogy gondolatindítás helyett sebeket tépett fel, és most már bármit mondjon is, fájdalmat okoz vele.

Apja megkerüli az asztalt. Lélegzése ziháló, mintha nagyot emelne.

– Mindent nehezen kezdtem – mondja, és csökönyösen belekapaszkodik ebbe a témába. – A mesterséget... Azt hiszed, ráfújtam a padra és dolgozott? Minden nehéz volt... Minden!

– Tudom, apa...

– Semmit se tudsz! De fölényeskedni... Én ilyet nem mertem volna mondani az apámnak. Mert a bátorságomat, a hitemet is nehezen szereztem... és azt az eltökéltséget is, hogy amit a kezembe adnak, abból valaminek lenni kell! Amikor az öreg Gorkó után átvettem a műhelyt, éjszakánként itt ültem a konyhában; szegény anyád nem állta a cigarettafüstöt, és...

– De a műhely belefért a kezedbe! Apa, hát te is tudod: játszottál rajta, mint virtuóz muzsikus a hegedűjén... Nem azért kezdtem, hogy megbántsalak! Most izzadsz, nem bírod... Mással is megesik ilyesmi, hogy erején felüli feladatot kap. Erőltesse? Az jobb? Nem tudom, miért olyan rettenetesen nehéz ezt bevallani...

– Mit valljak be?

Laci egyszeriben elernyed, furcsán gyengének érzi a lábait, meg kell támaszkodnia. Apja hangja oly fakó és remegő, mint egy meglazult húré, és az arcát elsápasztja a görcsös indulat, és a szemében megint ott van a délutáni csüggedt ijedtség.

– Ha elkezdted – mondja az apja növő izgalommal –, mondd csak ki egészen... A mór... ugye? Ezt gondoltad? Álljak félre...

– Nem! Csak akkorát emelj, amekkorát elbírsz... Mi lesz, ha egyszer szánni kezdenek? Sokkal büszkébb vagy, hogysem...

Apja közbekiált:

– Figyellek én! Okosak vagytok, csillogóan okosak és fölényesek... Ne tagadd! A tiszta kezű nemzedék: mire bele-

nőttök, a forradalom szalonképes lett... Mi meg, kivénhedt házőrzők, akik kikapartuk a koncot, ósdiak vagyunk mindenestül, a fogunk csattogtatásával, a kutyahűségünkkel... Hallgass! Nem értjük az új időket, nem bírjuk a magasröptűséget...

– Igazságtalan vagy!

– Én mindenkinek segítettem, meg se tudnám számlálni... De hogy nekem segítsenek, az nem illő? Mi? Szánalmas, mi?

Laci most már bánja, hogy elkezdte. Az igazság helyett a kínlódásé a szó.

– Kotródjak, mi? – folytatja az apja, s már kiabál. – Hogy ne sajnáljanak... Csak élcelődjenek és röhögjenek rajtam, mi? Sokat akar a szarka, de nem bírja a farka! A melós elvtárs felkapaszkodott az uborkafára! De szédíti a magasság! Létrát, emberek, hadd mászak le!

Már ordít, a konyhában elviselhetetlen a feszültség s a bűz: a rántotta szénné ég a tűzhelyen.

– Másszatok a helyemre! Ti!... A lelkem rád aggattam, rohadt kölyök! Szégyellsz? Hát pucolj innen... Pucolj! Pucolj!

Laci kábultan érzi a sorjázó pofonokat, a kezét se kapja az arca elé. Ilyen az, ha kényes kérdésről nyíltan akar beszélni az ember? Aztán a szobába megy, bőröndbe dobálja könyveit, jegyzeteit, néhány ruhadarabját. Amikor elindul hazulról, önkéntelenül megáll a konyhaajtó előtt. Egy szóra vár, csak egy intésre. De apja könyökére támaszkodva ül az asztalnál, arcára szorított tenyere alól könnyek szivárognak. A fiú megrendülve botorkál ki a lakásból: még soha nem látta sírni az apját.

A második héten Verasics mégis rászánja magát, hogy megtudakolja a főnökétől:

– Márkus elvtárs, ne vedd tolakodásnak, de végképpen abbahagytuk a... a délutáni dolgozgatást?

A mérnök hangja őszinte és készséges. Derék fiú ez, gondolja Márkus, és papírokat zizegtet: egy új hidraulikus prés műszaki dokumentációja van előtte, Verasics egyedül csinálta, és öröm turkálni benne, a papír szinte szikrázik az ötletektől.

Verasics vár egy kicsit, aztán mintha nem kérdezett volna semmit, nesztelenül igyekszik kifelé.

– Várj csak! Ülj le.

Márkus a fiára gondol. Furcsa kölyök: hol is lakik egyáltalán? Minden délután fél ötkor ott lapul a Deszkás-trafik mögött, amelyet nem a trafikos miatt neveznek deszkásnak, hanem mert deszkából van: igen, ott ólálkodik száz lépésre a gyárkaputól, lesi az apját... De hol lakhat? Márkus éppen tizedik napja figyeli: a fiú, mint egy kiskutya, meg-meglódulva s el-elmaradva lohol utána, egészen a Detrő utcáig, ott aztán elkanyarodik valamerre...

– Mondd csak, Verasics elvtárs: mit gondolsz te énrólam?

A mérnök rábámul, elnyílt szemmel.

– Kérlek, Márkus elvtárs, a lehető legjobbakat... de ez természetes, te olyan rendes...

– De ne így! Mintha magadban beszélnél.

– Akkor is ezt gondolom. Bárcsak mindegyik főnököm ilyen lett volna... Tiszta ember vagy, és ez nagy dolog...

– Nem, ez így nem megy. – Márkus feláll, odamegy a tágas iroda sarkában álló garnitúráig, s leül a fotelba, Verasicscsal szemközt. – Te jobb mérnök vagy, mint én. Erről mit gondolsz?

Verasics elvörösödik, az orra tövén apró gyöngyökben üt ki a veríték. Cigarettára akar gyújtani, de azután nem leli a gyufát, pedig ott hever előtte az asztalon.

– Hogy kérdezhetsz ilyet? – hebegi. – Ezt másoknak kell megítélni, ez nem énrám tartozik.

– Tudod vagy nem tudod?

– A jobb ... az, kérlek, összetett fogalom: élettapasztalat, emberismeret ... és mit is mondjak? Ez mind beletartozik. De miért?

Márkus egyszerre olyan fáradtságot érez, hogy erővel kell nyitva tartani a szemét. Rosszul is aludt vagy inkább alig aludt az elmúlt napokban: mint újdonsült művezető korában, megint végigcigarettázta az éjszakákat a konyhában.

– Mondok neked valamit – szól tompán. – Én nem tudom nélküled megcsinálni, amit kell, de te nélkülem ... igen.

– De Márkus elvtárs, ez ...

– Hát azért hagytuk abba.

Verasics a fejét rázza, de a szemében ott az igen: barna bogarú, meleg szeme mohón felvillan.

– Menj ... Majd aztán beszélgetünk ...

A mérnök kimegy. Márkus kitárja az ablakot, a hegyek felől csípős szél csapódik be az irodába. Üvegszilánkhoz hasonló, apró, csillogó pelyhekben hullani kezd a hó. Az idei első hó ... De miért is mondta ő a fiának, hogy élcelődnének s röhögnének rajta? Miért? Az idő nem múlik nyomtalanul, meg kell hogy értsék a lényeget: elviselhetetlen és igazi lecsúszás csak belül lehetséges, amikor a világgal való tárgyilagos és tisztességes egyezkedés helyett a maga lelkiismeretével alkudozik az ember.

Már tegnap meg akarta kérdezni Verasicsot. De ma végre megkérdezte. Hát persze, fél ötig el kell intézni mindent ... Cigarettára gyújt, bár keserű a szája a rengeteg dohányzástól, és átmegy Laczkó igazgatóhoz, és egy szuszra, szándékoltan röviden, szinte gorombán mondja el az egészet: két hét szabadságot kér, utána meg műhelyvezető mérnök akar lenni, ott

legalább halálbiztosan áll a talpán, nem szorul szellemi könyöradományokra.

Laczkó felugrik az íróasztala mögül, elképed.

– De hát hogy gondolod? Benned megbízunk, és téged mindenki becsül és . . .

Gesztikulálva veszekszik, de Márkus a hang mögött most nagyon figyel a szóra, szinte leltárba veszi előszámlált eredményeit: éppen az hiányzik ebből a leltárból, amit maga is kihajított belőle, az a félmondat, hogy ő többet tud Verasicsnál.

– Hagyd abba – mondja Laczkónak. – Ezt én elhatároztam. Annyit vállalok, amennyit elbírok. De azt . . . a többit már tudod.

Laczkó hangot változtat. Tehát már élt benne a probléma.

– Kérlek, én mindenképpen lebeszélnélek: de ha nem lehet, hadd mondjam meg . . . ez egyszerűen csodálatos dolog . . . Óriási lelkierő és ragyogó példa és . . .

Márkus hirtelen dühbe gurul.

– Ne nyálazz körül! Én döntöttem így, magamban . . . nem te!

Kifordul az ajtón. Aztán csak várja a fél ötöt: Furcsa, gondolja, milyen türelmetlen vagyok . . . Aztán ijedten járkál az irodában: hátha Laci ma nem jön el leselkedni?

De Laci fél ötkor ott lapul a trafik mögött. Márkus elmosolyodik. Indul hazafelé, aztán mintha meggondolta volna magát, az ellenkező irányba fordul. Amikor odaér a deszkabódéhoz, amely mögött a fia meghúzódik, nyugodtan megáll, rágyújt és várakozik.

– Laci – mondja végül, s nem néz oda.

A fiú előjön a bódé mögül. Vékony lódenkabát van rajta, az orra kék, mint a szilva.

– Disznófülű – mondja az apja –, inkább megfagysz, de a télikabátodért nem jönnél haza.

– Apa, én nagyon sajnálom . . .

– Mit?

Hirtelen megfordul, szembenéz a fiával. Ha most azt fogja mondani, hogy az egészet sajnálja . . .

– Mit sajnálsz?

– Másként kellett volna . . . Azóta sokat gondolkoztam, és megértettem valamit: az igazságtól is szenvedhet az ember . . . Nem a komiszra gondolok, az gebedjen bele! De a rendes ember, aki szigorú önmagával, még az is . . . Ezért kellett volna másként.

– Csak másként? Nem mást?

Laci hallgat.

– Halljam! Különben . . . állod, amit mondtál?

– Ne haragudj, apa . . . Tudom, hogy fáj de . . . én nem ellened beszéltem, hanem melletted, és bármennyit töröm a fejem, most se mondhatok mást . . .

Márkus megkönnyebbült. És nem játszik tovább a fiúval, nem játékra való gyerek ez már: ember.

– Búcsút mondtam az osztályvezetői irodának. Műhelybe megyek, részlegvezető mérnöknek.

– Apa!

Ez az egész. De csak rá kell nézni a kölyökre: lobog a szeme, mint a felszított parázs. De aztán az orrát dörgöli, mintha belecsavart volna a hideg, és szipog.

Márkus elindul hazafelé, Laci magától értetődően lép melléje.

– És te? – kérdi az apja.

Laci félszegen vigyorog.

– Gondoltam, majd megmutatom . . . Felcsaptam korrepetitornak, már összeszedtem négy kuncsaftot, és gyúrom őket.

– Most abbahagyod?

– Nem . . . Azért nem . . . Mit szólnának? És amúgy is, ha az ember elkezd valamit . . .

– Az ember!

– Csak úgy mondom . . .

– Hol laktál?

– Féliczi Jóskánál. Két karosszéket összetoltunk: pocsék . . . Te apa, de ez az egész . . . Tudod, valaki azt mondta nekem: olyan nincs, hogy egy ember kényszer nélkül feladjon egy kínlódva tartott pozíciót . . .

– Ki mondta?

– Mindegy.

– Igaz, mindegy . . . Elmegyünk a holmidért?

– Hát persze! Magam is elbírom, nem nagy batyut kötöttem, amikor . . . De ha eljössz, annál jobb.

Sűrűsödik a hóesés. S játszik a szél a hóval: olykor marokra fogja, szinte csomóba gyúrja, aztán meg szétteríti lazán, mint egy könnyű fátylat.

[1967]

„Villanyfény, kőház, iskolák, kutak"

Mínusz valahány fok van napok óta. A hálószoba ablakát reggelre ujjnyi vastagon belepi a dér. A kályhát este kilenckor tömik meg utoljára, délelőtt, amikor Sebőkné takarít, a hamu még tele van parázzsal. A szoba mégis dermesztőre hűl. Nem védi szorosan hozzábújva, jobbról-balról, alulról-felülről emelet. Paraszthaz. Csak a dunyha alatt meleg.

Négy órakor csörög a vekker. Több évtizedes jószág, vörös volt eredetileg, de a zománca apránként lepattogzott. Most már csak rozsdás. Szánalmas külsejét hangja intenzitásával pótolja: félelmetes, harsány és sok szólamú hangja van. Egy egész dzsessz-zenekar meg több, szűkített hármasba hangolt harang tombol a csöpp dobozban. Mindenki felriad rá, még az egyetemista lány is, aki pedig az éjféli vonattal érkezett haza Pestről. Hallgatja a hosszú, iszonyatos kakofóniát, s az a képtelen gondolata támad, hogy a vekker a saját hangjától bizonyára ugrál az asztalon. Pedig csak az ő idegei remegnek.

Az anyjával alszik egy ágyban, mert csak ezt a szobát fűtik a három közül, s hallja, hogy az anyja hevesen, nyugtalanul, mint aki már úgyis elkésett valamiről, lefordul az ágyról, mezítláb az ajtóhoz szalad – van papucsa, de nincs ideje a sötétben belelépni, már úgyis lekésett valamiről –, s felgyújtja a villanyt. A szobát elönti ... nem önti el, éppen csak bemázolja a tizenötös villanykörte fénye.

– Bandi! – kiáltja fojtottan s mintegy pánikban az asszony. – Négy óra múlt. Lekésed a vonatot!

A sezlon rugói megreccsennek, a vánkos alól nagy robajjal a padlóra csúszik egy könyv, a mérnök fiú azonnal felébred.

– Igen – dünnyögi élénken és megnyugtatóan. Karóráján ellenőrzi az időt: négy óra egy perc. Még nem mozdul.

– Azért mondom – mondja az asszony lecsillapodva, s hangjában már nyoma sincs az iménti pániknak; felébredt s rájött, hogy a mérnök fiát ébreszti, a gyerekei közül – hét volt neki – a legmegbízhatóbbat. Vastag alsószoknyát ránt magára, vastag felsőkabátot, belelép a csizmájába, s kimegy a konyhába.

Itt a másik fia alszik, a tsz-elnök, de fel sem ébred a zajra és a fényre. Nem is kell – gondolja az asszony –, amúgy is keveset alszik, az éjjel sem volt még itthon, amikor ő lefeküdt. Sok funkciója van, s a hét minden napjára esik egy értekezlet. Otthagyta neki a vacsorát a meleg sparhejten, mint máskor, most leveszi a fedőt, megnézi: megint nem hiányzik egy falat sem a pörköltből. Ez nem esik jól az asszonynak. Reggelenként – ha egyáltalán találkozik vele – mindig összeszidja a fiát: – Nem a kutyának főzök! – Szegény Pöntyinek is enni kell – mosolyog közönyösen a fia.

Mindez csak úgy átfut az asszonyon, kevés az ideje, fogja a zsétert, s kimegy az istállóba fejni. Ahogy kilép a havas udvarra, meztelen térdébe kíméletlenül beleharap a hideg. Az ősz óta sokat fájnak az ízületei, különösen a keze fejében, a vállában és a térdében, s ezen nem győz csodálkozni. Hatvanéves, és még sohasem volt beteg. Most meg különböző helyeken hasogat a teste, s időnként nem bírja felemelni, amit a kezébe vesz. Sőt néha kiesik a kezéből, ami a kezében van.

Az istálló meleg, de már nem olyan meleg, mint egyéni paraszt korukban volt, amikor még tizennégy állat kigőzölgése

melegítette. Ez minden reggel eszébe jut, ha akarja, ha nem – olyan váratlanul éri a bőrét. A szaga is más... Azelőtt tehénszaga volt, kellemes, langyos, elfelejthetetlen szag, mint a frissen fejt tejé. Tán még az anyatejhez is hasonlított, amit először magába szívott ebből az áldatlan világból... Most tyúkszaga van az istállónak, mert itt alszanak a tyúkok is, hogy a magányos tehén ne fázzon annyira.

Mire megfej s beviszi a konyhába a tejet, már a fia is itt van, melegen és elegánsan felöltözve. Minden reggel egyszerre érnek a konyhába. – Jó reggelt, anyuka – köszön a fiú, s egyenesen a kredenchez megy, kiveszi a literes pálinkásüveget, s a villany felé tartja. Elróhögi magát.

– Pista megint sokat tankolt este.

Pista a bátyja, aki ott alszik a sezlonon, dunyha alá húzott fejjel. Nem neki szánja a megjegyzést, hanem az anyjának. Nem rosszindulatú a megjegyzés, inkább vidám, a mérnök fiú örül, hogy a bátyja jól be szokott tankolni a pálinkából. Mert ő nem szokott betankolni, s ez bizonyos fölényt jelent neki. Nem a családban – a maga számára. Huszonhat éves, magas, jó arcú, jól táplált, jó kedélyű fiú – és jó fiú is –, és örül annak, hogy ilyen. Szüksége van rá, hogy ilyen legyen.

Jól meghúzza az üveget, de nem nyeli le rögtön, előbb kiöblíti vele a száját, jól meggurguláztatja a fogai között – ez egyúttal a fogmosás is –, aztán kéjesen sóhajtja:

– Az istenit, de jó erős!

A pálinka az anyjáé, ő gyűjtötte egész ősszel a szilvát, az ő pénzén főzték ki pálinkának, a két demizsont ő őrzi a szekrényben, s a szekrény kulcsát piros madzagon a nyakában hordja, mint egy skapulárét. Nézi, hogy tegnap reggel óta valóban elfogyott egy liter, mehet újra megtölteni az üveget –, de nem sajnálja, inkább, bizony, elégedettséget érez. Elisme-

rést. A fene egye meg – gondolná, ha utánajárna, mit gondol –, ezek a rohadt férfiak mennyit tudnak inni!

Míg a fiú a lavórban megmossa a kezét és arcát – vigyázva, hogy keményített ingére, galambszürke pulóverére ne freccsenjen víz –, ő szűr egy pohár gőzölgő tejet, s elkészíti a fia tízóráiját. (Ebédet a munkahelyén eszik.) Hoz a kamrából egy arasznyi kolbászt, nagy darab kenyeret vág hozzá, előbb papírba csomagolja, aztán nejlonzacskóba, aztán egy sárga kockás abroszba, s beteszi a fia aktatáskájába egy vastag könyv mellé, ami Napoleonról szól.

Újra ideges lesz.

– Nem késel el?

A fiú az órájára pillant.

– Megyek már... Almát tett?

Az asszony visszamegy a kamrába, s kihoz két almát. Koszos, férges jonatán, de alma, s a fia örül, hogy nem felejtette el, mert akkor citromot kellene vennie. Lenyeli az utolsó kortyot, hóna alá vágja aktatáskáját, s kedvesen mondja:

– Isten vele, anyukám.

Elégedett.

Siet a hidegben, a sötétben az állomásra, talpa alatt csikorog a hó, de őt melegíti a pálinka, a tej meg a sietés, meg az, hogy kialudta a nyolc órát. Az egyetemi öt év alatt sokat koplalt, mert a szülei fukarok, szívesebben megváltak volna egy darab bőrtől a hátukon, mint egy „piroshasútól", ösztöndíjat meg keveset kapott, mert az ő matematikai képességeivel csak közepes lehetett. Már akkor elhatározta, hogy soha többé nem fog nélkülözni. Soha többé semmit nem fog nélkülözni, amit nem muszáj. Ez a bejárás elég kényelmetlen – ki szeret reggel négykor kelni? –, de kiszámította, hogy ezzel megspórol havonta ezerötszáz forintot. Lakbért nem fizet, a kosztot az anyuka adja, zsebpénzre elég ötszáz forint – de mennyire elég,

hisz háromszor is meggondolja, mielőtt kiadná a kezéből –, a többi meg megy a takarékba. Mire? Mindenfélére. Motort már vett... Egyáltalán jó, ha az ember havonta ezerötszáz forintot tehet a takarékba. Hogy reggel négykor kell kelni? Korábban fekszik le.

A töltésnél elér egy lomhán csoszogó munkást.

– Jó reggelt, Kálmán bátyám. Nem késünk le?

– Talán nem... Rohadt hideg van, mi?

– Igen, elég friss az idő.

– Te nem fázol?

– Nem.

– Mit csinálsz, hogy nem fázol?

– C-vitamint fogyasztok. Naponta két almát vagy egy citromot.

– Én nem kívánom – mondja az ember. – Nekem anélkül is ég a gyomrom.

– No de Kálmán bátyám, hogy lehet ilyen maradi? A C-vitamin rendkívül fontos dolog... – s az állomásig előadja mindazt, amit a vitaminokról tud, a beriberitől kezdve.

Sebőkné visszafekszik, de már nem tud elaludni. Nem érzi magát kipihentnek, de az alvásból elég volt. Ha két hétig fekhetnék egyfolytában, akkor sem érezné magát kipihentnek, akkor is ki hagyná operáltatni azt a testrészét, amelyik kívánja a mozgást. Most nem tudnának kivágni belőle semmit. Csodálatosképpen már csak munka közben nem érzi magát fáradtnak. Minél több és minél nehezebb mozgást kíván a munkája, annál kevésbé érzi ezt a csontjaiba kozmásodott fáradtságot. „Megint agyonfeküdted magad" – szokta gúnyolni magát reggelenként, amikor úgy érzi, hogy rozsdás vasreszelék tömi el az ízületeit.

Egy ideig a vonatra figyel – belsejében egy hajszálpontos

óra méri az időt –, a fia idejében kiér-e az állomásra? Aztán az ablaktól nyugatra elzúg a vonat – kiért a fia. Maradék feszültsége is felenged, a másik oldalára fordul, jó meleg van a dunyha alatt, majdnem boldognak érzi magát.

Egy idő múlva észreveszi, hogy az ura is ébren van, forgolódik, sóhajtozik az ágyban. Ettől átmenet nélkül ideges lesz. Lassan halmozó indulattal figyeli ezt a mocorgást, amelynek – tudja már – az a célja, hogy benne figyelmet és szánalmat ébresszen, de nem szól. A köztük alvó diáklány, mintha álmában is megérezné a fölötte feszülni kezdő ívet, felnyög, s apró mozdulattal közelebb húzódik az anyjához. Az asszonynak eszébe jut, hogy azelőtt, amikor még kicsik voltak a gyerekek, így, hajnalonként beszélt meg mindent az urával. – Te apja, ne a Rudics-tagba vessétek a krumplit, az nekem kell paprikának meg paradicsomnak. – Nem lesz jobb a Baráti-föld közepe? Az ősszel trágyáztuk. – Lapos. Harmadéve is elfagyott benne az uborkám, nem emlékszel? – Jó, legyen a Rudics-tag – dünnyögte engedékenyen a férfi. Könnyű volt rábeszélni mindenre, amire akarta. – Jó, legyen – dünnyögte engedékenyen. Szinte most is hallja a régi, örökké egyforma hajnalokból ezt a dünnyögést, s valami megkeseredik s valami meg is enyhül a lelkében. Most már évek óta hallgatnak. Nincs is mit megbeszélniük. Rudics-tag sincs, Baráti-föld sincs, a tsz-ben van, s nem az ő dolga, hogy mit vessenek bele. De hallgatnának, érzi, akkor is hallgatnának, ha még volna földjük és gondjuk. Már nincs. Egyik sincs. Legfeljebb az, hogy mit főzzön ebédre. De ez nem olyan gond, hogy meg kelljen beszélni.

Egy erősebb s mintegy provokatív nyögésre mégis megszólal. Dühös magára, hogy megszólal, de nincs türelme, sohasem is volt.

– Beteg vagy?

– Jaj, anyjuk, olyan nehéz a mellem! – hangzik rekedten,

szinte hörögve a panasz, de az asszony kihallani véli belőle a siker feletti örömet is: megszólaltál, mégsem bírtad tovább. – Nem kapok levegőt!

Az asszony ellenszenvvel s mégis bizonyos elismeréssel hallgatja: ez a szimulálás majdnem jobb, mint a valódi.

Persze tudja jól, hogy a férje beteg – a szíve rossz –, de azt is tudja, hogy korántsem annyira beteg, amennyire elhagyja magát. Vannak emberek, akiknek az élet neheze kerül, mert úgy alakul, és mert nem bújnak ki a zsák alól – és vannak tékozlók, kényelmesek, élvetegek, akik megkapják a könnyebbik részt. Mint az ő férje. Mióta ismeri már ezeket a „tökéletes" nyögéseket! Amikor fiatal korában a vásáron elverte négy disznónak az árát, elverte, megitta, elcigányozta, elkocsmárosnézta, s amikor ő a féltékenységtől és a féltéstől fuldokolva várta reggelig, azzal jött haza: Jaj, anyjuk . . . a szívem! Adjál vizes ruhát a szívemre! . . . S úgy játszotta a boldogtalant, a szerencsétlent, a beteget, hogy ő rögtön megsajnálta, levetkőztette, lefektette, vizes ruhát tett a szívére, odaült az ágya szélére: Hogy érzed magad, édes uram? Jobban vagy?

Ha legelőször, ha eleinte nem is, de lassanként engedte felhatolni tudatáig a szörnyű, kiábrándító gondolatot: ittál, énekeltél, húzattad a cigánnyal, ölelgetted a kocsmárosnét, nem lehet így halmozni az élvezeteket – csoda, hogy kifáradt a szíved, s vizes ruhát kell tenni rá? S éppen nekem, akit szíved minden dobbanásával megcsalsz? És rakta rá a vizes ruhát, mert szerette, és mert ott voltak a gyerekei, három, öt, aztán hét, és el sem tudta képzelni, hogy apa nélkül nevelje fel őket. Nem mintha az apjuk nélkül nem tudta volna – apa nélkül, egy általános apa nélkül nem tudta, mert akkor nem lett volna tekintélyük a faluban. Elvált szülők . . .?

Hallgatja a nyögést, s fáj neki, hogy olyan élesen keresztüllát az urán: hidegelli az időt, s nincs kedve felkelni, mozogni,

havat lapátolni, vizet húzni. Soha semmiféle erőfeszítésre nem volt képes. Most már mit csináljon vele? Öregember.

– Maradj ágyban – mondja neki kedvetlenül. – Majd elvégzek én. Talán a Pista is segít . . .

De mire megvirradt s felkelt, Pista már nem volt a konyhában. Amint az öccse elment a vonatra, ő is felöltözött, megitta a maradék pálinkát, s kiment az egyik istállóhoz ellenőrizni a teheneseket.

Kocsonyát ettek reggelire, s a diáklány imádta a kocsonyát. Meg volt róla győződve, hogy az anyja ezt egyenesen az ő kedvéért főzte. Megkérdezni persze szégyellte, csak valami heves gyöngédség öntötte el az anyja iránt.

A konyha jó meleg volt, s ugyanaz a kávészag töltötte be, mint egész gyerekkorában. Az apja zihált, nyögött, sóhajtozott, de ehhez képest kitűnő étvággyal evett. Erre az anyja figyelmeztette egy cinkos pillantással, s ő titokban visszamosolygott az anyjára. Mire ő megszületett, az anyja és a testvérei már kialakult frontot képeztek az apja ellen, ő, a legkisebbik, szinte már mechanikusan kötődött hozzájuk. Később tudatosan is az anyja mellé állt, mert megérezte, hogy az anyja szenved többet, benne meg volt egy titokzatos érzékszerv, amely – mint a szem a fényt, a fül a hangot – felfogta ismeretlen emberek bánatát. S az anyja nem is volt ismeretlen.

Valami mégis zavarta.

– Pista nem jön haza reggelizni?

– Á – legyintett az anyja –, ebédelni is ritkán. Van úgy, hogy egy hétig nem látjuk. – Elnevette magát. – Kérdem tőle az ősszel: hazajössz reggelizni? Azt mondja, feltétlenül. Akkor hozzál nekem két deka élesztőt a boltból. Egy hétig nem is láttam. Egy hét múlva találkoztunk, kivett a zsebéből egy csomagot: anyuka, meghoztam az élesztőjét.

Nevettek.

– Sokat dolgozik?

– Sokat – mondta komolyan az anyja. – Tanul is.

– Inkább gyűlésekre jár – mondta az apja kis rosszallással. – Vagy tíz funkciója van már, s mindennap éjfélig gyűléseznek.

Kriszti szerette volna, ha ma elmarad az esedékes gyűlés. Szeretett beszélgetni a bátyjával. Néhány éve már csak politizáltak, vagy üzemszervezési kérdésekről beszélgettek – de ez is jó volt.

Befejezték a reggelit, s az anyja nem állhatta meg, hogy csöpp gúnnyal megjegyezze:

– Hálistennek, apja, hogy ilyen jó étvágyad van!

A férje egy haragos pillantást vetett rá.

– Nem a gyomrom beteg! – mondta elutasítóan.

Kriszti már félt, hogy veszekedés lesz a megjegyzésből, mert gyerekkorában mindig ilyen apróságokból indult el a veszekedés, amely sohasem torkollt tettlegességbe, csak ordítozásba, de azt aztán többé nem bírták abbahagyni. (Legfeljebb annyi időre, míg az anyja körbeszaladt a házon, becsukott minden ablakot, dupla ajtót, hogy ne hallja az egész utca. Aztán folytatták. S persze így is hallotta az egész utca.) Tízhúsz éve gondosan őrzött, még csak nem is konzervált, de eleven, vérző sérelmeket vagdostak egymás fejéhez: – Mert te már a lakodalom másnapján is... – Mert már akkor sem értettél meg engem... – Az a rohadt Sebők véred... – Az a részeges apád... – Előttük, gyerekek előtt. Valami féleszű mámorban tomboltak, tündöklő szemmel és eltorzult arccal, és eltorzult arcuk mégis szép volt, mint minden ember arca, aki szenvedélyesen érez valamit; az akkori kislány félt tőlük, ugyanakkor irigyelte őket. Igen, így kell csinálni – gondolja, ha tudott volna gondolkodni –, így kell csinálni, de

nem ezt!... Később, amikor már sokat tanult, és még többet olvasott, már csak egyértelmű szomorúságot és szégyent érzett. Ahelyett, hogy arra törekednének – gondolta szánakozva –, hogy a sérelmeket felszívja, feldolgozza, közömbösítse a szervezetük, hogy boldogok legyenek, vagy legalábbis ne legyenek boldogtalanok – ehelyett idegen, önálló testként őrzik magukban, mint egy golyót, mint egy belédöfött kést, mint egy bent felejtett operációstűt, s ha elérkezik a megfelelő pillanat...

De most nem történt semmi.

S akkor jutott eszébe: hiszen már régóta nem veszekszenek!

S ez olyan jó volt! Úgy örült neki, mint a kocsonyának, mint a kék melegítőnek a testén, amire nem kellett vigyázni – olyan jó volt itthon.

Reggeli után el akart mosogatni, de az anyja nem engedte.

– Minek tennéd tönkre a kezedet?

Állt tettre készen a konyha közepén.

– Akkor mit csináljak?

– Semmit. Pihenj. Eleget fáradsz az egyetemen, nem?

– Az más – mondta a diáklány. Most mozgásra érzett kedvet, ahogy itthon húszéves koráig megszokta. S hogy az anyja nem szólt, majdnem panaszosan fakadt ki: – Adjon valami munkát, anyuka! Használjon ki, míg itthon vagyok!

– Takarítsd ki a szobát, ha akarod – mondta az anyja, de annyira késedelem nélkül, mint akinek már egy hónappal ezelőtt is ez volt a kész terve. Kriszti boldogan engedelmeskedett.

Éppen az ágyakat terítette le vastag, új takaróval, amikor bejött az anyja.

– Ezeket most vette? – kérdezte tőle.

Az anyja valamilyen céllal jött be, de most megállt. Felderült az arca.

– Most. Hogy tetszik?

A diáklánynak nem tetszett sehogyan se, egészen más ízlése volt, mint az anyjának, mégsem esett nehezére őszintén és lelkesen dicsérni.

– Nagyon szép! Mennyibe került?

– Kétezer-valahány forint. Megérte? – s mintha aggodalom is csendült volna a hangjában.

– Ne mondja! Hisz ingyen jutott hozzá!

– Végre valaki észreveszi – jegyezte meg szomorkásan az anyja.

– Hogyan? A férfiak nem vették észre?

– Á! Nem vesznek észre azok semmit. Legfeljebb azt, ha nincs készen időre az ebéd, vagy ha egy gomb leszakad az ingükről... Az ősszel úgy meghagyták, nehogy vegyek valamit, mert kell az a kis pénz a takarékban... aztán ezt észre sem vették... Nem vesznek észre semmit!

– Mennyi pénze van a takarékban? – kérdezte Kriszti, mert emlékezett rá, a szülei mennyire féltek annak idején a téesztől.

– Huszonötezer forint... De most zárszámadáskor megint kapunk közel húszezer forintot.

– Pistáéval együtt?

– Hát persze hogy a Pistáéval együtt! Hát persze! Az a kis földjáradék, amit mi kapunk... – Legyintett, aztán felvillanyozódva lépett a szekrényhez. – Vettem még valamit – mondta elégedetten, hogy így sikerült túljárnia a férfiak eszén.

A legfelső polcról, amely mindig valami „kivételes" helyet jelentett náluk, mert a legszebb ruhadarabok kerültek ide, függetlenül, hogy egy csoportba tartoztak-e, az apja esztrigán kucsmája, az anyja legszebb, féltett ünneplő kendői, a bátyja

első bőrkesztyűje – Krisztinek most jutott eszébe, hogy neki sose volt olyan rangos ruhadarabja, ami kiérdemelte volna ezt a helyet –, erről a polcról az anyja leemelt egy átlátszó nejlonzacskóba csomagolt fekete ruhát, kibontotta, s maga elé terítette.

– Mit szólsz hozzá?

Nehéz, érdes, szép szövésű selyem volt, szigorú, zárt nyakkal.

– Gyönyörű – mondta a lány, s hirtelen elképzelte az anyja magas, alig hajlott termetén a ruhát. – Ilyen szép ruhája még sose volt magának! – mondta lelkesen.

– Nem is – mondta elégedetten az anyja.

– Varratta?

– Varrattam.

– Próbálja fel.

Az anyja csak megrázta a fejét.

– Fölveszi vasárnap?

Az anyja megint csak megrázta a fejét, s mintha titok bujkált volna a ráncaiban. Lassan, gondosan visszacsomagolta a ruhát. Kriszti tanácstalanul nézte.

– Mindent megvettem hozzá.

Egy fehér, dísztelen vánkoshuzatot mutatott, egy fehér lepedőt s egy fehér batiszt zsebkendőt. Nagyon fehér, sosem használt volt mindegyik. Makulátlan – gondolta Kriszti –, erre mondhatják, hogy makulátlan, s felködlött benne valami iszonyú sejtelem.

– Ezekben temessetek majd el – mondta az anyja egyszerűen.

A lánya önkéntelenül felkiáltott.

– De hát miért . . .? Mért gondol a halálra? Beteg?

Az anyja megint csak megrázta a fejét. Kriszti feszülten figyelte, bezárkózik-e az arca – gyerekkorából emlékezett, hogy

a reménytelenségtől mindig bezárkózott az anyja arca. De most nem: nyugodt maradt, természetes, tán csak elmélyültebb, mint máskor.

– Hatvanéves vagyok. El kell erre lassan készülnöm.

– Dehogyis! – tiltakozott szenvedélyesen a lány, mintha máris magával a halállal szállna szembe. Észre sem vette, hogy a keze ökölbe szorul, mint egy tehetetlen kisgyereké. – Dehogyis öreg! Nem annyira öreg még!

– Nem hát – mondta az anyja nyugodtan, majdnem vigasztalóan. – De erre mindenkinek el kell készülni.

– De hát... – folytatta a lány, de az anyja leguggolt a szekrény elé, s kihúzta az alsó fiókot. Egyetlen fiók volt a szekrényen legalul, s a „rangja" is ennek megfelelő volt: ebben tartották a rongyokat. Ha gyerekkorukban babaruhát akartak varrni, ebben mindig találtak színes rongyot.

– Van itt még valami... – mondta az anyja, egészen más hangon, de nem vidámabban –, a télen csináltam őket... – A zsúfolt fiókból néhány kicsi, zsebkendőnél kisebb, hímzett terítőt emelt ki. – Nézd csak.

Kriszti önkéntelenül leguggolt az anyja mellé. Nézegette a kis hímzett terítőket. Nem értett hozzájuk, utált minden kézimunkát, sajnálta rá az idejét – de ezek megragadták. Szépek voltak, eredetiek, s valahogy úgy érezte, könnyedek. Az egyik áttört batisztdarabról az jutott eszébe: Kis kece lányom fejérbe vagyon... S üveghangon jutott eszébe.

– Nagyon szépek – mondta megilletődötten, s az anyja szemébe nézett.

Az anyja valósággal elpirult a dicsérettől.

– Ugye? – Kivette a lánya kezéből, s egyenként, kicsit távolabb tartva magától, elbillent fejjel, nyitott ajakkal ő is megszemlélte. – Ugye szépek? – mosolygott.

– Gyönyörűek... Hol tanulta?

– Még lánykoromban. Szerettem ilyesmivel foglalkozni. Mindenki azt mondta, nagyon ügyes a kezem. Aztán a sok földmunka . . . elnehezedett a kezem. Nem bírta el a tűt. Nehezebb volt neki, mint a kapanyél. Később meg nem is éreztem. Mintha semmi nem lett volna a kezemben . . . Tavaly télen, amikor már bent voltunk a téeszben, kevesebb volt a dolog, meg már minden könyvet elolvastam, amit találtam, gondoltam, megpróbálom . . .

– Nem is mondta tavaly.

Az asszony boldogan felelte:

– Nem ám, mert nem sikerült egyik se! Olyan maflák voltak az ujjaim . . . én tudtam, mit kellene csinálni, de ők nem tudták. Mindet elrontottam . . . De most már belejöttem, ugye?

Kriszti most vette észre, hogy a szekrény legalsó fiókja előtt guggol az anyjával. Guggolnak, mint két kisgyerek.

Babaruha – gondolta, s újra elöntötte a heves szeretethullám. S már a halotti ruhára sem gondolt irtózva. Készül rá. Készülni mer rá, mert nem fél tőle, mert úgy érzi, megtette a kötelességét. S megtette. Még játszani is elfelejtett – mert fontosabb volt, hogy dolgozzék . . . Így kell meghalni. Így.

Egész délelőtt lázasan és boldogan dolgozott. Felsikálta a padlót, kirázta a szőnyegeket, letörölgetett, helyére rakott mindent. Aztán begyújtott a kályhába, hogy a padló idejében megszáradjon. Amikor ebédre hívták, akkor vette észre, hogy egész délelőtt ugyanazt a dalt dúdolgatta, hangtalanul, belül: Kis kece lányom fejérbe vagyon . . . Üveghangon.

Ebéd után kivárta az illendő tíz percet – mert tudta, ha rögtön elrohan a nővéréhez, az anyja arra gyanakszik, hogy ott jobban érzi magát, mint idehaza –, aztán bejelentette:

– Kimegyek a Terikéhez.

Az apja aludt a sezlonon, az anyja egy zsámolyról a sezlonra hajolva a megyei újságot böngészte.

– Eredj . . . Várjál, vigyél nekik almát.

A kamrában kiválasztotta a két legkevésbé férges jonatánt, beletette egy hálóba. Kriszti melléje tette a két gyerekkönyvet, amit Pestről hozott, a négy szelet mogyorós csokoládét –, aztán meggondolta magát, s az egyik csokoládét az anyja kezébe lopta.

– Kezit csókolom! – és elment.

A havas utcán mindenkinek köszönt, és egyre jobban sietett. Amint egy kanyarból megpillantotta a nővére szobakonyhás, hóborította házát, már elfogta a boldogság. Valóban jobban szeretett náluk, mint otthon. Elsősorban a két gyerek miatt, akikkel szeretett foglalkozni, s akiknél mindent el tudott érni, többet, mint a szüleik vagy tanítóik. De a házat is jobban szerette. Miért? S míg sietett feléje és nézte, kitalálta: mert olyan alakja van, mint a kunyhónak. Azelőtt minden paraszthház ilyen „stílusban" épült – még ő is ilyenbe született bele. Gyerek volt még, amikor felépítették a mostani sarkos, háromszobás házukat, de emlékszik, hogy évekig senki sem találta benne a helyét – nemcsak ő nem. A nővére háza új volt, alig tízéves, csak a formája a régi.

A nővérénél jó meleg konyha s a szokásos rendetlenség fogadta.

Terike alacsony, nyílt arcú, kedélyes fiatalasszony, most kezd majd hízásnak indulni. Még csak a combja szép kerek s a válla gömbölyű. Egy harmincöt éves asszonynak kell is már ennyi test.

Egy zsámolyon ülve kukoricát morzsolt a konyha közepén, körülötte szétdobált csutkák, szétpattogott kukoricaszemek – valósággal úszott bennük.

Megcsókolták egymást, aztán Kriszti körülnézett:

– A gyerekek?

– Délutánosok.

– Zolika is? – Kriszti sajgó csalódást érzett. – Délelőtt kellett volna jönnöm.

– Megvárod őket. Ráérsz, nem? Egyszer vagy itthon egy évben, akkor csak ráérsz, nem?

– Jó, megvárom – s ő is leült morzsolni. Minden munkának van valami hangulata: a kukoricamorzsolásé a meghittség. Kint tél van, a konyha jó meleg, egy füles körül ülnek a morzsolók, közel egymáshoz, s a leszakadó szemek egészségesen ropogó, diszkrét és egyenletes zajt adnak. Mesélésre és bizalmas beszélgetésre késztető munka.

– Hogy vagytok?

Terike szeretett beszélni, s Kriszti roppant élvezte ezeket a beszámolókat: fél óra alatt megtudott mindenkiről, az egész faluról mindent, ami azóta történt, amióta nem járt itthon. Pletyka volt ez a javából, titkot és kegyelmet nem ismerő asszonyi pletyka, de mert olyan emberekről szólt, akiket Kriszti gyerekkora óta ismert, tele volt érdekes tanulsággal.

Aztán Terike magáról kezdett beszélni:

– Az ősszel valamelyik reggel viszem a csarnokba a tejet, esett az eső, de csak úgy csöndeskén, a Kelemenék háza előtt férfiak téblábóltak, kémlelték az eget, lehet-e krumplit szedni ma, kedvesen odaszóltam nekik: Telik az idő, mi? Erre a Varga Imre, ismered, az uram katona-cimborája, mérgesen azt mondja: Nektek a zsák is!... Úgy ért, mintha pofon ütöttek volna. Hát ennyire irigylik azt a kis keresetet? Nem megdolgozik érte az uram? Minden reggel négykor kel, ha esik, ha fagy, ha hétköznap van, ha karácsony... És azt már persze elfelejtették, hogy a megalakulás után, amikor senki nem jelentkezett állatgondozónak, az én uram elvállalta. Akkor lenézték érte: „pásztor". Most már irigylik.

– Mennyit keres az urad?

– Nem olyan sokat – mondta az asszony, de hangjában fojtott büszkeség érződött. – Hétszázötvenhat munkaegysége van, a héten átszámítottuk pénzre: havi kétezer-kétszáz forint jött ki.

– Akkor mit panaszkodsz?

– Nem erre panaszkodom én. Az emberekre. Képzeld el, a nyáron elneveztek „téesz-nagyságának", mert nem jártam ki a határba dolgozni. Most mondd, Kriszti, nem elég dolgom van nekem itthon? Az egész háztáji föld. A disznók. A tehén. A két gyerek. Meg a háztartás... Ez is ad nekem munkát reggeltől estig.

– Ne törődj velük. A te helyedben én se járnék ki a határba – mondta Kriszti lelkesen, s hirtelen megjelent előtte egy régi kép: a nővére fekszik a kukoricaföld szélén feldőlt kapája mellett, lezárt szemhéja alól szivárognak a könnyek, s ő föléje hajol: Mi bajod, Terike? – Semmi. – Fáj valamid? – Mindenem...

– Ugye? – mondta a nővére hálásan. – A nyáron így is annyi volt a dolgom, nem értem rá ebédet főzni. Egy hétig éltünk zsíros kenyéren meg füstölt szalonnán. Aztán azt gondoltam: ej, mit? Nem kell annyira szeretni azt a rohadt pénzt. Befizettem a kocsmában négy ebédre. Hogy fogadták ezt is, Kriszti? Mi az, bevezeted a csajkarendszert? Bevezetem, mondtam nekik, már rég be kellett volna vezetni! Mit gondolsz, egy hét múlva már hetvenen hordták a kocsmából az ebédet.

– Na látod – helyeselt Kriszti, s ujjongott a lelkében. Gyűlölte az értelmetlen szenvedést, s gyűlölte az értelmetlen lemondást. S az ő gyermekkora értelmetlen szenvedésben és értelmetlen lemondásban telt el. A kosztról és a ruháról nem – annyira szegények nem voltak –, de lemondtak a kényelemről

és a kultúráról, csak azért, hogy még egy darab földet vehessenek ... Milyen jó, hogy ennek vége.

Ebbe a vidám hangulatba lépett be a mérnök fiú. Most jött a háromórás vonattal, s mert a nővére úgyis útba esik hazafelé, beugrott hozzá.

– Szervusztok! – Krisztinek kezet nyújtott, de nem csókolta meg. – Hallottam az éjjel, hogy megjöttél, de nagyon vigyáztam, hogy ne ébredjek fel. Sikerült.

Nevettek. Bandi ledobta a kabátját, leült a füles szabad oldalára, de nem kezdett el morzsolni.

– Vizsgaszünet?

– Igen.

– Gyerekek, isztok egy kis bort?

– Nem nagyon hideg? – kérdezte a fiú.

Terike szikrányit, alig észrevehetően bosszús lett.

– Pincehideg. Majd megmelegíted – s kiment a borért.

– Mi újság? – kérdezte a fiú. Három évvel idősebb Krisztinél, akkor végzett az egyetemen, amikor a húga beiratkozott. Pesten egyszer sem találkoztak.

– Semmi – mondta Kriszti. – A szokásos. Tanulás, menza, diákszálló. Ismered.

Bandi legyintett.

– Menza! Ismerem. Ajjaj! ... Tudod, mi volt vasárnap az ebéd? – Felcsillant a szeme, s az ujjain sorolta: – Tyúkhúsleves à la anyuka, a húsa töltelékkel meg tormával, töltött káposzta dagadóval meg töltelékkel, túrós rétes. Úgy jóllaktam, alig bírtam moccanni. Törtem a fejem, mi menne még le a torkomon. Sikerült kitalálnom: kompót. Anyuka felbontott egy üveg ...

Kriszti ránézett, megütközve:

– Te még mindig ennyire szeretsz enni?

A bátyja nem vette észre a megütközést. Jókedvűen nevetett.

– Egyre jobban... Te! Udvarolok most egy parasztlánynak. Jó gazdag parasztok, kuláklistán voltak. Most is van nekik mindenük dögivel. Olyan buták, mint a föld. Nem tudják, hogyan „fogjanak", etetik, itatják a mérnök urat... ez én vagyok. Ha elveszem a lányukat, az apja még akkor is így fog engem a szomszédoknak bemutatni: Vejem, a mérnök úr. – S jót nevetett újra, kivillantak erős, fehér fogai. Csinos fiú volt ragyogó ingében, lezser pulóverében.

Kriszti rosszkedvű lett, és nem tudta, mitől lett rosszkedvű. Esemény volt, ha a bátyja hazajött Pestről, s a diákéletről mesélt. Akkor úgy érezte, egy új, távoli világból hoz neki üzenetet, ahová ő minden sejtjével vágyódik. De akkor nem ételekről beszélt, hanem koplalásról, s nem nőkről, hanem Bernarda szerencsétlen lányairól.

– Elveszed? – kérdezte furcsa szorongással.

A bátyja végre megérzett valamit, eltűnt arcáról a mosoly.

– Még nem tudom... Nem is sürgős.

Terike bejött a borral. Vidáman jött be, de ahogy belépett, megérezte a csöndet. Megtöltött három kis poharat a szép színű vörös borból.

– Egészségetekre!

Bandi is kiitta pincehidegen a bort. Aztán már vissza sem ült. Táskájából elővett egy átkötött papírtekercset, s az asztalra dobta.

– Itt vannak a tervrajzok – mondta, s felvette a kabátját.

– Miért sietsz? – szólt rá a nővére.

– Éhes vagyok – mondta a fiú, mintha bosszús és türelmetlen is azért lett volna, mert éhes. Pedig nem is volt éhes. Fájt neki valami.

Kriszti utánanézett, s nem tudta miért, az jutott eszébe, mi-

lyen magányos lehet az apja. Milyen magányos lehetett egész életében – talán úgy, hogy nem is tudott róla –, mert az önző emberek mindig magányosak. Ki tudják zsarolni mások szolgálatát, még a gyengédségét is – de a szeretetét senkinek. Ideig-óráig a szeretetet is, de csak annyi időre, míg le nem leplezik magukat. S ez az idő mindig nagyon rövid. Mert önzetlennek mutatni magukat mindig erőfeszítésükbe kerül, az erőfeszítést pedig nem szeretik. Semmitől sem félnek annyira, mint az erőfeszítéstől.

– Mit szólsz hozzá? – zökkentette ki a nővére.

Az asztalon egy csomóba söpörte az oda sem és egymáshoz sem tartozó holmikat, s kiterítette a tervrajzot.

A rajz sarkosra épített házat ábrázolt, szakasztott olyat, mint az övék. Már ettől nem tetszett neki.

Hidegen nézte. Valami lelkesedést kellene mutatni – gondolta –, mint az ágyterítőknél. De nem tudott.

– Nem tetszik? – kérdezte a nővére aggódva.

Közönyösen megvonta a vállát.

– Olyan, mint a miénk.

– Nem lesz egészen olyan – derült fel Terike –, a miénk földszintes – a „miénken" az anyjáét értette, a régi miénket –, ez pedig magasföldszintes lesz. Itt a veranda, látod? Itt a lépcső. Öt lépcső lesz.

– De hát akkor le kell bontani az egész házat, s újra felépíteni fél méterrel magasabban. Padlót, padlást... te jóisten, hisz ez teljesen új ház!

– Bizony! – ragyogott a nővére. – Majdnem. Ötvenezer forintba fog kerülni.

Kriszti megrázta a fejét, annyira nem értette. Mire jó ez? Hiszen ha hozzátoldanak egy szobát, azzal is ezt érik el. Tízezer forintból. Mire jó ez?

– Vizes a lakás?

– Dehogy vizes – mondta szinte sértődötten a nővére.
– Hát akkor?
– Nem szép. Úgy szebb lesz.
– Attól, hogy öt lépcsőn mentek fel a verandára?
– Attól... Már mindenkinek ilyen van. Éppen mi legyünk elmaradva?
– No de negyvenezer forint! Tudod, mennyi pénz az? Tudod, mit lehetne belőle csinálni?... Szerelhetnél a kútra motort, s bevezethetnéd a házba a vizet. Berendezhetnél egy fürdőszobát, vannak széntüzelésű fürdőkályhák. Vehetnél egy nagyképernyős televíziót, minden este színházba meg moziba mehetnétek. S mennyivel tájékozottabbak lennének a gyerekeid! Ugye, még a diavetítő is hogyan segíti őket a tanulásban? Aztán vehetnél kétszáz darab könyvet, kedvem lenne most mindjárt összeállítani a listát, melyik kétszáz könyvet vedd meg a világirodalomból, és még el sem fogyna a negyvenezer forintod.
– Majd később – mondta a nővére makacsul. – Később majd ezekre is sor kerül.
– De mért később? Mért nem most, ha pénzetek is van rá? Az istenit, mért nem most?
A nővére makacsul hallgatott. Mert divat – gondolta Kriszti. Mert másnak is van. Mert fürdőszobája senkinek sincs. Mert anélkül meg lehet élni. Az öt lépcső nélkül nem!
– Igen – mondta maró gúnnyal. – S ha elkészül a szép, kétszobás, ötlépcsős ház, majd építesz mellé az udvarban egy putrit, elnevezed „nyárikonyhának", s tavasztól őszig ott fogtok élni. Mert, ugye, kímélni kell a szép új házat, és különben sem érzitek benne jól magatokat!
Terike kerek, kedélyes arca lassan kivörösödött, duzzadt szája széle remegni kezdett – közel állt a síráshoz.
Kriszti senkit sem szeretett megbántani. Visszavonult.

– Azt csináltok, amit akartok, Terike – mondta nyersen. – Semmi közöm hozzá.

A kemény hang a nővérét is megkeményítette.

– Nagyon megváltoztál te Pesten. – Szomorúan kezdte, de egyre jobban belelovalta magát a gúnyba. – Nagyon megnőttek az igényeid. Fürdőszoba meg televízió! Mintha anélkül nem lehetne élni! Te is megvoltál nélkülük, amíg itthon voltál, s nem volt semmi bajod.

– Nem igaz! – kiáltotta Kriszti. – Én azelőtt se éreztem jól magamat itthon, csak nem tudtam, hogy mi bajom! Most már tudom, mert van mivel összehasonlítanom. Nem Budapesttel! Ott is vannak ilyen emberek, mint ti, de mennyien! És nem a televízió, és nem a fürdőszoba! Ez csak eszköz. Szimbólum, ha úgy tetszik. Mindkettő . . .

– Hát mi?

– Az, hogy nem tudtok élni! Élni nem tudtok, érted? . . . Kedvem lenne szétnyitni a fejeteket, s rendet tenni abban az átkozott sorrendben. Hogy ami valóban fontos, az nektek is fontos legyen, és ami nem fontos, csak rohadt szokás, azt kidobni onnan a francba!

Terike riadtan s mégis bizonyos fölénnyel elmosolyodott.

– Ez nekem magas!

Kriszti rámeredt, meg akarta mondani, hogy dehogyis magas, hisz te már érzed – téesz-nagysága, csajkarendszer –, de nem jött ki hang a száján. Felrántotta a kabátját, nyögött valamit fudokolva, s kiment az ajtón.

Mire a kapuhoz ért, kissé lecsillapodott. Nem ment vissza, csak az ajtón keresztül kiáltotta be:

– Holnap délelőtt lejövök a gyerekekhez!

Miért sírok? – kérdezte magától, amint rohant az utcán. – Miért rohanok? – s megpróbálta csillapítani a lépteit. S észrevette, hogy bealkonyodott, nemigen ismeri meg már senki.

És nem látják meg a könnyeit. – Miért sírok? Mi közöm hozzájuk? Dögöljenek meg! Ha nekik jó, nekem mért fáj? Dögöljenek meg, ha ahhoz van kedvük! . . . De a gyerekeket nem engedem! – S felködlött előtte a középiskola, ahol majd tanítani fog, ahol majd megtanítja . . . megtanítja . . . igenis, megtanítja . . . S lassan lecsillapodott.

Az anyja délután elvágta a lábát. Baltával. Csizmán keresztül. Mire Kriszti hazaért, már az orvos is elment, s az anyja hatalmas pólyával a lábafején ült a konyhában a sezlonon, s dirigálta a férfiakat. A lány rögtön észrevette, hogy az arca zárt, lakatra zárt, s a szeme vörösebb, mint máskor. A két férfi megszeppent, bűntudatos arccal, rendkívül buzgón sürgölődött. Az apja a moslékot keverte, a mérnök pedig hordta neki a jeges kútról a vizet. Szép világos pulóverjét sem volt ideje – se mersze – kicserélni.

– Úgy! Még egy lapát darát . . . Az sok, felét vidd vissza . . . Ne csak hideg vizet, fiam. Ott a sparhejten a meleg.

Kriszti majdnem elröhögte magát az elképedéstől: ezek azt sem tudják, mennyi moslékot kell adni a disznóknak? Itt élnek, és még azt sem tudják?

– Meleg a szoba? – kérdezte az anyjától.

– Begyújtottál délelőtt. Ezek meg – intett a férfiak után – egész délután fűtöttek. Meg se hallották a kiabálásomat. A szomszédból jött át az Imre . . .

– Kapaszkodjon belém, lefektetem.

– Még a vacsorát . . .

– Majd én elintézem. Magának le kell feküdni. – Megérintette a kezét. – Hiszen láza van!

Besegítette anyját a szobába. Nehéz sem volt, de meg Krisztinek a sok kapálás kifejlesztette a vállizmait. Leültette a kályha mellé a fotelba. Csöndes szemrehányással kérdezte:

– Még a fát is magának kell összevágni?

Az anyja nem tudott felelni. Vörös szemét újra elöntötték a könnyek, alsó szája szélét beszívta. Kriszti a kezébe nyomta a saját zsebkendőjét, s szemérmesen ellépett tőle. Levette a két ágyról meg a sezlonról az új takarót. Nem vesznek észre semmit – jutott eszébe. – Semmit. Az új takarót sem, a vágnivaló fát sem.

Tiszta hálóinget vett elő a szekrényből, s felhajtotta az anyja ágyán a dunyhát. A meleg levegőtől lassan az ágy is átmelegszik.

Az anyja már nem sírt, mereven ült a fotelban, mereven nézett maga elé. Kriszti nem tudta elfogni a pillantását. Mit nézett? Mit látott? A semmit? A hiábavalóságot?

– Összemorzsolódtam – suttogta. – Összemorzsolódtam... Összemorzsolódtam...

– Anyukám – szólongatta. – Anyukám, no...

– De jó lesz már meghalni, istenem!

Gyorsan az anyjába diktált néhány szem erős altatót, lefektette, s addig olvasott neki hangosan a Mélyépítők Zsebkönyvéből – ez akadt az asztalon a kezébe –, míg el nem aludt. Tudta, hogy ilyenkor az anyja nem a szövegre figyel, csak a duruzsolás kell neki. Ő is ilyen volt, ha felzaklatta valami, de neki megtette a karórája finom ketyegése is.

A férfiak odakint megmelegítették s kitálalták maguknak a vacsorát.

Kilenc óra volt. Az apja még egyszer megtömte szénnel a kályhát, aztán lefeküdt. A mérnök fiú Napoleont olvasta az asztalnál. (Divatos könyv volt, akár az *Oroszlánkölykök.)* Kriszti a fotelban ült a kályha mellett, s nem tudott mit kezdeni magával. Jó lett volna, ha hazajön az idősebbik bátyja, vele nagyon jól el szokott beszélgetni politikáról meg a tsz üzem-

szervezés kérdéseiről, régebben még történelemről meg pszichológiáról is. De hát Pista megint éjfélig értekezleten lesz, s bizonyára vitatkozik. Emberek között. S irigyelte Pistát.

Bandi megunta az olvasást vagy az üldögélést, nem látszott még pontosan, mi a célja, felállt, a könyvet kinyitva a vánkosára fektette, s módszeresen vetkőzni kezdett. Amikor az ingét vetette le, eszébe jutott valami, a szekrényből elővett egy keményített, vasalt inget, az asztalra tette, s folytatta a vetkőzést. Belebújt a pizsamájába, egyetlen lendülettel a sezlonon termett, s magára húzta a takarót. Kezébe vette a kinyitott könyvet. Ahá, olvasni akar az ágyban! Csakhogy ez a tizenötös körte nem világít odáig. – Kriszti kaján kárörömet érzett, s ez jólesett neki. Mért nem szerel a falra olvasólámpát? Sajnál rá egy százast?

A fiú valóban kudarcot vallott a fénnyel, megjegyezte az oldalszámot, s a könyvet betette a párnája alá. (Ez fog lezuhanni reggel.) Kriszti nagyon csöndesen megszólalt:

– Mikor szoktál mosakodni?

A kérdés olyan váratlanul érte a fiút, hogy önkéntelenül felült.

– Minden szombaton elmegyek fürdőbe – mondta engedelmesen.

– No de a nyakadat...

– Hát azt is... – mondta tanácstalanul.

– S mindennap tiszta inget veszel – jegyezte meg a húga.

A fiú összehúzta a szemét.

– Mi bajod velem?

Kriszti folytatta:

– Mert az inget anyuka mossa, a nyakadat meg magadnak kellene mosnod, igaz?

A fiú most nem tért ki, mint délután.

– Könnyen jár a szád! Élnél itthon, majd megtudnád,

olyan egyszerű-e? Reggel hideg van a konyhában, este hideg van a konyhában, mikor mossam meg? A diákszállóban én is zuhanyoztam naponta.

– Miért nem építesz fürdőszobát?

– Hová? Ide? – kérdezte a fiú fölháborodva s indokolatlan megvetéssel. – A ház Pistáé. Majd hülye leszek a Pistának fürdőszobát építeni.

– Miért nem beszéled rá, hogy építsen?

– Miből? Nincs pénze. Eltankolja – s röhögött. Boldogan röhögött, hogy Pista eltankolja a pénzét. Ő autóra gyűjt. Meg fürdőszobára. A saját házában majd épít fürdőszobát. Ott igen. A házat úgyis a lány hozza, az ingyen lesz, nem kerül pénzbe. Még nem tudja, ki lesz az élettársa, csak annyit tud róla, hogy háza lesz. Meg anyja is lesz, és özvegy lesz az anyja. Hogy legyen aki mos. Takarít. Főz. Tyúkhúslevest à la anyós. Meg vigyáz az unokára, míg ők színházban lesznek meg szórakozni. Mert ők kultúremberek, ha vidékiek is. Bizony!

– Te Bandi – mondta a húga –, mégis öt évig éltél Pesten. Egyetemi tanárok tanítottak. Bizonyos, hogy a kollégáid közt is voltak rendes emberek. Hát semmi nem ragadt rád?

A fiúnak eltorzult az arca ekkora igazságtalanságtól.

– Nekem mondod, hogy nem vagyok rendes ember? Nekem?

Az apjuk felemelte a fejét, s ellentmondást nem tűrőn megszólalt:

– Elég! Kriszti, csavard le a villanyt, s feküdj le. Ne itt, a másik szobában, hátha megrúgod anyádnak a lábát. A dunyha alatt nem fogsz fázni.

Kriszti engedelmesen az ajtóhoz lépett, de még odaszúrta a bátyjának:

– Vejem, a mérnök úr!

A konyha kihűlt, elaludt a tűz. S milyen hideg lesz – gondolta Kriszti –, mire éjfélkor Pista hazaér! Meg akarta gyújtani a tüzet, de nem talált a ládában fát. Kiment a fáskamrába. A lefűrészelt rönkök ott álltak nagy halomban, de aprófa nem volt egy darab sem. Az anyja mindjárt az elején belevághatott a lábába.

Olyan düh öntötte el, olyan ellenállhatatlan düh, hogy törni-zúzni kívánt a keze.

A tőkére állított egy hatalmas rönköt, s a nagyobbik fejszével iszonyú erővel belevágott. A masszív rönk ijedten hasadt kétfelé. Nagyobbat keresett. Olyat keresett, amiben csomó van. Gyökeret keresett, azt a legnehezebb. S a csomó, a gyökér ijedten engedelmeskedett baltájának.

– Szétverem a fejeteket! – gondolta Kriszti.
– Szétverem ezt az ósdi világot!
– Én nem vágom el a lábamat!
– Én nem leszek öncsonkító!
– Se véletlenül, se szándékosan!
– Nekem nem kell tőletek szeretet!
– Gyengédség se!
– Segítség se!
– Én erősebb vagyok, mint ti!

És kezdte elölről:

– Szétverem . . .

Aztán nem talált több szétvernivalót. Felaprította az összes rönköt.

Megtörülte verejtékező homlokát, s megnézte karóráját. Éjfél volt. Lekapcsolta a villanyt, s bement a konyhába.

Pista nemrég érkezett haza, télikabátban ült, s könyökölt az asztalnál. Arca merev volt, szeme véres. Csodálkozva nézett a húgára.

– Itthon vagy? Nem is tudtam. – Akadozott a nyelve, de

látszott rajta az igyekezet, hogy kedves akar lenni. – Régen láttalak.

– Mért iszol, Pista? – kérdezte Kriszti aggódva.

Pista gyanakodva nézett a szemébe, aztán megnyugodott.

– Unatkozom – mondta egyszerűen.

– Hogyhogy unatkozol?

– Hát ma is... Csináljuk a zárszámadást. Fél ötkor azt mondja Tibi, a főkönyvelőnk, hogy le is járt a munkaideje, meg el is fáradt, ő elmegy haza. Én még nem voltam fáradt, de egyedül nem tudtam folytatni. Kimentem a baromfitelepre... most kaptunk ezer naposcsibét, minden rendben volt, jól be volt fűtve, kikérdeztem tőlük az etetési adagot, tudták. Onnan átmentem a tehenesekhez, nincs-e valami probléma, mert ott mindig van, az olyan társaság, rendet tettem közöttük, megvártam, míg végeznek, s velük eljöttem haza. Hét óra volt. Mit csináljak? Fölmentem a Molnár Laci bácsihoz, titokban még mindig méri a borát, de nem ám elszólod magad valahol, ott volt már a banda, elkezdtünk kártyázni.

– Nem találsz annyi munkát, hogy ne unatkozz? – csodálkozott Kriszti.

– Nem – mondta a fiú, aztán elgondolkodott. – Néha. Amikor nagyon szorít az időjárás. Vagy a leadási határidő. Olyankor eszembe sem jut, hogy inni kellene.

– Magadtól nem találsz?

Pista megvonta a vállát.

– Így is a legjobbak vagyunk a járásban.

– De mért a járással méred magadat?

– Hát mivel? – csodálkozott a bátyja, aztán megértette. – Persze, tudom, hogy vannak jobb szövetkezetek is az országban, de ott mások az adottságok.

Meg a vezetők – gondolta Kriszti, de nem merte kimondani, mert néhány éve már csak politikáról meg üzemszerve-

zési kérdésekről beszélgettek. – Lötyögsz, az a baj. Pancsolsz az állóvízben. Keveset kívánnak tőled, az a baj... Ha sokat tanulsz, talán majd te is megérted ezt. Most hiába is mondanám...

– Mért nem jössz ilyenkor haza?

– Nem szeretek itthon – mondta a fiú, s maga is megdöbbent a mondattól. Józanon nem csúszik ki a száján. Még így is sietett enyhíteni: – Mit csináljak itthon?

– Tanulj! – mondta Kriszti határozottan.

– Most voltak a félévi vizsgák. Egy hét alatt elkészültem.

– Nősülj meg. Akkor majd szeretsz hazajönni.

– Minek? Amíg anyuka él...

Kriszti elképedt.

– Neked csak arra kell az asszony?

– Csak arra.

– Nem igaz. Részeg vagy, csak azért mondod.

– Csak arra – ismételte a fiú.

– Hát nem szerettél senkit?

– Nem tudom. Nem emlékszem... Minden nő lefeküdt. Mire megszerettem volna... utána meg nem kellett. Most már nem is kell, mégis lefekszik. Pedig nem is kell. Egyáltalán nem kell. Egyik se.

– Ne beszélj így! Én emlékszem rá...

– Mire?

– Nem emlékszel, Pista? Megtanítottál, itt az udvaron, táncolni. S megígérted, hogy búcsúkor a mulatságban is megtáncoltatsz. Tizennégy éves lehettem, kicsi voltam meg csúnya, még nem vettek észre a legények. Ott álltam egész délután az első sorban, hogy majd csak eszedbe jut az ígéret. De nem jutott eszedbe. Egész délután egy szőke lánnyal táncoltál. Valami Piroskának hívták.

– Piroska! – A fiú arcáról hirtelen lehámlott a merev kö-

zöny, mint gesztenyéről a burok, s ott maradt a meztelen lélek. Halottfehér lett. – Piroska... igen – mondta nehezen. – Megkértem. Azt mondta, ő nem jön ide az anyámhoz.

– Mért?

A fiú összeráncolta a homlokát.

– Nem nagyon emlékszem... Hogy fukar. Hogy túlságosan szereti a pénzt. Hogy jobban szereti, mint önmagát. Hogy ez bűn... Nem emlékszem. Azt mondta, menjünk külön.

– De hát mért nem mentél?

– Hová? Mire? Nem kaptam itthon földet. Azt mondták, amíg ők élnek, egy darab földet nem adnak ki a kezükből...

Kriszti bénító reménytelenséget érzett. És ő még a bátyjával akart beszélni: Ne tűrd tovább...

Pistának eszébe jutott valami, elmosolyodott.

– Tudod, kishúgom, akkor még nem volt termelőszövetkezet.

– De hát így se jó! Ez se elég... Hadd legyen könnyű az öregségük, Pista! – suttogta meggyőződés nélkül. – A föld úgyis nehéz lesz nekik, legyen könnyű ez a néhány év.

A fiú fájdalmasan nézett rá.

– Nekem mondod ezt, Kriszti? Az egész keresetemet hazaadom. Tavaly zárszámadáskor kaptak harminc mázsa búzát, tizennyolc mázsa kukoricát, húsz mázsa krumplit, ötven liter bort meg tízezer forintot. Én csak az előleget tartom meg magamnak, nyolcszáz forintot havonta. Alig tudok belőle kijönni. Ők meg abból tartják az öcsikémet is, a mérnök urat... Mit akarnak még?

– Igen – mondta Kriszti.

A bátyja várakozóan nézett rá, s hogy a húga nem szólt többet, elővette a kredencből a reggel megtöltött pálinkásüveget, s húga felé nyújtotta:

– Iszol?

A lány felrezzent, tétován mozdult.

– Add ide.

Mintha egy háromélű kés csúszott volna le a torkán. De nyomban érezte, hogy kezd bemelegedni a rég kihűlt konyha, s a gyomrában kellemes bizsergés támadt.

Aztán a bátyja húzta meg az üveget. Nézte, milyen mohó, széles kortyokban nyeli, s megirigyelte.

– Ez jó – mondta a fiú elégedetten. – Ez a legjobb a világon. – A húgára nézett, kedvesen, mentegetőzve. – Eredj be, Krisztikém, nagyon álmos vagyok. Ha megint kidumálom magamból, aztán már el sem tudok aludni. És akkor holnap mocskosnak érzem magamat, hogy gyónni lenne kedvem... Hadd aludjam ki magamat!

Kriszti elbúcsúzott tőle, s bement a hideg szobába. A pálinkásüveget bevitte magával.

Megvetette az ágyát, aztán leült az asztalhoz, s ivott egy hosszú kortyot a pálinkából. Azonnal valami ellenállhatatlan és alattomos zsibbadtság nyomult értelme és az eleven seb közé, könnyebb lett tőle minden. Még egy korty – gondolta –, attól már el tudok aludni. S minden marad a régiben. Mindegy.

Nem tudta még, hogy ez a közöny – csak a sivárságát érezte. S ez elviselhetetlen volt, mint egy kiszáradt patakmeder.

Inkább fájjon!

Kinyitotta az ablakot, s a párkányról fölmarkolt hóval addig dörzsölte a homlokát, míg nem érezte, hogy kijózanodott. Már nem elaludni akart, hanem meg akarta mondani, mindezt fennhangon, tisztán meg akarta mondani – de nem volt kinek. Az este jóllakott és most aludt az egész ország.

[1963]

Ebédelni ültek le a felmeredő nagy házak árnyékában. Szalonna, paprika, paradicsom, ilyesmi. A fiúnak most különösen nehezen csúszott a száraz étel. Az öreg megkérdezte:

– Hát te? Nem vagy éhes?

– Jobb lenne a meleg.

– Kutyába se! – legyintett az öreg Márton. – A kubikos este eszik meleget, meg vasárnap otthon.

– Itt a vállalat étterme egy köpésre. Egy ebéd négy nyolcvan. Mi meg szüntelen csak: felvágott, szalonna, kolbász. Miért?

– Fogd már be a szád – morogta az öreg.

Két hónap alatt hárman mentek el a brigádjából. Gépkezelői tanfolyamra vitték mindegyiket. Ez a nagy építkezés oly szorgosan veszi el a legjobb embereket, mintha csak télire gyűjtő hangya lenne. Mi lesz így? Próbált az öreg otthon, a faluban újabb embereket szerezni, persze óvatosan, hogy a tekintélye megmaradjon, de valahogy az utóbbi időben nem akaródzik már senkinek a városba járni, megtalálják helyben a számításukat. Mi lesz hát a kubikosokból, akiknek menniük kell az országban oda, ahova éppen szólítja a sors? Pedig a jó pénz is megvan, otthon gond nélkül élhet a család.

Nézte most a keresztfiát, ezt a Miklóst. Kubikos fajtának kell lennie, gondolta, megéreztem már akkor, amikor leszerelt a katonaságtól és az anyja beajánlotta hozzám.

– Csak magához adom, komámuram. Tudom, hogy maga

erős ember, nyakán tartja a kezét a kéz alá valóknak. Ez a Miklósom meg olyan csendes, jámbor. Majd maga megtanítja, hogyan kell élnie, dolgoznia, hogyan lehet ember.

Ő akkor tisztességgel mustrálta meg a legényt, s mondta:

– Megtanítom, komámasszony. Másfél év múlva nyugdíjba megyek, az utódomat nevelem ki ebből a gyerekből.

– Nagy tisztesség – mondta Miklós édesanyja, s jó szándékáért a vén Mártont igazi kolbásszal, borral kínálta.

Márkus Márton régtől nagy hírű kubikos volt, szervezett munkás, nem olyan hinyt-hányt ember, aki a világban ide-oda rángatózik. Még a nagy kubikosbandákból való volt, aki az előző világban is gödörgazdai szintre vitte egészen fiatalon.

– Úgy tudjátok – mondta most ebéd közben az öt megmaradtnak –, hogy a miénk a világon a legnagyobb munka. A legnemesebb munka. A legszebb és a legnehezebb munka. Édestestvérei vagyunk a földnek. Ebben a világban már kitüntetéseket kaptam ezért én is, de hányat, számolni se tudjátok. Kiváló munka, törzsgárda, szocialista munka, érdemrend: ezek az érmek mind az enyémek! A régi világban egy vitéznek nem volt annyi érme, mint nekem. Idáig vittem én! Bárcsak idáig vinnétek ti is. S mindezek miért? Mert szeretem a földet. Micsoda vizeknek ástam én utat! Micsoda kanálisokat teremtettem én a föld hátán.

Valaki az öt megmaradt közül azt mondta:

– Megcsinálják azt már a gépek.

Az öreg a keresztfiát figyelte, hisz tulajdonképpen a szavai eddig is csak neki szóltak. Mert félt az öreg. A lelkébe fészkelte magát valamiféle bizonytalanság. Mert mi lesz itt, ha elmúlik, ami volt, ami nagyon nehéz volt, de szép volt, mert munka volt? Mi lesz itt, ha egyszer az ő munkája nincsen tovább? Aki szólt tehát, arra a fiúra a régi biztonságával legyintett látszólag:

– Az igazi kubikos mindig megmarad. Semmi nem pótolhatja.

A fiatalok már a betonkeverőnél dolgozó lányokat nézték. Tán nem is hallották őt, tán már oda se figyeltek.

– Meghajintani azt a kis bögyöst, az istenit, az lenne az igazi.

– És a másikat? A Sárit?

– Én inkább a Márit.

– Amelyik sántít?

Nevettek. Az öreg fölkelt.

– Gyere – mondta Miklósnak.

– Hová?

– Csak gyere.

Már a felhúzott, hatalmas házak között jártak.

– Fizetek neked egy korsó sört, hogy ne legyen olyan száraz az ebéd. Úgysem hívtalak meg még soha.

– Köszönöm, keresztapám. – S csak mentek.

– Igazán keresztapádnak tartasz?

– Nagyon is.

– Aki a javadat akarja?

– Nagyon is.

– Hát akkor az ilyen csábításokra, mint gépkezelői meg ilyesmi, mit is adnál?

Miklós nem szólt, a szeme sarkából nézte az öreget.

– Na persze, tudom én, hogy a kubikmunka már nem olyan, mint régen. Néha elszorul a szívem, mire használnak bennünket. Betemetni a gépek által kivájt árkokat. Betont talicskázni az alapozáshoz.

– Már az sincs, szállítószalagok köpik a betont a mélybe, éppen csak el kell egyengetnünk.

– Igazad van, fiam, sőt már az sincs, hisz egyengető gép is van. Lassan már fundamentumot sem kell ásni, lenyomják az

ék alakú betonfundamentumot, jöhet rá a firmamentum, akár a csillagokig. De akkor is, mit érdekel ez bennünket?

Betértek a vállalat büféjébe. Csapolt sör nem volt, két üveg hideg sört rendelt Márkus Márton.

– Igyál, fiam, egészségedre.

Csak úgy, az üvegből ittak.

– Egészségére keresztapámnak.

– Az én utódom leszel – intett ujjával az öreg. – Már csak azért élek, hisz nyugdíjba megyek nemsokára, hogy a te utadat egyengessem. Beszéltem én erről a szakszervezetben, mindenütt.

– Velem is beszéltek.

Márkus Márton kezében megállt az üveg:

– Nahát! Mondtam rólad valami rosszat?

– Mit mondhatott volna, keresztapám?

– Például azt a kis bögyöst te is nézed.

– Nézem.

– Nézted is.

– Így van, keresztapám.

Az öreg csak hunyorított, s itta az üvegből a sört.

– Te csak félszavakat mondasz nekem – vélte aztán. – Holott együtt dolgozunk, együtt járunk haza, együtt jövünk vissza. Tudd meg, fáj a szívem, ha az ember a másiknak nem mond egész szavakat.

– Mondanék én – nézett el Miklós csendesen –, de minek bántanám meg? Az életemben maga rosszat nekem nem tett.

Márkus Márton nagy markában haláltáncot járt a sörösüveg:

– Mit akarsz tenni?

– Én elhatároztam – szólt a fiú –, hogy addig, amíg maga nyugdíjba nem megy, nem teszek semmit. Van emberség bennem.

– És aztán?
– Az az én dolgom már.
– Gépkezelői?
– Úgy mondták.

Csendesen mentek vissza a nagy betonházak között a munkahelyükre. Az öregnek most nagyon fájt a szíve, nem játszott, amikor meg kellett támasztania a hátát egy darab hűvös falnál.

– Mikor mehetnél legközelebb?

– Jövő héten, akkor kezdődik az új tanfolyam. Háromhónapos. Aztán két éven belül rájön még kétszer három hónap. A téli időszakban.

– Az a bögyös is kedvét lelné benne?

Miklós arcán, a napon, mosoly ömlött el:

– Bizony.

Az öreg nagyon lassan lépett ki az árnyékból, úgy szerette volna, ha valaki ráteszi a kezét a szíve tájára.

– Istenem – morogta.

Miklós az elszálló mosolyával haladt:

– Szólt valamit, keresztapám?

– Én semmit. Menj csak. Menj, fiam, amilyen hamar csak tudsz. Hisz amit én csinálok, hitvány munka már az, az úristenit.

Megfordult és megállt, hogy a fiú a szeme párásságát ne lássa. Tekintete fátylán át látta Márkus Márton a hatalmas épületrengeteget. Átfutott rajta: létezhet, hogy kipusztulunk? Létezhet, hogy elmúlunk, mintha nem lettünk volna?

A fiatalok nevettek, a lányokkal játszottak az ebédidő hátralevő részében, de az ő szíve semmiféle mókára nem vidult fel.

Egész nap szomorú maradt.

[1973]

Pech. Gratulálok ennek a link nőcinek. Becsapott, mint a szél a hátsó ajtót. Másfél órája lődörgök itt, eszembe jut mindenféle hülyeség, megtanultam a srácok nevét, akik az amfiteátrumban fociznak, de a csaj sehol.

Nem szeretem, ha ürgének néznek. Mit képzel ez a kis szőke cafka? Tegnap este hazasegítettem a cuccát a Déliből, becsszóra megígérte, hogy ma délután háromkor találkozunk az amfiteátrumnál, és itt van. Biztos röhög magában valahol. Röhögjön a biciklizö majmon, de ne énrajtam. Kár a délutánért. Pedig hogy tudtam volna durmolni. Tízre melózni megyek, és ha a kokillából a nyakamba borul a mártás, éjfélkor rablóhúst ebédelhetnek a haverok.

Nagyon fixíroz a ketrecéből az a halszemű beszkártos. Fogadni mernék, hogy hekusnak néz. Pedig csak bunyós vagyok, az is passzióból. Sok a huligán, egyszer kinyújtottak, mint az alagi békát. Azóta sportból tanulok hirigelni, de eddig még egyetlen csecsefiú sem akart meggyőződni a tanulékonyságomról.

Mindegy, nem várok tovább. Eleget gyönyörködött bennem a halszemű váltókenegető. De hová a bánatba menjek? Külföldi vagyok itt, Óbudán. Elbambul az ember, amikor hirtelen nem tudja, hogy mit kezdjen magával. Le van sajnálva ez a link kis szőke lúd. Vegye feleségül a Botos Lőrinc.

Jó. De attól én még belebolhásodok az unalomba. Menjek haza a Lágymányosra? Semmi értelme. A Hajógyár egy kö-

pés innen. Ohó, megvan! Itt lakik a Kiscelli úton a vén Petrik! Aranyos gyerek az öreg, jártam nála, megmutatta a házinyulait. Se asszonya, se gyereke, se kutyája, se macskája, de nyulai, azok vannak. Amióta özvegyen maradt, azokat a radarfülű patkányokat babusgatja. Akart adni egy süldőt, de kiszaladt a számon, hogy büdös, nem kell. Halálra sértettem. Utána szóba se állt velem. Pedig egy százassal is tartozom neki, most jut eszembe. Nahát, egy utolsó tarhás vagyok, ez az igazság. Most megyek, és megadom neki. Piszok dolog, ha valaki adja a süketet, amikor tartozik. Láttam egy párszor az üzemben, de mindig úgy jött ki a lépés, hogy éppen sóher voltam. De aztán eltűnt. Duzzogós egy kicsit. Biztos rászóltak, hogy ne kóválygojon annyit az öntőcsarnokban, még baja esik. Morgolódott miatta a művezető is, hallottam. Neki nem kell sok ahhoz, hogy sértve érezze magát. Ha a büszkeséget kilóra mérnék, leszakadna alatta a Lánchíd. Egyszer nem engedték be a gyárba, mert új portás jött. Csodára kiverte a huppot. Hogy így meg úgy, én, aki negyvenhét évig kuliztum a gyárban, én, aki szakszervezetet csináltam, amikor Óbudán még mindenki svábul beszélt, én, aki vöröskatona voltam, satöbbi. Irtó kevélyen verte a mellét. Beengedték, naná! Meg is értem az öreget. Vagány fiú lehetett. Amikor inas lettem, még öntőmester volt, és úgy dirigálta a boszorkánykonyhát, olyan lezserül töltögette az acélt, mintha kakaót palackozott volna. Csak a szeme nem bírta már. A fél gyár hízelgett neki, hogy menjen nyugdíjba. Begorombult. Mégis letette a lantot, a csóró Zoli bácsi. Piszkosul fájt a szívem, amikor kipakolta a szekrényét... Nem őt sajnáltam, mit jófiúskodjak magam előtt? Hanem arra gondoltam, hogy egyszer én is kipakolom a szekrényt. Akkor egy napig vénember voltam.

Utána haverkodtunk össze. Hangyás már egy kicsit, kár lenne letagadni. Miért húzta föl az orrát amiatt a szalmiák-

szagú csincsilla miatt? Viszont a százasát rég megadhattam volna, ez nem vitás. Most kvittelünk. Elcsalom a Fekete Medvébe, addig itatom sörrel, amíg el nem alszik. Irtóra bírja a sört. A svábokat hibáztatja, hogy azok szoktatták rá. Aha! De jó, hogy a svábokra lehet fogni. Szeretem a hajnalt, amikor hasad, Zoli bácsi.

Na, ez az a ház. Nem mondom, magasabb is lehetne. Sehol egy lélek. Még csak az hiányzik, hogy a szőke lúd után itt is pofára essek. Hol az öreg? Akkora lakat van az ajtaján, hogy a váci fegyház igazgatójának is fennakadna tőle a szeme. De a nyulak itthon vannak, hála istennek. Borsólevelet zabálnak, egészen frisset, tehát az öreg itt piszmog valahol.

Talán tudja ez a lapos mellű asszonyság, bekukkantok hozzá. Úgy számolgat azon a papíron, mintha álbankár lenne a Lipótmezőről.

– Jó napot! Nem tetszik tudni, hol van a Petrik Zoli bácsi?

Mire vár, miért nem felel? Csak néz rám, mintha ki akarnám rabolni. Úgy, úgy, tegye rá a tenyerét azokra a rongyos tízesekre, én nem vagyok Hekus Dönci.

– A temetőben.

Ez hülyéskedik.

– Na, ne vicceljen velem. – Pontosan tudom, hogy milyen düddő pofát vágok. Nem hiszem, amit mond, de értem, hogy nem hazudik. Állok, mint aki se kint, se bent. Mit tehetnék? Jó, hogy beszél az asszony, legalább figyelhetek valamire.

– Tegnap ilyenkor temettük. Most számolom meg a pénzt, amit a fejfára adtak össze, mivelhogy házbizalmi vagyok. Senkije se volt.

– Az nem egészen van így – tiltakozok sértődötten. Utálom ezt az asszonyt. Ejnye, vágjon már valaki pofon, hogy ne maradjak ilyen plöm-plöm. – Szólhattak volna az üzemnek.

Na nézd, mindjárt megkapom a pofont. Dühösen felém löki az öklét a tollseprű.

– Nekem ne beszéljen arról a tetves üzemről! Telefonáltam a párttitkárnak, de senki nem jött, hogy legalább a kalapját megemelje!

– Melyik párttitkárnak?

– Annak a kappanhangúnak!

Melyik funkcinak van nálunk kappanhangja? Ez a Vincéről beszél. Lehetetlen. Vincének valóságos Széchenyi Könyvtár a feje, képtelenség, hogy éppen Zoli bácsi temetéséről feledkezzen el. De ha így van, én belelépek a gyomrába. Iszonyú tépést kap a melósoktól. Ekkora gyalázat nem volt a római birodalom bukása óta. Pfuj! De te is hibás vagy, Zoli bácsi. Miért nem üzentél, hogy unod már a lélegzetvételt...

A százast odaadom az asszonynak. Nahát, hogy így kelljen adósságot visszafizetni...

Most megyek és fölhajtom azt a kappanhangú Vincét. Itt lakik nem messze, a Hévízi úton. Új lakás. A kis feledékeny. Na megállj, drága párttitkár, kiforgatlak én a nadrágodból. Szép sors: negyvenhét év kuli, tizenkilencben csillagos csákó, aztán hirig a főkapitányságon, amennyi belefér, aztán a nagy megbecsülés, plecsni, duma, így, Zoli bácsi, úgy, Zoli bácsi, elkaparunk, mint a csavargót, aranyos Zoli bácsi... Csak bátran kinyiffanni, oda se nézünk, kedves Zoli bácsi.

Itt lakik a Vince. Tölgyfa ajtaja van réztáblával. Valami nyalizó lakatos fuserálhatta neki. Megérdemli, én mondom. Jó hosszút csengetek, hadd húzza össze a görcs a fenekét.

Hát ez meg mi?!... Pelenka van a kezében. Kár olyan bambán nézni rám, nem szégyen a pelenkamosás.

– Tudtad, hogy tegnap temették az öreg Petriket?

A pelenkát belepottyantja a lavórba. Egész elsápad, ahogy nagy nehezen leül a hokedlira.

– Pajtás, elfelejtettem. Telefonáltak, de... az asszonyért kellett a kórházba menni. Lányom született...

Tessék. Csak a fejét hajtogatja ez a nadrágos bűnbánó Magdolna.

– Pajtás, ne haragudj, semmi másra nem tudtam gondolni...

– Tőlem kár bocsánatot kérni. Nem volt nekem anyai nagybátyám vagy bérmaapám az öregúr. – Mit ténfereg már annyit ez a kappanhangú? Rossz nézni, mindjárt dülöngélni kezdek. Lehet itt valamit mondani? Semmit a világon. Megyek.

Az utcán azért megállok, jó az ilyesmire sóhajtani egyet.

Magamnak sincs sok mondanivalóm. Egy ember elment, egy ember megérkezett. Ennyi az egész. Nagy a hancúr itt szemben, az iskolaudvaron. Asszonynak való lányok röplabdáznak. Csupa fény a combjuk és röpül a hajuk, ahogy ugrálnak. Jaj, ha úgy rám bíznák... De jó lenne, ha még ezen az estén gyereket csinálhatnék a legszebbnek. Állítólag goromba az alaptermészetem, de soha nem bántanám, erre nyilvánosan megesküdnék. Irigylem ezt a pelenkamosó Vincét.

Na gyere, Zoli bátyám. Talán a Fekete Medvébe. Iszunk egy korsó sört. Leülünk egy kicsit pihenni, legalább addig se leszünk egyedül...

[1973]

BÁRÁNY TAMÁS / VÁROS ESTI FÉNYBEN

[REGÉNYRÉSZLET]

VI. EMELET 8.

Nem bírta ezt a fojtott csendet, egyszerűen nem bírta. Már tegnap óta ilyen a lakás. Mint a temetések után.

– Mi bajotok van? – szólt indulattal, és az asztalra ütött. – Azt mondjátok meg, mi bajotok van! Mint a kripta, olyan ez a ház!

Az asszony felvonta a vállát, nem felelt.

– Bandi! – kiáltotta ekkor. – Ide gyere!

A gyerek kelletlenül odaállt elébe, s a földet nézte.

– Mit akarsz te tulajdonképpen? – kérdezte csendesen. – Mit akarsz az élettől, mondd csak!

A gyerek a vállát vonogatta, nem felelt. S ő ekkor a gerincén végigszaladó borzongással, hirtelen egy régi-régi délutánra érzett fel: negyvenkettő őszén állt ugyanígy apja előtt, a Lehel úti lakás egyetlen alacsony szobájában. S ő sem mert ránézni az öregre.

„Mit akarsz te az élettől, mondd csak! – kérdezte az apja. – Hallom, megvesztél!"

„Miért?"

„Ne beszélj! – intett az öreg, hogy mindjárt pofont ad. S csakugyan félni kellett tőle, mert hirtelen haragú ember volt. – Totya mindent elmondott!"

„Mit?" – kérdezte dacosan, és majd a fejét szerette volna szétverni Totyának. Jó, hogy az ember tulajdon szülei még nem a rendőrség – de pofázni azért előttük sem kell!

„Tudod te azt jól! – szólt apja fújtatva. – Mondd, hát nem

sajnálod szegény anyádat? Azért nevelt föl téged, hogy most már szüntelenül csak reszkethessen?"

„Minek kell reszketni? Nem tilos dolog, amit csinálunk. Szabályos dolog. A szakszervezet nem bűn!"

„Az nem – mordult az öreg. – Ott csak kezdődik a bűn! És én nem tűröm, hogy ilyesmibe keveredj nekem, megértetted? Az én tisztességes nevemre nem fogsz szégyent hozni! Én egy életet leéltem, de nem volt dolgom a rendőrséggel... A fiamnak sem lesz! Megértetted?"

Hallgatott. Az öreg megint mozdult feléje, s ő megint hátrább húzódott.

– Nem felelsz? – Ezt most ő kérdezte a fiától. De az apja is ezt kérdezte akkor: „Nem felelsz?" Nem felelsz? Nem felelsz? Nem felelsz?... S már nem is tudta, tulajdon hangját hallja-e vagy apjáét; csak a kérdés röpködött ott körülötte szüntelenül.

– Mást akarok, mint amit ti – szólalt meg végre Bandi. – Mindenesetre mást!

– És mit, ha szabad kérdeznem?

S míg a válaszra várt, amit a konokul leszegett fejű fiú töprengve fogalmazott magában, megint ott állt az apja előtt.

„Én más világban akarok már élni, mint apáék."

„Más világ? – kérdezte az öreg döbbenten. – Miféle más világ, te taknyos?"

„Más – mondta makacson. – Jobb. Szebb. Emberibb."

„Jobb? Szebb? Emberibb?! – kiáltotta az öreg fenyegetőn. – Miféle világ, tisztelt fiatalúr? Csak nem a vörös paradi-

„Jobb? Szebb? Emberibb?! – kiáltotta az öreg fenyegetőn. Húsz évig taposták a proli fejét miatta!"

„Ezt mondom én is."

„Ha ezt mondod, akkor csináld is azt, amit az apád. Fütyülj az egész politikára! Dolgozz rendesen, ahogy apád csi-

nálta egy életen keresztül, élj a családodnak, és aludj esténként békességben. A többi ember boldogságát meg hagyd a fenébe, nem vagy te próféta!"

– Hát mit akarsz? – kérdezte csendesen, mert Bandi még mindig nem beszélt. – Mi az a más, amit az élettől akarsz?

– Jobbat – mondta a fiú. – Többet, mint ti. Szebben akarok élni. Emberibben.

Csak nézte, nézte a fiút; gyomra elszorult és enyhe szédülés környékezte.

– Hát nem élsz szebben? – kérdezte csöndesen. – Vadonatúj házban laksz! Tudod, hogy éltünk mi odakint Angyalföldön? Meséltem róla.

– De hányszor! – intett a fiú.

Ettől a legyintéstől indulatba jött, hiába, nem tehetett róla.

– Ott a tévé a sarokban! A biztos kenyér a kezetekben! Az istenit, hát mi bajotok nektek az élettel?!

És az apja hangja hirtelen:

„Felszabadultál! Tizennyolc sem vagy még, de már segéd vagy, nem? Ennek örülj! A kutya istenit, hát mi bajod van neked az élettel?"

„Visznek a vágóhídra" – felelte dühösen.

Az öreg intett.

„Három év múlva! Két év múlva soroznak, három év múlva visznek. Hol lesz addigra már ez a bajuszos állat!"

„Hol?"

„A szomorú anyjában! Megállt a front, nem vetted észre?"

„De mennyire!"

„És most jön a visszaút, fiam, Berlinig! De megcsinálják ezt nélküled is, ne félj. Gondolod, hogy az oroszok nem győzik Lengyel Géza elvtárs segítsége nélkül? Hagyd abba ezt a marhaságot, amíg jó dolgod van! Ezért kár lenne a képedet

ronggyá veretni Sombor-Schweinitzer pincéjében. Vagy a Margit körúton. Megértetted?"

Bandi felvonta a vállát.

– Mi bajunk az élettel? – Kiszólt a konyhába. – Géza, gyere be! Apa azt kérdi, mi bajunk nekünk az élettel?

A fiatalabb fiú bejött. Arca eltorzult; olyan düh lövellt szeméből, hogy apja belesápadt.

– Mi bajunk? Hogy rakkolunk, rakkolunk, és semmire se megyünk!

– Mi az, hogy rakkolsz? – kérdezte dühösen. – Mikor lettél szakmunkás?

– Egy hónapja.

– Azóta rakkoltál annyit, hogy megártott?

– Azelőtt is! Amíg tanuló voltam!

– Hogy meg ne ártson!

– Megártott! Igenis, megártott! És akkor az embernek még egy nyomorult motorja sem lehet! Felhajt egy isteni mocit kéz alatt, de az apja irigyli rá a pénzt! Amikor pedig mindenkinek van! A srácok már ujjal mutogatnak ránk, a lányok meg le se izélnek... Avval mennek el szombatonkint, aki megfurikáztatja őket! És akkor még nem elég, hogy az ember semmire sem megy, na, rendben van, öltözködik, de mást aztán igazán semmit, és akkor az apja még odaáll, hogy adjon le a keresetéből ötszáz forintot... Ezért a díványért... Meg a reggeli teáért!

– És a vacsora? – kérdezte az anyjuk csöndesen.

– Na jó, a vacsora...

Most Bandi szólalt meg újra; az apjára nézett.

– Mit kaptunk mi tőled egész életünkben? Semmit. Most kérünk először valamit!

– Úgy tudom, egész eddig tartottalak benneteket!

Géza rántott a vállán.

– A tetű is eteti a kölykeit, ha már megcsinálta! De hogyan tartottál? Amikor semmink sincs! Igaz, anya? Hát mink van nekünk? Most, most végre lehetne valamink, és akkor apa fejre állítja az egészet...

Az asszony előrejött a szoba sarkából, leült az asztal mellé.

– Tényleg, apa, azért ezt a dolgot meggondolhatnánk...

– Miféle dolgot?

– Hát ezt, az ötszáz forintokkal...

– Semmit se gondolok meg! Eleget ajnároztuk őket! Embernyi emberek, szokják meg, hogy az élet pénzbe kerül. Én is fizettem otthon az apámnál. Heti húsz pengőm volt, abból hetet minden szombaton leadtam az anyámnak. Így tanulja meg az ember a pénz értékét. Valamikor ti is családapák lesztek! Ezt már tegnap letárgyaltuk! Egyelőre még én dirigálok!

Csend volt, fülledt csend.

– Vagy ha ezt nem – szólt megint az asszony –, akkor legalább azt a motort mégis a fiúknak, apuka...

Megállt előtte, rámeredt.

– Micsoda?! Már te is megbolondultál? Hát miből, nem mondanád meg?

Az asszony a semmit bámulta.

– Amiből a többi... Valahogy mi is összehoznánk.

Még a lába is remegni kezdett az iszonyú izgalomban: lehullt egy székre a felesége mellé.

– Ide hallgass, Regina. Nem értelek téged. Te szó nélkül végigcsináltad velem ezt az egész keserves életet. Húsz éve vagyunk együtt. Eljöttél velem Alsóberkiről a pesti bizonytalanságba. Végigcsináltad velem azokat az éveket zokszó nélkül, amikor alig láttál, mert szinte a pártirodán laktam. Lejöttél velem Sztálinvárosba, és tíz évig nem kaptál egy ruhát. Szó nélkül adtad a pénzt az apádnak, ha kellett. A fiaidnak, ha kellett! Ezek mindig tisztességesen jártak, amíg te egy szál ko-

pott télikabátban csináltál végig tizennyolc telet! És az életben panaszszó el nem hagyta a szádat! Hát mi van veled?

Az asszony ajka elkeskenyedett, sokáig nem felelt. Aztán végre felnézett, pillantása a férfiéba kapaszkodott.

– Az más világ volt, Géza.

– Miért volt más világ?

Az asszony arca egy villanásnyi idő alatt bíborszínűre gyulladt.

– Mert akkor mindenki úgy élt körülöttünk! Mindenki szűkölködött! Nem volt abban semmi restellnivaló! És ma is zokszó nélkül csinálnám, ha ma is úgy élne még mindenki! De nézz körül! Hát egyedül én sajnáltassam le magam? Azt kívánnád?! – És felsírt, aztán rázta, rázta a zokogás.

Döbbenten nézte egy darabig, majd tétován felállt, rátette kezét az asszony vállára.

– Na, Regikém... Na! Ne edd magad!

A két fiú is ott volt már mellette.

– Anya! Na! Ne sírj már!

Nézte őket, kiszáradt torokkal. És sóhajtott.

– Hát aztán mire nektek az a motor?

– Mert kell – mondta Bandi.

– Nekem *kell!* – mondta Géza.

[1968]

A felnőtté válás sodrában

A csősznek a lánya, olyan tizenegy-tizenkét esztendős kisgyermek, minden reggel valamivel hét óra után feljött hozzám a szőlőbe, és letette a présház asztalára a tejet. Mázas kancsóban hozta, és szép vigyázva lépett vele, hogy meg ne löttyenjen.

A negyedik napon azt mondja nekem:

– Igaz, hogy maga pesti ember? – Nekitámaszkodott a présház oldalának, az egyik térdét magasabbra húzta, talpát a falnak vetette, a kezei a háta mögött.

– Igaz! De azért megférünk mi egymással, ne veszekedjünk . . .

A nap friss volt, a víz a vederben hűvös és kemény, a törülköző a vállamon.

– Nem azért mondtam!

– Nagyszerű . . . Annyira nagyszerű, hogy ha nincs kifogásod ellene, akkor magamra veszem az ingemet . . .

Kedvesen megvonta a vállát:

– Felőlem felveheti!

Kiloccsantottam a vizet a homokra. Az asztalon, a kancsó mellett szalonna, kenyér, paradicsom és a késem.

– Gyere, egyél szalonnát!

– Maga igazi pesti?

– Nem eszel szalonnát?

– Maga nemcsak úgy odament, aztán már azt mondja, hogy pesti?

– Á... – mondtam. – Én annyira pesti vagyok, hogy jobb nem is beszélni róla. Kapsz paradicsomot is...

– Mondja... látott ott hajót?

– Milyen hajót?

– Amék a vízen megy, rendes hajót?

– Ó, olyat? Én ne láttam volna? A fő hajóskapitány pontosan a mi házunkban lakik a szuterénben, mindennap együtt hajózunk a munkába!

A szalonna hasadt a késem alatt, akár a vaj, megnyílt a paradicsom is, és a szikkadt, illatos kenyérből levágtam egy karéjjal.

– Nem hiszed?

A kislány hallgatott. Állt a falnál, a feje kissé oldalt biccent, a szemei rajtam, az arca végtelenül komoly.

– Én igaziból akarok beszélni magával!

Állta a tekintetemet. Kék szemei voltak, a haja mint a mesékben, szőke vagy valóban olyan, mint a kalász, fehér ing, alatta piros, foltozott szoknya, a talpa meztelen.

– Bocsánatot kérek – álltam fel a helyemről –, becsületszavamra láttam hajót, még akkor is... ha a kapitány nem lakik nálunk!

Egy pillanatra a földre ejtette a tekintetét.

– És... és egészen nagy hajókat is látott?

– Láttam! Formásak, és többnyire nagyon kedves nevük van és két kéményük...

– De azt a hidak alatt behajlítják!

– Nem értem...

– Amikor a hidak alatt mennek, akkor behajlítják a kéményeket, mert másképpen nem férnek el...

– Ó! Te be akarsz csapni engem, barátom...

– Olyat látott, amelyik a víz alatt megy?

– Nem. Pedig már gyermekkoromban olyasmit szerettem

volna kormányozni... De hát ilyen az élet, ne is beszéljünk róla!

Elvette a talpát a faltól, egymás mellé helyezte a lábait, s míg sajátos mozdulattal elsimította magán a szoknyát, az ajka köré finom mosolygás gyűlt.

– Akkor olyat sem látott, amék magától megy!

– Hát... – mondtam. – Mármint amelyik mit csinál?

– Magától megy!

– Ja, olyat?!

– Olyat – mondta.

Egy kenyér, egy szalonna, egy paradicsom – huszár!

– Olyat nem láttam!

– Pedig van olyan!

– Mármint hajó, amelyik magától megy?

– Magától! Nem kell hozzá semmi, ami hajtsa, megy csak úgy magától!

Átvetettem a lábam a lócán, a kés a kezemben, kenyér, szalonna a másikban.

– Igazat mondasz?

Magasabbra emelte a fejét.

– Én igaziból beszélek magával.

Komoly, szigorú volt a hangja. Aztán kis idő múlva megint apró mosolygás lebbent az arcára, s éppen csak rám pillantva, úgy kérdezte, a homlokomon tartva a szemét.

– Azt sem tudja, hogy ha magától megy, akkor miért tud menni?

– Nem tudom...

– Mert az egy technikai vívmány!

Felemelt fejjel, hangosan mondta. De a tekintetében apró kis ijedtség bujkált, dacos és kedves, egészen apró kis ijedtség.

– Technikai vívmány! – mondta még egyszer, de már szigorúan és határozottan.

– Így már más – mondtam. – Tökéletesen más az egész! Tudod: nincsenek is hajós barátaim! De azért ne haragudj rám!

Ugyanúgy vonta meg a vállát, mint az előbb.

– Maga ezt nem tudta?

– Hát...

– Olyan nagy városban lakik, és mégsem tudja?

A tej még őrizte a szűz meleget, a szám és a kancsó között vékony erecskékben szaladt a nyakamra. A kancsó koppant az asztalon.

– Hogy is mondjam...

– Tudta vagy nem tudta?

– Hát, őszintén szólva, úgy némiképp...

– Az mit jelent, hogy némiképp?

A szeme nagyra nyitva az arcomon, s a homlokán ott a kis vonás a két szemöldöke között.

– Azt jelenti, hogy félig-meddig tudtam...

– Az a némiképp?

– Az!

Csak a pillái alól nézett rám.

– Igaziból beszél?

– Igaziból!

Lassan a tőkékre fordította a fejét, aztán még egyre összevonva a szemét, rám rebbent a pillantása, s azt mondta: – Én is tudtam! Szokom is mondani mindig... Csak – rebbent a tekintete –, csak akartam tudni, hogy maga tudja-e.

Az arca piros volt, mint a pipacs vagy a rózsák. Hátrahajlította a fejét a falhoz, mint az előbb tette.

– Hát tudta némiképp?

– Nem hiszed? Hiszen igaziból beszélgetünk.

– Akkor mondja meg, hogy mitől megy magától!

– Hát... Az úgy magától megy, mert nem hajtja semmi, mert ha hajtaná valami...

– Olaj vagy szén! – mondta, és megbiccent a feje, mint a virágok a szellőben.

– Persze, persze!... Ha azok hajtanák, akkor nem menne magától, és akkor... akkor nem lenne technikai vívmány!

Miközben beszéltem, elmozdult a faltól, és ment az ösvény felé, kissé oldalt hajlított fejjel, rám figyelve. A nap lent, a szőlő aljából már a fák fölé emelkedett, és gazdagon locsolta a földet.

– Nézze meg, amit mutatok! – áll meg előttem, az asztal túlsó oldalán. – Igaziból nézze, úgy, ahogy én mutatom...

A kancsót arrébb tettem, köréje a kenyér, szalonna, paradicsom. Felkönyököltem:

– Koncentrálni fogok!

Rám nézett.

– Most azt figyelje... amit én mutatok!

Feltérdelt a lócára, ott, a másik oldalon, és apró kavicsokból kis kört rakott ki az asztal lapjára, s a kör közepére odahelyezett egy nagyobbat.

– Azt mondja meg, hogy ez mi! – lépett le a lócáról, és a háta mögé rakta a kezeit.

– Hogy ez mi?

– Ez! Attól megy a hajó magától!

– Ez itt egy kör kavicsból kirakva, közöttük egy nagyobb kavics!

– Na... Azt ott, azt a nagyobbat középen, hogyan nevezik?

Az arcán figyelem, szigorúság és kedves nagyképűség.

– Nem tudom, mire gondolsz...

– Arra, amitől a hajó magától megy...

– Aha... Akkor az ott: mag!

– Nemcsak úgy mondják – rázta meg a fejét –, hosszabb annak a neve!

– Akkor atommag!

– Most találta ki, vagy tudta?

– Tudtam . . .

Felpillantott az arcomba.

– De amit most kérdeznék, azt nem tudná megmondani!

– Megpróbáljuk – mondtam, és néztem én is a kavicsokat.

– Mert annak a neve már nehezebb . . . Olyan, hogy az ember akár el is felejtheti!

– Hát halljuk csak . . .

– Nem olyan könnyű azt mindig észben tartani . . .

– Nocsak . . .

– S ha egyszer az ember elfelejti, akkor várhatja, míg eszébe jut . . .

– Hadd halljuk!

– Én tudom – mondta. – Nem hiszi?

Piros volt megint az arca, mint a pipacs.

– Dehogynem . . . Most meg azt akarod tudni, hogy én tudom-e!

– Aha! – mondta, és beharapta kissé az ajkát a gyöngyfogaival!

– Na mondjad!

– Hát azokat – és rámutatott a sok kis kavicsra az egyetlen nagyobb körül –, azokat meg tudná-e mondani, hogyan nevezik?

Átkönyököltem a másik karomra.

– Nehéz dolog!

Megszeppent.

– Nem tudja?

– Hát . . . Hogy is mondjam csak?

– Magának azt tudni kell, ha pesti!

– Persze, persze...
– Van olyan újság, amiben az benne van...
– Mi van benne?...
– Annak a sok kicsinek a neve... az újságban!
– Na várjál csak!
Ráncba húztam a homlokomat.
– No!... Gondolkodjon csak... – mondta, és szembe velem, csakúgy, mint én, beletette az arcát a tenyerébe. – Csak gondolkodjék...
A homlokán neki is apróráncok.
– Gondolkodjék csak!
– Megvan!
– No! – s előrehajolt, a szemei, mint a csillag, felragyogtak.
– Elektron! – mondtam.
Lassan visszahajolt a helyére. A szája körül mosolygás támadt, s míg búcócskázott az arcán, ránézett az asztalra, a kis kőelektronokra.
– Én is tudtam! – s elkezdte sepregetni az összegyűlt morzsát az asztalról. – Én is tudtam! Tudtam a másikat is... Minden ilyenből van, még a maga bőre is meg minden, s ha ezeket megpiszkálják, hogy másképpen álljanak össze, akkor attól mén a hajó is!
– Még jó, hogy eszembe jutott...
– Mert elfelejtette! – mondta. – Mert nem tudta megtartani a fejében... Pedig mekkora nagy feje van!
Kacagni kezdett.
– Na, Isten áldja... Holnap hozom megint a tejet.
Nyújtózkodtam:
– Áldjon meg téged is, szép húgom, az Isten...
A kancsó már a kezében volt, töltötte át a lábasomba. Megállt a keze:

– Én azt csak úgy köszönésből mondtam!
– Micsodát?
– Az Istent! Hogy Isten áldja...
– Elhiszem...
– De maga komolyan gondolta, azért mondta olyan hosszan...
– Nem értem...
– Mert azt csak úgy szokás mondani... mert az nincs!
– Micsoda nincs?
– Isten – mondta. – Ilyenekből van mindene! Ezekből a kicsikből meg a nagyból, amék középen volt!
– Komolyan mondod?
– Hát!
Odaléptem hozzá:
– Nem tréfálsz?
– Maga nem tudta?
Elvettem a kezéből a kancsót, és lassan áttöltöttem a tejet a lábosba.
– Nagyon különös gyermek vagy...
– Lány vagyok én, nem gyermek – mondta –, mert ezt így mondják minálunk, tudja – tette hozzá.
– Különös gyermek vagy!
– No, Isten áldja! – köszönt, s paskolva a talpával a homokot, lement az ösvény felé, s lóbálta a kancsót a kezében. – Holnap később jövök, mert viszek sót a marháknak, ha elmenne, hagyja kint a lábosát!
Eltakarta a tőkék zöldje. Én meg felvettem a kavicsokat a földről. Forgattam a tenyeremben. Aztán kiraktam őket az asztalra a tej meg a kenyér mellé úgy, ahogyan ő rakta volt, szép karikába. Felkönyököltem, néztem őket, mintha soha nem láttam volna.

[1961]

SZEBERÉNYI LEHEL / AZ IGAZI TEENAGER

Hosszú heteket töltöttem a visegrádi alkotóházban. A szigorú magányt csak egy hét oldotta. Ez a húsvéti szünetre esett, amikor is egy nagyon kedves barátom foglalta el családjával a ház egyik szobáját.

Ezzel a barátommal kivált az őszön melegedtem össze egy olasz úton, s ennek az olasz útnak is különösen két utolsó napján, midőn bekutyagoltuk Velencét két eredeti farmernadrágért. Barátom két fiának kívánságlistája állott ennyiből. S mi sem alkalmasabb egy barátság pecsétjének, mint a közös töredelem egy cél után. Meleg volt, lábunk püffedt és feltört, szakadt rólunk a víz. E közös baj összekovácsolt bennünket, és a közös öröm, amikor a gátyókat megleltük.

Most megismerhettem a fiúkat. A kisebbiken az a gátyó volt, amit mi vettünk. A nagyobbik még annál is eredetibb darabra tett szert.

Különben az olasz nadrágban semmi hibát nem talált. Nem is olyan fiú, aki az ajándékban hibát keres, hogy azzal az ajándékozót megbántsa. Egyszerűen nem hordja.

Mert egy hibája mégis volt az olasz gátyónak. Új volt.

Igazi teenager nem aggat magára akármit. Az igazi teenager különbözik a majmoló süvölvények hadától, akik magukat teenagernek nevezik. Tőlük hangos az utca, ők azok, akik megbotránkoztatnak, s akik azt hiszik, hogy a huligánkodástól nagyok. Az igazi teenager ezzel a többséggel semmiféle közösséget nem vállal, tőle szigorúan elválasztja magát.

Barátom fia nagyon kedvesen és szerényen fejti ki mindezt érdeklődésemre. Szeme csillog a teenager önérzettől.

– Az igazi teenager – mondja – nem nyüzsög, hanem megy az úton. Vándorol, mint Kerouac.

Az igazi teenagernek ilyen ismertetőjele a gátyó is.

Mert mit csinál a majmoló többség, aki magát teenagernek mondja, holott fogalma sincs, mi az: teenagernek lenni? Elmegy a boltba, vesz egy gátyót, és flottatüntetést rendez benne. Boltszagú tőle az utca. A farzsebén virít a diliflepni. Nem úgy az igazi teenager. Az igazi teenager gátyóján meglátszik, hogy használják. Az igazi gátyóból csak egy van. Az, amit viselünk. Az igazi gátyó elválaszthatatlan a viselőjétől. Összenő vele és hozzáidomul. Átveszi egyéniségét.

– A gátyóra sohase tessék vigyázni.

– Nem is vigyázok, fiam, avval fekszek, avval kelek.

Mosolyog: tréfára vegye-e vagy komolyra?

– Majdnem így van – azt mondja.

– Volt nekem cserkészkalapom is. Arra se vigyáztam. Lukas volt, beesett rajta az eső. A zsírtól fekete volt. Csudára irigyelték. Szívesen adtak volna érte két újat.

Fellelkesedik.

– Tetszik látni, ilyen a gátyó. És sok olyan új fiú van, tessék elhinni, akik a bolti nadrágot smirglizik vagy betintázzák, meg készakarva kiszakítják, hogy varrás legyen rajta, hogy réginek látszódjék. És azt hiszik, hogy ettől ők igazi teenagerek.

– A jó gátyót magunkon érleljük, igaz?

– Honnan tetszik tudni?

– Hát mert magam is így csináltam. Esőben, sárban, tűző napon szép egyenletesen öregedett rajtam az ing meg a gátyó, csudaszépen megcserződött velem egyetemben. Ígértek érte vadonatújat, nem adtam.

– Igazi teenagernek tetszik lenni.

– Voltam, fiam, cserkész koromban. De most már, látod, megőszültem, kiöregedtem a korosztályodból.

– Nem baj az – nevet kedvesen; úgy látom, tiszteletbeli tagnak bevenne azért maguk közé.

– Hanem neked remek gátyód van.

Végignéz büszkén a gátyóján. Értékes kopások vannak rajta, alaposak és természetesek. Ezeken a helyeken csaknem fehér és spród, mint a fakéreg. A repedésekre hatalmas fekete, hevenyészett öltések hívják fel a figyelmet. Combjára, térdére úgy tapad, mint a puszta bőre. Térden alul viszont finom lötyögése van a szárnak, az enyhe trapénzformától, amit a szabó annak rendje-módja szerint a gátyónak megadott.

– Ez nem bolti – világosít fel.

– Látom. Azt hiszem, Velence-szerte is hiába kerestük volna.

– Tetszik tudni, miből van ez?

– Nem én, fiam, csak ha megmondod.

– Az iskolánk függönyéből. A haveromnak is futotta belőle.

– Ejha! És mit szóltak, hogy ti csak úgy elszabjátok az iskola függönyét?

– Kaptak egy újat, egy fekete posztót, sokkal többet ér. Otthon csak a szekrényben állt, mert nekem ugyan nem kell. De az iskolának megérte. Ez már nagyon öreg volt, a nap is kiszítta, meg a srácok ebbe törölték az ecsetjüket. Tessék elképzelni, milyen festékes volt ez! Meddig kellett dörgölészni, míg úgy-ahogy kivettük.

– De megérte.

– Meg, mert vitorlavászon. Egy haver ötven forintért megvarrta. Százasért a kettőt.

– Agyusztálni se kellett, igaz?

– Ezt nem. Néhányszor megfürödtünk benne a Balatonban, és megszárítkoztunk a napon.

– Ennyi volt az egész.

– Ennyi. A múltkor kinn voltunk az Ecserin. Ötszázat egyből megadtak volna érte. Annyit nekem is megér.

– Most már kész.

– Még nem egészen. – A combjára mutat. – Itt már gyönge kicsit. Kap egy bőrkét, és jó lesz.

Barátom fia igazi teenager, tehát jellem. Semmiféle közösséget nem vállal azokkal az álteenagerekkel, akik a minap – úgylehet, gátyóik agyusztálására, úgylehet, nyugati tüntetők ihletésére – végigfeküdték az utat Szentendrénél az autók előtt, s azokkal sem, akik a közmegbotránkoztatás kedvéért bilivel vonultak ki az utcára, ahol is azt labdaütőnek használták.

Barátom fia ellene van a feltűnősködésnek, mint minden igazi teenager. És célokat tűz maga elé. Lányokkal például nem lötyögjük el az időt. Szünidőben még megengedhető, de máskor ez a vonal kikapcsolva. Első dolgunk, hogy megismerjük a világot.

– A haverral vándorlunk, mint Kerouac. Elmegyünk az ország minden városába.

– Ez igen. És most hová készülsz? Látom, sietsz az ebéddel.

– Most magam megyek. Esztergomba.

Este bőrig ázva tért meg. Boldogan húzta le a gátyót. Kőkeményre szítta magát vízzel, s megállt a két szárán.

– Ez az eső aranyat ért a gátyómnak – mondta.

– És láttál valamit?

– Sok mindent. Tessék, a pénz. – Az útiköltséget visszaadja a szüleinek. Oda egy cementszállító autóval ment, vissza valami franciákkal jött. – Láttam a várat. Megnéztem alapo-

san. Jókedve volt a vezetőnek, mert előttem egy csoporttól sok borravalót kapott. Ő hívott, hogy menjek, nekem ingyen megmutat mindent. Ott álltam, és odajött hozzám. De tetszhettem neki, meg láthatta is, hogy nagyon érdekel, mert olyanokat is elmesélt, amiket úgy nem szokott csoportoknak. Tudta a török ágyúkat, hol álltak, és a királyokról is mindent tudott, melyik hol szeretett lenni, meg is mutogatta...

– És másutt nem voltál?

– A Keresztény Múzeum be volt zárva, de a bazilika kincstára nyitva volt.

– Ott is akadt istápolód?

– Igen, egy öreg pap, de nagyon kedves és jóindulatú bácsi volt.

– Őt is megnyerted és kimerítetted a kérdéseiddel?

– Szívesen elmagyarázott mindent. Tudtátok, hogy nagyhéten minden naphoz fűződik valami? Ma, ugye, csütörtök van. Ma, azt hiszem, megszaggatták a Jézus ruháit. Meg volt egy rablógyilkos, azt engedték el inkább, mint az ártatlan Jézust. Akkor is ilyen dolgok voltak.

– Miért, most is vannak ilyen dolgok?

– Amerikában vannak. A Luther Kinget is megölték, meg a Kennedyt is.

– Persze, persze. És még mit láttál?

– A hercegprímásokat.

– És tudod, azok kicsodák?

– Azt is elmondta az öreg pap bácsi. Meg hogy most azért nincs hercegprímás, mert a Mindszenty még él, és hogy ő az utolsó hercegprímás. Mondtam neki, hogy őróla már hallottam, az egy gazember.

– Így mondtad? Ezekkel a szavakkal?

Csodálkozik.

– Így.

– Az öreg pap bácsinak?

Nyílt tekintetét ránk emeli a gátyóról.

– Miért? Nem volt gazember?

– De, de... – Sietve megerősítjük; pillanatnyi zavarunk generációs zavar.

Ő azonban e kicsiségre nem ad. Különben is, minden figyelmét egy új repedés köti le, mely gátyóján támadt. Kasa kirándulás volt. Kimondhatatlanul örül az új repedésnek.

[1969]

A legnehezebben a korai felkelést tudta Karesz megszokni. Amikor megszólalt a kerek, üveg nélküli ébresztőóra, kinn még sötét volt, az utcai lámpa himbálódzó fénye mellett összeszedte a ruháit, és kivitte a konyhába. Ha sokáig hagyta csengetni az órát vagy fellökött egy széket, az anyja felébredt és szitkozódott.

A konyhában meggyújtotta a gáztűzhely vasalókivezető csövén a gázt, a félméteres, üvegkék, rőtvörös, cakkos lángnyelv hamar felmelegítette a levegőt. Mosdóvizet és teát tett fel. Felöltözött, és ameddig megmelegedett a mosdóvíz, megreggelizett. Vajat és lekvárt talált a konyhaszekrényben meg egy kis zöld citromot is. Két vastag szelet kenyeret kent meg vajjal, a lekvárt kanállal ette hozzá az üvegből.

Kiöntötte a mosdóvizet a lavórba, megmosta a kezét, az inggallért befelé gyűrve az arcát és a nyakát is. Megvizezte a haját, és a borotválkozó tükör előtt hosszan fésülködött. Elöl homlokába bukó hullámot nyomott, tarkóján a feje tetejéig visszafésülte a haját, kezei közt összemázolt egy csepp dióolajat, olajos ujjaival gereblyézte vissza.

Egy bögre teát tálcára tett, bevitte a szobába, felgyújtotta a villanyt. Az anyja hunyorogva ült fel az ágyban, a paplant a mellé fölé húzta.

– Köszönöm, kisfiam – mondta és kavargatni kezdte a teát. Nem tudott korán reggelizni, csak egy teát ivott vagy kávét. Karesz csókra nyújtotta az arcát.

– Már megint bevizezted a hajad! – mondta az anyja ingerülten –, egyszer megfázik a fejed, és kihullik a hajad. Tök kopasz akarsz lenni?

– Megyek – mondta Karesz –, még elkések.

– Vegyél sapkát! – kiáltott utána az anyja. – Agyhártyagyulladást kapsz, és akkor jól nézek ki! Hallod? Vegyél sapkát!

Karesz zsebébe gyűrte a fogasról a kék svájcisapkát, becsapta maga mögött az ajtót. Kinn csípős volt a levegő, az utcai lámpákat még nem oltották el. Futva tette meg az utat az üzletig. Nem volt megkésve, és nem is fázott, csak kedve kerekedett futni. A hideg néhány sarok után hasította a légcsövét, de nem fájt.

Az üzlet előtt már ketten is álltak, a zöld kis vaskazettát kihozták a házmestertől, a főnököt várták a másik kulccsal. Fázósan topogtak és cigarettáztak, Karesz éppen csak odabökött egy köszönésfélét. Semmi dolga és semmi baja nem volt ezekkel az emberekkel, nem tartotta őket sokra, és őt sem vették emberszámba; nem is vágyott rá. Néha a pénztárosnő kezdett anyáskodni, de Karesz mindig kitért előle. A főnöknek engedelmeskedett, szó nélkül és némi igyekezettel is, nem félelemből. A főnök simára fésült, felkopaszodó hajával, hegyes orrával és csinos kis bajuszával a régi filmek hősszerelmeseire emlékeztetett, a csinosabb női vevőket bizalmasan hajlongva és titokzatosan mosolyogva az ajtóig kísérte. Karesz viszolygott tőle, mint a sima hátú, kecses svábbogártól.

Megérkezett a pénztárosnő asztmásan lihegve, aztán a főnök is. Kockás raglánja zsebéből elővette a kulcsot, végignézett a társaságon, hanyagul megkérdezte:

– Mi az, nem tudnak aludni?

Mindig ezt kérdezte azoktól, akik előbb érkeztek, mint ő;

akik később, azoktól meg: „Mi az, ráült a felesége az alsónadrágjára?" A nőktől még cifrábbakat is.

A többiek az öltözőbe mentek, Karesz pedig kezdte behordani a tejet. Az volt a dolga egy másik fiúval, hogy behordják az árut, kivigyék a tejet az előfizetőknek, üveget mossanak, és ha marad idejük a napi négy órából, rakodjanak a raktárban. Az üveges tejet már majdnem mind behordta, amikor befutott a másik fiú is.

– Még nincs hat óra! – mondta mentegetőzve –, szóltál a főnöknek, hogy még nincs hat óra?

– Ne dumálj annyit – mordult rá Karesz. – Fogd meg. Senki nem keresett.

A kannatejet együtt vitték be. Emelni kellett, a főnök nem engedte meg, hogy a kövön húzzák.

– Nehéz napom lesz ma – mondta Jocó –, lábujjhegyen járva kell felhordanom a tejet. Az piszok fárasztó.

– Akkor minek csinálod?

– Ez a legjobb boka- meg vádlierősítő. A bokám elég erős, de a vádlimnak erősödni kell. Gyuri bácsi mondta, ő ért hozzá, elhiheted.

– Elhiszem.

– Ő a legjobb ifiedző az országban. Rengeteg nagymenőt fedezett fel. Ha megerősödnek a lábizmaim, jövőre bekerülhetek a nagycsapatba. Anélkül nem megy. Ott egy-két év alatt kiforrom magam, és húszéves koromra válogatott leszek. Gyuri bácsi azt mondta, tehetségem van hozzá, csak erősödnöm kell.

– Jó, hogy nem foglak látni, ahogy az emeletre mész – nevetett az arcába Karesz –, bélcsavarodást kapnék a röhögéstől.

– A sikerért keményen meg kell dolgozni – hadarta Jocó meggyőződéssel –, nagyon sok akaratra és lemondásra van

szükség. – Furcsa grimaszokkal a száját kezdte rágni, nem szólt többé Kareszhoz.

A főnök kiszámolta a tejesüvegeket, és beírta egy kockás füzetbe.

– Siessetek – mondta –, nehogy elcsavarogjatok!

Mindketten már fejből ismerték a házakat, ahová be kellett menni és az ajtókat, ahová be kellett csengetni és a küszöbre tenni a tejet. A sarokig együtt mentek.

– Lehet, hogy most röhögsz – mondta Jocó –, de ha majd elhúzok melletted a kocsimon, akkor nem fogsz röhögni. Beutazom az egész világot, az újságok első oldalán lesz a fényképem, akkor majd nem fogsz röhögni.

– Hát aztán!

– Focizok tíz évig a válogatottban, aztán elmegyek edzőnek. Esetleg megírom az élettörténetemet, majd meglátom.

– Nem tudsz te egy könyvet megírni – mondta Karesz, és most volt először irigység a hangjában.

– Ugyan, apám! Az ember belemondja a dolgait egy magnetofonba, a tekercset odaadja egy újságíró mukinak, az csinál hozzá mindenfélét, ami egy könyvbe kell, és kész. A pénzen meg risztelünk. Mindenki így csinálja.

Karesz szótlanul baktatott, és érezte, hogy Jocónak igaza van. Ez elvette a kedvét. A saroknál megálltak és letették a tejet.

– Ne rágd magad – mondta Jocó –, téged beveszlek a könyvembe. Hogy együtt hordtuk a tejet. Név szerint beveszlek, jó?

– Szarok rá! Meg rád is!

Felkapta a tejesrekeszeket, és futva megindult az utcájában. Jocó szólt valamit utána, de nem értette. A járókelők utat engedtek neki és utánanéztek.

Kettesével szedte a lépcsőket, hosszan, riadószerűen csen-

getett. Egy ötemeletes házban szúrást kapott, alig bírt visszavánszorogni a házmesterlakás előtt hagyott rekeszekhez. Leült a földre, izzadó homlokát térdei közé fogta. A kék vászonnadrágon át érezte az erek görcsös munkáját a halántékán. Lassan megszokott lett a szíve ritmusa, és megnyugodott. Cigarettát kotort elő. Elhatározta, ha visszamennek a raktárba, kibékíti Jocót. Amikor felállt, vonaglottak az izmok a lábában, zsibongva futott a vér térde útvesztőiben, de hamar elmúlt.

Az út vége felé volt, néhány üveg maradt a rekeszekben, amikor az egyik ajtóból utánaszóltak. Középkorú nő volt, egészen nagyvirágos pongyolában, valami műanyag lehetett, fénylett, mint a viaszosvászon. A nő arca festetlen volt, és ez meg is látszott rajta, ritkított szemöldöke éles csíkot húzott a szemei fölé. Savanyú ágyszag és másnapos kölni fáradt édessége lengte körül.

– Én fél hétre kértem a tejet, magának erről nem szóltak? – kérdezte mély, cigarettától rekedt, parancsoló hangon. – Most mindjárt hét óra, most már nem tudok reggelit adni a gyereknek. És ez így megy mindennap.

– Én hatkor indulok, és tessék elhinni, hogy sietek.

– És hattól fél hétig nem tud ideérni?

– Nemcsak ide kell jönnöm ...

– Akkor jöjjön ide elsőnek.

– Nem rohangálhatok az egyik utcából a másikba. Sorra veszem a házakat, így is épp elég.

– Ez engem nem érdekel. Nekem az üzletvezető kartárs határozottan megígérte, hogy fél hétre megkapom a tejet. Kérem, ehhez tartsa magát.

– Akkor az üzletvezető kartárs majd elhozza magának a tejet – dünnyögte Karesz, de nem nézett az asszonyra.

– Velem ne szemtelenkedjen, hallja-e! – csattant fel az asszony. – Hogy veszi magának a bátorságot?!

Egy karikás szemű, gyűrött arcú férfi jelent meg az ajtónyílásban, csíkos pizsamakabát és barna utcai nadrág volt rajta.

– Szemtelenkedik velem ez a taknyos! – mondta az asszony.

– Úgy kell neked – vigyorgott elégedetten a férfi –, mit állsz le egy ilyennel?

Egy emelettel feljebb, a gangon egy asszony állt, fonott nylonszatyorral és tejeskannával a kezében.

– Nem szégyelli magát? – kiáltott le. – Ha úgy oda van a gyerekéért, keljen fel egy fél órával előbb, ne a más gyerekét hajkurássza!

A férfi dühösen becsapta az ajtót. Az ajtócsapásra mások is kijöttek, az asszony az emeleten mesélni kezdte, mi történt. – Hogy rohadna le a lába az ilyen nacsasszonynak! – fejezte be. A ház lakói nevetgéltek, fel-le kiáltoztak egymásnak, aztán visszamentek a lakásokba. Karesz hallotta, hogy az ajtó mögött a telefon tárcsája csörög, és hogy a nő hisztériás hangon az üzletvezetőt kéri.

Lassan baktatott vissza az üzletbe. Többször felmondta magának, mit fog válaszolni a főnöknek, bár érezte, hogy a főnök nem fogja meghallgatni. Amikor belépett az üzletbe, az eladók egymásra sandítottak, aztán mélyen lehajolva szeletelték tovább a szalámit. A főnök a szemével intett, hogy menjen a raktárba, utánament és behúzta maga mögött az ajtót.

– Tudod, mi vagy te? – kérdezte éles hangon.

Karesz felpillantott a szemöldöke mögül, és a főnök szemébe nézett. Csodálkozott, hogy csak kitágult pupillát és néhány véreret látott. Érezte, hogy kitisztul az arca, és meggyőződéssel mondta:

– Tudom.

A főnököt megzavarta a fiú biztonsága, nyugtalanul körülnézett. Kis, hegyes arcán a nyájasság és a gúny húzott ráncokat, a bizonytalanság szokatlan volt ennek az arcnak, egészen eltorzult. Az ajtóhoz lépett, és lenyomta a kilincset.

– Szedd össze a cuccodat – szólt vissza.

Karesznak csak egy rossz cipője volt benn, összekötözte spárgával, és becsomagolta egy zsírpapírba.

A főnök a kasszánál állt, néhány blokkot szorongató vevő mögött.

– Menj be a központba – parancsolta –, mondd meg, hogy kirúgtalak.

Karesz megindult az ajtó felé, nem köszönt senkinek. A főnök arcára visszatért a biztonságos, gúnyos mosoly.

– És mondd meg, hogy ne küldjenek nekem ilyen csirkefogókat!

Karesz visszakapta a fejét.

– Csirkefogó maga, meg aki nevelte!

Csend lett hirtelen, a kasszagép csilingelt még egyet.

– Mit mondtál? – sikoltott a főnök. – Mondd még egyszer! Mondd még egyszer! – Hangja kibicsaklott, nyerítve bukdácsolt az áruállványok között.

Karesz arcról arcra nézett, és minden arcnál fogyott a biztonsága. Lassan zsugorodott, érezte, hogy ő maga is törpül, már akkora talán, mint a pult sarka, már gyerek, egészen totyogós, és szorítják még lejjebb, megsemmisítik és megalázzák. Kiugrott az utcára, át a másik oldalra. Egy lehúzott raktárredőny előtt, hogy legalább a háta védve legyen, visszafordult. Várta, de nem kergette senki. Végignézett az utcán, talán máshonnan állnak elébe, bekerítik és visszaviszik. Két csőszerelő munkás ment el mellette ládával, háziasszonyok kosárral, a másik oldalon óvónők vezettek gyerekeket. A gyerekek egy vastag spárgát fogtak. A sor, mint egy részeg száz-

lábú, lemaradt, visszafelé indult egy-egy ízében, a vége görcsösen vonaglott egy kirakat felé, és az egész valami ritmikus dalocskát dünnyögött.

Restelkedve vette át a másik kezébe a csomagot, a zsírpapír megráncosodott a tenyere izzadságától.

Felszállt a villamosra, kevesen voltak, egyedül állhatott a csapóajtónak támaszkodva. A szél a homlokára fésült haja alá bújt, és meglobogtatta. Egykedvűen lépett az irodaházba, csak Hajdú, a személyzeti főnök ajtaja előtt kezdett el izzadni megint a tenyere. Háromszor mély lélegzetet vett.

– Gyere csak közelebb – mondta Hajdú feltekintve.

Karesz az asztal elé lépett nehézkes, csoszogó léptekkel. Hunyorított, keskeny szemrései mögül Hajdú mellé nézett, bal vállát leeresztette, nyelvével fogai közt kotorászott. Hajdú végignézte, aztán folytatta a sokszorosított füzet olvasását. Elolvasott egy egész oldalt, lapozott egyet, fekete, hosszú haja a homlokába bukott, alsó ajka apró rángásokkal követte az olvasás menetét.

– Mikor voltál itt utoljára? – kérdezte, de nem nézett fel.

– Egy hónapja ... hat hete ... pontosan nem emlékszem.

– És akkor mit mondtam neked?

– Ha megint ide küldenek, kiadja a munkakönyvem.

Hajdú bólintott. Nem lehetett tudni, Karesz szavára vagy arra, amit olvas.

– És? – kérdezte.

Karesz megrándította a vállát.

– Miért nem felelsz?

– Mit feleljek ... adja ide a munkakönyvemet, ahogy megmondta ... mit akar még velem lelkizni?

Hajdú befejezte az olvasást, egy ceruzát helyezett a füzet lapjai közé, és összecsukta.

– Ide figyelj ... – mondta –, ha nagykorú lennél, már a

második esetben is elküldenélek. De kiskorú vagy, és érted felelős vagyok mint főnököd, mint családapa, mint kommunista. Érted? Ha most odaadom a munkakönyved, mit fogsz csinálni?

– Majd csak lesz valahogy . . .

– Szép program, nem gondolod?

– Nem érdekel.

– Akkor mi a fityfene érdekel, ha nem a saját sorsod?

– Adja ide a munkakönyvemet! Vagy ha nem akarja ideadni, elmegyek anélkül.

Hajdú hirtelen felállt, szinte felugrott, kinyitotta a páncélszekrényt, kikereste Karesz munkakönyvét, és az asztal szélére pattintotta, mint egy kártyalapot. Kis pátosszal mondta:

– Mostantól kezdve nem tartozol a vállalathoz. – Visszaült az asztalához. – Közöttünk megszűnt minden hivatalos viszony. Passz. Szeretnék veled azonban beszélgetni, magánemberként. Ha nem akarsz, nem beszélsz.

– Beszélhetünk – mondta Karesz –, ha magának jólesik.

Felvette a telefont, és beszólt, hogy Ilonka főzzön két kávét. Cigarettát szedett elő, és megkínálta Kareszt is.

– Nem te vagy az első fiú, akivel így jártam – kezdte Hajdú –, és nem tudom, miért. Talán nem tudlak titeket megérteni. Nekem más volt az ifjúságom . . . biztosan nektek is vannak igazságaitok, biztosan . . . csak nem tudom meglátni. Azt hiszem, ez annak a jele, hogy megöregedtem.

Szomorúan beszélt, az öregségről pedig bánatosan.

Kettőt koppantottak az ajtón, magas, babaarcú nő libbent be, arcán gyakorlott mosollyal vitte az egyik kávét Hajdú elé.

– A másik kávét, Hajdú elvtárs? – kérdezte finomkodva.

– Nem lát? – mordult rá Hajdú gorombán.

– De látok, Hajdú elvtárs.

A másik kávét úgy tette Karesz elé, hogy nem nézett a fiú-

ra, egyáltalán nem nézett semerre, gyakorlott mosolyát a szobában szórta szét. Merev derékkal ment végig a szobán, halkan csukta be az ajtót.

– A szentségit! – mondta Hajdú. – Ha az igazgató ül itt, akkor sohasem kérdezi, hová tegye a másik kávét! – Felállt és az ablakon kezdett kibámulni. – Egy vasutas lánya. Nem lát a műszempillától meg a festéktől. Most majd elmeséli a többieknek, hogy a goromba paraszt rákiabált. Ordított vele.

Cukrot vett elő a páncélszekrényből, Karesznak is adott. Visszaült a helyére, kavargatta a kávét.

– Az öregségről beszéltem... – mondta töprengő hangon. – Ej! – kiáltotta és az asztalra csapott. – Fenébe az öregséggel! Ti egytől egyig hülyék vagytok, érted? Nekem ilyen koromra zsákolás jutott egy malomban, de örömmel csináltam! Ehhez mit szólsz?

– Mit szóljak? Én tejeskannát cipelek.

– Igen... – mondta Hajdú –, igen... de te nemcsak ezt csinálhatod... Tanulhatsz szakmát, tanulhatsz, amennyit akarsz, minden lehetsz, minden! Nem érted, milyen nagy dolog ez? Emberek haltak meg ezért, a legjobb elvtársak ezrei. Hogy emberibb legyen ez az élet. Ezt nem mondta neked soha senki?

– De igen.

– És? Mi a véleményed?

– Semmi.

– Az nem igaz. Kell hogy legyen véleményed.

– Hát van... – mondta Karesz tétován. – Én nem kértem meg senkit, hogy haljon meg értem.

Csend lett. Hajdú az asztalon levő műanyag lapot kapirgálta, Karesz diadalt érzett. Kicsinálta ezt a nagy embert, szóhoz sem tud jutni.

– Ide figyelj . . . – mondta Hajdú rekedten –, az egész dolgozó nép, a párt . . .

Karesz érezte, hogy Hajdú kicsúszik zavartságából, és vissza fog térni a kioktató hanghoz. Szerette volna, ha tovább is zavart marad, sőt szerette volna megalázni. Közbevágott:

– Bocsánat, Hajdú elvtárs, de én tojok a maga pártjára.

Hajdú megmerevedett, aztán hirtelen az asztalon keresztül elkapta Karesz zakóját, felrántotta a székből, gyűlölettel nézett a gyerek megriadt szemébe, aztán ellökte magától, és az ablak elé állt. A kávéscsésze felborult, a maradék kávé végigfolyt a műanyag lapon. Az udvaron fatelep volt, két ember deszkát vitt a vállán.

Karesz nézte Hajdú keskeny vállát, inas, felnyírt nyakát, hátratett, görcsbe húzódó kezét. Az ujjai nikotinsárgák voltak, körmei tompák és szélesek.

– Ereggy innen! – mondta Hajdú.

Karesz az ajtóig hátrált, lenyomta a kilincset, és a küszöbről halkan visszaszólt:

– Ne haragudjon . . . nem gondoltam komolyan . . .

Becsukta az ajtót, és megindult a hosszú vállalati folyosón. Két nevetgélő takarítónővel és egy szórakozott, sötét ruhás emberrel találkozott. Futott le a lépcsőn. Eszébe jutott, hogy a rossz cipőjét fenn felejtette. A lépcsőfokok összefutottak a szeme előtt, ki kellett érnie a legrövidebb időn belül az utcára. – Várjál! – hallotta Hajdú hangját. Lefutotta az utolsó lépcsősort, végigszaladt az előcsarnokon a körforgó üvegajtó felé.

– Ne engedjék el! – kiabált Hajdú az első emelet táján. A portás kilépett a fülkéből, és elkapta a fiú karját. Erősen szorította.

– De sietős – mondta –, de sietős . . .

Karesz fájdalmat érzett a karjában. Az üvegajtón túl látta

a biztonságos utcát, maga előtt az elmosódott, bajuszos, egyensapkás fejet, és szabad kezével célzás nélkül ütött. Az ütés lecsúszott, a portás vállát érte.

– Az anyád! – kiáltott a portás. – Hát ütsz?! – Megmarkolta a fiú vékony vállát, és nekivágta a portásfülkével szemben egy széktoronynak. A székek eldőltek, a torony utolsó tagjai messzire csúsztak a márvány előcsarnok kövén. Karesz nehezen állt fel, aztán felemelt egy széket a feje fölé, és megindult a kijárat felé. A portás beugrott a portásfülkébe, egy karral megakasztotta az üvegajtó forgását, és rendőrért kiáltozott.

Hajdú néhány lépéssel megállt Karesz előtt, zihálva vett lélegzetet.

– Tedd le a széket – mondta. Hangjában nem volt parancs, de kérés sem. – Tedd le a széket.

Karesz biztonságot és nyugalmat látott Hajdú arcában és villanásnyi rokonszenvet. Lassan leengedte a karját, a széket a többi közé dobta. Hajdú átfogta Karesz vállát, beléptek a liftbe, kiküldte a liftesasszonyt, és ketten mentek fel. Karesz elsírta magát a liftben. Hajdú a vállára ölelte a fiú fejét, megsimogatta tarkójára benőtt, hosszú, olajos haját.

Visszamentek a szobába, Hajdú szappant és törülközőt vett elő a fiókból, és a fiúnak dobta.

– Mosd meg az arcod. Balra a második ajtó.

Karesz megmosta az arcát, tenyerébe vizet vett fel és belepislogott. Megvizezte a haját is, kis piros fésűjével megfésülte, és hullámot nyomott bele. Bement az egyik fülkébe, megnézte a combját. A fekete klottnadrág széle alatt fájt nyomásra, de nem látszott semmi. Tudta, hogy néhány nap múlva meg fog kékülni. Kapott már ilyen rúgásokat a téren.

Hajdú gépírólapokkal itatgatta a műanyag lapról a kávét, szemével intett Karesznak, hogy üljön vissza a székbe. Össze-

göngyölte a kávés géppapírt, gombócot gyúrt belőle, és a papírkosárba dobta.

– Azt hiszem – mondta –, férfiak közé kellene menned. Akik tudnak dolgozni, ha kell, de oda is tudnak vágni az asztalra, ha kell. Megtanulnád, hogyan kell dolgozni, és mikor kell odavágni.

Rágyújtott és megkínálta Kareszt is.

– Gyárba kellene menned. Olyan gyárba, ahol sokan dolgoznak. Barátokat találnál a fiúk között és mestert az öregek között. Mit gondolsz, jó lenne?

– Biztos – mondta Karesz, és érezte, hogy tényleg nagyon jó lenne.

– Akarod, hogy megpróbáljalak valahová beszerezni?

– Igen . . .

– Kevés elvtársam maradt a gyárban, ahol dolgoztam . . . de megpróbálom. Olyan hely kéne neked, ahol fizetnek is, meg közben szakmunkásvizsgát tehetsz.

Felállt, kezet nyújtott Karesznak.

– Holnap reggel gyere ide egyenest. Ne hagyd itt a csomagod.

Karesz elgondolkozva ment az utcán. Egyszer már volt gyárban egy iskolalátogatással. Nagy gyár volt, hatalmas gépekkel, ijesztő zajokkal. Beleképzelte magát abba a gyárba. Nem félt a zajoktól, és irányította a gépeket. Elképzelte a fiúkat is, akik neki barátai lesznek és a mesterét. A mester széles vállú, erős csontú ember volt, izzadt a homloka, keveset szólt és szerette őt. Veteményeskertje is volt, és egy vasárnap meghívta őt az anyjával egy kávéra. Szeretett volna rögtön elindulni abba a gyárba.

Nagyon korán lett volna hazamenni, a sarki kis moziban egy régi filmet játszottak, bement egy háromforintos jeggyel. A vásznon lovasok vágtattak kivont karddal, páncélvonatok

dübörögtek és siklottak ki. Lenin egész éjjel dolgozott, és hajnalban beszédet mondott. Hatalmas tömeg hallgatta. Éljeneztek és a fegyvereiket rázták. Zászlókat bontottak, és megindultak, mint a lavina. Vízben gázoltak, hóban, lövéseket kaptak, és végül győztek. Győzelmi himnusz hangjaival és zászlók lobogtatásával fejeződött be a film. Karesz arca kipirult, büszkén és boldogan jött ki a moziból.

Felsöpörte otthon az előszobát és elmosogatta a piszkos tányérokat. Mindig segített az anyjának, nem tudta nézni, amikor fáradt és piszkos. Amikor végzett, bement a szobába, ténfergett egy darabig, megfésülte a haját, a fiókjából előszedett egy csokoládés dobozt, és kiszedte a gombfoci csapatát. Néhány gólt lőtt a vékony lécekre kifeszített nylonharisnya-hálóba, elunta és visszarakta. Evett néhány kanál lekvárt kenyér nélkül, a borotválkozó tükör előtt kinyomott egy pattanást az állán. Örült, amikor az anyja megérkezett, megcsókolta

– Mi volt benn? – kérdezte az anyja.

– Mi lett volna? Semmi.

– Hát azért. Sose tudom, mire jövök haza, csupa rettegés az ember élete. Jó lesz, ha vigyázol magadra, mert széthasítom a fejed. Én úgy éljek, széthasítom a fejed, aztán leugrok az emeletről.

Kutatni kezdett a táskájában, a ballonja zsebében.

– Van cigarettád?

– Nincs.

– Itt egy tízes, hozz egy kiló kenyeret meg egy doboz Kossuthot.

Karesz leugrott a közértbe, mire visszatért, az anyja melegítőben volt, és a gázon melegítette az ebédet.

– Remélem, nem mész sehová. Mosnom kell, majd segítesz csavarni meg teregetni.

Kitálalta az ételt. Paprikás krumplit főzött tegnap, sokat,

hogy jusson, ne kelljen a mosás előtt időt tölteni. Kolbász is volt a paprikás krumpliban, és kibontott egy üveg ecetes uborkát.

– Találkoztam Ami nénivel – mondta. – Kérdezte, mit vegyen neked születésnapodra. Jó, hogy mondta, majdnem elfelejtettem. – Melléhez szorította Karesz fejét, és a haját simogatta. – Micsoda szép, nagy fiam van!

Karesz érezte, hogy az anyja légzése szaggatottá válik, és a szorítása egyre görcsösebb lesz, hallotta, hogy az orrát szívogatja. Karesz nem érzett sem részvétet, sem szánalmat, hogy az anyja sír, gyakran sírt, rövid ideig, hisztéria nélkül. Nézte szorosan az orra előtt levő piros pamutpulóver egymásba kapaszkodó szálait, egy hosszú, hónaljig futó dombocskáról tudta, ott fut a melltartó széle.

Az anyja zsebkendőt keresett, trombitálva kifújta az orrát. Leültek enni. Karesz hatalmas kenyereket falt be, friss volt és puha, a héja ropogós. Az anyja örömmel nézte, ahogy eszik.

– Tudod, mit fogsz kapni Ami nénitől? – kérdezte. – Zsebkendőt. Az praktikus ajándék, zsebkendő mindig kell. És örülj majd neki, ne ilyen mamlasz pofát vágj, hallod?

– Jó.

– Ami néni kérdezte, hogy tetessen-e bele monogramot. Mondtam, hogy tetessen, nem igaz?

– Persze. Attól még belefújhatja az ember az orrát.

Az anyja hozzávágta a kanalát, amivel a paprikás krumplit ette, nem találta el, csak zsíros lé fröccsent az arcára, és egy krumplidarab esett a zakójára. Karesz felugrott, bement a szobába, magával vitte a kenyeret. Végigfeküdt az ágyán, a kenyeret ette, és nézte a mennyezeten a tavalyi beázás rajzait.

Fél óra múlva bement hozzá az anyja Karesz tányérjával.

– Edd meg, el akarom mosogatni.

Karesz megette a maradékot, már hideg volt.

– Ameddig kimosok, előszedhetnéd a könyveidet és tanulhatnál. Megígérted, hogy leteszed a vizsgákat.

– Jó – mondta Karesz –, tanulni fogok.

– Majd beszólok, ha jöhetsz segíteni.

Rágyújtott, ültek egy darabig.

– Nagyon szeretném, ha tanulnál – mondta az anyja. – Leérettségizhetnél az esti tagozaton. Eszed van hozzá. – Görnyedten ült, töprengve nézte a szőnyeget. Cigarettájáról egy hosszú hamucsík az ölében levő üres tányérba esett, a hamu felszívta a paprikás zsírmaradékot, és mocsokszínű lett.

Amikor az anyja visszament a konyhába, Karesz előszedte a legfelső fiókból a könyvet, visszafeküdt az ágyra, és kinyitotta. Elolvasott egy oldalt, amikor lapozni kellett, nem emlékezett semmire, amit eddig olvasott. Hangosan kezdett olvasni, a vastag betűs címeket nyomatékkal, mint egy színész. Az olvasmány képe helyett Göőz tanár úr jelent meg előtte, ahogy a katedra sarkán áll, egyik kezében a krétát morzsolgatja, és üres, monoton hangon mondja a szöveget. Utálta Göőz tanár urat egykedvű beszédéért, hófehér ingeiért és csillogó nyakkendőtűjéért. Ha kihívta felelni, folyton belekérdezett: „miért mocskos a kezed?", „mikor pucoltál cipőt utoljára?". Karesz ilyenkor egy szót sem szólt többet, és Göőz tanár úr elégedetten írta be az egyest. Bosszúsan hajította el a könyvet, és megint a beázást kezdte nézegetni. Lépéseket hallott, felkapta a könyvet, de az anyja nem jött be a szobába, csak az uborkásüveget vitte a helyére.

Másodszorra a szabadságharcnál nyílt ki a könyv. Végigolvasta az egészet, csak a dátumokat és a csatahelyeket ugrotta át. Sokat hallott a szabadságharcról, könyvet is olvasott és filmet is látott róla, de így folyamatosan sose érezte át. Izgatottan lapozott tovább, lelkesedett a győzelmektől, és majdnem sírva fakadt a bukásnál. Soha nem gyűlölt senkit úgy,

mint most a Habsburgokat. Még Gőőz tanár urat sem gyűlölte ennyire soha.

Összecsukta a könyvet. Nagyon rosszkor születtem – gondolta. – Minden lejátszódott nélkülem, ami szép volt. Ma már semmi sincs, csak kulizás, hajbókolás a főnökök előtt.

Szeretett volna egy cigarettát, de nem akart kimenni az anyjához. Kiegyenesített egy elnyomott csikket, körmei közt kettőt slukkolhatott. Csípős és büdös volt, de enyhülést hozott.

Vörössipkásnak érezte magát. Nem állhatott meg előtte senki. Feltalálta a géppisztolyt, és olyan ágyúkat szerkesztett, amelyek kétszer messzebb hordanak az ellenségéinél. Tábornokká léptetik elő. Csapatai élén beveszi Bécset, láncra fűzi a Habsburgokat. Kossuth kitüntetést akaszt a mellére és megöleli. Akkor megmondja Kossuthnak, proletárforradalmat kell csinálni, annak kell következnie, és végezzük el egy füst alatt. „Én ahhoz nem értek – mondja Kossuth –, ezt már csináld meg te, fiam." Akkor ő megkereste Lenint. Együtt dolgoztak egész éjjel, reggel beszédet mondtak, hatalmas tömeg hallgatta. Vörös szalagos sapkát vett, és lóra pattant. Vízben gázolt, hóban, lövést kapott, és győztek.

Amikor az anyja bekiáltott a szobába, vidáman ment segíteni. Kicsavarta a ruhákat, és teregetni kezdtek. Karesz akkor azt mondta:

– Jó lenne, ha gyárba mennék dolgozni. Egy olyan helyre, ahol pénzt is kereshetnék, meg szakmát is lehet tanulni.

Az anyja kezében megálltak a ruhák.

– Ki mondta ezt a marhaságot?

– Senki. Csak magamtól gondoltam rá.

– Nem tudom, hogy találhatsz ki ilyen hülyeséget. Megígérted, hogy estin leérettségizel, addig meg mindegy, mit csi-

nálsz. Ha egyszer bekerülsz egy gyárba, életed végéig rabszolgája vagy.

Az anyja felsóhajtott, és tovább rakta a ruhákat.

– Én feltettem magamnak, hogy többet nevelek belőled, mint én vagyok vagy apád volt. Ehhez tartsd magad.

Amikor befejezték a munkát, bementek a szobába, az anyja előszedte a kötését, és leült a rádió mellé. Karesz fehér inget vett és sötétkék ruhát.

– Mégis elmész?

– Eszembe jutott, hogy ma van tánc. Körülnézek kicsit.

– Nem szeretem, ha odajársz. A múltkor is verekedés volt. A Piri mondta.

– Nem tudok róla. Eddig nem volt verekedés.

– De most volt. A Piri nem engedi többé oda a lányait.

– Akkor adj egy százast, és elmegyek az Astoria grillbe.

– Nem vagy normális.

– Szórakozni csak kell. Mikor táncoljon az ember, ha nem fiatal korában?

– Jól van, menj – mondta az anyja. Ballonjából előszedett egy erszényt, és egy tízest adott. Karesznek még tartott a zsebpénze, de elfogadta.

– Nehogy belekeveredj valamibe! Ha a rendőrségre kerülsz, ide többé nem teheted a lábad! És vegyél sapkát!

Már az utca végén meghallotta a zenét. A tánciskola előtt, az utca másik oldalán fiúk álltak kirakatmélyedésekbe húzódva, és merev nyakkal néztek fel az első emeleti ablakokra. Kerestek valakit vagy nem volt pénzük felmenni. Lábukkal a zene ütemét verdesték.

Karesz beadta az orkánját a ruhatárba, a tánc már régebben megkezdődött. A teremben megcsapta a hőség, a padlórésekből felvert por szaga, a robotoló testek izzadtsága, a lányok pacsuliszaga. A fal mellé állt, nézte a kavargást. A zene-

kar a terem végében, a dobogón játszott, alig lehetett hallani. Előrefurakodott. Ismert minden számot, amit a zenekar játszott.

A fal mellé állt, és lábával verte a gitár ritmusát. Amíg a szíve és a vére nem ebben a ritmusban dolgozik, furcsa, bizonytalan, idegen és értelmetlen kavargás az egész. Amikor beletalálta magát, lekérte az egyik lányt. Keveset táncolhatott, rögtön visszakérték. Tudta, hogy így lesz. A galeri nem engedi őket idegen fiúkkal táncolni. Egymás után táncolt a lányokkal néhány ütemet, némelyik megmondta a keresztnevét, a keze mindegyiknek izzadt volt, némelyiknek hideg.

Karesz szeretett volna valamelyik lánnyal beszélgetni, de lehetetlen volt.

Látott egy fekete hajú lányt, a színpad előtt, egy széken ült. Fekete haja a homlokába volt fésülve, rövid volt, mint egy fiúé, szemöldöke erősen kihúzva, és a szája rózsaszínűre festve. Harisnyája is rózsaszínű volt, lábait hosszan előrenyújtotta, és unatkozva nézelődött. Karesz melléje sodródott és felkérte.

– Nem táncolok – mondta a lány, és fáradtan végignézte a fiút.

– El van törve a lábad?

– Régi szöveg. A dobossal vagyok.

– Akkor beszélgessünk.

– Nem hiszem, hogy te újakat tudnál mondani nekem.

– Hátha.

– De nem érdekel.

– Tetszel nekem.

A lány arcán elégedett mosoly suhant át.

– Még ez sem érdekel.

– Ide figyelj . . .

– Pszt! – mondta a lány titokzatosan. – Nézd csak azokat

a dobverőket! Egyszer egy srác orrát betörték, lehet, hogy a fél szemét is kiverték, nagyon rondán nézett ki.

– Dögölj meg – mondta Karesz, és visszafurakodott a tömegbe. A lány rajongva nézte a vonagló zenekart.

Karesz kivette a ruhatárból a kabátját és hazaindult. Letörte a beszélgetés. Nem sokra becsülte a lányokat, és nem is nagyon vágyott rájuk, de egy ilyen lánnyal nagyon szeretett volna járni. Aki rózsaszín harisnyában jár, és más fiúkat gúnyol ki miatta. De ahhoz valakinek kell lenni. Dobosnak vagy futballistának. Utálta magát, hogy sohasem akart igazán valaki lenni.

A kapu alatt a házmesterlánnyal találkozott. Rózsával. Nem volt kedve még felmenni, az anyja biztosan köt és színházközvetítést hallgat.

– Mit csinálsz? – kérdezte a lányt.

– A kukákat viszem ki a kapu alá. A hátsó lépcsőtől nem viszik el a szemetesek.

– Segítek.

– Kösz. Elég nehezek.

Hátramentek.

– Mindig te szoktad csinálni?

– Nem, a faterom. Elmentek anyuval az egyik haverjához.

Megfogták a soron következő kukát, Karesz húzta, a lány tolta. A sárga keramitkockákon könnyen csúszott. Karesz szaladni kezdett, fémesen pattogtak a keramitkockák, a kapu alatt hozzávágták a másik edényhez.

– Kijön az egész ház! – nevetett Rózsa.

– Jöjjön, ha nincs más dolga!

Kivágtattak mind a hat szemetesedénnyel a kapu alá, kipirultak, egy kicsit lihegtek.

– Kösz – mondta Rózsa. – Gyere, megkínállak egy kis pálinkával.

Bementek a konyhába, a lány kulcsokat szedett elő a köténye zsebéből, és egy falitáblán levő kampós szögre akasztotta. Kezet mosott a csapnál, stampedlikat szedett elő, kitörölgette őket, és egy csatos üvegből töltött. Élesztőízű, nagyon erős pálinka volt, vad és karcos. Hirtelen hatott. Karesz érezte, hogy jólesően tompította az agyát, szeme elé hályogot húzott.

– Kérsz még?

– Kérek.

Ivott még egyet, hátradőlt a széken, és a faragott konyhaszekrényt nézte. Mennyi munka – gondolta –, és milyen ronda.

– Ízlett?

– Ühüm.

– Keresztapám küldi. Maga főzi, valódi kisüsti.

Karesz mereven ült, nézte a konyhaszekrényt. Homloka meg a tarkója a merev gallér alatt izzadni kezdett. Ez igen – gondolta –, ez már a második pohár. Rá akart gyújtani, de a karját nehezen tudta mozdítani, könyöke zsibbadt és fájt, mintha elfeküdte volna. Szédülni kezdett, az izzadsággyöngyök megnövekedtek és összepattantak, egy csepp végigszaladt a homlokán. Szentségit, ez valami rohadt metilalkohol. Mély lélegzetet vett, a rosszullét lassan elmúlt, megtörölte a homlokát. Végignézett a konyhán. Rózsa az egyik sarokban egy sámlin ült és hüppögött.

– Miért sírsz? – kérdezte Karesz.

– Nem mindegy az neked?

– Nem – mondta, pedig mindegy volt.

– Nincs egy szavad sem hozzám, csak ülsz és bámulod a levegőt... Pedig régen annyit játszottunk együtt. Emlékszel rá?

– Emlékszem – mondta Karesz, és feltűntek előtte a nagy játszások a hátsó lépcsőnél meg a padlásfeljáróban.

– Mindig jóban voltunk, most meg alig köszönsz nekem...
– Ne haragudj. Hoznál egy pohár vizet?
A víz lemosta a pálinka savanyú ízét, csak a tompaság maradt. A lány állt az üres pohárral a kezében, megigazította Karesz haját, érezte, hogy nedves.
– Rosszul vagy?
– Már nem. Az előbb egy kicsit.
– Szamár... – dünnyögte a lány anyáskodva –, miért nem szólsz?
Kötényével a fiú homlokát törülgette. Karesz hátradőlt, és rettenetesen jólesett neki. Felismerte a lányt, akivel együtt bújtak el a padlásfeljáróban, úgy érezte, hozzá tartozik. Megfogta a lány kezét, és a szájához emelte.
– Te... – suttogta Rózsa, és hozzásimult.
Kareszt megcsapta a lány tej- és szappanszaga, kicsit belátott a ruhájába a kombiné szegélyéig. Nem volt többé hálás, erőt érzett magában, erőt, amellyel önként elveheti. Kigombolt néhány gombot a lány ruháján, és belemarkolt a mellébe. Nagy, a ruhában nem is sejthető nagy mellei voltak, puhák, erős mellbimbókkal.
– Ne... – mondta a lány –, belátnak az ajtón.
– Akkor menjünk a szobába.
– Nagyon akarod?
– Nagyon.
Rózsa bezárta az ajtót, a kulcsot a zárban hagyta, eloltotta a villanyt, és a sötétben vezette be a fiút a szobába. Becsukta a spalettákat, kislámpát gyújtott az éjjeliszekrényen.
– Kérsz még pálinkát?
Karesz az ágyra dobta, gyürkőztek. Lassan letornászták magukról a ruhát, közben Rózsa sikongva nevetett. Karesz el akarta oltani a lámpát, de a lány nem engedte.

– Karesz – mondta hirtelen komoly hangon. – Nekem van egy fiúm. Katona. Nem baj?

– Nem.

A lány puha volt és kitárulkozó, asszonyosan érett és gyakorlott. Szeme megmerevedett, szája körül az erőfeszítés görcsei ugráltak.

Karesz megkönnyebbülést érzett. Az erő, mellyel elvette, szükségtelen lett, s ahogy végignézett a lány vastag combján, kétoldalt szétnyomódó fenekén, elomló, élettelen mellén, ostoba, elégedett arcán, hálát sem tudott érezni. Felkelt és öltözni kezdett.

– Már elmész?

– El.

– Maradj még. Éjfél előtt nem jönnek haza. Biztos.

– Hagyjál.

A lány felült, öle elé emelt egy ruhát. Gyanakodva kérdezte:

– Csak erre kellettem neked, mi?

Karesz nem válaszolt, sietve öltözött. Mocskosnak érezte az ágyékát, és undorodott magától.

– Csak erre kellettem neked!

Karesz nem akarta, hogy a lány megint sírni kezdjen vagy kiabáljon.

– Dehogy. Anyám vár, azt mondta, menjek haza korán. Tudod, milyen.

– Akkor gyere, csókolj meg.

Karesz megcsókolta. Mintha hideg, nyers húshoz érne a szája. Kiment a konyhába, belesercintett a lefolyóba. Karjára vette az orkánt és beköszönt.

– Zárd be a kaput! – kérte Rózsa. – Ott van a kulcs a táblán, a felső sarokban, az a nagy!

– Jó. – Levette a nagy kulcsot, és az ujján pörgetve ment

a kapuig. Behúzta a vastag, keményfa kaput, nagyot csettintve zárta be. Állt egy darabig, nézte a kulcsot. Visszadugta a zárba és kinyitotta megint, a markát tartotta és meghajolt: „Parancsoljon, nacsasszony . . .", „Jó éjszakát, doktor úr, hálásan köszönöm . . ." Száján érezte a hideg nyers hús ízét, köpött megint, látta Rózsa merev szemét, ahogy a kislámpa fénye ugrál benne, érezte ágyékához tapadó nadrágját.

Hányingert érzett, kiment az utcai csatornához. Öklendezett, de nem tudott hányni. A szeme megtelt könnyel, zakója ujjával megtörölte. Felemelte a kapukulcsot, és a csatornába ejtette. Hallotta, ahogy loccsant. Lassan megindult az utcán, egy csikket rugdosott maga előtt, amikor szétbomlott, bepöccintette egy nyitott pinceablakon. Aztán az ablakokat nézte, némelyik még világos volt. Mindenhol emberek laknak, akik telezabálták magukat, most hortyognak vagy markolásszák egymást. Az egyik ablak mögött lakik Hajdú is. Biztosan arcába lóg hosszú haja, nikotinsárga ujjaival a felesége szétnyomódott fenekét fogja, és ha reggel felkel, intézkedni fog, hogy egy gyárba beszerezze őt, ahonnan nem lesz soha kiútja, robotolhat élete végéig.

Hosszabbra vette lépéseit. A fiúkra gondolt. Akikkel bevette Bécset, akikkel hóban gázolt és éhezett.

A Gellérthegynél átdobta magát a kerítésen, és megindult felfelé. Belekapaszkodott a kis ágakba, kövekbe. Hátranézett és látta a fiúkat. Mindegyik arca nagyon hasonlított az övére, kipirultak, és az egyik nagy, vörös, selyemzászlót bontott. Az egyik kiugró szikláról meglátta a szobrot a hegy tetején. A nap hirtelen felkelt a szobor mögül, arany és vörös sugarakkal világította be a hegyet. – Előre! – kiáltotta Karesz, aztán kifordult a földből az egyik kis facsemete gyökere.

[1970]

PALOTAI BORIS / EGY LEÁNY MEG EGY FIÚ

Mindig a lány kísérte haza a fiút. A fiúnak pontosan otthon kellett lenni. Alighogy levetette az előszobában a cipőjét és papucsot húzott, hazajött az anyja. Kézmosás, terítés, részletes beszámoló, mi volt az iskolában. A lány lóghatott, szülei az üzemben étkeztek, ő előfizetéses menüt evett, rendszertelenül járt a vendéglőbe, a jegyei gyakran elkeveredtek mindenféle cédulákkal, kitépett noteszlapokkal, vagy a kabátja szakadt bélésébe csúsztak; olyankor egy zacskó nápolyit rágcsált.

Ma elmaradt az utolsó óra. Úgy zúdultak le a lépcsőn, mintha szélvihar támadta volna hátba őket, sportszatyruk a lábukat verdeste. A megszokott úton indultak el, majd a fiú hirtelen megfordult, megfogta a lány kabátujját: – Irtó sok időnk van! – Átvágtak a kocsiúton, a híd felé tartottak. Ráérősen járkáltak le-fel, le-fel, alattuk a fémesen csillogó folyó, torlódó jégtáblák, koccanó neszek. Lekanyarodtak a vízpartra, fagyott göröngyök reccsentek a talpuk alatt, párát lehelő szájukból dőlt a szó. A lány több dologra gondolt egyszerre, kapkodó félmondatokban rögtön felelt is rájuk. A fiúra az apátlan évek koravén komolyságot kényszerítettek, előre megfogalmazta, amit mondani akart, kezét előredobta, mintha meglódítaná a szavait. Tél végi bőrén sárgára kopott a nyári nap, élesedő kamaszvonásaiból kiragyogott kormos szeme.

– Ez a dickensi köd...

A lány közbevágott:

– Nincs is köd. Hol a zsebkendőm? Juli ígért egy kutyát. Nem fajtiszta, bánomisén!

– Te nem olvastál Dickenst?

– Copperfield Dávidot végigbőgtem. Köd is van benne? A természetleírásokat csak átfutom. Mondd már, hogy fátyolos az ég, meg sarjad a fű! A történet a fontos... hogy izguljak... fájjon valakiért a szívem... a helyébe képzeljem magam, vagy téged képzeljelek a helyébe.

– Értem izgulnál?

– Állatian.

A fiú megfogta a lány piros csuklóját.

– Szeretném, ha megismernéd az anyámat. Majd a nyári szünetben. Év közben annyi a dolga. Három osztályban tanít fizikát, matekot. Néha éjfélig javít dolgozatokat. És a környezettanulmányozás. De nemcsak úgy futtában. A KISZ-munkában is részt vesz. Este a házi meló. – Odébb rúgott egy göröngyöt, homlokán két töprengő ránc jelent meg. – Mióta elvált apától... apa hagyta el, nem talál kapcsolatot. Nehéz egy magányos asszonynak, egy nagy lógóval a nyakán.

– Tégedet már nem kell nevelni. Komplett tag vagy. Milyen a magyar dolgozatod? – Tudta a választ, de azt akarta, hogy a fiú eldicsekedjen vele.

Jeges szél söpört végig a parton, kicibálta hajukat a sapka alól. A fiú zsebre gyűrte a lány kezét, a hideg kis ujjak a tenyerét kaparászták.

– Fázol?

– Csak az orrom. Már csöpög... Adj egy zsebkendőt.

„Már három zsebkendőm van nála. Két könyvem, a golyóstollam. A könyveket visszakérem. Ezek olyan jó-ha-kéznél-vannak könyvek."

– Azt hittem, utálni fogom apa feleségét. De nem utálom. Úgy kedves, hogy nem határozza el: na most kedves leszek.

Muris pofa – mondta olyan hangon, mintha ellenkezést várna. – A bőrének frissen vasalt ruha szaga van. – Váratlanul futott ki belőle, sose gondolt rá. Elvörösödött, dacosan felszegte a fejét.

– Nekem milyen szagom van?

A fiúnak eszébe jutott egy nyári délután a Hűvösvölgyben, a lány széttárt karokkal futott előtte, haja a hátán ficánkolt, a fűbe huppant, átkulcsolta meztelen térdét, melyen egy elvakart szúnyogcsípés piroslott. Melléje telepedett, valahogy túl hosszúnak találta a lábát, nevetségesen hosszúnak, ahogy a fűben hevert. Hasra feküdt, sarkát ritmikusan egymáshoz ütögette, feje a lány könyökét súrolta. – Vegyük át a reformáció népi irányzatát. – Fellapozta a könyvet, odébb csúszott, száját a lány karjára nyomta.

– Inkább hasonlítsuk össze a rabszolga és a jobbágy helyzetét.

– Jó . . . – Végigsiklott a vékonyka karon: olvadó csokoládészaga volt. Meleg csokoládészaga.

– Anyu úgy beszél róla: *az*. *Az* elhiteti apáddal . . . *az* nem érti, hogy . . . – Elharapta a mondat végét. – Apa kikötötte, hogy minden héten náluk töltök egy délutánt. De felugrok hozzájuk, amikor csak tehetem. Mindenről lehet dumálni velük. Furdal a lelkiismeret, mert anya szegény . . .

– Nekem milyen szagom van?

A fiú elmélyítette mutáló hangját.

– Semmilyen. A legbizalmasabb dolgaimról beszélek, s te ilyenekkel jössz! – Haragudott magára, hogy nem haragszik eléggé.

– Kíváncsi vagyok, hogy milyennek látsz. Attól tartok, közepesre sikerültem. Dukesz érdekesebb azzal a tükörtojás szemével. Juli Bé Bé-re hasonlít. Ha már hosszú az orrom és kiáll a szemfogam, legalább jószagú legyek.

– Az ész számít. Meg a tisztesség. – Anya szavai törtek rá a didergő ágak mögül, védekezve hátrált. – Benned van valami... – A levegőbe lökte a karját, sálja kioldódott, rántott egyet rajta. – Percenként változol. Néha szép vagy, kifejezetten szép. Máskor meg ázott kis madárnak látlak. Megint máskor árnyéknak tűnsz a szobám sarkában.

– Ennek semmi értelme. Olvastad valahol, s most el akarod sütni. „Árnyék." Marhaság! Megnéztem egy filmet, tizenhat éven felüli film, becsúsztam persze, az is tele volt marhasággal. Gőzöm sincs, hogy miről szólt. Egy csaj ide-oda ügetett, lehet, hogy álmában, mindenféle arcok lebegtek előtte, összeolvadtak, szétváltak... fene érti! – Vihogott, megcsavarta a fiú kisujját. – Gyere el vasárnap. Születésnapom lesz. Nem csinálunk bulit, csak téged hívlak meg.

– Kösz – mondta kurtán, ügyetlen grimaszba nyomva örömét. Virágot vesz, cserepes virágot, hogy tovább tartson. Télen drága a virág. Egész havi zsebpénze rámegy. Megéri... – Az a film a magányról szól. A szorongásról, amely a magányt támadásra használja fel.

– Irtó okos vagy. Meg kell adni. Nyomd ki a pattanásaidat. Én kinyomnám neked, de hol? Mamának mindig én nyomom ki a mitesszereit. Van nagyító tükröd?

Már az aszfalton jártak, cégtáblák bádognyögésén, villamoshuzalok drótjajgatásán hintázott át a lány nevetése, sikkanva nevetett, mintha mindjárt el akarna repülni.

– ... igenis vasszürke – mondta dacosan a fiú. – Mit röhögsz? A hangoknak is van színük. A villamos nyikorgása drapp. A szél zölden suhog.

A nevetés széttöredezett, szóroncsok buktak ki belőle.

– Hagyd abba! Mindenki téged bámul.

– Valld be, imponálni akarsz nekem! Jó fej vagy, de felvágsz. Azért én bírlak.

– Mi az, hogy bírsz? Szeretsz!

– Stimmel.

A fiú szélesen elmosolyodott. – Én is . . . én is. – Ádámcsutkáját tapogatta, mintha azt vizsgálná, a helyén van-e.

Megálltak a kapu előtt.

– Még van tíz percem. Visszakísérlek egy darabon.

– Ne . . . Szia!

– Hová rohansz?

– Haza! Szia!

– Mi olyan sürgős?

A lány türelmetlenül topogott.

– Átfáztam. A zöld szél meg a piros röhögés . . . ugye, piros?

– Ne hülyéskedj!

– Pisilni kell. Alig bírom visszatartani.

– Gyere fel hozzánk. Amíg várod a buszt . . .

A lány az esernyőtartóra dobta a kabátját, magára zárta a fürdőszobaajtót. Motoszkálást hallott az előszobában, gyorsan kinyitotta a vízcsapot. Amikor kijött, ujjával hátragereblyézte a haját. – Hol vagy? Most már igazán rohanok!

Benyitott a szobába. Egyenes hátú, szikár asszony melengette kezét a fűtőtesten, jöttére megfordult, szeme felcikázott a szemüveg alatt.

– Kezcsókolom!

– Ő Borsos Ági, akiről már beszéltem neked.

– Felszaladtam egy percre . . .

– Nem hallottam a csengetést.

– Már előbb . . . együtt jöttünk.

– És hol voltál?

– A fürdőszobában.

– Elmaradt egy óránk – kezdte a fiú, de az anya közbevágott:

– S te felhívtad, amikor tudtad, hogy nem vagyok itthon. – Szemhéját úgy ráncolta, mintha célba lőni készülne, mozgékony pupillái a lányra szegeződtek.

– A Duna-parton lógtunk, és ki kellett mennie. Óbudán lakik.

A lány mentegetőzve mosolygott:

– Kétszeri átszállás . . .

– S én higgyem el, hogy húszfokos hidegben a Duna-parton sétáltatok.

– Nem éreztük a hideget.

– Hány éves vagy?

– Tizenöt. Vasárnap lesz a születésnapom.

Az asszony sápadt volt, nyirkosan sápadt. Levette a szemüvegét, rálehelt, zsebkendője csücskével tisztogatta.

– Tizenöt éves és feljön egy fiú lakására.

A mosoly elaludt a lány száján.

– Csak a fürdőszobában voltam.

– És ha bejön?! Miért ne jöhetne be?!

– Ne add az ártatlant. – Az asszony tekintete a rekamiéra siklott. – Annak a kalotaszegi párnának nem ott a helye. Te raktad oda, amíg ő – állával a lány felé bökött – a fürdőben rendbe szedte magát.

– Én csak . . . mondtam már . . . és kezet mostam.

– Soká tartott a kézmosás.

A lány bőre kitüzesedett, mintha durva mosdókesztyűvel dörzsölte volna. Lábujjait begörbítette a cipőben. Gyerekesen fodros szája pittyedve kinyílt, összecsukódott.

– Te nem ismered Ágit.

– Téged ismerlek. Apádra ütsz. Hiába áldoztam fel az életemet, éppolyan felelőtlen vagy, mint ő.

– Mi az, hogy „feláldozni"? Frázis!

– Még oktatsz is! Ennek a . . . barátságnak véget vetek.

Most, máris! – Közelebb lépett a lányhoz, gyékénypapucsa követelőzőn zizzent. – Nem találkoztok többé! Ha Zsolt nem nyugszik bele, gondom lesz rá, hogy belenyugodjék.

„Képes szólni az osztályfőnöknek. Eltiltani apától, megvonni a zsebpénzemet. Minden alkalmat megragad, hogy másokat büntessen a boldogtalanságáért."

Indulat és szánalom kavargott benne. „Megérdemelnéd, hogy elszökjek hazulról és éjjel-nappal jajgass utánam. Hisz ha apának nagyobb lakása volna... Szegény anya! A növendékei se szeretik. Pálcának csúfolják: Pszt, itt jön Pálca! Apa sose kérdezi: hát anyád? Pedig gyerektartást se fogad el tőle. Gyakran fáj a feje, de nem panaszkodik, szótlanul szedi a pirulákat. A régi fényképeken milyen helyes volt! Minden megnyúlt rajta, most csupa szöglet, szigor, mit parancsolgat nekem? Majd bolond leszek tűrni a hisztijét. Úgy itthagyom! S ha beszed valamit és meghal? Meghal..."

A lány hátranézett, mintha egy másik Zsoltot remélne maga mögött, aki felhorkan, kitör, tiltakozik, magyaráz, kézen fogja. De csönd volt, súlyos, levegőtlen csönd. Lenyomta a kilincset s futott amerre a lábai vitték. A saroknál megállt, nem követi-e Zsolt lihegve, kifulladva.

*

A fiú legalább tízszer ismételte el magában, hogy „szegény anya", ezzel fogva vissza lógázó lépteit, melyek a lányhoz sodorták. Utolsó csengetéskor mégis hozzá ódalgott. Szeme mintha vörös cérnával lett volna beszegve, virrasztásról fecsegett, homlokán a küszködés verejtéke gyöngyözött.

– Becsületszavamat adtam anyának, hogy nem járok többé veled.

– Jó.

– Muszáj volt.

A lány a falitérképnek mondta:

– Tiszteltetem az anyádat.

Orrába szívta a könnyeit, megint nem találta a zsebkendőjét. A lába egyre mozgott, mint a dugóra szúrt bogarak lábai. Sapkáját az Apollo mellszobrához verdeste. Fejében furcsán zümmögött valami átható hang. Milyen színű a bánat hangja? Az a hülye Zsolt, hülye, gyáva, egy buzgó mócsing, azt mondaná, hogy barna... Tényleg barna.

[1973]

Kettő felé, amikor az éjszaka még tömör és a héja nem vékonyodik, a szobákban váratlanul megszólalt a vezetékes rádió. A sok helyt szakadásos vezeték szilánkosra tépte a portás erősen rezonáló hangját: – *A rendészek jöjjenek azonnal a portára!* – Ez négyszer-ötször ismétlődött, míg sikerült a szálló ötszáz emberét kirángatnia az alvásból. A nagy, sötét ház lakószobáiban szárazon zörgött a felszólítás. De csak az együgyűek, az „istenhivők" szobáiban volt ez így, mert a dörzsöltebb tagok kihúzták éjszakára a dugót, és így az ő hangszórójuk néma maradt, alvásuk háborítatlan. Igaz, hogy ezt mindenféle íratlan szabály tiltja, de az emberi tapasztalat arra való, hogy korrigálja az íratlan szabályokat. Mert amúgy is nyugtalan ház volt a munkásszálló, egész éjszaka folyt a jövés-menés, népvándorlás, műszakból érkeztek, műszakba mentek, csontjaikban fáradtsággal vagy az alvás még duruzsoló melegével.

Schütz Ödönék szobájában persze megszólalt a hangszóró, mert a szobatársak majrésak, és nem merik kihúzni a dugót, holott ez az ébresztő egy héten belül már másodszor ismétlődik. Ödön felült az ágyban, álmosság csípte a szemét.

– Megmondtam maguknak, ki kell kapcsolni ezt a rohadt hangszórót, de maguk nem, maguk jófiúk akarnak lenni. – Hatodmagával lakott a szobában, valamennyi idősebb nála, és már erősen unták ingerült kioktatásait. – Az a vén inkvizíciós – nemrég olvasta Szent Johanna történetét –, a kámzsás hó-

hérpofájú! – Az ágy szélén ült, alsónadrágban, vékony bőrén rózsaszín-kéken átrajzolódtak a bordacsontjai.

– Vágd be a szundít, és ne törődj sehová! – tanácsolta doktor Pogány, egy évvel ezelőtt még ügyvédi munkaközösségi tag valamelyik vidéki városban, de sikkasztás és hamis tanúzásra való felbújtás miatt megvonták a működési jogát. Az eltiltott ügyvéd, aki jelenleg egy építkezési anyagraktárban mint éjjeliőr működött, most szabadságát morzsolta. Életritmusa megbolydult, és így őszintén örült, hogy amúgy is álmatlan éjszakáját valami esemény élénkíti. – Ő azt csinálja, ami a dolga – mondta szeplőtlen társalgási hangon –, neki ez a kötelessége.

És neked mi lett volna a kötelességed? Téged miért vágtak ki a munkaközösségedből?

A fiú leszállt az ágyról, hosszú lábával átlépett a sötétségen, mint egy tócsán, és nyugodt mozdulattal kihúzta a dugót.

– Visszateszed! – szólt valaki az egyik ágyról, keményen, szinte gyűlölettel. – Te csak vándorolj magadnak szobáról szobára, ha úgy tetszik, de én nem fogom kirúgatni magam egy ilyen szaros miatt.

A fiú negyedéve dolgozott a vállalatnál mint segéd, ugyanannyi ideje lakott a szállóban is. Ez idő alatt ötször cserélt szobát. Ide-oda kergeti a nyugtalanság, szétoszlik az idegeiben, mint a gyorsan oldódó vegyi anyag. A vállalatot is otthagyja, amint csak lehet, ha lejár az egyéves szerződés, ez még az ösztöndíj miatt köti ipari tanuló korából. A szobatársak azt mondják, nem tud beilleszkedni. Mibe? A kollektívába. De micsoda kollektíva ez? Szűkszavú közönyben élnek egymás mellett, ki törődik itt a másikkal?

A modora csöndes, de néha robban. Kerüli a durva szavakat, de szűkrésű szemében gyakran látni gúnyt, dühöt, bizalmatlanságot, és ha mást gondol, az igazsággal sem lehet meg-

győzni, konokul ellenáll. Nem szeret beszélgetni, barátkozni, ez igaz, s ha öt ember mellé bekerült hatodiknak, csakhamar úgy érzik, idegen került közéjük. Kívülről figyelő szem.

Szülei helyén szikrázó üresség. Most, hogy már betöltötte tizenhetedik évét, nem vágyik rá, hogy valaha is lássa őket. Csak a neve piszkálja, de az se nagyon. Kaphatott volna szebb nevet is tőlük, ha már csak a hiányt örökölte, a bizonytalanságot. Nevelőszülők és aztán intézet. Az emlékvilág nem lebegtet semmi szépet, falak veszik körül. Az intézetben ő a motoros szakkörbe jelentkezett, és minden szerdán motorozhatott a tangépen. Ezzel a kis motorral volt némi személyes kapcsolata, gondolatban még beszélgetett is vele. De motorra, amióta Budapestre került, többé nem ülhetett. Ez sem okozott különösebb fájdalmat, arra sem gondolt, hogy egyszer majd összegyűjti a motorravalót. Tervezgetés, neki ez buborék. De a Panni-motorral még utólag is lett volna közölnivalója.

Csak egyetlen határozott érzés maradt benne, a gyűlölet. És mindenekelőtt a portást gyűlölte, amiért bármikor beleszólhat az életébe, hangjával belerecseghet az alvásába, ráléphet a csönd és az alvás felületére, mint egy nagy, recézett gumitalp. A gyűlölet kezdete a szorongás. Tízéves volt, amikor egy nevelő büntetésből egy héten át minden éjjel felébresztette. Nem akart elaludni, hogy ébren várhassa meg, és a szemébe nevessen, de a fáradtság lenyomta, és rettegve érezte a vállán a nevelő könnyű kezét, hallotta legömbölyített szavait: – *Miért nem alszol, kisfiam?* – Mindig ezt, mindig ugyanezt.

Megállt a portásfülke mellett, benézett a kockákra osztott ablakon. Az éjszakai portás ott ül, hajnali fáradtságtól elnehezedve, valami szuszogó félálomban. Arcáról még nem ismerte, csak a hangjával találkozott eddig, az igehirdető szavakkal, amelyek nem emelkedtek és nem süllyedtek, erejük a váratlanságban volt. Az arca kövér, állán, ahogy az asztali

lámpa rávilágított, rövid, aranyszőke borosták. Nagy, húsos keze kicsit távolabb feküdt tőle az asztalon, külön támaszponton, mintha nem is hozzá tartoznék. Meg kellene ölni, gondolta a fiú, és hangosan elnevette magát. Erre a nevetésre a portás fölkapta fejét, mintha zsinóron rángatnák felülről. Mert benne is a szorongás dolgozott. Kezét, mint egy féltett tárgyat, váratlanul maga mellé húzta. Valami furcsa prizmán keresztül látta a vékony, hosszú fiatalembert, és külön hallotta, bár egy teljes ütem késéssel, felháborító nevetését.

– Mi van? – mordult rá kábultan. Nem ismerte ezt a fiút, eddig még nem jegyezte meg az arcát. Szétnézett az asztalon, kezével végigaraszolt a nyilvántartó fedelén, az igazolványokon, az előjegyzési naptáron, nem hiányzik-e valami. Izzadt ujjaira dohányszálacskák tapadtak. A fiú belépett a fülkébe.

– Hohó, ide nem lehet csak úgy! – A portás túl nagy, szőke gyermekfeje a fényben emelkedett. – Mi jut az eszébe magának?

Most feláll és szájon töröl, de úgy, hogy a szám tele lesz vérrel, két vonalból egyet csinál. Most összemossa a plafont a padlóval, a Göncölszekeret a sarki bisztróval.

De a portás nem állt fel. A haja, ez a puha és csigás haj úgy rendeződik el a koponyáján, mint egy tápszerreklámon. Furcsa így egyeztetni az arc világos foltját a veríték kis csillámaival s a fenyegető gépi hangot.

– Csak kérdezni szeretnék valamit – szólalt meg a fiú, de a nevetés már lehántolódott a szája körül.

– Kintről, az ablakon keresztül. Ide magának nincs belépés, ez ki van írva.

A fiú nem mozdult, arcán már csak a nevetés görcsös emléke.

– Csak azt akarom megkérdezni, a múlt éjjel meg azelőtt maga csinált riadót?

– Miféle riadót? – A portás mindkét kezével eltartotta magát az asztaltól, hogy a kérdező felé fordulhasson.

– Mért kell ötszáz embert fölzargatni, merthogy maga a rendészeket keresi? Mért nem megy utánuk saját személyében, ha olyan nagyon izgalmas?

Az volt az érzése, hogy a portás most majd az asztal alá mutat, félrehúzza a plédet, ami alsó testét takarja, és kiderül, hogy nincs lába. Hogy a lába valahol a semmiben menetel, vagy ott fekszik valami szennyes hókupacon, mint egy elhagyott tárgy. De a portás felállt. Látni lehetett, nehezére esik, mintha nemcsak az átvirrasztott éjszaka, de egy kialakult tekintélyrendszer súlya is visszahúzná testét. A fiú csalódva látta, hogy középtermetűnél alacsonyabb.

– Na, szépen, söprés innen, egykettő!

– Mert maga az, aki a Szabó családba is beledumál, még a meccset is leállítja, ha be akar mondani valami marhaságot. Ehhez pedig, tudhatja jól, nincs joga.

– Jogom? Mi is a neve magának, fiatalember? – A lassan tagolt kérdésben tömör fenyegetés. – A nevét akarom tudni. Hogy hívják magát? A szállóigazolványt!

– Majd ha este bejövök, akkor igazoltat, de én most leszek szíves távozni. – Újra élesen fölnevetett, és kisétált a kapun.

Ahogy az utcára ért, egy alacsony fiú tapadt mellé, a szája és a szeme körül vékonyan rajzolt ráncok, mint a szattyánbőr finom rovátkái.

– Beolvastál Lópatának? Nem láttad, hogy patája van? Engem hajkurászott az éjjel. Majd beledöglött a nagy vágyba, hogy lepréseljen, mint egy virágot – magasba emelve nyújtotta apró kezét –, részemről Blaskó.

Ödön nem mondta meg a maga nevét. Mintha egy keményfedelű bogár szólította volna meg.

– És mért hajkurászott téged, fiam?

– Be akartam slisszelni az orra előtt, de az ilyesmire mindig fölébred. Ki vagyok tiltva, atyám.

Elindultak a széles úton, a gödrös gránitkövezeten. A villamosremízbe most tolattak egy kiégett kocsit. Feketén tátogott, gurult, mint a szétroncsolt világ.

– Ennek halálpofája van – mondta Blaskó –, figyeld meg, atyám, tisztára halálpofája. Villám készítette ki.

– Villám? Honnan tudod? – Ödön lenézett a mellette siető fiúra, akinek az ő hosszú lábához kellett igazítania rövidebb lépteit.

– Nem tudom, csak gondolom. Kitalálom. Láttam én már villámcsapást, nem is egyet. És azt is, amit kibelezett. Ez a villamos látta a halált.

– Te mért vagy kitiltva, fiam?

– Miért. Semmiért, atyám. – A bisztró előtt, a horpadt járdán már a kora reggeli időben is emberek álltak, szivacsos, rongyszerű gyülekezet. – Bedobsz egy sört? Rövid nem kell, csak sör. Kőbányai. Na? Atyám!

– Nem dobok én be neked semmit. Azonkívül, hogy nálunk hétkor a kezdés.

– Ilyen szarevő vagy? Mire spórolsz? Kocsira, öröklakásra? Mindennap teletömöd magad?

– Na és te? Hol melózol?

– Elég jó, ha azt mondom, sehol?

– Nincs melód?

– Nincs. – Megállt. – Ide figyelj – megmutatta apró gyerekkezét –, ezzel? Csőszerelést? Lenne szívetek hozzá? Mit gondolsz, akik erre adtak engem, volt azoknak szívük meg szemük? Hogy tudok én csövet hajlítani? Forrasztani? Mínusz ötben meg tízben?

– Nekem aztán tökmindegy. Kíméld a kezed és kész, rakd vitrinbe, az a legjobb.

Átmentek az úton, a pályaudvar felől kénes füst csapott a levegőbe.

A villamosok, autóbuszok zsúfoltak. Lassan eleredt az apró szemű eső.

– Tökmindegy. Mindenkinek tökmindegy. Nektek ez a beszédetek. Most már cidrisek az éjszakák. Nyáron egészen jól megvoltam a nagy anyatermészetben, de itt ez a rohadt tél, hideg a harmat, jobban csíp, mint a bolha. És az a dinnye portás már harmadszor engedi le a sorompót a pofám előtt. Értsd meg, nincs melóm, hát nem adnak szállást, pedig oda vagyok bejelentve. Megfogták a grabancomat és kiraktak. Ennyi az egész. És itt a tél, atyám!

– A jószagú fenének csavarogsz te itt Pesten! Menj haza. Hová való vagy?

Az alacsony fiú megint megállt, töpörödött arcán valami ezüstszínű mosoly. Bal karjával kört rajzolt a feje köré.

– A holdba! – Schütz Ödön fellépett a villamosra. – Én nem melózok, érted? – kiáltott utána a járdaszigetről Blaskó.

Ödön megvonta a vállát: mi köze hozzá? A fiú még mindig ott állt a járdaszigeten, és úgy távolodott, mintha gyorsan hátrált volna.

Ideiglenes épületben dolgoztak a kőfaragók, a meglazult eresztékeken akadály nélkül átjutott a meleg, majd a hideg, most éppen a hideg, mert a reggeli apró szemű eső megnyúlt, meghidegedett. A nagy teremben tömören összecsendültek a vésők, ciripelni kezdtek a kőfűrészek. Az emberek mindenfélét beszéltek, hogy végleg megjött az ősz, bár a nyár se volt igazi, az atom elcseszte az időt, nincs ezen mit vitatkozni, az emberiség szalad az örökös télbe, havas tetők és jégcsapok közé.

Ödön itt sem vett részt az eszmecserében, kívülről nézte az embereket, és őszintén elcsodálkozott, mennyi hülyeséget képesek összegereblyézni, s hogy nincs más istenük, mint a kis-

üsti meg a sör, és munka után a huszonegy meg a „fájer". *Hideg a szívem,* gondolta magában, ezt olvasta valahol, de nem tudott büszke lenni erre sem. Most már azt is szégyellte, pedig gyakran eszébe jutott: amikor Pestre került szakmát tanulni, elment a Nagydiófa utca tízbe, és egy Schütz Aranka nevű nő után érdeklődött, de nem tudott meg róla semmi okosat, mert csak ezerkilencszázhatvan óta vezettek nyilvántartást. Megint szétlőttek egy elképzelést. Volt ott, emlékvilága szűk udvarában, a csupasz falak előterében egy katonatiszt, egy pilóta főhadnagy, a Schütz Aranka vőlegénye. De az meg elrepült az arany felhők között, papírrepülőn, hosszú karddal az oldalán, vagyis disszidált a gépével együtt.

Munkáját csak azért bírta elviselni, legalábbis így mondogatta magának, mert kalapáccsal a kezében órákon át se kérdeznie, se válaszolnia nem volt muszáj. Mostanában az egyik szobrász keze alá dolgozott, felületeket munkált, gorombázott, s a tenyere olyan lett, mint a teknősbéka háta, csak éppen megfordítva. Szótlan indulatokkal dolgozott, összecsukott szájjal, de az mindenképpen zavarta, hogy a szobrász, akinek a márványt megmunkálta, időnként a válla mögé állt, érezni lehetett erős kölnijét, *határozott buzi-kölnije van,* gondolta, és a torkában csikaró nevetőkényszert érzett.

– Már nagyon várok erre a darabra, kolléga – mondta a szobrász, csak hogy mondjon valamit, mert nem tudta mire vélni a fiú nevetését. Egyébként is érzékeny volt, és mindenben célzást sejtett.

– Stiches ez a kő, meglátja, egyből szétesik – mondta Ödön, de csak azért, hogy megrémítse.

A szobrász kivette kezéből a kalapácsot meg a vésőt. Még mindig az előbbi éles nevetést hallotta.

– Nagyon jó ennek a hangja, kolléga – szólt békítően, magát is nyugtatva –, nem lesz baj vele.

– Én meg azt mondom, stiches. – Már nem is a szobrászt gyűlölte, de a márványt, amely olyan egyszólamú, tiszta hangot adott a véső alatt. – Figyelje csak – most ő ütött, sandán és ravaszkodva, megcélozva a remélt titkos repedést, amely úgy bújik a szivárványos kőben, mint az emberben a készülő halál. A szép kínaisárkány-repedés.

– Úgy szól ez, mint a harang. És micsoda ballusztrád-motívum kerül belé! Őskori gyíkok, egymásba tekerőzve. És óriási virágok, amint falják egymást! – S látva a reteszre zárt arcot, a szobrász lemondott arról az óhajáról, hogy megnyerje magának a fiút. – Jó lesz – mondta végül, bátorságát végleg elveszítve.

A portás hangját vélte hallani, úgy, ahogy a megafon beleszűrte az elektromos zörejeket. – *A rendészek jöjjenek azonnal a portára!* – És újra csak magát látta, amint föl-alá jár a Nagydiófa utcában, aztán bemegy a házmesterhez, és megkérdezi Schütz Arankát. De a hangja a szállodai megafonból szólt, elektromos zörejekkel, és ugyanúgy rezonált, mint a portásé. *Egy Schütz Aranka nevű asszony* – mondta, de úgy, hogy sok száz embert fölriasztott az álmából. – *És egy pilóta főhadnagy, egy szépember, papírrepülővel a felhők között.*

Nem kétséges, a kőben van egy kis sárga villám, egy kis halál, itt szépen el lehetne repeszteni. És akkor a szobrász a finom dumájával meg a bűzös kölnijével pofára esik. Arra a sima pofájára. Egyetlen célzott ütés, és egy darabból kettő lesz, mert ez a rakacai kegyetlenül érzékeny. És ő megmondta előre, bemondta a szobrásznak, hogy stiches a kő. A végén elfogy belőle a düh, csak a csöndes szenvedés marad, és egészben adja oda a megmunkált darabot.

– Na ugye, kérem – a szobrász átvette a munkát, de nem volt fölényes, csak éppen az arca kipirult az örömtől. Érezte, fél a fiútól. Ödön mélyen utálta magát. Mennyi követ repesz-

tett szét inaskorában, mert nem volt más választása. Nem tudott másképp visszaütni. Az öregsegédnek? A világnak? És most tálcán viszi ennek a senkinek. Ennek a jószagúnak.

Este az öltözőben azt mondta a brigádvezetőnek, szeretne innen más telepre menni.

– Tudja, főnök, nagy itt a cúg, és az arcom érzékeny.

– És hová menne, szaktárs? – Mióta felszabadult, nem tegezte többé, de pertut sem kötött a fiúval –, sírkövesnek a temetőbe? Ott nincs cúg, de nagy a csend.

– A halottakkal én tudnék dumálni.

– Az élőkkel nem?

– Megiszunk egy üveg sört?

– Ráérek.

Leültek egy közeli eszpresszóban. Minden asztalnál sört ittak, jugoszláv sört.

– Maga az én kezem alatt volt öreginas. Egy kicsit ismerem magát. Az a kár, hogy maga nem tud fölmelegedni. Van magában valami – kimondja, ne mondja? – valami rosszindulat.

Ödön elnevette magát.

– Miért nevet maga mindig? Mert mindig nevet, azt megfigyeltem.

– Nevetek. Baj?

– Nem baj, de az emberek csőrét piszkálja, mert nem lehet tudni, maga min nevet. Már jöttek hozzám panaszra. Ez a nevetés csípi a bőrüket.

– Sírjak? Az jobb lesz nekik?

– Ne sírjon. Csak tudjam, ha nevet, miért.

Az emlékvilágban a Panni-robogón ült, és azt mondta neki: az én életemet úgyis elfuserálták, csak egy kéjes pillanat voltam nekik, fussunk innen Afrikába, Panni!... Mostanában sok útikönyvet olvasott.

– Ha én elmondanám, főnök, hogy miért nevetek meg hogy micsodán, akkor már nem is volna érdekes. A nevetés nem mindig nevetés.

A főnök alig tíz évvel idősebb nála, de már régen családapa, három gyereke van. Családi házat építenek, a felesége erősen elhízott, sőt a férfi is hájasodni kezd, bár a fölemelő kötelességek hajszájában.

– Maga csak úgy nevet, én azt hiszem. – A brigádvezető tűnődött, kimondja-e, a végén mégis kimondta: – Komiszkodásból, nem?

– Na látja, uram.

– Utálja nagyon a szobrászt?

– Kimondottan.

– Miért? Nem goromba ember, inkább jóindulatú.

– Büdös a kölnije. És azonkívül.

– Mit azonkívül? Nekem ne halandzsázzon.

– Mi ővele két nyelven beszélünk.

– Maga ügyesen rajzol, én ezt tudom. Nem akarná maga is megpróbálni? A múltkor láttam, csinált egy vázát akantuszlevelekkel.

– Az más. Lánynak csináltam ajándékba. De talán mehetünk.

Este folytatólagos előadáson megnézte a Kleopátrát, már másodszor látta, aztán később járt, elindult hazafelé. Még mindig esett az eső. Belépett a kapun, lassítva ment el a porta előtt. Az éjszakás portás a tegnapi volt. Öreg és mégis gyermeteg arca, ahogy ráesett az állólámpa fénye, azonnal elárulta, felismerte emberét, pedig lusta reflexei voltak.

– Várjon csak, fiatalember! – A hang utolérte és ráhurkolódott. – Jöjjön csak vissza egy szóra!

– Én?

– Maga. Maga.

– Nincs nálam igazolvány.

– Ismerem én magát.

– Maga egyáltalán nem ismer engem. – Ödön visszament az ablakhoz. – Tessék, itt vagyok.

– Jöjjön csak be. – A fülkében fülledt emberszag, ételszag. – Ide figyeljen. – A portás, csakúgy, mint reggel, eltolta magát az asztalától, kezét a melle alá húzta, és majdnem szembefordult a fiúval. – Jól figyeljen ide. – Két háborút megélt ember volt, az életben sokféle funkciót betöltött, így értett a hivatalos fogalmazáshoz. – Ebben a házban, jól mondta maga, ötszáz ember lakik. Mindenféle ember. Jóravaló, derék ember és olyan is, és nem is kevés, aki életének nagy részét sitten nyomta le. Itt kell a rend. Maga pedig, ezt jelentették nekem, lázít ellene.

– Én csak azt mondtam, hogy ...

– Magának jár a szája. Lázít a portás ellen. A portás pedig hatóság.

– Én csak magának mondtam ...

– Én magának nem vagyok *maga.*

Ödön furcsán, keményen fölnevetett. Ez a nevetés jobban sikerült, mint akarta, még neki is idegen volt. Akár a kifent kés. De a döbbent csendben elmondhatta véleményét.

– Én azt mondtam *önnek,* hogy nincs joga éjszaka ötszáz dolgozót fölriasztani. Nincs tűz és nincs háború.

A portás seszínű szemöldöke alatt megrángott puha szemhéja.

– Honnan tud maga ilyeneket? Hol tanulta? – Kicsit gondolkodott, majd döntött. – Elmehet.

– Ahogy gondolja *ön. Ön* – ismételte, és fölment a szobába.

A szobatársak, egy kivételével, már mind feküdni készültek. Pogány doktor a mosdóban öblögette torkát, visszhango-

san kotyogtatva a szájvizet, így szokta meg úriember korában, a hang végiggurult a hosszú folyosón. Ennyi maradt az ügyvédi múltból.

Az egyik szobatárs, mivel délután két fogát húzták, azt ajánlotta, erre az éjszakára mégiscsak kapcsolják ki a hangosanbeszélőt, legyen békesség.

– Nem – ellenkezett most Ödön, és senki sem értette, miért. Éppen ő?

A sötétben a fiú karját a tarkója alá feszítette, és várta, mikor kezd zörögni az elektromosság a hangszóróban. Ébren kell kivárni. Megfeszült akarattal. Nem szabad, hogy a portás hangja, mint a horog, belékapaszkodjék és kilódítsa az ürességbe.

A hiányzó szobatárs lábujjhegyen érkezett, és ő boldogan tapasztalta, képes teljes öntudattal figyelni a másik ember óvatos, lefékezett mozdulatait, ahogy vetkőzik és holmiját gondosan elhelyezi a szekrényben. Esőszagot hozott ez a szobatárs, füstszaggal kevert hűvös esőillatot.

– Hány óra? – szólította meg csöndesen a fiú.

A másik, csontjaiban nehéz fáradtsággal, elhelyezkedett az ágyon. A folyosó odakint visszhangos lépteket dobált.

– Valami kitiltott egyént keresnek, állítólag fölmászott a villámhárítón, és elbújt az egyik szobában. Maga a portás keresi, avval a nehéz testével.

Ödön hang nélkül nevetett. Blaskó itt bújik valahol a házban. És a portás keresi. Végtelenül üres folyosókon hajszolja, kiürített termekben, ahol csak a saját árnyékával találkozik. Torkában a görcs, hogy bármikor fejbe verhetik. Lihegve, kifulladva követi a nyomtalan nyomokat.

De a hangosanbeszélőt nem kapcsolja be.

[1971]

Anyukát fél első osztályú jeggyel felsegítették a 20.34-esre. Kazi nyomban süllyedni akart a kijárati alagútba. Sári visszafogta. A vonat ablakában megjelent anyuka. Integetni kellett és tátogni. Csak 20.30 volt. Négy percig integettek és mutatták szájjal a semmit. A vonat pontosan indult. Megvárták az utolsó kocsi ütközőjét, aztán elsüllyedtek, kézen fogva. Csak a pályaudvar előtt szólalt meg Sári:

– Hova viszel?

– A csónakházba. Hova máshová?

– Oda nem akarok.

– Befüggönyözünk. De minek? A hajó tornácán senki nem jár.

– Tegnapelőtt is. Senki nem járt, de amikor beültünk, elkezdtek járni.

– Az délután volt.

– Azt mondtad, villanyt akarsz gyújtani.

– Hát akkor nem gyújtok. Gyerünk.

– Akkor se akarok.

– Egyáltalán nem akarsz?

– Azt nem mondtam. Mondd, Kazi, lehet nőből is gépészmérnök?

– Micsoda? Ja, lehet.

– Akkor veletek lányok is vannak.

– Vannak.

– Nem tudod te azt megállni.

– Mondtam már, hogy igenis meg tudom állni, és meg is álltam.

– Nem olyannak ismertelek meg.

– A csónakház miatt vállaltam a vízépítőket erre a két hónapra. Azt hiszed, nem jobban szeretnék idén is a vagongyárban?

– Hiába mondod nekem. Tudom én, nemcsak a csónakház miatt, hogy a gangja a vízre néz, inkább azért, mert nem akarod, hogy az ismerősök együtt lássanak.

– És akkor miért várok rád a kapunál ötkor?

– Hányszor vártál rám? Meg tudod számolni a fél kezeden. És hogy vársz? A fal mellé lapulva.

– A vagongyári csónakház nem jó. Azt elmagyaráztam már.

– Énnekem meg semmilyen csónakház nem jó.

– A szállásra nem vihetlek.

– Eszembe se jutott. Kísérj haza. A szobaasszony nem szereti, ha soká elmaradok.

– Nagyon terveztem a mai estét. Hogy anyuka is lásson.

– Látott. Nem nagyon örült. Inkább nézd, milyen dagadt a csuklóm.

– Csakugyan. Pedig erős a csuklód.

– Erős hát, de tömnek munkával.

– Nagyon terveztem a mai estét.

– Ezt mondtad már, Kazi. De én a csónakházba nem megyek. Tegnapelőtt délután voltam, többet nem megyek.

– Hát akkor hazakísérlek. De előbb igyunk meg egy hubertust a restiben.

Anyukának nem foglalt szobát, mert a szálló csak két nappal későbbre vállalta volna, ezért egy ismerős orvoscsaládhoz kéredzkedett be nappalra anyuka, és az estivel már utazott is vissza. Kazi szabaddá tette magát egész napra. Mégis nem so-

kat tudtak kezdeni a közös szabad idővel. Néztek egymásra és hallgattak, különböző értelmű hallgatással. Könnyes szemmel. Anyuka kedvére el-elfordult Kazi, mintha szemét szárogatná. Legyen mire gondolni majd otthon szegénynek. Zsinórokat és paszományokat vásároltak. Díszpárnákhoz, függönyszegélyeknek. Együtt is ebédeltek. A délután azonban egy helyben állt, mint az örökkévalóság.

– Egyformák vagytok. Nem kérdezel apád felől. Ő se, már két éve. Én ezt egyszerűen nem tudom megérteni.

– Semmilyen engedélyre nincs szükségem. Pénzt nem várok tőle. Elég ha téged látlak, terólad tudok.

– Nem bántad meg, kisfiam, hogy Esztergom nem sikerült?

– Tudod, hogy lehetetlen lett volna mindenképpen. Miután a plébi megváltoztatta az ajánlását.

– Én máig sem hiszem, hogy ő írt volna Esztergomba. De ha mégis, ugyan tehetett volna-e másképpen?

– Én igazán nem haragszom rá.

– És a néprajz. Úgy rajongtál érte. Mégiscsak közelebb van az istenhez.

– A matematika sincs távolabb.

– Szerintem sokkal távolabb van.

– És emlékezhetsz, nem a néprajzért rajongtam igazából, az hamar kiderült.

– Vége? Azt jelenti a múlt idő, kisfiam?

– Félreértesz. Sárival megbeszéltem, hogy érte megyek ötkor, és együtt vacsorázunk. Nagyon készül, hogy megmutassa magát neked.

– Megint úgy van?

– Á, dehogy. Ne nevettess, anyukám. Az, hogy megmutatja magát, az csupán azt jelenti, hogy fontos neki, mi a véleményed róla. Ez érthető. Nem?

– Istenem. Mennyire sajnálom, hogy zenére taníttattalak.

– Mindig belenyugszol, és mindig reményed marad és növekszik, hogy egyszer csak szétfoszlik Sári.
– Tudod te, hogy az én életem két éve megszűnt?
– Ezt otthon kellene panaszolnod.
– Én itt sem panaszolok semmit.

Érettségi után Kázmérnak három irányba nyílt meg az út. Egyik a néprajz művelése lett volna. A másik a műegyetem, ahová jelentkezett is, de mint utóbb kiderült, a behívó elkallódása miatt elszalasztotta – akkor. És végül az esztergomi szeminárium. Édesanyjának volt ez, ábrándos vallásossága következtében, kezdettől dédelgetett terve. Pedig az utóbbi évtizedekben már hónapok teltek el a szentmise hallgatása nélkül, és évek múltak el úgy, hogy a húsvét táján teljesítendő gyónásról, áldozásról is megfeledkezett. A néprajzból zenei okok miatt választotta Kazi a gypsy-lore-t (ciganológia), s mindjárt a szóbeli érettségi után hozzá is fogott. Úgy gondolta, ha szép gyűjtött anyaggal áll a professzorok elé, minden formaság nélkül nyomban felveszik az egyetemre. A járási kórháztól, dr. Bolmányi Kázmér igazgató főorvos intézetétől öt kilométernyire, a szomszéd község túlsó felén, az erdő alatt, a cigánytelepen talált rá nyersanyagára a fiú. Az utat naponta kerékpáron tette meg a születésnapi magnóval. Finom illedelmességgel előbb a falucska paratsznépével próbálkozott, de nem boldogult harmadnap sem. A telepen viszont néhány óra alatt eredményt ért el. A telep már nem putrik halmaza volt ezen a nyáron. Kicsiny, cseréptetős hajlékok épültek nem sokkal előtte, OTP-kölcsönökből, két utácskában.

Azon a nyáron Kalános Sári a közeli állami gazdaságban dolgozott: a csemetekertben, a női brigádban kapált, de július első hetében otthagyta helyét, egyik óráról a másikra, mert a munkavezető (nős, háromgyerekes férfi) le akarta fektetni. Július második felében már ott hallgatódzott Sári is a többi

telepiekkel Kázmér magnója körül. Kázmér figyelmét azokban a napokban egy táncra tehetetlen, szokatlanul testes, dalos kedvű, szabadszájú öregasszony kötötte le. Ez az agg nő büszke volt tizennégy élő fiúgyermekére, akik az ország távoli vidékeiről s még külországokból is segélyezték anyjukat.

– Hallja-e, doktorfiú, nagyon jól tudom, miért danoltat maga engemet meg a többit! Szeretőt keres a romajányok közül! Eddig nem volt magának való, de most már van, a Kalános Sári. Ennek még nincs szeretője. Én tudom, a gádzsók szeretik az ilyet!

Kázmér elpirult, a vénasszony nevetett, a többiek is nevettek. Sári néhány percig még ott állt, aztán lehajtott fejjel lassan eltávozott. Attól kezdve természetes volt, hogy nem keres más munkát. És a fiú is úgy jött, mintha őhozzá. Július végére már bizalmasok voltak. S egy délelőtt, amikor a szokottnál valamivel korábban érkezett Kázmér, a közeli erdőben szeretőkké is váltak. A fiú gyöngéd-tétova akaratából s a lány ellenkezése nélkül. Augusztusban már az estéket is Kalánosék házában töltötte a főorvos fia, s ha úgy adódott, hogy nagyon későig maradt, egy ágyban hált Sárival. Kalános segédmunkás az építővállalatnál, felesége rongyszőnyeget sző. Nemigen kérdezősködtek, hiszen látták, hogy a két gyerek igazán húz egymáshoz. Augusztus végén bementek fényképezkedni. Másnap Kazi szerfölött bizakodóan (neki nagyon tetszettek a fotók és Sári) anyuka kezébe adta a képeket. Bolmányinénak nem volt szokása a jajveszékelés, hosszan magához szorította a fiát a felvételek megtekintése után. Vállalta, hogy továbbítja a képeket. A találkozásra másnap este került sor. A képek megjárták a kórházat, s az igazgató főorvos táskájából kerültek elő, a hivatalos iratok közül. Bolmányi nem bosszankodott, s úgy tett, mintha meg sem lepődött volna. Mielőtt meg-

szólalt, gondosan, hosszan szemügyre vette újra a tegnapelőtti képeket. Arcán látszott, mikor nézi a lányt, mikor a fiát.

– Látom, aggódsz, ne várj tőlem se szidást, se neheztelést. Felháborodásról, amivel anyád közelíti a kérdést, szó sem lehet. Magunk közt szólva, dicsérem a gusztusodat.

– Nem egészen értelek, apám.

– A lány nagyon szép, s amint itt melletted áll, nagyon szerencsés alkatúnak látszik. Én támogatom a dolgotokat, és minden lehetséges preventív szert rendelkezésedre bocsátok.

– Ez túlságosan hivatalosan hangzik, talán azért nem értem.

– Saját tizennyolc éves koromra gondolok. És irigyellek! Ha én érettségi után ilyen remek nővel kezdhettem volna a szerelmet! Persze a mi időnkben, az én időmben ilyen nyíltan nem köthettünk volna kapcsolatot. Anyád valósággal el van szörnyedve. Alig bírtam megnyugtatni. Egész éjjel sírt. Persze egy nő, még ha anya is, egyáltalán nem tudja megérteni, milyen fontos egy férfinak, hogy mindjárt a kezdetnél a lehető legtökéletesebb partnerral találkozzék. Képzelheted az ellenvetéseit. Én kitartok amellett, hogy sok tekintetben ez a legjobb megoldás számodra. Mindössze . . .

– Tehát?

– Mindössze azt szeretném, ha vérvizsgálatnak vethetnénk alá.

– Ez megalázó!

– Természetesen veled együtt. Ez valamikor még a rendes házasságok előtt is kötelező volt, a vérkép miatt is.

– Ha Wassermannra gondolsz, arról szó se lehet.

– Ha ilyen érzékeny vagy, megelégszem, ha te magad jössz be holnap a kórházba.

– Nem megyek be! Itt sokkal többről van szó!

– Tudok róla. Már szinte náluk is laksz. Én ebbe termé-

szetesen nem szólok bele. Nekem megér annyit, hogy a fiamat biztosan férfinak tudom! De van az ügynek egy, mondjuk, egy gusztustalan mozzanata.

A fiú hangos ellenállásra várt, de ez a megjegyzés halk fejbe ütés hátulról. Kicsi korától érzékeny volt arra, hogy evésben, tisztálkodásban, viselkedésben gusztustalan ne legyen. Ez nagyon sokat jelentett a családban. Neki is. Hirtelen végigfutott és vissza az elmúlt gyönyörű heteken. Egy hajnali félórába kétszer is beleakadt. Egyéb soha, sehol, amiben ízlése vétkesnek érezné magát. Mély álomból virradatkor mindig megébred egy kicsit Kalános. Nehéz munkája teszi, hogy akkor sem tér magához egészen, csak átfordul a másik oldalára. Olyankor egy pillanatig, a legkisebb neszre is érzékeny. S egyszer megszólalt: „Nem bír tületek nyugodni az ember, örökké gyakheltek." S aztán harag nélkül aludt még háborítatlanul vagy másfél órát. De amit mondott, igaz volt. És egészen váratlanul megalázó! Erre gondolt az apja? De honnan tudhatja?

– Figyeltettél?

– Figyelemmel kísértelek. Ezzel magamnak is tartozom.

– Megmondanád, miről értesültél?

– Anyádtól, hogy házasodni akarsz.

– Ezt tartod gusztustalannak?

– Nem. Erre egészen más szót használtam volna. Hiszen ez természetes törekvés. Esztétikai ítélet alá nem vonható. Másról van szó.

– Házasságunk előtt valami szakmát kell tanulnom, és hozzásegítem Sárit is, hogy tanuljon.

– Szakmát? Kosárfonást? Teknővájást? Ezek nagyon fáradságosak. A vályogvetést gépesítették. Zenére gondolsz? Félek, hogy késő már. Abból kiöregedtél.

– Engedd meg, hogy ezeket kikérjem magamnak!

– Tehát tanulni akarsz. Ennek mindenképpen örülök. De akkor a magzatot nem szabad megtartanotok.

– Ezt ki mondta neked? Voltál a lakásukon?

– Csak nézem a képet. Egy nappal előtte mondta meg neked. Igaz? Riadt arc. Kisírt szem. Úgy látszik, náluk már jelent valamit, hogy házasságon kívül kell szülnie. Ez becsülnivaló. De hát őt, őt milyen szakmához segíted hozzá?

– Gépírást fog tanulni. Érzéke van a helyesíráshoz.

– Meglepne, ha ezt el tudnád érni. És te?

– A néprajzot választom.

– Akármit választasz, amíg te tanulsz meg vizsgázol, ő kurva lesz.

– Ha volna emberismereted és kíváncsi volnál rá, megtudnád, hogy ő nem olyan.

– Miért ne volna olyan? A néprajz is öt év, a mérnöki legalább hat.

– Csak azért beszélsz így, mert tele vagy előítéletekkel! Ócska elfogultságokkal! Be vagy gyepesedve! Meg irigyled is, hogy tizennyolc éves koromra! Éppen azért bosszant, hogy szabad ember vagyok, hogy boldog merek lenni! Ez fáj neked. És ezt támasztod alá a faji diszkriminációddal.

– Fogd be a szád! Rajtunk nem fog röhögni a megye! Azt megmutatom!

– Egyáltalán, tudod te, mi az a faji diszkrimináció? Fogalmad sincs róla!

– Mi-i?!

– Miért ütöttél meg? Magyarázd meg, miért ütöttél meg! Mondd meg! Követelem!

Kapott még egy pofont. Bolmányi főorvos abban a pillanatban lehiggadt, s válasz helyett kezét röstelkedőn maga mögé dugta. A fiú jobb kezével megragadta apja kabáthajótkáját, s a kérdő szavakat ismételgetve rázni kezdte. Ilyet még

tréfából sem mert volna cselekedni máskor. Apja is ugyanazt ismételte meg, amit már mondott.

Kázmér jobbkezes volt. A sportkörben bokszolni tanult. Ballal sújtott apja arcába. Jobbjával ugyanakkor végighasította a jó szövetből készült zakót. Nyomban megfordult, hogy ne lássa a vért. Katonás, kemény fordulattal. De nem lépett ki azonnal. Mintha várta volna, hogy apja, akár puszta kézzel, akár eszközzel, agyoncsapja. Ez nem történt meg. Akkor Kazi fegyelmezetten, mintha senkit sem hagyna a szobában, tehát köszönés nélkül távozott.

– Anyuka nem szeret igazán engem.

– Ugyan, éppen most mondod ezt, amikor megcsókolt?

– Megcsókolt?

– Ej, hát nem is vetted észre? A búcsúzásnál, amikor a hajad megsimogatta, akkor a halántékod fölött meg is csókolt.

– De csak egyszer simított végig a hajamon. Pedig tegnap mostam.

– Látta ő azt, ne félj. Egy nő észreveszi. Csak tapintatból nem szólt, nehogy megsértődj, mintha máskor nem mosnád. Milyen jó szagú. Még egy hubertust! Ne tagadd, a hubertust nagyon szereted!

– Te meg ha valamit akarsz, csak ezt fizetsz. Visszaélsz. Ez egy kicsit aljasság, azt tudod, remélem!

– Gondolj arra, hogy az anyám még soha nem csókolt meg! És ma megcsókolta a halántékodat.

– Halkabban beszélj, mert a szomszéd asztalnál figyelnek.

– Semmi közük hozzá. Ne figyelj oda.

– Én nem figyelek, de hallom, azt mondogatják, amit te nekem beszélsz.

– Így jó lesz? Ha ilyen hangon beszélünk, nem hallják.

– Tudod, mit találtam ki? Az erdőt.

– Miféle erdőt?

– Hát a Duna-parton, a sétány mögött. Ahol a kaszált szénát boglyákba gyűjtötték. Ma, amikor anyukával arra mentünk, mondta is, milyen sok drága széna.

– De miért mondod?

– A padoktól meg a villanylámpák alól nem lehet odalátni.

– Miért jutott eszedbe?

– Mert két éve! Emlékszel? Ott is volt kaszált széna az erdőben.

– Volt, csakugyan, de nem volt felboglyázva.

– Ebben neked van igazad. De ezt is le lehet ám húzkodni.

– Furcsa zenekar, mi? Vegyes. Tudod, ki az, aki dobol? A Dodó.

– Nem tudom, ki az a Dodó.

– A szomszédunk fia. Azt mondták, soha nem tanul meg semmilyen hangszert. És milyen jól dobol.

– Hogy ismerted meg?

– Intett. Integetett.

– És te visszaintettél neki?

– Hogy gondolsz olyat? Annyit már tudok.

– Tudod, mit sajnálok, Sári? Hogy azt a gyereket nem hagytuk meg.

– Mit nyűglődsz? Én mondtam neked, de nem hallgattál rám. Most már ne nyűglődj.

Nem sokkal rá fizetett Kazi. Miközben a pénzt számolták, ő is hallotta a szomszéd asztaltól a négy söröző segédmunkás megjegyzéseit. Rájuk sem nézett. Sári ellenkezés nélkül haladt mellette a Duna-liget felé. Fejét megadóan a vállára hajtotta és dúdolt. És tíz lépésenként adott egy csókot. Régen volt ilyen kedves. Kazi keveset beszélt. Nem akart nyűglődni. De nem ment ki a fejéből. Ropogós márgával és villanylámpákkal telehintett erdei útra értek. Az éjszakában ez sűrű erdő volt. Megtalálták a kis boglyákat. Egészen közel a fákhoz és jó tá-

vol a padoktól. Szebb volt, mint ahogy emlékezett Kazi. Hangtalanul tértek le a gyepre. Félig lebontott egy boglyát, Sári a blúzát bontotta, egymást nézték. Csak a távoli közlekedés hallatszott, meg a közeli sok ciripelés csendje. Ezért volt meglepő az első kiáltás. Négyen voltak, sörszagúak, kettőnek dorong a kezében. Mit kiabáltak neki? Talán azt: olaj!? Meg azt: futás!? Talán azt, talán mást. Olaj! Futás! Ráparancsoltak. Egy már fogta Sárit. Három megindult. Engedelmeskedni kellett. Csak hallotta, hogy Sári vacog. Futás! A vasúti híd előtt rendőrt talált. Visszaindultak. Magának helyeselt, hogy így kellett cselekednie. Nem telt el tíz percnél több idő, visszatértek a szénakazlakhoz. Senki. És semmi nyoma a dulakodásnak. Átfülelték a környéket. A rendőr fejét csóválta, megkérdezte, fél-e, majd útjára indult. Kazi még ott kóválygott egy ideig. Zárás előtt benézett a restibe. Még működött a vegyes zenekar. De már dobos nélkül. Hogy is hívják? Dodó? Egyszerre azt érezte, meg kellett volna halni, dorongok által. Eddig még soha nem érzett féltékenységet, hogy Sári másé lehet.

[1973]

– Holnap feljön valaki.

A fiú az ablaknál állt. Egy fát nézett, lent a téren. Azt a férfit és nőt, akik olyan hirtelen ültek le arra a padra, mintha az égből csapódtak volna le. A férfi hátradőlt, átfogta a nő vállát. Van nekik hová menni, gondolta a fiú, vagy most már itt rendezkednek be. Közben neszeket hallott a háta mögül. Arrébb toltak egy széket, megreccsent egy dívány. Pusmogás, amiből semmit se lehetett érteni.

Apa meg anya megbeszélik a dolgot. Megbeszélik, hogy hát akkor mi lesz holnap.

Hirtelen egy kép vágódott a fiú elé. Anyával megy a siófoki mólón. Fogja anya karját. Langyos fényben ázik a móló, ahogy belenyúlik a vízbe. Anya megáll, lehunyja szemét, arcát az ég felé fordítja. – Köszönöm, hogy eljöttél velem. – Ugyan, anya! – De igen, igen, egyedül nem tudtam volna a szemem miatt. – Hálásan megszorítja a karját. – Hajó jön? – Ő meg rábólint: – Hajó. – Továbbmennek a móló orra felé. Halásznadrágos nő velük szemben. Egy vörös hajú lány megáll, fényképezni kezd. Két nő egymásba karolva. – Ugye, egész jól lesültem? – Igen, anya.

Az a fa odalent, meg a szerelmespár.

– Hány órakor menjünk el? – hallani anyát.

Még mielőtt a fiú megszólalhatott volna, apa a szoba mélyéből:

– De hát egyáltalán nem kell elmenni. Nem kívánja azt a Micu.

– Kérem – mondja anya –, legyen szíves és hallgasson. Hány órakor menjünk el, fiacskám?

– Hogy fuvolázik.

– Kérem, nem magát kérdeztem.

A férfi odalent ráhajol a nő vállára. Gesztenyebarna haja van a nőnek. Hova mennek innen?

– Majd szépen kiülünk a konyhába. – Apa alatt megrecscsent a dívány. Paskolás hallatszott.

A takarót paskolja a hátán, gondolta a fiú. Pihennie kell, minden délután pihennie kell. De holnap elmegy.

– Ötkor menjetek el.

– Nahát! – Felháborodott paskolás. – Én sose küldtem volna el az apámat.

– Hallgasson, kérem! Micu igazán eleget dolgozik, igazán megérdemli, hogy ha egyszer vendége jön . . .

A fiú érezte, hogy anya a háta mögött áll.

– Majd úgy rendezzük be, fiacskám.

Azok odalent eltűntek a padról. Mintha egy szélroham elfújta volna őket.

A fiú elfordult az ablaktól.

– Akkor holnap ötkor.

A lány megrázta a haját, ahogy körülnézett.

– Kedves kis szoba.

– Egy szoba – mondta a fiú. – És semmi remény, hogy valaha is . . .

Elhallgatott. Az a mozdulat, ahogy a lány hátranyúlt a hajához! Milyen barna a karja! Amikor meglátta az uszodában, még igazán nem gondolta, hogy két nap múlva itt lesz.

– Ott állt az óra alatt.

– Miféle óra alatt? – A lány hátranézett. Még mindig a haját dobálta. Közben olyan gyanakvóan mosolygott.

– Az uszoda órája alatt.

– Maga meg a lépcső korlátját fogta és bámult. – A lány olyan mozdulatot tett, mintha ki akarna bújni a haja alól. – Igazán meg kellett kérdeznem, meddig akar még bámulni.

– Már azt is tudtam, hány órakor öltözik. – Szinte látta, ahogy a lány elmegy a kabinsor előtt, egy pillanatra lebámul a medencére, aztán eltűnik a női öltözők felé. Ő meg rohant a kabinjába, magára kapta a ruháját. Egyszer végigöntötte a nadrágját a napolajjal.

A lány megigazított egy széket, megállt egy kép előtt.

– Tábornok a szabadságharcból. Az apám aggatja ki ezeket. – Hátulról megfogta a lány vállát. – Sose tennék fel képet a falra. – Elhallgatott. Érezte, megint a szállodáról beszélne, ahol az ember egyedül van, és még sincs egyedül. De mintha már évek óta erről beszélne mindenkinek.

– Azt mondta, a szüleivel lakik. – A lány még mindig a tábornok arcképét nézte. – Hol vannak? Moziba küldte őket?

Hol vannak? A fiú keze lecsúszott a lány válláról. Érezte, látta azt a kettőt, ahogy összekapaszkodva mennek az utcán. Anya, aki egy szó nélkül ment el hazulról és apa, aki lázadozott. Most is méltatlankodik:

– Nem, a Vargáékhoz nem megyek. Egyszerűen unom őket.

– Ugyan, kérem, ne fölényeskedjék! – mondja anya. – Vitte valamire az életben? Örökké csak szélhámoskodott. Hát akkor hagyja a Vargáékat!

– Már százszor hallottam, hogy a fiuk milyen remekül pisztonozik, és hogy mégse kap szerződést. – Apa megáll egy eszpresszó előtt. – Beülhetünk.

Mire anya:

– Persze, maga csak dobálná a pénzt, amit a fia keres.
– Ebben a korban már igazán nem kívánhatja tőlem . . .
– De maga soha . . . soha!
Apa legyint, előremegy. Szimplát rendel és szódát. A kisasszony előtte áll és megismétli.
– Szimpla? Szóda?
Ők meg ülnek, a presszó óráját nézik.
– Hat óra – mondja apa. – Tízre hazamehetünk.
– Fél tizenegyre.
Kihozzák a szimplát és a szódát.
A fiú kinyitotta a szekrényt. Egy fürdőköpenyt dobott a lánynak.
– Ezt szokták felvenni? – A lány a köpenyt forgatta.
A fiú a díványon feküdt. Ha most elkezdi kérdezni, hogy hányan voltak már itt . . . Istenem, de hiszen alig van időnk! Felkönyökölt. A lány még mindig a köpenyt nézegeti. Mi az? Talán visszadobja? Fogja magát és elmegy?
Kintről motorpufogás hallatszott. Egy női hang.
– Pajtás! Gyere már, Pajtás!
– Pajtás, az biztosan egy kutya. – A lány fürdőköpenyben volt. Észre se lehetett venni, mikor bújt ki a ruhájából. Fürdőköpenyben állt az ablaknál. Aztán leült egy székre, onnan integetett.
A fiú a díványról integetett.
– Mit gondol rólam, hogy mindig öregekkel látott az uszodában? – A lány a dívány sarkán térdelt. Szemöldökét összehúzva nézett a fiúra.
– Furcsa. – A fiú összekulcsolta kezét a tarkója alatt. (Akármit mondok, megsértődik.)
– Tudja, hogy az az ügyvéd el akart válni miattam a feleségétől? – Belehajolt a fiú arcába. Hirtelen fölnevetett. – Ki alszik itt? Maga? A szülei?

A fiú kinyújtotta a kezét, a lány fürtjeit morzsolgatta.

– Az egyik szeme nagyobb.

– Ezt már az usziban is mondta. – Mélyen belehajolt a fiú arcába. – Az ügyvéd megígérte, hogy állást szerez. Nem nagyon hiszek neki, de hát mindegy.

Nem, gondolta a fiú, nem kérdezem meg tőle, hogy fent volt-e az ügyvédnél.

A lány öklével dörömbölt a díványon.

– De igazán, ki alszik itt?

– Én. Nem mindegy?

– A szüleid meg ott? – A lány az ágy felé mutatott.

Egy cetli a presszó asztalán. Szóda, szimpla – kettő-tíz.

– Még maradhattunk volna. – Apa megáll odakint a presszó előtt.

– Hogyne! Amikor a kisasszony már háromszor odajött, hogy „mit parancsolnak"? – Anya egyik lábát előrecsúsztatja, lelép a lépcsőről.

Átmennek egy téren, kicsit leülnek. Apa egy könyvről magyaráz.

– Majd felolvasom a Disraeli-életrajzot. – Elgondolkozva nézi a kavicsos homokot. – Nagy diplomata volt. Nagy diplomata és nagy hazafi.

– Azt hallottam, hogy csúnya ember volt – mondja anya.

– Eh, maga! . . . – Apa arrébb tol egy kavicsot a cipője orrával. – Különben, fiatal korában szép volt, csak csúnyán öregedett.

– De ki volt az a szép ember? – kérdi anya.

– Lord Melbourne.

Akkor megint úton vannak. Megcsúszott tetejű házak mellett mennek el. Anya bebámul az udvarra. Porolórúd a vasszürke fal előtt.

– Üljünk buszra – mondja anya –, kimegyünk a végállomásig.

A végállomás üvegkalitkája. Apa kidugja a kezét.

– Csöpög.

Visszaül anyához a padra.

– A következővel visszamegyünk.

– Még várhatunk – bólint anya.

– Ha tudnám, hogy szeretsz. – A lány megint azzal a figyelmes tekintettel hajolt a fiú fölé.

Az lehúzta magához.

– Hagyja a csudába az ügyvédet.

– Nem nagyon érdekel. De hátha állást szerez. – Felkönyökölt, akár a napozóágyon. – Nem vettek fel az egyetemre. Előbb kórházban kell dolgoznom. És ezt az ügyvéd elintézi.

Sötétség fogta őket körül. Az órát se lehetett látni. Ki is mondta, hogy följelentette egy tanárnőjét? Igen, hogy ez a lány érettségi után följelentette egy tanárnőjét, mert rossz jegyet adott. De hogy lehet ilyesmit? Följelenteni valakit... Egyáltalán, ki ez a lány? Nem gondolni semmire!

– Ha tudnám, hogy szeretsz! – suttogta a lány.

Aztán megint a dívány másik végébe feküdt.

Oda kéne mászni, átölelni, valamit mondani. A fiú mozdulni se tudott. Úgy rátapadt a verejték.

Bugyborékolás a sötétben, vízcsobogás. De hiszen a lány beszél! Mióta? és mit?

– Pofi – nyögte a fiú.

A bugyborékolás abbamaradt. Aztán mintha lehelet csapódna a fiú arcába.

– Talán mégis szeretsz. – Csönd. A lány egy hangra várt. Majd akárcsak valami régi szöveget folytatta: – Az se baj, ha nem tudsz táncolni. Azelőtt nagyon szerettem táncolni, de most már nem érdekel.

A fiú még mindig mozdulatlanul feküdt. Mikor mondtam, hogy nem tudok táncolni? Most az öccséről beszél.

– Szenvedélyes táncos, és micsoda nyakkendői vannak! Ha tudnád!... Pálmafa meg néger nő van a nyakkendőjén.

Föl kéne gyújtani a kisvillanyt, gondolta a fiú. Hány óra lehet? Apáék talán mégis fölmentek valakihez.

Apa egy ajtó előtt áll.

– Még egyszer csöngetek.

Az ajtó nem nyílik ki. Ők ketten lassan visszafordulnak. Végigmennek a körfolyosón, anya belekapaszkodik apába.

– Hol lehet ez a Margit?

– Otthon. Csak nem nyitja ki az ajtót.

– Miért ne nyitná ki? Maga mindig ilyeneket beszél!

Lent állnak a kapu előtt. Csuklyás szemetesládák a fal mellett.

– Megnézem, hány óra. – A fiú egy úszómozdulattal a harisnyáját kereste. Visszanézett a lányra.

Védtelen az arca, milyen védtelen, ahogy hunyorog a fényben! Ilyenkor szokták elküldeni? Az ügyvéd meg mások. Két kezébe fogta a lány arcát:

– Mennünk kell.

Az arca kicsúszott a keze közül. Olyan fintort vágott, mint egy utcagyerek, aztán egy félfordulattal lent volt a díványról. Pillanatra megállt az ágy előtt, mintha a szülőknek akarna valamit mondani.

A fiú utánahajolt a díványról.

– Gyere... gyere ide!

A lány visszanézett. Megint az a csúfondáros arc. Mintha nem is ő lenne, hanem az öccse.

– De hiszen mennünk kell, te mondtad.

Elment a dívány mellett. Ahogy a fiú utána akart nyúlni, kisiklott. Elsiklott a kislámpa fénye mellett, az ajtó felé.

– Be lehet menni a fürdőbe?

– Igen, hogyne.

Üres volt a szoba. A fiú még mindig lelógott a díványról. Ez a lány nem jön fel többet. Akkor is erre gondolt, amikor lemászott a díványról és öltözködni kezdett.

Zajok a fürdőből. Rekedten búg a csap. Be kéne szólni, hogy a zuhanyt ne használja, mert nehéz elzárni. Most mintha a kádat kongatná.

A fiú kint állt a sötét előszobában. Hallgatta, hogy csobog odabent a víz. Többé nem jön ez a lány. Akad valaki más. Aztán az is elmarad. Végül nem jön föl senki. És ő már nem is gondol rá, hogy valakit is felhozzon. Akár egy elöregedett csecsemő apa és anya között.

A csapok elhallgattak. Talp sikálta a fürdő kövét.

Halk kaparászás az előszobaajtón.

A fiú nekidőlt a falnak. A kaparászás erősödött. Most már oda kellett nézni.

Árnyék az ajtó üvegén.

A fiú levált a falról.

Az ajtó egy résnyire megnyílt. A résben megjelent apa arca. Mögötte, a lépcsőházban, anyát lehetett érezni.

– Nna – mondta apa, ahogy szembetalálta magát a fiúval. Akárcsak egy idegen lakásba nyitott volna be.

– Menjetek. – A fiú most már anyát is látta, ahogy ott áll a karfába kapaszkodva.

Apa féloldalasan, sértetten tartotta a fejét. Mint aki nem hiszi, hogy elküldték, hogy megint menni kell.

Anya keze engedelmesen hátrébb csúszott a korláton.

– Menjetek.

Apa arca egy pillanat alatt szétesett. Csupa apró ránc, repedés. Válla lecsuklott, mint akinek már nincs ereje tovább-

menni. Aztán egy lassú, nagyon lassú mozdulattal visszahúzta a kulcsot.

Anya is meglódult odalent. Belenyomódott a falba.

A fiú utánuk nézett. Lefelé, az üres lépcsőkre. Aztán megfordult, és fölrántotta a fürdőszoba ajtaját.

– Mi lesz már?!

[1967]

Hetekig voltak együtt. Az éjszakákat egy elhagyatott, korhadozó deszkaalkotmányban töltötték, amely az elmosódott feliratok szerint valamikor gyümölcsösbódé volt. Nyurga Dan fedezte fel szokott kóborlásai egyikén, és most, nyáron, amikor már nagyon elege volt az otthoni levegőből, rögtön erre gondolt. Az ötlet a többieknek is tetszett. Jézus és Nagyfiú könnyedén leverték az időrágta, rozsdás lakatot, majd a lányokkal együtt nekiláttak, hogy némileg kitakarítsanak. A szerteszét heverő, használhatatlan gyümölcsösládákat, rekeszeket, ócska deszkahulladékot halomba dobálták, s Nyurga Dan tanácsára a két lány, Figura és Pompadur nagy csomó füvet szedett össze. Ebből meg a jobbára már foszladozó zsákokból csináltak közös fekhelyet a padlón, amit nylonnal és az otthonról hozott pokrócokkal terítettek le. Ezzel a Fekete Rózsák beköltöztek.

Ettől kezdve állandóan ott lehetett látni őket a környéken, bizonytalan mintájú, tarka ingükben és elnyűtt, fakó farmerükben. Naphosszat heverésztek a gyepen, vagy egy csomóba verődve kószáltak a sétányokon és a szomszéd utcákban.

Délelőttönként legtöbbször csak négyen voltak. Jézus egy erőmű-felszereléseket gyártó üzembe járt dolgozni, hajnalban ment el, de három körül mindig pontosan megérkezett, mintha csak hazajönne.

Aztán hirtelen feloszlott a galeri. Van, aki azt mondja, azért, mert kezdtek túlságosan hűvösek lenni az éjszakák.

Persze, úgy is fel lehet fogni, hogy link, nyavalyás kis fickók vagyunk, akik egy nagy, éjjel-nappal nyitva tartó szórakozóhelynek tekintjük a világot. Fejünkre olvassák, hogy ócska ruhában járunk, hogy imádjuk a beatzenét, hogy keressük az „örömöket", és nagy hűhót csapnak abból, hogy nem szégyelljük a szexualitást. Úgy néznek ránk, mintha legalábbis a rendőrségi hírekben szerepelnénk.

Manapság bátorság kell akkor, ha az ember más akar lenni, mint az átlag. A megszokás parancsol, a hagyományok szentek és kikezdhetetlenek. Ma a kispolgárság, a nyáladzó konformizmus van divatban, mert ez a legkifizetődőbb magatartás, manapság az éltartó nadrág a divat, a tele spejz, az egoizmus, a lihegés az ötven forintos fizetésemelésért, meg ilyesmi. Nézem az apámat, fogadok, hogy a vécén ülve vagy az ügyeletes szeretője ágyában sem tud másra gondolni, csak a saját maga érvényesülésére. És közben szép csendesen elrohad benne az emberi önérzet. Bent, a hivatalban szépen, hiba nélkül fel tudja mondani a leckét, otthon pedig azt próbálja a fejembe verni, hogy nem él meg az ember, ha ugrál; nem ugrálni, nem pofázni, mondja, magadban gondolhatsz, amit akarsz, és elégedetten nyalogatja a szája szélét, és büszkén néz körül, hogy lám, mire is vitte ... Futkározik a hátamon a hideg az ilyen boldogságtól. Az örökös hajtásban megőszült, idegcsillapítókon élő, lerobbant kis pasasok azzal áltatják magukat, hogy elértek valamit, és törvényt akarnak csinálni a saját életmódjukból, aminek az a lényege, hogy ha előre akarsz jutni, hason csúszva kell mászkálnod a konvenciók, a szokások, a kis- és nagyfőnökök meg az erkölcsi paragrafusok előtt.

Én az érzelmekben hiszek, azt mondom, hogy a jelenben kell élni, meg kell keresni a világban a lehető legkellemesebb,

szélvédett kis sarkot, ahová nem hallatszik el az undorító tülekedés lármája. „... ha a huszadik századi ember sorsa az, hogy serdülő korától fogva az idő előtti megöregedésig a halállal éljen együtt – írja Norman Mailer egy hippi-tanulmányában –, akkor az egyetlen életben tartó válasz: elfogadni a halál feltételeit, s mint állandóan fenyegető veszéllyel élni együtt a halállal, kiszakadni a társadalomból, gyökértelenül élni, felfedező útra indulni az én lázadó ösztöneinek feltérképezhetetlen birodalmába." Itt van, olvassa. Százszor is elgondolkoztam már ezen. Szerintem ez a lényeg.

Amikor együtt laktunk a bódéban, sokat beszélgettünk arról, hogy miért is vagyunk különbek, mint a szokványos galerik, amelyeket csak az ösztönösség hoz létre és a csordaszellem tart együtt. Az volt a nagyszerű, hogy már az első pillanattól kezdve ragyogóan megértettük egymást. Megpróbáltunk közösségben élni. Igyekeztünk tisztelni és igen: szeretni egymást és másokat anélkül, hogy bármibe is beleszólnánk.

A szeretet ma elavult fogalom, mint a bajuszkötő, a faeke vagy a lóvasút. Az emberek nevetnek rajta, mintha valami jó viccet hallanának. A hippinek ez a vallása. És nem ő az, aki nem tartja be a játékszabályokat.

[FIGURA.]

Úgy lett volna normális, hogy Pompadur meg én barátnők legyünk. De ilyesmiről Pompadúrral szó sem lehetett. Kezdettől fogva irigykedett rám, mert velem jobban barátkoztak a fiúk. Aztán ott volt az, hogy lenézett, mivel csak ipari tanuló vagyok. Nagyon fenn tudta hordani az orrát, mintha ő fújná a passzátszelet. Mint egy úrilány: még azt is kikötötte, hogy az ő holmijának külön helyet adjunk a polcon. A fiúk ugyanis felszereltek egy széles deszkát a falra, amelyet raktárnak ne-

veztünk ki, és ahol a holmikat tartottuk. Nyurga Dan könyveit, pulóvereket, kombinékat, cigarettás dobozokat, ezt, azt, ami adódott. Mindenkinek jó volt úgy, ahogy volt, csak Pompadur rendezkedett állandóan.

Én azt gondoltam, ha már ketten vagyunk lányok, akkor a mi dolgunk a bevásárlás. De ebből is kihúzta magát. Ezért inkább egyedül mentem vagy néha Jézussal. A végén már minden eladót ismertem. A zöldségesbolt vezetőjénél annyira jó voltam, hogy rendszerint adott valamit ingyen, hol egy kis paprikát, hol meg paradicsomot, retket vagy dinnyét. Ha akartam volna, az egész üzletet nekem adja. Így legalább egy kis vitaminhoz jutottunk.

Egyszer egyedül mentem vásárolni, éppen jöttem visszafelé, amikor, mintha az égből pottyant volna, ott termett egy rendőr. Azt kérdezte, hogy mi van a jelvényemre írva. Valami a háború ellen, feleltem, nem tudok angolul. *Make love not war*, ez volt a jelvényen, ami annyit tesz, hogy szeretkezz, ne háborúzz. Bekísért az őrszobára, ahol rengeteget kellett várnom, mondtam is, hogy ha még sokáig vacakolnak, összemegy a tej. Végre előkerült egy tiszt, az egy teljes órán keresztül nyaggatott, hogy hol vagyok ipari tanuló, kikkel barátkozom, mi a véleményem a háborúról, meg hasonlók. Részletesen el kellett mesélnem az egész önéletrajzomat, ami elég sokáig tartott, már azt hittem, soha nem érek a végére, de a tisztet nagyon érdekelte, úgy figyelt, mintha ennél izgalmasabb sztorit még életében nem hallott volna. Azt mondta, jobban tenném, ha a tankönyveimmel foglalkoznék ahelyett, hogy ilyen hülye jelvénnyel a mellemen kószálok.

Amikor a többieknek elmeséltem, Pompadur gúnyosan vihogott, ez még azt sem tudja, mi van a jelvényére írva, mondta, persze hogy kis dilinónak nézik azt, aki *csak úgy* visel egy jelvényt, de halvány sejtelme sincs róla, mi a szövege, mert

persze nem tud angolul egy szót sem, honnan is tudna, a nasikat nem tanítják meg ilyesmire. Pedig tudtam, mit jelent, de az volt a helyzet, hogy az a szó, hogy szeretkezz, nem jutott eszembe, másképp meg nem akartam mondani.

A jelvényt elvették, de nem számít, van azonkívül még egy csomó: *Mir is ois wurscht, Hippy power, Dont work sleep* meg mások. Mindegyikről tudom, mit jelent.

[JEZUS]

Nekem Dan szólt egy nap, hogy el akar menni otthonról. Azt mondta, most már egy percig sem bírja ki tovább. Lent volt a kocsinál, azt mosta, amikor én arra mentem. Vajszínű Taunusuk van. Dan apja hozta külföldről, amikor sokáig kiküldetésben volt. Hallottam, hogy addig ügyeskedett, míg sikerült lesírnia a vámot. Az egyik menő segíti a másikat.

Szóval Nyurga Dan egészen felvillanyozott azzal a bódéval. Arról beszélt, hogy milyen pazarul lehetne ott élni, körös-körül fák vannak meg bokrok és fű, és hogy egészen szabadok lehetnénk. Kimentünk a bódéhoz, és minden olyan volt, ahogy Dan leírta.

Az első időkben csakugyan jól mentek a dolgok. Napoztunk, olvastunk, mászkáltunk erre-arra. Akkor betegállományban voltam a karommal, majdnem egy teljes hetet sikerült kibulizni, de ez úgy elszállt, mintha csak egy nap lett volna. Újból be kellett járnom az üzembe.

Rettenetesen irigyeltem a többieket, amiért egész nap azt csinálnak, amit akarnak, én meg keményen melózok a csőhajlítóban, reggel hattól délután kettőig. Akkor még nem gondoltam arra, hogy Róbert bácsinak néznek, eszembe sem jutott, hogy sajnáljam a pénzt, amit a közös kasszába teszek. Rajtam kívül még Nyurga Dan hozott valami aprót, de a többiek egy

vasat sem. Elvárták, hogy eltartsam őket. A két lányról nem beszélek: az egyik ipari tanuló, a másiknak egy éve van hátra a technikumban, a szüleiknek sem megy valami jól, de ott volt, teszem azt, Nagyfiú is, aki dolgozhatott volna, csak éppen nem akart. Egész nap nem csinált semmit, csak ült vagy feküdt, az örökös csikkel a szájában. Nem lehetett tudni, hogy egyáltalán odafigyel-e, ha mond neki az ember valamit, a szeméből sem lehetett kiolvasni semmit. Másfél héttel azelőtt hagyta ott a munkahelyét, és úgy látszott, egyelőre nem sok kedvet érez ahhoz, hogy másik után törje magát. Egyszer-kétszer azért benézett a munkaközvetítőbe, megszemlélte az üzemek kifüggesztett hirdetéseit, és amikor rá került a sor, figyelmesen végighallgatta az ablak mögött ülő alkalmazott ajánlatait, majd betette maga után az ajtót. Ő maga mesélte.

Egy alkalommal finoman megpendítettem, hogy mi lenne, ha Dan is meg ő is megpróbálnának keresni valami kis pénzt. Dan akkor szomorúan nézett rám, és később azt vágta a fejemhez, hogy megtarthatom a rohadt pénzemet, ha akarom. Nem tudtam, mit kezdjek vele. Nem tudtam, hogy rákiabáljak-e, szájon verjem vagy tegyek úgy, mintha levegő lenne.

Irtó nagyvonalú volt, az egyszer bizonyos. Az olyan kis részletek, hogy miből veszünk ennivalót, miből vesszük a cigarettát meg miből iszunk, egyáltalán nem érdekelték. Ha megérkeztem délután, rendszerint azzal fogadott, hogy na, összekalapáltátok a világot? Zengtük a munka dalát, feleltem ilyenkor, és megpróbáltam jó képet vágni a dologhoz. De egyszer, amikor Dan túlfeszítette a húrt, kinyitottam a számat, és közöltem vele, hogy valamiből meg is kell élni, ha nem tudná. Nem mindenkinek jutott olyan papa, mint neked, mondtam. Dan vérig volt sértve. Semmi közöm az apámhoz, ordította. *Ennyi* közöm sincs hozzá. Köpök a Taunusára és az összkomfortos elképzeléseire, mondta. Mind a húsz hófehér nylon ing-

jére is köpök. És a pénze? – kérdeztem. A pénzére is köpsz? Arra is, felelte. Ezen röhögni kellett volna, csakhogy akkor éppen nem voltam valami röhögős kedvemben. Pénzt kellett volna hazaadnom, de nem tudtam, hogy miből.

Lehet, hogy Dan köp a pénzre, meg köp az apja Taunusára, én csak azt tudom, hogy a bódéból a végén az apuka fuvarozta haza a kocsiján.

NAGYFIÚ:]

Leginkább duruzsolással töltötték az időt. Borzalmasan sokat beszélgettek. Ha visszagondolok, az egészből jóformán semmi másra nem emlékszem, csak arra, hogy folyik a szó. Duma, duma, duma, duma. Sokszor a felét sem értettem. Különösen annak, amit Nyurga Dan hordott össze. Meredek szövegei voltak. Ha csak lehetett, aludtam. Gondoltam, itt végre jól kialszom magam.

Dan szeretett szónokolni. Időnként rájött az elmebaj, azt képzelte, hogy rettentő boldogtalanok vagyunk, ha nem beszél hullára bennünket. Hosszú és dühös előadásokat tartott, mint aki meg akarja váltani a világot. Marx ezt mondta, Marx azt mondta...

Én azt mondtam, hogy ha lehet, tegyenek fel hangfogót, mert még majd sikerül odacsalogatnunk valakit, aki fel találja fedezni, hogy a bódéban tanyázunk.

Különben nagyon rendesek voltak, ilyen csuda rendes srácok között ritkán lehet az ember. Ha srácokat mondok, beleértem a két lányt is. Nekem csak Figurához volt közöm, Pompadur Dané volt. Nyurga Dané, ahogy hívtuk. Talán a termete miatt. Niegelt például Jézusnak neveztük. Nagyon természetes, hogy a rövid, vöröses szakálláról lett Jézus a neve. Én meg a Nagyfiú voltam. Ez még otthonról ered, úgy hoztam magammal.

Figura, az figura volt. Kis törpeszuper, talajmenti lány. Éppencsak itt-ott látszott rajta valami, ami nőre emlékeztette az embert. De azért rendes volt. Jézussal jött, először azt hittem, ezek ketten egymáshoz vannak gombolva. A más nője nekem olyan, mintha nem is lenne. De egy este, amikor ott, közvetlen mellettem kezdett el vetkőzni, szikra gyulladt a fejemben. A pokrócon állva vetkőzött, a farmerját igyekezett lehúzni, ott imbolygott, egyensúlyozott féllábon, míg a szűk nadrágból sikerült kibújnia. Hosszú, fehér combjai villogtak előttem, és akkor eszembe jutott, hogy Jézus napok óta rá sem nézett. Előbb is észrevehettem volna.

Már nem emlékszem, min kaptak össze, pedig Figura elmeséite. De ki tudja az összes vitát az eszében tartani? Mert párszor vita is volt, amin nem lehet csodálkozni. Ha ennyi ember van együtt egy ócska kis sufniban, mindig akad olyasmi, amin össze lehet veszni. Valaki a cigarettáját keresi, és az istennek sem találja, vagy vízért kellene menni, de senkinek sincs kedve, vagy egészen egyszerűen csak azt mondod az egyiknek, hogy vigye odébb a büdös lábát – máris elszabadul a pokol. A szentek sem tudnák túl sokáig kihúzni vita nélkül.

De azért csuda rendesek voltak különben, Jézus kivételével. Neki speciel nem tetszett a képem. Állandóan azzal jött, hogy lopom a napot. Hát a többiek? Ha akkor találok valami nekem való, rendes melót, azonnal megyek. Miért baj az, hogy olyan helyet kerestem, ahol szombaton nem kell dolgozni?

[POMPADUR.]

Dan okos fiú, igazán kitűnő fej, és ha megszólal, oda kell rá figyelni. Most érettségizett, de tud annyit, mint bármelyik egyetemista. Egy azonban bizonyos: csúnyán melléfogott ak-

kor, amikor jóakaratúan, de nagyon-nagyon naivul azt képzelte, hogy egy ilyen heterogén társaságot össze lehet fogni.

Az volt a helyzet, hogy a többiek egyszerűen csak vidám, felelőtlen murinak tekintették az egészet, és képtelenek voltak felfogni, mit akarunk, mit vallunk, mik is a céljaink. Ezek csak az ösztöneikre hallgatnak.

Figura odahozott egyszer egy nyugatnémet hippit, egy nagyon kedves és nagyon értelmes fiút, akit csak azért, mert én megtetszettem neki, összevertek. Annyi volt az egész, hogy kedvesebb volt hozzám, mint a többiekhez, ami teljesen nyilvánvaló, hiszen csak én tudtam németül. Nagyon sajnáltam, amikor nekiugrottak, először csak vegyes szidalmakkal, amikből érthetett, a durva megjegyzések pontos fordítására nem is volt szükség. Mozdulatlanul állt az ajtó holdfényes keretében, egy szót sem szólt, csak nézett, csak állt meglepődve, aztán csendesen azt kérdezte tőlem, hogy mi történik. Egy perc múlva látta, jobb lesz eltűnnie innen, de akkor már késő volt. Jézus és Nagyfiú utána mentek, és hogy mi történt, azt könnyen el lehetett képzelni abból, amit később röhögve elmondtak. Gyalázatos dolog volt. Igazi hippik soha nem viselkedhetnek így.

Egy cseppet sem csodálkozom, hogy Dan megundorodott tőlük. Dannal gyakran találkozom. Mindig nagyon megörülök, ha kilépek a technikum kapuján, és a másik oldalon váratlanul megpillantom, ahogy a kocsinak támaszkodva vár rám. Állapotos vagyok tőle, és szeretném, ha megengedné, hogy megszüljem a gyereket.

[NYURGA DAN]

Az az egy hónap abban a nyomorult, rozoga bódéban olyan volt, mintha csak álmodtam volna. Az első perctől kezdve úgy éreztem, évek óta várok arra, hogy ott lehessek. Nehéz

ezt megmagyarázni. Egyszer talán hozzáfogok és megpróbálom leírni az egészet. A Fekete Rózsák huszonnyolc napját.

Nekem otthon külön szobám van, tévém, rádióm, lemezjátszóm, Grundig-magnóm meg egyebek. Reggelente kakaót ihatok, ha akarok, szalámit eszem, csabait vagy bármi mást. A Royalban fizetek be ebédre, és ha nem tetszik a menü, azt rendelhetek, amit éppen megkívánok. Az apám íróasztalában van a pénz, azt mondta, vegyek csak ki, ha szükségem van valamire. Ott a bódéban garzonteán, tejen, kenyéren és szalonnán éltünk. Azóta sem ízlett úgy semmi.

Ha benyitottam, az orromat megcsapta a jól ismert, különös meleg szag, amely a testek alatt összepréselődött fűből, a kátránylemezekkel borított tetőből és a bódé napégette, száraz deszkafalaiból áradt. Életemben először voltam boldog.

Néha kint ültem éjszaka a csendben, és arra gondoltam, hogy meg kellene teremtenünk azt a világot, amelynek semmi köze sincs a gyilkos hajszához, a rádió híreihez, a bömbölő, zsúfolt városhoz, vagyis mindahhoz, amit modern civilizációnak neveznek. Nagyon jól tudtam, hogy az a tiszta élet ott a bódéban nem tarthat örökké. De nem akartam arra gondolni, mi lesz.

Egyszer csak beköszöntöttek a hűvös idők, a tető beázott, éjjelente hideg volt, ott kellett hagynunk a bódét.

Nem tudom, mihez kezdek majd, de ezen nem is töprengek. Az apám nem sürget, és én úgy gondolom, iszonyatosan sok időm van még rá, hogy a kérdést eldöntsem. Minek sietni?

[1969]

Itt ülök véres fejjel.

Időpont: 1975. augusztus 2.

Már tudom annyira mozgatni a jobb kezemet, hogy némi lelki erővel vállalkozzam erre a kis kopogásra. (A börtönben a csöveken néha távoli, gyenge kopogások jönnek. Valaki üzenni akar valakinek, valakiknek, vagy csak úgy általában mindenkivel szeretne közölni valamit. De vagy nem ismeri jól a morzejeleket, vagy azok nem ismerik jól, akik hallgatják. Vagy nem is hallgatják. Reménytelen, fájdalmas kopogások.)

*

1944 őszén és telén Holly Miklós és Farkas Gyula évfolyamtársaimmal (a keszthelyi agráregyetem hallgatói voltunk) a fél országot végigbujkáltuk a nyilasok elől. Mindhármunkat körözték. Az akkor már nyilas irányítás alatt álló rádió legalább tíz alkalommal sugározta nevünket (micsoda publicitás!) ezzel a kedves kitétellel: *élve vagy halva* . . .

Nem volt vicc. Aki átélte azt az őszt és azt a telet, az tudja, mennyire nem volt az. Hány tízezer embert nyírtak ki akkor a nyilasok, pontosan senki sem tudja. Nem a hazánkban éltünk, hanem vadak egy bizonyos, Magyarországnak nevezett vadászterületen.

De a vad óvatos. A vad figyel. A vad védekezik. És ha kell, küzd az életéért.

Farkas Gyula, becenevén Róka zsebeiben két Vécsey- és három tojásgránát. Holly Miki zsebében egy 7,65-ös Frommer. Az én hónom alá felkötve pedig egy 9-es tízlövetű Steyer.

Hát nem romantikus?

Nem!

Soha nem aludtunk mind a hárman, egyikünk virrasztott. Róka bírta legjobban, ha valamit rágcsálhatott, elképesztően bírta. Bal kezével szedegette ki a tökmagot a bal zsebéből, jobb keze a jobb zsebében egy Vécseyt markolt.

Na persze, aki aludt is, azok az alvások... Készenléti alvások. Rohadt dolog.

Taliándörögd tájékán leláttunk a Balatonra, messze volt, de nagyon messze, különösen akkor. Istenem, mikor úszom majd benne, nyugodtan, elereszkedve, semmire nem gondolva? – mondtam. Nagyon szerettem úszni.

Nem tudtam a feleletet.

Réde után tíz kilométerrel igazoltatni akartak bennünket. Miki meglobogtatott egy diákigazolványt, mi ketten oldalt léptünk, Róka keze mélyen a zsebében, az enyém meg a mellemen, mintha a sálamat igazítanám.

Nem volt vicc.

Lehet, hogy mi is ottmaradunk, de ők is ottmaradtak volna. Róka egy kézzel zsebben ki tudta húzni a Vécsey bőrnyelvét, én meg a feldobott sapkát is ellőttem a levegőben a 9-es Steyeremmel.

Nem volt vicc. A készenlét, a *mindenre* készenlét lerítt rólunk, szemünkről, mozdulatainkról és mozdulatlanságunkról.

Nem kellett több papír, közelebb se jöttek, intettek, hogy mehetünk tovább. Nem mentünk. Naná, majd hátat fordítunk! Olyan nincs. Vadak voltunk, éberek, a Magyarországnak nevezett vadászterületen, szarvunk döfésre, fogunk torokharapásra kész.

Készenlétben álltunk.

Végül is, némi halk tanakodás után, ők indultak tovább.

Megúsztuk.

Az ostrom alatt az Erzsébet körút (ma Lenin körút) 29. számú ház harmadik emeletén dekkoltam. Nem volt veszélytelen. Akik lenn a mély, boltíves pincékben is összerezzentek minden dörrenésre, felidézhetik, hogy nem lehetett éppen veszélytelen odafönn a harmadik emeleten.

Persze nem *csak úgy* dekkoltam.

Készenlétben dekkoltam.

Tudtam, hogy akármikor feljöhetnek igazoltató nyilasok. Az ajtót eltorlaszoltam tehát, s még alvásnak hitt félálomszerű szendergéseim közben is kezemben volt a 9-es Steyerem.

Azt is tudtam, hogy találat érheti a házat, tehát az ablakoktól távol, a legvastagabb fal mellett hevertem. Jól tettem, mert január első napjaiban a harmadik és negyedik emelet frontjának csaknem felét elvitte egy bomba.

Így is kinyiffanhattam volna, de ha nem vagyok készenlétben, bizonyos, hogy kinyiffanok, vagy jobb esetben (jobb esetben?) nyomorék maradok.

Megúsztam.

Aztán jött a hadifogság (máig se tudom, miért jött a nyilas körözés után, de jött). Egy kicsit nem voltam készenlétben, de aztán megint készenlétbe vágtam magam. Hadifogságban vagyok és kész. Zsizsikes borsóleves, fenyőtű tea, tetvek, tífusz, miegymás.

Megúsztam.

Aztán majdnem tíz évig motoroztam hivatalból. Télen-nyáron, hófúvásban, jeges úton, blokkig érő sárban. Szóló motoron, rossz gumikkal, meg minden. Nem éppen életbiztosítás. Készenlétben kell lenni.

Megúsztam.

A majdnem tíz év alatt hajam szála se görbült, és – ami, azt hiszem, szintén nem mellékes – motorommal én se görbítettem meg senkinek a haja szálát.

Aztán jött majdnem négyévi börtön, erről csak annyit: nem fenékig tejfel.

Megúsztam.

*

És aztán jött 1975. július 30-a.

Jó idő volt. Élénk szél, de szikrázó napsütés és meleg. Délután három óra tájban elhatároztam, hogy elmegyek egyet úszni. A helyszín Balatonszéplak-alsó. Fehér fürdősapkámmal a kezemben mentem lefele a Viola utcán. A vízig vigyázni kell, ez világos. Árkok, az úton rozsdás vascsövek, deszkák, betoncsövek – nemrégiben vonultak fel a csatornaépítők. Néhány nappal előtte vonultak el a Viola utcát murvázók. Most persze a csatornázók ezt felszedik. Nincs ebben semmi rendkívüli. S abban se, hogy az ilyesféle munkák szerte az egész Balatonon az úgynevezett főidényben folynak. Lehet, hogy így kell. Lehet, hogy van egy alapelv:

Tatarozási rend:
Strandokat nyáron,
jégpályákat télen!

Na jó, ahol vigyázni kell, hát vigyáz az ember. A parton is kell még egy kicsit vigyázni – törött vécékagyló, konzervdoboz, szeges lécdarabok, rongyok, nylonzacskók, üvegek, kutyaszar – szépen kacskaringózva mindent ki kell kerülni. Legalábbis a nagyját.

Végre itt a víz.

A szélen persze még vigyázni kell. Szemérmesebb szemétlerakók nem a partra, inkább a vízbe hajítanak bizonyos dolgokat. Például tavaly egy köteg zsilettpengét. (Persze nem voltak azok már olyan élesek, éppen azért hajította el őket a volt tulaj.)

Ha a szélen vigyázni kell, az ember vigyáz, óvatosan tapogatózva rakja le a lábát, és kész. Nem olyan nagy dolog. Nem oda kell lépni, ahol penge van, ez világos.

Mert amire számítani lehet, arra kár is szót vesztegetni. Ami, mondjuk így: kilátásban van. Bevallom, nem szeretem az úgynevezett kórház-novellákat, szanatórium-esszéket, a betegségem-története-regényeket – pedig kezdenek elég szépen eluralkodni. Az, hogy a lépcsőn megcsúszom, a székről lebillenek, infarktust kapok, zsugorodni kezd a májam, kilyukad egy fogam, a kezem egyszer csak remegni kezd, a hajam hullik, egyszer csak burjánzani kezdenek bennem a ráksejtek, a látásom gyengül, az erőm fogy – mindez kilátásban van mindannyiunk számára. Ilyen kilátásban levő, mondhatnám úgy is, természetes *elvárhatóságokról* nem szeretek beszélni. A rám köszöntő elvárhatóságokkal, mint egy sebzett vadállat, elvonulok és hallgatok. Ha meghalok, s mondjuk természetes halállal, és utána tollat, papír kapnék, hogy írjam meg halálom történetét, azt felelném: Minek?! Kilátásban volt.

Ha lenne ars poeticám, így hangzana: Ha elesel – hallgass, ha fellöknek – ordíts!

Itt ülök véres fejjel. Kopogok a gépen – ordítok.

*

Néhány tájékoztató adat, mielőtt part- és pengeközelből beljebb mennénk a nyugodtabb vizekre.

Kalóz

Közép-Európa egyik legelterjedtebb kétszemélyes vitorlása. 1934-ben tervezte Karl Martens. A Balatonon is bevált, és a leggyakoribb típus.

Hossza 5 méter.

Szélessége 1,60 méter.

Mélyjárata leengedett uszonnyal 1,34 méter.

Vitorlafelülete 10 m^2.

Súlya 150 kg.

Anyaga fa.

Gondos tulajdonosok a fa orrot meg szokták vasalni, hogy a féltett hajó ne legyen olyan sérülékeny, ha isten őrizz nekimenne valaminek. Mert élénk szélben repül ám a hajó, s két személy, horgony, miegyéb, három mázsán felüli a súly.

Balaton

Magyarország és Közép-Európa legnagyobb tava. Hossza 78, szélessége 5–12 kilométer. Területe 595 km^2, azaz 595 millió négyzetméter.

Körülbelül 100 millió kalóz férne el rajta.

Fej

Emberi fejre gondolok. Latinul *caput*. (A *kaputt* más.)

Az agyvelőt, a látó-, a halló-, a szaglószervet és az ízlelés szervét tartalmazza.

Fejméret általában 56–60 centiméter. Az enyém 59-es. Elég nagy fej. A nagyobb fej jobban látszik, különösképpen ha még fehér úszósapka is van rajta. Ennek két aspektusa van: 1. jobban ki lehet kerülni, 2. de könnyebb eltrafálni is.

Egymilliárd az ezermillió. 59-es fejből húszmilliárd-kétszázharmincmillió férne el a Balatonon.

Ezek a számítások akkor természetesen eszembe se jutottak. Mentem befele, pengehatáron túl egyre nyugodtabban. Mellig érő vízben úszni kezdtem.

Még a bójáig se értem el, mikor hirtelen zúgás, örvénylés, s mintha a jobb vállamba és a fejembe villám csapott volna. (Ez csak elképzelés, még nem csapott belém villám. Hogy őszinte legyek, nem is félek a villámtól – több az ember, mint a villám.)

Elsüllyedtem. Ha lehetne kiabálni a víz alatt, akkor se kiabáltam volna. Minek? Nincs mit kiabálni, a villámcsapás, az mindenkinek kilátásban van.

Aztán felbuktam, s úgy húsz-harminc méterre tőlem sebesen távolodó, fehér tajtékot húzó vitorlást pillantottam meg, benne két szőke fej. Fiúk, lányok? Fogalmam se volt abban a pillanatban.

Akkor már ordítottam, s ordított tőlem nem messze egy srác is, akit szintén majdnem elkaptak. Hogy mit, miket ordítottunk, elhanyagolható, hisz könnyen elképzelhető.

Aztán már nem ordítottam, csak álltam ott, és néztem, amint a vitorlás egyre kisebbedik, a két szőke fej már nem is volt kivehető. Már a hajótest se.

– Az ilyeneket le kéne géppuskázni. Mint a patkányokat, vízbe fojtani – mondta a srác. Közeledett. – Eltaposni valakit és elrohanni, ez már mindennél . . . – Hirtelen elhallgatott, már ott volt mellettem. – Jaj, tessék gyorsan kimenni – mondta gyorsan –, ömlik a fejéből a vér!

Bal kézzel lassan átnyúltam a jobb fülem tájékára (valahogy mintha a jobb kezem, karom nem is lett volna), s a karomon a könyökömig folyt le a vér. Kicsit szédültem.

Lecibáltam a szakadt fürdősapkát, s bal kézzel mosogattam a fejemet.

– Tessék gyorsan kimenni. Ha kell, segítek!

Mosogattam a fejemet, szép barna volt körülöttem a víz.

– Ha a kezem hirtelen több száz méteresre ki tudott volna nyúlni – mondtam –, és ezeket elkaphatom, amint elhúzzák a csíkot...

Próbáltam mozdítani egyszerre mindkét kezemet, s akkor belevágott a jobb vállamba az iszonyatos fájdalom. De ezzel együtt az erőm is egy kicsit visszatért, lassan megindultunk a part felé.

– Fel kell őket jelenteni, ha kitudódik, hogy kik, fel kell őket jelenteni. Én elmegyek tanúnak.

– Nincs följelentés – mondtam. – A följelentések soha semmit nem oldanak meg.

Húsz-huszonót perc is eltelhetett, amíg kiértünk, és kinn egyszerre csak ott van előttünk a vitorlás a két szőke fejjel. Éppen kötnek ki egy parti villa előtt. Egy tizennyolc éves lány és egy tizenot éves fiú. A fiú ült a kormánynál, a villa, a kalóz tulajdonosának a fia. Talán így kifejezőbb: fiacskája.

*

A szituáció magában hordozza a rejtély kulcsát. Egy tizenöt éves kölyök legénykedni akar a nyomasztóan idősebb lány előtt: „Megsturcoljuk azt a fehér sapkás úszót!" Aztán a sturcolás telitalálatnak sikerül.

Ordít a velem levő srác, ordítok én is, a két szőke fej mélán hallgat. Előkerül a papa is a parti villából. Mindenre azt mondja: – Nincs mentség, kérem, nincs semmilyen mentség, itt nem lehet mit mondani.

Megszólal a fiúcska is:

– Nem akartam, csak azt tessék elhinni, hogy nem akartam.

Épp ez az egy, amit nem tudok elhinni. Magam is vitorláztam már, szikrázó napsütésben egy úszót, különösen fehér sap-

kában fél kilométerről észre lehet venni. És az is furcsa, hogy csak ezt az egyet hatjogatja egyre: nem akartam, nem akartam.

Eszembe jut Magdim a *Tigrisugrás* című regényemből. Őt egy teherautó sturcolta meg. De legalább nem véreztem össze.

Azt mondja ekkor az apa a fiának:

– Legalább arra felelj itt, hogy mért nem álltál meg, mért nem fordultál meg?

A fiú halkan ezt feleli (és most biztos, hogy igazat is mond):

– Olyan rettenetes ütés érte a *hajót*, hogy én nemhogy visszafordulni, de visszanézni se mertem!

– Az a rettenetes ütés a fejem volt – mondom én.

A papa vitt be Siófokra, a sebészetre autóval. Egész úton azt magyarázta, hogy nem érti a dolgot, hiszen a gyerek olyan ügyesen vitorlázik, s ugyanakkor a KRESZ-t is fújja már, tehát tudja, tudnia kell, mit jelent a cserbenhagyás.

– Mit csináljak? Mit csináljak? – kérdezte többször, felém fordulva.

– Lehetőleg előre nézzen – mondtam –, nehogy egy karambollal koronázzuk meg a napot.

A sebész, aki összevarrta a fejemet, megjegyezte:

– Szerencsés ember maga, itt a vállán ez az ökölnyi duzzanat és vérömleny, és nem tört el egy csontja sem. Na és nem is ezért, hanem ha a fején az ütést két centivel közelebb kapja a halántékához, hát akkor bizony én már nem varrom összze . . .

– Szerencsés vagyok? Most próbálja meg abból a szemszögből nézni a dolgokat, hogy mekkora a Balaton és mekkora egy fej. Hm?

– Így nem annyira – mormogta az orvos. A jelek szerint volt fantáziája.

*

Hazafelé, átvérzett kötéssel a fejemen, azon spekulálgattam, hogy a gyerek, lám, már betéve tudja a KRESZ-t, és nem is kétséges, hogy amikor majd érettségi ajándékként megkapja a kocsit, sikerrel le is vizsgázik. (Orvosi műszerek és rendőrségi kérdések sok mindent homályban hagynak.) Lesz utánpótlás a szárazföldön is!

Mit is tudnék még mondani? Még a második kötözés után is bevérzett a fejem, de hát most már javulok. Majd kiveszik a varratot, a vállamon is megy vissza a púp, megjavulok, kész.

Egy dolog azért van. Most újra feltehetem magamnak a kérdést, mint akkor Taliándörögd tájékán:

Istenem, mikor úszok majd a Balatonban nyugodtan, elereszkedve, semmire nem gondolva?

Megvan rá a biztos feleletem: SOHA!

Marad a készenlét.

Szerezzek egy 9-es Steyert is?

[1975]

A tizenkettedik fülklipszet vette ezen a napon. Narancssárga volt, kis arany gömb a közepén, dupla fürtben szaladt le a fűzött gyöngy, sem túl kicsi, sem túl nagy, és séta közben kellemesen zizegett. Már éjszaka álmodott róla, megálmodta, ahogy bemegy a boltba és a tenyerébe teszik. Narancssárga táska és narancssárga cipő, a fűzöld ruhán narancssárga gombok, együtt az egész: tökéletes.

– Tökéletesen hülye vagy – mondta az anyja.

Valamennyi fülklipsz külön dobozban, a dobozokon géppel írott címkék: 1. kis fehér, 2. piros virág, 3. Kleopátra-lógó, 4. arany, 5. opart, 6. zöld hengeres, 7. hosszú csillogó, 8. szív, markazit, 9. sárga, karikás, 10. valódi, 11. kék csillag. És most: 12. ... Hosszan töprengett. Fürtös narancs. Elég találó, bár teljesen értelmetlen ugyanakkor.

Egy hónap telt el az érettségi óta, és még két hónap szeptember elsejéig. Akkor áll be a Vendéglátóipari Vállalat tizenhatos egységéhez mint cukrász szakmunkás.

– Kezdhetnél addig is valamit – mondogatta az anyja. – Csak folydogáltok ide-oda a világban, éppen amelyik edénybe töltenek.

– Ne légy irodalmi – mondta Erzsi, s ahogy összekulcsolta kezét, kövér karjába nyomódtak a vasperecek. – Csak irodalmi ne légy. Mimóza irodalmat tanított, mégsem volt irodalmi soha.

Mimózát eredetileg Hurkacöveknek nevezték, mert egyene-

sen járt, feltartott fejjel, mindig. De aztán leolvadt róla ez a név. Harmadnap megállt a katedra előtt, meggörnyedt egyszeriben, nézte Kertész hajában a gyöngyház-ráfot, Kertész odakapott, idegesen. „Tanárnő, levegyem?" „Mit? – kérdezte Hurkacövek, azután megelevenedett az arca. – Nem, dehogy." Kiragyogott a szeme, sétálni kezdett a padok között, energikusan. Másnap a lépcsőn jött felfelé, csengetés után, ő meg Kosirek a tanáriba mentek krétáért, már egy emelettel feljebb látták, hogy lehajtott fejjel fontolgatja minden lépcsőfok előtt, érdemes-e feljebb lépni. Köszöntek neki hangosan, hirtelen átváltozott, mosolygott, utánalestek, erőteljesen csapdosta lábát a kőhöz, akkor mondták először: Mimóza, bár sejtették, hogy a mimóza tökéletlenebb: egyszerűen megfagy a hidegben, de nem ismeri a tágulás-szűkülés, didergés és sugárzás titkos képességeit.

– Minek ez a rengeteg fülbevaló? Vegyél egy kis szőnyeget a szobádba inkább, százezer csomósat. Arra gyűjts. Az örökké érték marad.

– Nem az a baj, hogy az ember gyűjtöget. Hanem az, hogy nem érzi közben, milyen hiábavaló . . .

– Ezt is a drága Mimózád . . .?

Erzsi elrendezgette a klipszeit. Nem válaszolt, elfáradt, maradék erejét arra tartogatta, hogy kikeresse a lastexnadrághoz legjobban illő pulóvert. Bár az új narancssárga fülbevalót jobban kedvelte, a Kleopátra-lógót választotta mégis. Nem olyan feltűnő munkahelyen.

A városligeti benzinkútnál dolgozott már nyolc napja. Hétszázat ígértek, havi szerződésre. Amíg Lajos bácsi töltögette a benzint, ő előugrott, kezében a rongydarabbal, és megtisztította az autók első ablakát. Mosolygott hozzá, ügyelt, hogy a klipszek muzsikáljanak a levegőben. Ingyen szolgáltatás, csupa figyelmességből. De így is összejön a napi hatvan-hetven

forint. Erzsi pontosan tudta már, mit vesz belőle: sötétkék zsugorított bőrből kosztümöt, katonás váll-lappal, ezüst lakkcsizmát és egy egészen fehér tisztaselyem kendőt, amit majd lazán csomóra köt a nyakán, és amit lobogtatni lehet, kifelé a vonatablakon, ha egyszer elutazna. Meg kisestélyit, a harmadikat, olyan „bébizuhatagot", színházba.

– Erzsi! A tömzsi lábadhoz?! – oktatta az anyja. – Miért csinálsz magadból bohócot?

Anya órákig áll a tükör előtt, gombolgatja ki-be az új műszőrme bundáját, hátrál, majd ismét előbbre lép, kezét eltartja a testétől, mintha vízben haladna ár ellen.

– Szerintem az öltözködést akkor kell abbahagyni, amikor már csak pótlék.

„Öreg vagyok már – mondta Mimóza. – Megöregedtem. Fene tudja, hogyan, lányok." – Bólogatott hozzá, mókásan csücsörítve. Szép haja volt, gyakran járt fodrászhoz, cipőit-ruháit is gyakran cserélte. Ha dicsérték, legyintett: „Marhaság. De a mechanizmus is fenntartja az életet."

– A legfontosabb, hogy ne válogasson – mondta Lajos bácsi, még az első napon. – Trabant vagy Opel, egyformán ugorjon. Az ablakpucolás benne foglaltatik a benzinárban.

Lajos bácsi rövid nadrágot viselt hosszú kék köpennyel. Ezen eleinte halálra röhögte magát, de Lajos bácsi nem volt olyan edzett, mint a tanárok.

– Mit vihog, maga kis hülye?

Egyik oldalon a „kis hülye" – másik oldalon a műbőr kosztüm plusz lakkcsizma.

– Ez az egyenlőség bizonyos mértékig mindig fennáll – mondta az anyja, aki néha azért beszélt okosat is –, s jobb az elején megszokni. A sértődés, önérzet luxus. Megengedhető, de csak havi négyezren felül. Nekem elhiheted. Tapasztalt róka vagyok.

– Hercegnő! – kiáltotta Lajos bácsi már messziről. – Várja a munkaeszköze. Hehe!

Erzsi a benzinkút mögé osont, be a fakunyhóba. Úgy tette le a táskáját, hogy kintről is láthassa, ha valaki belenyúl.

Kiválasztott egy aránylag tiszta rongyot. Eleinte hányingert kapott az állandó benzinszagtól, de már megszokta. Izgalmas munka állni a járda szélén és lesni a közeledő autókat. Messziről „saccolni", külföldi-e vagy magyar. És ad-e?

– Csodálatosak a fülönfüggői – mondta Lajos bácsi. Könynyedén hintáztatta szőrös lábát a gumicsövön. – Nem húzzák le a cimpáját?

Erzsi biggyesztett és megvetően végigmérte.

– Lehetne barátságosabb is. Elijeszti a kuncsaftokat ezzel a pofával.

– Legyen nyugodt. Majd vigyorgok, ha ideérnek.

– Hej, maguk fiatalok. Mit meg nem tennének néhány rongyos forintért, maguk fiatalok – bólogatott Lajos bácsi, és hátraszólt a dadogósnak: – Fogd a söprűt, Dedőke, szaporán.

Befutott a piros új típusú Wartburg. Egész család pöffeszkedett benne, valamennyien kövérek, még a gyerekek is, az ablak zsíros, maszatos, volt rajta mit törölgetni. A volánnál az asszony ült, édesen Erzsire mosolygott, mielőtt továbbhajtott. Lajos bácsi megnézte a pénzt a markában, nyelvével bosszúsan kitolta alsó ajkán a hüst.

– Van képük . . . – mondta Erzsi.

– Nem azért vagyunk itt – vágott közbe Lajos bácsi –, utálom ezt a szemléletet.

– Miért? Maga miért van itt? – kérdezte.

– Az ember ott van, ahová helyezik. És igyekszik becsülettel elvégezni.

– Ahá. Ez nem jutott eszembe – mondta Erzsi. Mégiscsak jobb lett volna a narancssárga klipsz, a Kleopátra csípte a fü-

lét. – Majd becsületesen fogom keverni a krémet, hordozni a tízkilós platnikat, szeptember egytől. Becsületesen, ha nem is élvezettel.

Anya ötlete volt ez az egész cukrászság. „Ezen a vonalon egyre kevesebb a szakember. Különben is, a te képességeiddel . . ." – és sóhajtott hozzá, lemondóan.

Szilvakék Renault–10 jött. Erzsi megfigyelte, hogy a Renault és Opel kocsikat csaknem mindig magányos férfi vezeti. Úgy látszik, akinek családja van, mindent azokba töm, és nem jut ilyen drága kocsira. Ámbár az Ipari Kiállításon Mimóza azt mondta: „Minél nagyobb a kocsi, annál magányosabb az ember." Kár, hogy nem fejtette ki részletesen, kérdezték tőle, de Mimóza elfáradt és leült sült kolbászt enni a lacikonyhában.

Erzsi buzgón fényesítette az ablakokat.

– Szabad a hátsót is?

Magyar. A kézelőgombja arany. Nyakkendőt visel és kesztyűt. A régi filmszínészeknek volt ilyen oldalt választott, enyhén hullámos haja, a nagymamától örökölt Új Időkben.

Ennek nem kell gitár, hogy észrevegyék.

– Nincs kedve kocsikázni? – Ha ezt mondaná! Letenné a rongyot. Anya ámuldozna. „Miért nem áll veled szóba egy jobb fiú?" – úgyis ezen siránkozik.

Megcsörgette a Kleopátrát, bár izzott a füle.

– Tönkremegy a kezem – mondta bizalmasan. A fiatalember mosolygott, kinyújtott az ablakon egy összesodort tízest, alig nézett utána, majdnem a földre esett.

– Maguknak mindegy – jegyezte meg Lajos bácsi. – A kocsi a fő. Dedőke, eredj, hozz egy doboz Fecskét.

Dedőke elloholt.

– Azt hiszik, nincs más érték az életben. – A homlokára ütött. – Pedig itt is kell legyen valami. – Közelebb húzódott

Erzsihez, óvatosan megveregette az oldalát. – Nem minden a himi-humi.

Erzsi féltette a lastexnadrágját.

– Nana! – mondta, mintha gyereket csitítana.

– Mert mi öregebbek is tudunk ám azért egyet s mást, nem vagyunk olyan elpuhultak, mint a fiatalúr a kocsiban. – Jelentőségteljesen bajuszára tette kezét, szemöldöke ugrált.

A kis Trabant csikorogva fékezett, utasai másodpercenként nézték az órát, az ablakpucolást nyersen elhessegették, a kétforintost Erzsi röptében kapta el.

– Törjétek ki a nyakatokat! – kiáltotta, de csak úgy, diákszokásból, mindjárt meg is bánta. „Nem, nem, ingyen sem kellene kocsi." Anya szövege. Érdekes, hogy eltanulja. Jobban, mint amivel egyetért.

„A marhaságokon több a ragasztóanyag." Mimóza. Mimóza cseles mondatai. Kinek segítenek a cseles mondatok? Mimózának biztosan.

Csak ne égne annyira a fülcimpája. Holnap meglazíttatja a csatot.

Még két kocsi érkezett, mintha összebeszéltek volna, egyik se adott borravalót.

Dedőke meghozta a cigarettát, Lajos bácsi megkínálta Erzsit is, gavallérosan.

– Egy-kettő nem árt. Csak ne füstöljön folyton, mint egy kémény. Nem értem ezeket a mai nőket!

Erzsi rágyújtott, már nyúlt a füléhez, hogy letépje a klipszet, de azután mégsem. Az autósok szeretik a szépet, jobban kinyitják a bukszát a csilingelésre.

– Addig vonzó a száj, amíg üde és illatos. – Lajos bácsi megcsípte Erzsi arcát, azután két ujját összeérintette a levegőben, Erzsi mellbimbója felett. – Jaj, hogy oda ne nyúljak.

– Szálljon le rólam! – mondta durván Erzsi. – Keressen más alanyt magának.

– No nézd – Lajos bácsi egyszerre tegezésre váltott, ijesztő lett és felnőttes –, te kis szemtelen. Viccelődök, tréfálkozok, te meg így kinyitod a szádat? Hát mit képzelsz te? A lányom lehetnél . . .

Erzsi bámult, és kínjában nevetni kezdett.

– Nevetni, azt igen, mint a fakutya. A fiúkkal heheréssz, ne a munkahelyeden.

Erzsi leült az összehajtogatható székre. A lastexet sem kellett volna felvenni, nem ereszti át az izzadságot. Belenyomogatta saruja sarkát az olvadó aszfaltba.

Nem, leszedem ezt a vackot, határozta el, mert a fájás már a tarkóját bénította.

– Jó, hogy malomkövet nem aggatnak magukra – jegyezte meg Lajos bácsi fel-alá sétálva. – Ízlés, az nincs.

Nem lehetett levenni. Estére meg fog dagadni a füle. Pedig meg akarta mutatni a narancssárgát Galileinek. Galilei sportoló, öttusázó állítólag, bár unalmas folyton az a zöld tréningfelső a piszkosdrapp betűkkel.

– Galilei fizikus volt – mondta neki fölényesen –, honnan szedted ezt a nevet?

– Mert sokat eszem – nevetett a fiú. – Galilei szeretett enni.

Talán nincsenek is igazi férfiak. Az igazi férfiak talán nem is törődnek a nőkkel, csak ülnek a kocsijukban, és fényesítik a nikkeleket.

Mert mindenki mond valamit, de csupa vesszős, sehol egy pont.

„Csak emlékkönyvek ne legyetek soha. Ne hagyjátok, hogy minden jöttment belétek firkálja a marhaságait." Ó, ezek a mondatok. Mimóza világi mondatai.

Nem baj. Színes zsinórt fűz majd a zsugorított bőrmellény gomblyukába.

Végre egy kocsi. Egyenes hajú nő, egyedül a kis Steyer-Puchban, csak színésznő lehet, azoknak lóg így a hajuk, és azok hordják a sötét szemüveget.

Erzsi bekémlelt az ablakon, szenvedő arcot vágott, hátha feltűnik, kinyúl majd a nő a kocsiból, szelíden két keze közé veszi a fejét, hosszan elnézegeti és sóhajt: „Milyen érdekes, kifejező arc. Micsoda csodálatos mimika! Így kezdtem én is valamikor."

Négy-nyolcvanat kapott, négy egyforintost és négy húszfillérest.

Valamelyik nap arra gondolt, lent felejti a lábafejét az úttesten, és egy kocsi rákanyarodik..

Dedőke kirohant. Izgatottsága vonzotta Lajos bácsit.

– Fő-főnök úr, te-telefon . . .

– Kicsoda?

– Nő-nő . . .

Lajos bácsi végigsimított olajos köpenyén, bevonult peckesen. Erzsi harsogva elnevette magát. Lajoskát folyton nők keresik. Ezt az öreg, csúnya krapekot. Békítésnek is szánta, feloldásnak, minek a harag:

– Szenzációs! . . . Hát ez a Lajos bácsi! . . . – Elkapta a visítás, olyan régen nyerített már, az iskolában kórusban szokták, szinte abbahagyhatatlanul.

Lajos bácsi hebegett valamit a telefonba, azután letette a kagylót. Sápadt lett az arca, egész teste remegett. Erzsi hátrább ugrott, a hang egy nyikkanással beléfulladt.

– A feleségem . . . hogy magyarázzam meg neki? Hogy mersz te röhögni?

– Vicceltem – mondta Erzsi, és igyekezett mosolyban hagyni a száját.

Lajos bácsi visszafordult, fél kézzel kiemelte a bódéból Erzsi táskáját. Odavágta a földre.

– Te kis senki. Eredj innen a francba.

– Nem. Ehhez magának nincs joga – mondta Erzsi. Szedegette a francia szemöldökceruza darabkáit.

– Beküldöm a jelentést. Majd a központban eldöntik. Ott jelentkezz. – Lajos bácsi leroskadt a székre, legyezte magát a köpenye aljával. – Én megpróbáltam veled.

Dedőke söpörni kezdett sebesen.

– Dedő, fogd csak azt a rongyot. Te is le tudod törölni az ablakot. No, mire vár, Erzsébet?

A Rózsák teréig kibírta. Gondolatban végigszámolta a klipszeit, a nyolcas számúba belekapaszkodott, maga elé képzelte erősen: szív, markazit, szív, markazit.

A téren aztán, a napraforgók mögött, a hirtelen sötétedésben a padon sírni kezdett.

A bőrruha. A csillogó csizma. Dörzsölgette a fülét.

Nincs mit tenni.

Csikorgott a kavics a talpa alatt. Hát csak egy kis senki, tényleg?

Nem tudott megnyugodni. Hiába idézte fel a fülbevalóit. Egyre újabb és újabb sérelemre bukkant, az egyik még negyedik elemiből.

Megijedt. Össze kell szednem magam, bizonygatta, nem olyan nagy dolog. Haza kell mennem. Csak sikerülne gondolnom valamire. De csak közmondásokig jutott, anya szemrehányásaival keveredve.

Az nem lehet. Az nem lehet, hogy nincs gyógyszer, csak a kanyaróra. Mimóza. Mimóza a katedrán, kék hímzett blúzban, öt szál duplaszegfűvel a kezében. Meghajtja a fejét, a festék kicsit lekopott a hajtöveknél, mintha lilás köd szállna a vá-

lasztékból a magas konty fölé. „Ha majd nagyon nehéz lesz. Ha majd egyszer nagyon nehéz . . .”

Ó, Mimóza. Hát persze. Ő mondta.

Sasadiné Bernáth Jolán a déli postával kapta a lapot. Épp csak kidugta érte tenyerét az ajtón, a postás ne lássa a szemét. Letette a frizsider tetejére, fáradtan az előszobába ment, majd onnan a kisebbik szobába, felszedett egy tollpihét Jucóka tanulóasztaláról, vitte a konyhába, a szemétbe tette, a tollpihe kiszállt, újra felvette, újra a ládába dobta, és rányomta a fedőt. Kezét hosszan tartotta a fedőlapon, mintha attól félne, kiugrik valami a rozsda alól. Aztán összesöpörte a morzsákat a műanyag asztalon, a vízvezetékkagylóba szórta. Hirtelen élénken a szobába szaladt a könyvekhez, keresett, keresett, de ujjai a középső polcon elakadtak.

Homlokát ráncolta, így állt egy darabig, teljesen mozdulatlanul, megadva magát.

Amikor újra a konyhába ment, felemelte a lapot a frizsiderről – fényes ciklámenek –, fordított rajta, átfutotta gépiesen.

„Üdvözletemet küldöm Aligáról. Hálás tanítványa: Z. Erzsi. Ui.: Azzal az utolsó mondattal M. néninek tényleg igaza volt!!”

Mimóza visszahelyezte a lapot, képpel felfelé, a kredenchez lépett, nyitogatta-csukogatta a mágneses zárakat. Z. Erzsi. Z. Erzsi . . . Nem emlékezett. És az az utolsó mondat. Sóváran kívánta azt a mondatot. De nem jutott eszébe, hiába.

Így arra gondolt legalább, hogy a forró alumíniumhoz kitalálták a bakelitfogót, végre.

[1970]

ASZTALOS ISTVÁN / HARMADIK DIMENZIÓ*

Először nem is értettem, mit akarnak tőlem.

– Nekünk azt mondták, a gyárnak szüksége van ránk. A gépek mellett és nem a dohányzóban. Mi azt hittük, komolyan gondolták . . . és mi is komolyan vettük.

Úgy néztek rám, mintha meghibbantam volna.

Nem értettük egymást. Tudtuk, hogy a hátunk mögött kiröhögnek bennünket, de a röhögésüket sem értettük. Június elején, minden évben elküldtek bennünket valamelyik gyárhoz tanulni, élni, dolgozni felnőtt, „kész emberek" módjára, mégis minden évben készületlenül ért bennünket a világ: értésünkre adta, hogy kirekedtünk belőle, és hiába vártuk a bebocsátást. Az iskolában sok mindent másként tanítottak, és mi komolyan vettünk olyan dolgokat is, amit rajtunk kívül senki nem vett komolyan. A legrosszabb azonban az volt az egészben, hogy a végén már mi sem tudtunk hinni magunknak. Fárasztott a sok gúnyos megjegyzés, az átlagon kívüliség: a többség ferde szemmel nézett ránk, és mi hajlottunk rá, hogy ezt fogadjuk el természetesnek. Így volt kényelmesebb.

– Ti mindent a felhőkből néztek – mondták. – Itt nincsenek felhők, itt csak olaj van, és aki régen szagolja már, az hajlamos lesz rá, hogy az eszméit a borítékban keresse a hónap elején. Mert, barátocskám, havi ezerötszázból meg lehet ugyan élni, de eszmékre már nem futja belőle; az csak a jóllakottak szórakozása.

* A „Diákírók, diákkoltok" 1975. évi országos pályázat (Sárvár) díjnyertes írása.

Éreztem a szavai mögött valami idegesítően közhelyszerűt, elbágyasztó önsajnáltatást; vitatkozni akartam, körömszakadtig mentegetni a belém súlykolt makulátlan és öntudatos munkásideált, de nem hallgattak rám.

– Nekem mondhatsz, amit akarsz. Nézz körül a világban: mindenki tapos, mindenki könyököl! Álljak be közéjük? Megtehetném, kevesebb akkor sem lenne, legfeljebb több, hogyha sikerül. Nem, barátocskám, a világ közel sem olyan, mint amilyennek a szentek hirdetik.

– De miért ne lehetne olyan? Hiszen csak rajtunk múlik!

– Azért, barátocskám, mert a szentek maguk sem hiszik el, hogy olyan. De többet mondok: a szentek sem olyan szentek ám, mint amilyennek látszani szeretnének; mindegyik előbb tanulja meg a maga hasznát, mint a jámbor zsolozsmákat!

Mit mondhattam volna? Tudtam, hogy igaza van a maga módján, hogy a világ csak szemüveg kérdése, de azért szerettem volna egyszer felpróbálni a „szentek" szemüvegét is, hogy csak az üveg más-e benne vagy a szem is, ami mögötte van.

Kerestem az igazságukat, de nem értettem őket. Ők tagadni akartak, aztán megállni a világban ütött rések felett diadalmasan: számukra a rés volt a győzelem, számomra ha betömhettem ezeket a réseket, hogy jobb legyen, mint annak előtte volt.

Az sem tetszett nekik, hogy reggelente autón vitt be az apám az üzemig; útba esett neki, a gyár kapuja előtt tett le éppen.

– Furcsa üvegből lehet az autók ablaka – mondta az egyik –, hogy azon keresztül minden másként fest. Olyan ez is, mint az eszmék: jól fűtött, biztonságos, de csak annak, aki benne van.

Ez dühített. Soha nem szerettem, ha olyasmit hánytak a szememre, amiről nem tehettem, az autóban pedig – talán mert

gyerekkoromtól hozzászoktam – egyébként sem láttam semmi kivetnivalót. Azt sem szerettem, ha valaki unos-untalan az eszméket rángatta elő és röhögött rajtuk, csak mert neki magának soha nem voltak.

– Nektek tényleg nincs más dolgotok ezen a világon, mint azon rágódni, ami másnak van? De azon még soha nem törted a fejed, hogy mennyi munka, lemondás, igen, igen, ne csodálkozz, lemondás van egy ilyen autó mögött? Ez már nem érdekel, ugye, mert nem lehet ujjal mutogatni rá: „nézd a kövér vasaltnadrágost, már megint telezabálta magát, mielőtt beült az autójába". Pedig egyáltalán nem biztos, hogy telezabálta magát. Csak ezt már nem veszitek észre, mert akkor nem lenne mire fel sajnálni magatokat!

– Ellenben azt a szegény „vasaltnadrágost" ott az autójában, ugye, van miért sajnálni?

– Nem, nincs miért sajnálni. De az én apám még soha nem dicsekedett azzal, hogy nyolc órából hatot lógott el és csak kettőt dolgozott végig, mint te valamelyik nap. Nem, nincs miért sajnálni, de neked kiröhögni sincs miért!

Furcsán néztek rám, de nem szóltak. Azt hiszem, egyikük sem akart vitatkozni egy magamfajta csodabogárral.

Szerettem volna megértetni velük az igazságomat, és közben magam is eltévedtem. Nem tudtam már, merre keressem azt, amit mindaddig önmagamban keresés nélkül is megtaláltam. Egyszerre értékét vesztette minden abszolút, és a dolgok új értékrendjében önmagamban lefokozva álltam. A magam igazában megingattak már, de nem mentek tovább; rést ütöttek a világban, és mert ebben látták önmaguk kiteljesedését, befoltozására nem vesztegettek időt.

Tudtam, hogy légüres tér vesz körül, de tudtam azt is, hogy ezt az ürességet előbb vagy utóbb átrendezi, újraértékelt, friss fogalmakkal tölti meg a tapasztalás. És tisztában voltam az-

zal is, hogy mindez egyedül az én ügyem, rendet rakni önmagam körül csak az én tisztem, csak rám tartozik.

Pálinkás Gergelyt az utolsó napokban ismertem meg. Azt hiszem, rámuntak már, aztán mert valahol szükség volt egy srácra, hát elküldtek engem. Nem voltak illúzióim önmagam felől: tudtam, hogy a terhükre vagyok, mentem volna szívesen magamtól is.

Gergely egy magas, vasvázas épület tetején dolgozott, oda másztam fel utána. A tetőn voltam, többet láttam, de semmivel sem értettem többet.

Kicsit bizonytalanul néztem körül.

– Szédülsz? – kérdezte, amikor meglátott.

– Nem, nem szédülök – feleltem, pedig magam sem voltam benne egészen biztos.

– Gondold meg, mert ha szédülsz, akkor inkább menj vissza!

Maradtam. Éreztem, hogy mondanom kellene valamit, csak nem tudtam még, hogyan kezdjek hozzá. A kezdetekkel mindig zavarban voltam.

– Engem Pálinkás Gergelynek hívnak – fordult vissza elindultából. – Most egy ideig együtt fogunk dolgozni, aztán majd csak kibírjuk egymást valahogy.

És kezet nyújtott.

Megismerkedtünk.

Egyszerűen és sallang nélkül jutott túl a bemutatkozáson is, mint mindenen, ami az útjába akadt.

Ilyen volt. Tudta mindig, hogy mit akar, és hogy mennyit vállal érte, és tudta mindig, hogy meddig mehet el. Talán hiányzott belőle a rajongás, a feltétlen lelkesedni tudás, mint az igazán racionalista emberekből általában, de ez sem volt hátrányára. Valami megnyugtató természetességgel tudta viselni minden tulajdonságát, vele született komolysága lényé-

nek éppúgy természetes velejárója volt, mint a néha talán túlzott racionalitás.

A külsejéről aligha tudnék számot adni. Egész lényében olyan másodlagos szerepet játszott a külső, hogy igazából soha nem volt alkalmam megfigyelni. Pontosan csak egy dologra emlékszem. Talán ha öt vagy hat évvel lehetett idősebb nálam, de már erősen kopaszodott, és homlokán a beléjük rakódott olajtól élesen kirajzolódtak a pórusok.

Ennyi az egész, ami a külsejéből megmaradt bennem. Apróságok.

A tetőn voltunk, a hétköznapi távlatok és az olajszag fölött. A tetőn voltunk – de nem nézett fel ránk a világ.

– Látod ezeket a csavarokat? – állapodott meg Gergely két vastraverz között. – Belemártod őket az olajba, és ha szólok, mindig odaadsz egyet. Adhatod is mindjárt az elsőt.

Fogtam a csavart, belemártottam az olajba és odaadtam.

Ma már szinte hihetetlennek tűnik, de élveztem. Élveztem, hogy végre csinálok valamit, hogy olajos lesz a ruhám; élveztem az egyenjogúságom.

– Azt mondják rólad, hogy különc vagy, nehéz fiú, amolyan csodabogár.

A kesztyűjét a foga közé szorította, furcsán, selypítve beszélt.

– De azért ne keseredj el! Rólam is azt mondják és mindenkiről, aki nem a szájízük szerint beszél. Nem rossz fiúk ezek, tudnak ők okos dolgokat is, de azért nekik sincs mindig igazuk.

Ennyi elég volt. Éreztem, hogy helyre tette körülöttem a félrecsúszott világot, pedig nem adott semmi kézzel foghatót, csak feljogosított arra, hogy ismét önmagam legyek, hogy újra hihessek önmagamnak, és én úgy kaptam az alkalmon, mint

a nehéz álom elől menekülők. Nem adott útravalót, csak elvezetett az út elejéhez és rámbízta, merre indulok el.

– Persze vitatkoztál velük – selypítette a kesztyűje mellől.

Magyarázkodni kezdtem. Azt hittem, ő is csak a mindenben hibát keresőt látja bennem, az örök akadékoskodót; szerettem volna megmagyarázni mindent: hogy adtam volna én igazat is, csak ők nem engedték, ők akarták, hogy folyton vitatkoznom kelljen.

– Ők könnyen beszélnek, nekik minden végtelenül egyszerű, mert csak annyit látnak meg a világból, amennyit látni akarnak! De akkor miért várják el, hogy mindig nekik legyen igazuk?!

– Talán nem is várják el. Talán csak túlságosan hisznek már önmaguknak, kételyek és fenntartások nélkül, és nem szeretik, ha valaki megbolygatja a nyugalmukat. Egy csavart, légy szíves! De nem is ez az igazi baj, hanem hogy sok mindenben igazuk van, csak egyre kevesebben hisznek már nekik. A hazugságaikkal eljátszották az igazságuk hitelét...

Ennyi elég volt.

Tudtam, hogy nem ad mindenben nekem igazat, de ezt nem is vártam el.

Megkereshettem a világban önmagamat, de nem mondhattam mindenre, ami nem hasonlít, hogy selejt, tévedés.

Lehetett igazam, de nemcsak igazam lehetett, a helyeslések és tagadások két dimenziójához én tehettem hozzá a harmadik dimenziót.

Ennyi elég volt. A többit elvégeztem magam.

Később többször találkoztunk még, de beszélni már csak egyszer beszéltünk egymással. Akkor már nagyon a vége felé jártunk a gyakorlatnak. Lassan visszazökkentem a régi kerékvágásba: megszokottnak és természetesnek vettem olyan dolgokat, amelyeket korábban sehogy sem tudtam megérteni.

Megszoktam és természetesnek vettem, mert hozzátartoztak egy világhoz, amelynek megváltoztatásához gyengének és túlságosan kényelmesnek éreztem magam. Mégis szerettem volna megérteni őket igazán, tiszta lelkiismerettel.

Gergelyt ugyanannál a vasvázas épületnél találtam, ahol először találkoztunk.

Nem hitt nekem.

– Nem hiszem, hogy valaha is meg tudnál érteni bennünket.

– Gondolod?

– Nem, hiszem. Te nem vagy az a közülünk való fajta. Idejössz, leülsz közénk és élvezed, hogy koszos a ruhád, mert ez új a nyakkendő után. Jó, rendben van. Hogy igazat is tudsz adni nekünk, az még jobb. De holnap, sisak nélkül, ha leveted ezt az olajos göncöt, holnap is megismersz bennünket, és leülsz közénk, és nekünk adsz igazat? Az a te bajod, hogy nagyon messziről jöttél, és nagyon messzire indulsz. Az ilyen nem marad meg köztünk ... és amikorra a legjobban kellene emlékeznie ránk, addigra talán már egészen elfelejti, hogy ő is csak közülünk indult valamikor.

Nem értettem, nem akartam érteni, miért akarja mindenáron elhitetni velem jóakaratom lehetetlenségét, talán mert hirtelen támadt felbuzdulásom mögött, nem is olyan mélyen, megéreztem kikerülhetetlen igazságát.

– Mégiscsak furcsa – próbáltam tiltakozni –, hogy már te is így beszélsz! Egyáltalán, miért hiszed te azt, hogy aki nyakkendőt hord, ha már jobbat nem tudtál kitalálni, az mind a szeme előtt hordja?

– Én nem hiszek semmit. A nyakkendőt meg felejtsd el, azt csak úgy mondtam. De értsd már meg végre: a világot nézni, embernek megmaradni itt és nálatok, az két különböző dolog, és ezt nagyon nehéz megérteni annak, akit minden reg-

gel a kapuig hoz a faterja az autóján, de még nehezebb annak, aki tudja, hogy meg is várja az az autó.

– Nem mondanád meg végre, miért fáj nektek annyira, ha valakinek autója van? És különben is: miért nézitek ti állandóan azt, ami a másé, és miért bűn minden, amit ti nem tudtok megszerezni?

– Hiszen éppen ez az, látod, hogy nem bűn! De az én apám a kocsmában kezdte minden reggel a napot, és ha maradt még miból, ott is fejezte be. Az anyámmal úgy vártuk haza esténként, hogy soha nem tudtuk, hányadmagával jön és mi lesz a legelső szava. Hát én a csontjaimban hordom a félelmet, nem lökhetem ki az ajtó elé, ha a kedvem úgy kívánja. Velem nő, belőlem él, mint az éhség annak idején! Nem bűn, egyik sem az, csak összetartozás . . . még akkor is, ha senki sem tehet róla.

Álltunk egymással szemben, mint az ellenségek. Tudtam, hogy igaza van, de láttam rajta, hogy nem tart igényt a sajnálatomra.

– Igen . . . azt hiszem, értem . . .

– Kit érdekel az – vágott a szavamba türelmetlenül –, hogy te most, itt érted-e?! Ha eljutottál oda, ahová készülsz, akkor értsed! Ha már nem teheted ingyen! Akkor, ha célhoz érsz, ha a magunkfajta már messziről előre köszön, akkor legyen az „így mondom" meg az „így teszem" egyenlő, akkor értsed!

Itt elhallgatott. Nem soká, csak míg mérlegre tette, folytassa-e tovább, vagy legyintsen csak rám is, mint ahogy előttem bizonnyal sokakra legyintett. Aztán folytatta, de a hangjában benne volt, hogy csendet és figyelmet követel, mint az artisták a különösen nehéz mutatvány előtt.

– Én nem szeretem, ha valaki a nyakába akasztva hordja a meggyőződését, hogy minél többen lássák. Az nekem nem

mutogatni való, mint az aranyérem selyemszalagon. Nekem semmi bajom azokkal, akik külföldi cigarettánál nem adják alább, de azok nekem ne beszéljenek meggyőződésről, mert az nagyon szép dolog, és nem árt mellé a megtöltött gyomor, de az már a meggyőződés szempontjából sem mindegy, hogy ezt a gyomrot ki tölti meg . . . Különben hagyjuk ezt! Lehet, hogy nem is ez a fontos, lehet, hogy bennem van a hiba, és a többi már csak ráadás.

Felállt, kiment. Nem hagyott maga mögött semmit, amiben megkapaszkodhattam volna, csak tátongó ürességeit állította az én tátongó ürességeim mellé. Tudtam, hogy előbb vagy utóbb végképp szembekerülök ezekkel az ürességekkel, és a lelkiismeretem dolga lesz, hogy akkor mit válaszolok.

A lelkiismeretünk dolga, hogy ne csak igenjeink legyenek a világra, és a lelkiismeretünké, hogy kiérdemeljük a tagadás jogát. Mert minden tagadás választás is egyben, és az ember legszebb joga, hogy választhat élete felkínált lehetőségei közül.

Felálltam, kimentem. Nem hagytam magam mögött semmit, csak szövetségre lépett, tátongó ürességeimet hurcoltam magammal, keresztül az olajszagú gyárudvaron. A földet néztem, az udvar gödreiben fekete tengerszemekként összegyűlt olajat, az udvar tátongó ürességeit.

Szerettem nézni ezeket az olajfoltokat. Megpróbáltam elhitetni magammal, hogy költészetük van, pedig tudtam jól, hogy ez nem igaz. Az olajnak csak olajszaga volt, megfáradt, kivesézett olaj-verejték-szaga és monoton, nyúlós hétköznapjai a gyárudvar gödreiben, az emberek körme alatt, kimosottan és örökre kimosatlanul.

Szerettem az olajat, de régen tudtam már, hogy nincs költészete, hogy külön világ, alkalmi ismerős.

Gergellyel már csak egyszer találkoztam, az utolsó napon. Hirtelen, átmenet nélkül kezdtünk búcsúzkodni, mint a ven-

dég, ha megérzi, hogy túlságosan sokáig maradt. Tudtam, hogy valamit mondani akar, éreztem a lezáratlanságot, és tudtam, most még mindent semmivé tehet, ha úgy akarja. De nem akarta úgy.

– Nem akarom, hogy rossz emlékkel menjél el tőlünk. Tudod, te sok mindent másként látsz, mint mi. Talán mert másként nézed a világot, valahogy optimistábban, talán mert neked mindenki mást mutat. Vendég vagy. Rád illik mosolyogni . . . és akár mosolyognak, akár nem, te holnap már nem leszel itt, hogy számon kérhesd. Azt hiszem, az a baj, hogy ti csak ünnepelni jártok a gyárba. Nektek a gyár is meg a munkás is túlságosan távoli és túlságosan jól fésült ahhoz, hogy megérthetnétek. De ha egyszer hétköznap jönnétek el közénk, nem akkor, amikor fehér köpenybe öltöztetik a fél üzemet, akkor látnátok csak, mennyire bajban van a munkásideál. Csak ez túlságosan kockázatos lenne nektek is ahhoz, hogy megkockáztassátok.

– Valamit azért nem értek. Ha annyi mindent látsz, és annyi mindent ki tudsz mondani az ő nyelvükön, az ő gondolataikkal, akkor miért nem mondod, rajtuk miért nem akarsz változtatni?

– Vártam már, hogy ezt megkérdezd. Ha most nem, előbb vagy utóbb úgyis rájöttél volna. Nem tudok én megváltoztatni semmit. Kevés vagyok én ahhoz . . . De azért néha mi is győzhetünk, és akkor eggyel-eggyel megint többen leszünk.

– Mint most én . . .

– Mint most te, holnap valaki más, aztán a negyedik, az ötödik . . . Látod, így már nem is olyan lehangoló a kép. Csak addig még nagyon hosszú az út, és magunkban sem lehetünk soha biztosak.

Kezet nyújtott.

– Hát akkor . . .

– Akkor?

– Semmi.

... Mentünk az utunkra. Nem álltam meg, az olajfoltok sem érdekeltek, a hátam mögött maradt az alkalmi ismerős. És sietnem is kellett, ha el akartam érni a délutáni vonatot.

[1975]

MOLNÁR GÉZA / KÜLVÁROSI BARANGOLÁS

[RÉSZLET]

Az Intim mozi Erzsébet északnyugati részén állt, közel a Pesttől leválasztó Határ úthoz, de jól elérhető távolságban a Kossuth Lajos utca környékén települő tehetős-módos lakosság számára is. Főleg Metro–Goldwyn–Mayer filmeket játszott, s ennek nyomán feltételezhetnénk, hogy exkluzív mozi volt az Intim. Ám erről szó sincs, s nemcsak azért, mert Pesterzsébeten a dolgok természetéből következően semmi nem lehetett igazán exkluzív, minden keveredett valami plebejus zamattal, mondhatnánk: vegyült valami prolijelleggel, proliszaggal, a városi képviselőtestület csakúgy, mint például a vasárnapi nagymise közönsége vagy a legjobb ruhaüzlet áruválasztéka, s egyszerűen azért, mert a város lakosságának túlnyomó tömegét a prolik adták, s létezésük a tömegvonzás fizikai törvényszerűségeivel hatott mindenre. De a mozi sajátosságáról is szó van: tömegeknek szóló tömegművészet. A Waterloo Bridge a maga idejében Erzsébeten is óriási siker volt, a „jó" film híre futótűzként terjedt az emberek között, egymásnak mondták, nem kellett ahhoz se újság, se rádiópropaganda; a nyomornegyedekből is mentek, hogy egy-egy jó filmet megnézzenek, a mozijegy árát a legszegényebb család is össze tudta guberálni; a mozi volt a vasárnapi csoda, ami a hétköznapok sivárságából ... Ne folytassuk a sokszor leírt, sztereotíp mondatokat, amelyek már unalmas frázisokká koptak. Akkor a mozi volt a televízió: látható-hallható közelségbe hozta a távoli országokat, angol főrendek és londoni prostituáltak szerelmeit, ten-

geri ütközeteket, feltámasztotta a múltat, a letűnt évszázadokat – s minderre a kékrókás hölgyek éppoly kíváncsiak voltak, mint a rongyos nadrágos kölykök. (Subicz István, a MÉMOSZ Művelődési Ház igazgatója is itt ült a kamaszkor magányosságának gőgös szomorúságával egy páholyban, körülrakva magát savanyúcukorkával és pattogatott kukoricával, s itt ismerkedett meg Réh Rudival, a fodrásszal. E sorok írója is eltöltött itt néhány vasárnap estét, bár keveset, mert az Intim pokoli messze esett Újteleptől, s mozit közelebb is talált: az Árpád, a Corvin, a Pflum, az Uránia – ezek mind hamarább útba estek a közlekedési eszközökkel mostohán ellátott külterületről induló ifjoncnak.) A mozi demokratikus intézmény volt, márcsak ezért sem lehetett exkluzív.

Aztán megérkezett a demokrácia. Az Intim (ki tudja ma már, hogy miért) 1947-ig üresen, vagyis gazdátlanul állt. Petróczi János, aki az elhagyott javak erzsébeti kormánybiztosa volt, a MÉMOSZ kezelésébe adta. Televízió akkor még nem volt, s a mozik nagyon jól mentek, az erzsébeti MÉMOSZ-csoport is az Intim bevételéből bővítette új munkásotthonát, építette rá az emeletet.

Érdekes hosszú távon figyelni az eseményeket. Nemcsak emberek, családok virágoznak és pusztulnak, de intézmények is. Nemcsak a könyveknek van meg a maguk sorsa, de a házaknak, moziknak, kluboknak is. Nemcsak a hadüzenetek szólnak bele az emberek életébe, de egy-egy központi rendelet, átszervezés is összedönti gyakran azt, amibe sok év munkáját, erőfeszítéseit fektették.

„Átszervezték" a mozikat is, változott a filmek kölcsönzési díja, a bevétel nagy részét elvitte a MOKÉP, új, nagyobb mozik épültek. Petróczi látta, hogy hanyatlik az Intim, átadta, de az új vezető sem boldogult vele. Mindebben bizonyára az is közrejátszott, hogy az Intim egykori törzsközönsége is szétszó-

ródott. Erzsébetnek ezt a részét a háború alatt több szőnyegbombázás tarolta, aki tehette, menekült a romok közül. A lakosság összetétele jelentősen megváltozott, az ittmaradottak és idetelepültek között sok volt a bizonytalan egzisztenciájú munkásember. (Azért fogalmazok ilyen finoman, mert el akarom kerülni az érzékenyebb füleket sértő „lumpenelem" kifejezést.) A Határ út mentén elterülő Kiserdő fáit az ostrom alatt feltüzelték, de ezekben az években már újra bokrosodtak a földben hagyott gyökerek, s a környékbeli kölykök, kamaszok, süvölvény fickók mivel csaphatták agyon az időt? A szülők dolgoztak, itt volt a sok romos ház, a Kiserdő bozótja – nem kell hozzá nagy fantázia, hogy kitaláljuk, mit tudott nyújtani szórakozásként, játékként gyermekeinek a külváros. S még túlságosan közel volt a háború is elvadult erkölcseivel, szokásaival. Még nem alakult ki az új társadalom etikája, felnőtt egy generáció, amelybe nem táplálta bele sem az iskola, sem az egyház a ne lopj, ne ölj, ne paráználkodjál törvényét, amelybe nem nevelték bele a szülők, az öregek iránti tiszteletet. A mi bűnünk? Bizonyára az is. De az vesse ránk az első követ, aki istenként csodát tudna tenni, mert az újjáépítés, az államosítások, a szocialista ipar- és mezőgazdaság-szervezés millió gondja között ha még erre is jutott volna idő és erő . . . Isteneknek kellett volna lennünk, de esendő emberek voltunk – s bizony vagyunk a mai napig, mindnyájan.

A MÉMOSZ Művelődési Ház igazgatója, Subicz István 1965-ben kérte, adják át nekik az Intimet. Tervei voltak vele. Abból indult ki: az Intim az északnyugati városnegyed központjában fekszik, az épület lakbére olcsó, ha ifjúsági klubot csinálnak belőle, jó szórakozóhelye lesz a környék fiatalságának. Azt mondta, pénzt nem kér hozzá, a költségeket a bevételből majd „kigazdálkodja".

Játékszobával nyitottak; pingpongasztal, rex-biliárd, szesz-

mentes büfé várta a fiatalokat, később kialakultak a szakkörök: barkácsolók, modellezők, bábosok, színjátszók. A régi Intim mozi befejezte pályafutását, egy korszak lezárult, valami új, más, a környéken addig nem ismert dolog kezdte a maga életét, s vonzáskorébe gyűjtötte a srácokat.

Ifjúsági klub.

Nagyon nehezen szoktak bele a rendbe a gyerekek. Romboltak, törtek, zúztak. Nem értették a fogalmat: a klub a közösségé. Nem értették, hogy ami a közösségé, az nem gazdátlan vagyon – hanem egyenesen az övék. Sokan jöttek a Dzsumbujból, s voltak az idejárók közt börtöntöltelékek is – s a klub évtizeddel a háború befejezése után is nyögte a háború hagyatékát. (Van-e, aki nem ismeri a Dzsumbujt? Erzsébetieknek, soroksáriaknak, kispestieknek nem kell magyarázni a szó jelentését. A IX. kerületi Illatos úti, régi lakótelepről van szó, melyet még a háború előtti főváros építtetett, és sok tisztességes, rendes munkáscsalád lakója mellett vagányok, híres verekedők, huligánok, prostituáltak is tanyát vertek itt. Ezeknek köszönhető, hogy a Dzsumbujnak már az én gyerekkoromban is félelmetes híre volt, de a „dzsumbujosokat" ma is gyanakodva fogadják.)

A klub mégis tartotta magát, a nehézségek ellenére is megkapaszkodott, hasznos munkát végzett.

Járt ide egy kis, szőke srác, a Pista. Éjjeli ellenőrzésnél a klub vezetői a zongora alatt találtak rá, ott aludt. Utánanéztek családi körülményeinek: az anyja palikat vitt a lakásába, ilyenkor a gyereket az utcára küldte, de az apa is külön utakon járt. Subicz István elhelyezte a fiút tanulóotthonban, szakmunkás lett belőle, egyenesbe jött az élete.

A későbbi években az öregeknek is csináltak itt klubot, részükre árultak szeszes italokat. Lakott a környéken egy szódásgyerek, éjjel kirámolta a büfét, elvitte a röviditalokat. El-

kapták, elítélték, leülte a büntetést, utána kezdett feljárni a klubba. Tehetségesen rajzolt, ideszokott, vezetőségi tag lett.

Gondoltak az ifjabb korosztályokra is, a kis elemistákra. Ne a grundokon csibészkedjenek, jöjjenek tanulni a klubba. Megszervezték a korrepetálást a nehezebb tárgyakból. A vezetőségi tagok házról házra járva beszélgettek a szülőkkel, küldjék a klubba a kis nebulókat, délutánonként a Kossuth gimnázium diákjai foglalkoztak velük. Itt szem előtt voltak a gyerekek.

Közben azonban a ház elöregedett, az ablakfák elkorhadtak, nem volt az épületben megfelelő vécé, ha a Központból kijöttek, azt mondták, szégyent hoz a MÉMOSZ-ra. Be kell zárni a klubot.

Akkor már a tagsági igazolvánnyal rendelkező, tagdíjat fizető fiatalok száma elérte a 110 főt.

Érdekes véletlenként éppen ebben az időben ment a – minek is nevezzük? „harc"? „vita?" „mozgalom"? – szóval zajlott a kampány ötszáz ifjúsági klubért. A televízió egyik riportere kijött, hogy megnézze ezt a „jól működő ifjúsági klubot". Subicz István, az igazgató mutatta nekik a levelet: rosszkor jöttek, a klubot be kell csukni.

Ebből vita lett a tévé nyílt fórumán, ahol megszólaltak a kerület s a KISZ illetékes vezetői is. Egységes volt az álláspont: a klubra szükség van – pénzt azonban nem tudtak adni hozzá. Később a tanács a külső tatarozást 50 000 forint értékben elvégeztette, s a szakszervezet is megváltoztatta álláspontját, adott 150 000 forintot. A klubtagok ezerötszáz munkaórát ajánlottak fel, hogy megmaradjon a klubjuk, de két és fél ezer órát dolgoztak. A klubot teljesen újjáépítették: a földszinten volt a büfé, a ruhatár, az angol vécék, a színpaddal ellátott nagyterem, az emeleten a szakkörök helyiségei, a könyvtár, az iroda. Nagy volt a lelkesedés, tíz-tizenkét éves cigány-

gyerekek tolták naphosszat a törmelékkel megrakott talicskát, az igazgató szabta-fűrészelte a falburkolatot, flóderozta a színpad elejét, a fiatalok közül többet kitüntettek a kimagasló munkáért.

Az újjászületett klub új követelményeket támasztott, a művelődési otthon igazgatója nem győzte az ingázást biciklin a két ház között, klubvezetőt kellett alkalmazni. Elsőnek érettségizett, klubvezetői tanfolyamot végzett lányra bízták a munkát, szép eredménnyel dolgozott, de végül „lehaverkodott" a srácokkal, elvesztette tekintélyét, ő maga is belátta, nem tudja megállni a helyét. Az utódja, egy fiatalember fellendítette a klubéletet, csak aztán megnősült, s az esti órákat a családdal akarta tölteni, tanulásra szerette volna fordítani az idejét. Békességben, tisztességben vált meg a klubtól. Következett egy harmadéves egyetemista, aki cimboráival kártyázott, ivott az irodában, lezüllesztette a klubot, a vezetőség leváltotta. Ezután az Atra KISZ-titkára vette át az irányítást, a klub ismét megtalálta önmagát, de a vezetés itt esti munkát jelentett, ez a fiatalember is félt a családi problémáktól... Így váltakoztak az emberek, közben a bútorok s a berendezés is kezdett tönkremenni, a felújítás újabb súlyos pénzösszegeket igényelt volna, a vezetőség lassan szétesett, megkezdődött a bomlás.

A döntő s végképp megoldhatatlan gondot azonban nem ez jelentette, hanem a következő: a klubház régi lakbére évi háromezer-hatszáz forint volt, az új lakbérrendelettel 84 000 forintra emelték (igen, ennyire!), s a klub egész évi költségvetése 80 000 forint volt. Az első évben a minisztérium átvállalta a különbözetet, a hozzájárulás fokozatos csökkentésével azonban 1975-ben már a klubra hárult volna a teljes lakbér fizetése. De más probléma is jelentkezett: a klubot koksszal fűtötték, közületi beszerzési áron 96 forintot fizettek érte má-

zsánként. A koksz árát is felemelték 200 forintra. Egy télen elfűtöttek a klubban hatvan-hetven mázsa kokszot.

Mindezek így együttvéve az esedékessé vált egyéb anyagi ráfordításokkal sakk-matt helyzetet teremtettek. Ezt a pénzt „kigazdálkodni" semmilyen eszközzel nem lehet. A MÉMOSZ sem tud ennyi pénzt adni csak azért, hogy a főváros egyik kerületében, kint a perifériákon legyen egy ifjúsági klub – hiszen minden kerületben szembetalálhatná magát hasonló problémákkal –, teljesen természetes, hogy a szakszervezet elsősorban a munkásszállások kulturális ellátására fordítja pénzét. Nem tud a klubra pénzt kiszorítani a kerületi tanács, nincs pénze a KISZ-nek sem. Egyáltalán: erre az ifjúsági klubra nincs pénze senkinek. Az üzemek megcsinálták a maguk pinceklubjait, kulturális létesítményeit, arra, ami nem tartozik a pénzgazdálkodásuk körébe, nem adhatnak egy vasat sem. A társadalmi tömegszervezeteknek egyébként is szigorúan megtiltották az üzemek „tarhálását".

Amikor a fiatalok megtudták, hogy megszűnik a klub, törni-zúzni kezdtek. Belevágtak baltával a pingpongasztalba: ha nem lehet az övék, ne legyen másé se.

A klub július 1. óta szünetel.

Egy tél végi este kint jártam Erzsébeten, az igazgató lakásán beszélgettünk a klubról.

– Most már én is beláttam, hogy nem megy. Senkinek sem kell, én hiába hadakozok érte. Föladtam a meccset – mondta fanyar kedvetlenséggel. – Pedig nézd. Tíz-tizenegy gyereket biztosan kiemeltünk a züllésből, az elmerülésből, és rátettünk az emberi élethez vezető útra. Nem beszélek most azokról, akik itt kultúrát, könyveket, civilizált szórakozást találtak a kocsmák meg a csavargás, csibészkedés helyett. És hogy mi munkát öltünk bele a srácokkal együtt, az hihetetlen.

– Megnézném én azt az ifjúsági klubot – mondtam. – Érdekel, milyen is a valóságban.

– Most? De hisz már fél tíz van – csodálkozott az igazgató.

– Mindegy. Nagyon rég nem jártam arra. A környéket is látni szeretném.

– Na jó. A MÉMOSZ tízig nyitva van, elkérem a kulcsot, onnan meg kocsival tényleg két perc.

Nemsokára ott voltunk a klub előtt. Én még az Intim mozi képét őrizgettem magamban, kerestem a régi hangulatokat, a harminc-harmincöt évvel ezelőttieket. Gyakran jártam erre Tamási Lajoshoz is, a szomszéd utcában bújtatott egy hétig, amikor katonaszökevény voltam.

A környék – úgy tűnt – nem sokat változott. A táj jellegére gondolok, a földszintes, kertes házakra, pocsolyákra az úttesten, a kátrányozott villanypóznákra szerelt tányéros lámpákra, amelyek gyenge, sárgás fényt szitálnak a sarkokon. Az újat, a változott viszonyokat egy Trabant jelzi, mely néhány házzal arrébb ácsorog. Ez még a régi Erzsébet, az úttesten nincs kövezet, a járdán nincs aszfalt. A külváros mellékutcája ez. Itt a legnehezebb tetten érni a változást. Subiczék fertályán, ahonnan elindultunk, az utcai lámpák napokig, néha hetekig nem égnek. Valami transzformátorhiba van, tanácstagi beszámolókon mindig felpanaszolja a lakosság, az utcák időnként továbbra is sötétek. Ez is Budapest egyik kerülete pedig, formálisan ugyanazokkal az életszínvonal- vagy életformajogokkal, mint – tegyük fel – a Váci utca a Belvárosban. Képzeljük el a Váci utcát napokig villany nélkül. Demagógia? Az volna persze, ha nem vennénk figyelembe a realitásokat, hogy itt még most haladnak az új lakótelep felé a csatornafúró gépek, hogy csak a főutcák kövezettek, aszfaltozottak – s rengeteg sok mellékutcát kell karbantartani a

földszintes házak tengerében. A Belvárosnak jó kétszáz év fórja van – ez igaz. De kerülve mindenfajta demagógiát, azon bizony komolyabban kellene töprengeni, hogy a külvárosok emberének életkörülményeit mi módon lehetne a szocializmus életforma-ideáljához közelebb vinnünk. És itt nemcsak az utcai világításról van szó: apáméknál, a Hrivnák Pál utcában higanygőzlámpák égnek, nagy dolog ez. Ez is van, jó, hogy ez is van, de a kültelki boltokban árusított zöldségfélék, felvágottak minőségét egy napon sem lehet említeni azzal, amit a Belvárosban árulnak. Pedig megérdemelnék ezek az emberek is a modern ABC-áruházakat, a modern napköziket, óvodákat, szakorvosi rendelőket.

Elkalandoztam megint.

Az ifjúsági klub impozáns, gondozott, tiszta külsejű épületben van, a sötétben is virítanak a fehér, horganyzott esőcsatorna csövei. A tanács által adott külső tatarozás szemmel láthatóan szép eredményt hozott.

Csikorog a kulcs a zárban, az igazgató a villanykapcsoló után matat, eltűnik a sötétben, úgy látszik, az automatát kereste, hirtelen kigyúlnak a villanyok.

Megvallom, idejövet kicsit drukkoltam, hogy a klub csak az igazgató fantáziájában olyan vonzó, s a valóságban primitívebb, kezdetlegesebb helyiségeket és berendezést fogok itt találni. De nem, minden pontosan olyan, ahogy szó esett róla.

Itt a büfé a kávéfőzőgéppel, itt a ruhatár, az előtéren körbefut a faburkolat, itt vannak az angol vécék a falra szerelt kézmosókkal, tisztán, higiénikusan. S itt a nagyterem a színpaddal, a mennyezet neoncsilláraival, középre tolva a biliárdasztal, s az összedobált berendezés: székek, szekrények, íróasztalok.

Az emeleti szobákat járjuk, ez volt a könyvtár, ez meg itt a barkácsoló. Félig kész repülőgéptestek, szárnyszerkezetek

függnek a mennyezetről. Az asztalon kalózhajó teljes vitorlázattal, kötélhágcsókkal – hová röpült rajta a gyermeki fantázia? S arrébb készülőfélben levő hajótest, részleteiben is pontosan mintázza az igazit, a nagyot.

Szétdobált tagsági igazolványok, nyomtatott klubprogramok.

A fiatalok egy részét felszívja a MÉMOSZ Művelődési Ház, másik részét a Csili, s a város távoli térségein épülő új házakban két lakásból ifjúsági klubot létesítenek – ez a terv. A jóakarat nem hiányzik. De annak, amiért annyi vita, küzdelem folyt, amibe a srácok is oly sok lelkes munkát beleöltek, amit maguk csináltak maguknak – annak vége.

Olyanféle érzés ez, mintha valami szocialista „grund", az „édes Grund" tűnne el. Valami, ami sokak szívéhez nőtt, aminek a megszűnésében senki sem „bűnös", de ami fontos volt, jó volt, s aminek az eltűnéséért, átalakulásáért mégis nagy kár, nagy kár . . .

[1974]

Mi, felnőtt fiatalok

VÁMOS MIKLÓS / AZ EMBER DOLGOZNI KEZD

Reggel hét órakor megjelent a szedőteremben, óvatosan ballagott befelé. Hirtelen (mintha a falból lépett volna ki) ott termett előtte az a bajuszos férfi, akivel némi összetűzése volt jó három hónapja, mikor jelentkezni jött. „Hátha elfelejtette!" – gondolta.

– Te, fiú, hová mész?

– Ide – mondta Najn Iván.

– Ez nem válasz. Mit keresel itt?

– Ipari tanuló leszek.

– Igen? – A férfi arcára gúnyos mosoly húzódott. – Hát én meg művezető vagyok – meghajolt –, Steyer Pongrác.

– Najn Iván – mondta a fiú.

– Hogyan?

– Najn. Úgy írják, ahogy ejtik.

– Hát akkor, mongyad, te, Nájn Iván . . .

– Najn – akasztotta meg a fiú.

– Ha a művezető beszél, az ipari tanuló hallgat! – szisszegte a bajuszos. – Világos?

– Igen – mondta Najn Iván.

– Nos tehát, áruld el, szerinted mennyi az idő?

Megnézte az óráját, s szótlanul a művezető orra elé dugta.

– Felelj, ha én kérdezlek! – förmedt rá a férfi.

– Hét óra lesz öt perc múlva.

– És hánykor kezdődik a munkaidő?

– Hétkor – mondta csodálkozva Najn Iván –, vagy nem?

– De igen – bólogatott a művezető. – Csakhogy ez azt jelenti, hogy hétkor már munkaruhában várod a regálnál a csengetést!

– Még nincs munkaruhám – mondta Najn Iván.

– Hát ez szép! Ilyen elegánsan akarsz dolgozni? – A férfi végigmérte színes, divatos ingét, frissen vasalt kordbársony nadrágját. Ettől dühe újabb erőre kapott, hosszan szónokolt neki. „Emlékszik" – gondolta a fiú. Unottan hallgatta az egymásba folyó mondatokat. – Ez is jól kezdődik.

A terem hátulsó sarkában van a Balatoni Nyomda szedőtanulóinak „részlege", közölte vele a művezető. De Najn Iván részleg helyett néhány ácsorgó fiút és lányt talált. Szám szerint hatot. A két lány támasztotta az ablakpárkányt, ők szemmel láthatólag összetartoztak, nevetgélve beszélgettek valamiről. A négy fiú viszont – egymástól és a lányoktól is tisztes távolságban – magányosan, zavartan álldogált a szedőasztalok mentén. Najn Iván körülnézett, majd valami köszönésfélét morgott. Erre választ nem kapott, mert senki se tudta biztosan, köszönt-e az új fiú vagy csak dünnyögött magában. Najn Iván mindenesetre levonta a tanulságot: nem kell köszönni ezeknek . . .

A két lány komoly ingert érzett, hogy szóba elegyedjen ezzel a jól öltözött fiúval, de mégse tették, mert nem illik. A beszélgetés azért megszakadt közöttük, bámészkodtak.

A szedőterem dolgozói már javában végezték munkájukat, zümmögő csend volt, mindenütt görnyedő hátak, figyelő arcok, csillogó szemüvegek látszottak a regálok között. Az új tanulókkal senki se törődött. Najn Iván kényelmesen rátehénkedett a szedőpultra, álmosan pislogott maga elé.

Egyszerre észrevett egy szemüveges (mennyi itt a szemüveg!), harmincöt év körüli férfit, aki határozott léptekkel jött feléjük. „Úgy jár, mint egy púpos teve" – állapította meg.

A férfi bekanyarodott a két utolsó regál közé, erre – mind a heten – abbahagyták a támaszkodást, majdhogynem vigyázzba álltak.

– Kisfiaim, én leszek a főnökötök. Szólítsatok Samu bácsinak. Nna. – Összedörgölte a kezét. – Diktáljátok fel a neveteket! – Kis papírt vett elő, és összeírta a listát: Kovács Márton, Kiss Ágnes, Báró Ágnes, Nád Ervin, Madaras László, Cseli Tamás, Najn Iván. Kijelölte az asztalokat („a placcokat!"): három sor a tanulóké. A legelsőhöz került a két lány, „te leszel a Kisági" – bökött Kiss Ágnesra, „te pedig a Nagyági" mondta a másiknak. A középsőhöz Kovács Márton és Najn Iván, a hátulsóhoz a maradék három. Ez az utóbbi minden bizonnyal a legrosszabb placc volt, mert közvetlen mellette állt Samu bácsi íróasztala, így állandóan szemmel tarthatta őket. Najn Iván örömmel nyugtázta, hogy őt nem oda osztotta be.

Aztán negyvenperces szónoklat következett a munkakezdésről, a munkafegyelemről, a munkaruháról, a munkanaplóról, s ezalatt mintegy száztízszer hangzott el a „kisfiam". Najn Iván észrevette, hogy Nád Ervin precízen számolja. Hogy ezen is túlestek, elküldte őket balesetvédelmi oktatásra és orvosi vizsgálatra. Ezzel telt el az első nap.

A balesetvédelmi oktatást a személyzetis tartotta. Csupa unalmas dolgot mondott. Részint olyasmiket, hogy „óvatosan közlekedjünk a regálok között, mert számos baleseti lehetőség adódhat a kapkodásból", részint pedig olyan óvórendszabályokat, melyekből egy szót sem értettek, hiszen még nem tudták például, mi a kombinált sorvágó és a sorgyalu. Örültek, hogy vége, aláírták a papírt: „A kötelező balesetvédelmi oktatáson részt vettem", és mentek az orvosi vizsgálatra, a Kertész utcába.

Najn Iván rögtön az elején kínos helyzetbe került. Ugyanis

– mindenekelőtt – a kezébe nyomtak egy befőttesüveget: vizeletvizsgálat.

Kis fülkék nyíltak a folyosó végén, oda kellett bemenni. Najn Iván nem sietett, hagyta, hadd essenek túl rajta a többiek (csak négy hely volt). Megállt a hosszú, fehér padnál, és előre aggódott, most mi lesz. Neki az ilyen orvosi vizsgálatok alkalmával nem szokott sikerülni a dolog. Még jól emlékezett a gimnáziumi, évi rendes felülvizsgálatra, ahol többnyire rá várt az egész osztály. Olyankor kora reggel iszonyatos mennyiségű teát és vizet vedelt, igaz, az se túl sokat segített. Most még ráadásul az előkészítő ivást is elmulasztotta. „Szólhattak volna előre" – dühöngött.

Amikor sorra került, határozott léptekkel belépett a fülkébe, magára zárta az ajtót. De észrevette, hogy a másik oldalon, derékmagasságban kis ablakocska van, olyan, mint a jegypénztárakban. Lehajolt, benézett: fehérköpenyes nők ültek különböző műszereknél. Közvetlenül az ablak mögött is: parányi íróasztalnál fehérkendős hölgy irkált valamit egy csomó négyszögletes kartonra.

„Jól nézünk ki" – dünnyögte Najn Iván.

Kigombolta a nadrágját és várt. Fogta a befőttes üveget, tanácstalan arccal tipródott; az eredmény legcsekélyebb jele sem mutatkozott.

Megint belesett a kisablakon.

– Csak csinálja nyugodtan – szólt oda neki a fehér köpenyes nő –, nem nézek oda.

Ettől elöntötte az izzadság. „Azt hiszi, szégyenlem magam" – gondolta, s ezt végképp megalázónak érezte.

(A kisablak egyébként a produkció átnyújtására szolgált, mint később kiderült.) Najn Iván egy idő után – pulykavörös arccal, kezében az üres üveggel – kilépett a folyosóra.

– Nem megy – közölte a többiekkel, és kényszeredetten mosolygott.

– Legalább nem vagyok egyedül – mondta az alacsonyabbik lány, a Kisági.

– Hát . . . – Najn Iván határozottan rosszul érezte magát.

– Gyerekek, csináljatok valamit, mert ha kész vagyunk, mehetünk haza – mondta Nád Ervin. Ez egy vékony, alacsony, szemüveges fiú volt. „Már szemüvege van, pedig még nem is kéziszedő" – gondolta Najn Iván.

– Könnyű azt mondani – jegyezte meg Kisági.

– Pisilek helyettetek – ajánlotta föl Cseli Tamás. Kövér, gömböc forma testét ingatva vigyorgott. – Nekem mindig van tartalék!

Álltak ott, körben, mint egy kupaktanács.

– Gyere csak egy kicsit – intett Kovács Márton, és indult a kijárat felé. Najn Iván engedelmesen követte. Ez a magas, széles vállú fiú volt a legrokonszenvesebb. A társaságtól néhany méternyire Kovács megállt, és halkan azt mondta:

– Te, van egy módszer.

– Milyen módszer?

– Számolj magadban kilencvenig, és akkor menni fog.

– Miért éppen kilencvenig? – Najn Iván buta képet vágott.

– Csak. Próbáld ki! – Kovács barátságosan a vállára tette a kezét.

– Hát jó . . . – Vállat vont: ez meg miféle marhaság lehet? Visszament a fülkébe. Az eredmény negyvenháromnál beállt.

Mire Najn Iván kilépett a folyosóra, addigra Kisági is készen volt:

– Kösz, Márton! – mondta Kovácsnak, és hálásan mosolygott rá. – Számolni kezdtem, és máris jött.

– Ne mondjátok nekem, hogy Márton.

– Hát mit?

– Mindegy, csak Mártont ne.

– Akkor Marci – mondta Kisági.

– Hát – kezdte erre Najn Iván –, hadd köszönjem meg én is.

– Ugyan, ne hülyéskedjetek! – Kovács zavarban volt. – Menjünk az ékágéra.

De oda már zajosan beszélgetve, egy csomóba verődve sétáltak föl (EKG VIZSGÁLAT A HARMADIK EMELETEN! – hirdette a tábla), mintha régi, összeszokott baráti társaság lennének. Hamar eltelt az idő, szemészet, orr-fül-gége, belgyógyászat; fél kettőre készen voltak.

Cseli Tamás indítványozta, hogy üljenek be egy presszóba beszélgetni. Kovács Márton viszont vissza akart menni a nyomdába, mondván: mára már jár nekik ebédjegy, kiváltják, esznek az üzemi konyhán, és utána még mindig jöhet a presszó.

– Igenám – mondta Cseli –, de akkor esetleg észrevesz valaki, és ott tartanak háromig.

– Miért vennének észre? – kérdezte Kovács, de már tudta, hogy leszavazták.

Némi tanakodás után az Ibolyába ültek be. Összetoltak három asztalt, rendeltek. Najn Iván és Kisági jaffát, a többiek konyakot.

– Te sosem iszol? – kérdezte Kovács.

– Nem szoktam.

Beszélgettek különféle hétköznapi, közömbös témákról, a vasárnapi meccsről, a tévéműsorról; kellemesen telt az idő. Najn Iván egész jól érezte magát. Negyed négyig maradt. Kovács Mártont elkísérte a buszmegállóig.

– Hát akkor holnap! – mondta Kovács.

– Igen.

Kezet fogtak. Najn Iván sétált hazafelé. Útközben betért egy férfiruha szaküzletbe.

– Valamilyen köpenyt szeretnék – mondta a copfos kiszolgálólánynak.

– Köpenyt? – A lány összeráncolta a homlokát. – Milyen köpenyt?

– Talán kéket – mondta Najn Iván.

– Ballonkabátra gondol?

– Nem ballonkabátra gondolok – rázta a fejét; idegesítette az eladó értetlensége. – Köpeny, vászonból.

– Iskolaköpeny?

– Olyasmi – bólintott.

– Magának?

– Nekem, hát persze, hogy nekem.

– Sajnos, az ön méretében nincsen. Próbálja meg a sportboltban.

Najn Iván megpróbálta. De csak orkán anyagból lehetett kapni, az túl elegáns a nyomdába, ezenfelül háromszázhúsz forintba került, s nála csak egy százas volt.

Otthon mondta az anyjának, hogy kellene valami köpeny. Erre előhozatta vele a kislétrát, felmászott a beépített szekrénybe, s hosszas turkálás után kiadott neki egy bizonytalan színű, kopott munkaköpenyt:

– Még apád hordta, amikor a gyárban dolgozott.

Najn Iván másnap ebben a köpenyben jelent meg a számára kijelölt szedőasztalnál hét óra előtt tíz perccel. Kovács már ott volt, reggelizett. Tejet ivott üvegből, zsemléket evett hozzá egy koszos nylonzacskóból.

– Kérsz? – kínálta.

Habozott, de aztán elfogadta.

A megafonból a Kossuth rádió reggeli zenés műsora bömbölt. A teremben félhomály volt, csak minden ötödik

neonsor égett. Szállingóztak az emberek, köztük a tanulók is: Nád, Cseli, Madaras, a két Ági. Hét előtt néhány másodperccel befutott Samu bácsi:

– Szerbusztok, kisfiaim!

Hétkor (a megafonból felhangzott a Reggeli krónika szignálja, rögtön utána ki is kapcsolták, egy pillanatra csönd lett) csöngettek.

– Gyertek ide! – mondta Samu bácsi. „Már húszéves korában is Samu bácsi lehetett" – gondolta Najn Iván. De ebben tévedett: a férfi csak azért bácsisodott meg idő előtt, mert öt éve ő volt a mindenkori tanulók vezetője, s a fiatalokkal mégse hívathatta magát Samu szakinak. Régebben egyébként Billnek szólították a munkatársai, sőt: Big Billnek, ki tudja, miért. A névadó már régen elment a Balatoni Nyomdából. (Másik üzembe? Nyugdíjba? Temetőbe?!)

– Kisfiaim – kezdte Samu bácsi –, a mai napot arra szánjuk, hogy ismerkedjetek a szedőteremmel.

Az ipari tanulók várakozásteljes arccal hallgatták. Igyekeztek jól megjegyezni az oktató minden szavát. Samu bácsi röviden előadta, mi hol található a szedőteremben, aztán kiosztotta a vinkliket.

– Nagyon vigyázzatok rá, mert ha elvész, nem tudok újat adni. Minden szedőpadban van egy fiók, oda tegyétek, de csak ha van lakatotok.

Sorshúzással eldöntötték, hogy Najn Iván szaladjon le a vas- és edényboltba hét középméretű Elzett lakatért. Összeadták a pénzt. Sajnos, csak Tuto lakatot kapott, az darabonként hét forinttal többe került. Najn Iván kifizette, de odafönt nem fogadta el a különbözetet a srácoktól.

– Ajándék – mondta nagyvonalúan.

Bajmolódtak a lakatok felszerelésével, aztán támasztották az asztalt. Samu bácsi eltűnt valahová.

Najn Iván egyenként kihúzkodta a szedőszekrény vékony fiókjait; apró dobozkákban csillogtak az ezüstszínű betűk. Ez tetszett neki. Eddig úgy képzelte, az ólom fekete és koszos. Kedvtelve kotorászott az A betűk között, abból volt a legtöbb. Hogy az összes fiókokkal végzett, kezdte elölről. De aztán megunta. Akkor a vinklivel játszott. Ez a szerszám („a kéziszedő legfontosabb fegyvere" – mondta Samu bácsi) egy negyven centis, peremes vonalzószerűség, melyen állítható zárórész („ez a kocsi, kisfiam") van. Ezt a szedendő sor hosszának végpontjára rögzítik, a vinklit bal kézbe fogják, s jobbal iszonyatos sebességgel rakodják bele a betűket, egymás mellé. Najn Iván borzongással vegyes csodálattal figyelt egy hórihorgas férfit: úgy járt a karja, mint a motolla.

– Na, öreg – bökte meg Kovács –, hogy tetszik?

– Hát . . . – vállat vont. – Itt sose lehet leülni?

– Tulajdonképpen tilos – mondta neki Kovács. Majd látva Najn Iván elkeseredett ábrázatát, hozzátette: – De azért lehet. – Kihúzott két betűfiókot, és elegáns mozdulattal intett: – Foglalj helyet.

Letelepedtek.

– Kissé kemény, de majd megszokod – mondta Kovács. – Vegyél egy magas szárú, fűzős cipőt, abban sokkal könnyebb az ácsingózás.

– Fűzős cipőt?

– Azt hát. – Kovács mosolyogva nézett rá. – Tartja a bokát, nem fárad úgy el a láb.

Hallgattak. Zümmögtek a neonok fölöttük, álmosítóan. „Milyen csönd van itt – gondolta Najn Iván. – Akár egy némafilm." Szedőszekrények fölé görnyedő emberek, néha egy-egy lépés az asztal és a betűfiók között; kiteszik a vinkliből a kész sorokat, vissza a szekrényhez. Másfél méteres sugarú körre korlátozódik minden mozgás.

Most az a hórihorgas váratlanul nekiindul, jön feléjük. Najn Iván önkéntelenül felemelkedett ülőhelyéről, hiszen tilos! Baj lehet belőle, ha ez a muki észreveszi, hogy ők itt...

– Nyugi – szólt rá Kovács, és visszanyomta a fiókra. És tényleg, a hórihorgas elrobogott mellettük, bekanyarodott a terem sarkában nyíló apró helyiségbe. Najn Iván kíváncsian nézett utána. Kovács észrevette: – Az a depó! – bökött oda magyarázólag.

– Mipó? – kérdezte Najn Iván.

– Depó! – ismételte Kovács, és teli szájjal nevetett: – Mipó! – A fejét csóválta. Aztán komoly arccal magyarázni kezdte: – A depó, az egy raktárféleség. Ott tartják a tartalék betűket.

– Ahá! – mondta Najn Iván. – Depó! Az franciául azt jelenti, hogy raktár. Úgy írják: dépôt.

– Depot – ismételte Kovács.

– Azt is jelenti, hogy fogda.

– Hát ez jó! – Kovács hátradűlt, emésztette a hallottakat. Hirtelen fölugrott. Najn Ivánt is magával húzta, visszalökte a fiókokat: – Jön a főnök.

A művezető sétált arra, barna köpenyben. Ő volt az egyetlen a teremben, aki nem kéket hordott. Odajött hozzájuk.

– Hát hogy érzik magukat minálunk? – kérdezte, és udvariasan kezet fogott velük.

– Megvagyunk – mondta Kovács.

– Mi a mai terv?

– Terv? – kérdezte Najn Iván.

– Ismerkedünk a szedőszekrény beosztásával – mondta gyorsan Kovács Márton.

– Helyes, nagyon helye-e-es – énekelte a művezető. – Hol van a Samu?

– Elment valahová.

– Na jó. – A művezető meghajtotta magát előttük, akár egy primadonna. – Akkor jöjjenek szépen velem – és elindult. Ők meg utána. A többi tanuló aggodalommal bámulta a menetet.

A gépterembe vitte őket.

– A nyomda megismeréséhez ez is hozzátartozik! Szépen rakják fel ezeket a szedéseket a targoncára, és vigyék fel a szedőbe. Világos?

– Steyer elvtárs, ez segédmunka! – jegyezte meg Kovács.

– Nem, kérem. Ez munka. Vagy talán nem azért jöttek ide, hogy dolgozzanak?

– De – mondta Kovács mély hangon, gúnyos lelkesedéssel.

– Helyes. – Otthagyta őket. Hátratett kézzel kisétált az ajtón.

Álltak ott néhány pillanatig, szó nélkül.

– Te most énmiattam szenvedsz – mondta Najn Iván.

– Miattad?

– Igen, mert rám haragszik ez a dög.

– Miért?

– Mert meglátta, hogy kocsival jöttem, amikor jelentkeztem a személyzeti osztályon.

– Van kocsid?

– Fenét. A szüleimé. Ezt személyes sértésnek vette, azóta se képes elfelejteni. Ezért akar kiszúrni velem, s most ennek te is az áldozata lettél.

– Áldozata? – Kovács a fejét csóválta. – Ugyan már. – Végigheveredett a sarokban felpolcolt papírbálákon. Erre Najn Iván is odakucorodott mellé. Kovács megkínálta cigarettával.

– Tilos – mondta ő, s a falon lógó, elmés plakátra bökött, melyen egy rémült arcú férfi bandzsít egy doboz cigarettára, s az egész pirossal át van húzva: NYÍLT LÁNG HASZNÁLATA TILOS!

– Látszik, hogy nem voltál katona. – Kovács tüzet adott neki. – Tilos: ez azt jelenti, hogy nem szabad, de lehet.

Pöfékeltek békésen.

– Ez tulajdonképpen zárt láng – mondta Najn Iván, és merengve nézte a kezében füstölgő szimfóniát. – Be van zárva a cigarettába.

– Hm – dünnyögte csodálkozva Kovács Márton. – Néha olyan furcsákat mondasz.

Már egész komoly füstfelhőt fújtak maguk köré.

– Lassan neki kéne állni trógerolni – mondta Najn Iván.

– Nem érdemes.

– Hogyan?

– Majd felviszik a segédmunkások a teherlifttel. Ez a dolguk.

– És ha észreveszi a Steyer?

– Bízzunk benne, hogy nem veszi észre.

Kovács bizodalma jogos volt. A művezetőnek csak délután jutott eszébe a dolog, de addigra ott álltak a dögnehéz, szétválogatásra váró szedések a helyükön, a szedőterem rámoló részlegénél, gondosan felpolcozva a fal mellé. „Majd megtanulja ez a fickó, hogy mi az ábra" – gondolta, és visszasétált üvegezett kuckójába.

Najn Iván és Kovács Márton tizenegyig heverészett a papírtömbökön. Akkor felballagtak a szedőterembe.

– Hol voltatok, kisfiaim? – Samu bácsi aggodalmasan fogadta őket. – Csak úgy elmentek, aztán a végén engem baltáznak le! Ti még meg se szólaltatok, és máris engem baltáznak le!

– A művezető elvitt egy kis segédmunkára – közölte Kovács.

– Vagy úgy – enyhült meg Samu bácsi –, az más. De ha va-

lahova elmentek, mindig szóljatok, mindenért én vagyok a felelős! – Rém gondterheltnek látszott.

– Épp nem volt itt a Samu bácsi.

A férfi hirtelen felkapta a fejét:

– Steyer nem kérdezte, hol vagyok?

Ők összenéztek. Aztán Najn Iván:

– De.

– És mit mondtatok?

– Azt, hogy nem tudjuk.

– Jól van – Samu bácsi megvakarta a tarkóját. – Mindjárt jövök! – Eliramodott a művezető üvegkalickája felé.

– Megy kimagyarázkodni – mondta Kovács. – Beszari mókus ez...

Egykor csöngettek: ebédidő a szedőtermieknek. Fél kettőig. Utána kettőig a gépterem, fél háromig a könyvkötészet, az irodák és a laboratórium dolgozói vonultak le a földszintre, a parányi étkezdébe. Óramű pontossággal, minden nap.

Najn Iván Kisági mellé került. Akadozva indult közöttük a társalgás, mert a szőke hajú lány megjegyzést tett a köpenyére, amin ő – már csak apja miatt is – megsértődött. De a lány kiengesztelte. Najn Iván – amikor Kisági előrehajolt a kenyereskosárért – belátott a blúza alá. Két kíváncsi, teniszlabda nagyságú melle egy pillanatra felvillant a fiú szeme előtt, ettől izzadni kezdett a hónalja, s érezte, hogy megkeményedik a nemiszerve. Igyekezett másra gondolni, mert kínos lett volna, ha a lány észreveszi, hogy a megbírált köpeny a kritikus ponton erőteljesen kidudorodik.

Ebéd után már gyorsan telt az idő a csöngetésig. Akkor Najn Iván átöltözött, s három óra nyolc perckor távozott a nyomda barnára koszladt épületéből.

[1974]

NÁDUDVARI ANNA / ÚGY ÉLNI, AHOGY KELL

Reggel fel kell kelni, minden reggel, mégpedig pontosan hét órakor. Persze jobb is, mert mit csinálnék különben? Aludni már biztos nem tudnék sokáig, de mivel semmi se várna, feküdnék még egy ideig bénultan az ágyban, majd ide-oda lődörögnék a szobámban, vagy teljesen céltalanul elmennék otthonról. Szóval egyedül lennék, esetleg ráerőszakolnám magam valakire, aki véletlenül ráér, de mindenképpen kivetve érezném magam, mintha egy nagy körnek képzelném el a világot, a kör közepén még sűrűek a pontok, aztán egyre ritkábbak, hézagosabbak, és én valahol a kör peremén kóválygok.

Hát persze, jobb így. Felkelek, minden mozdulatom percre ki van számítva, ennyi a mosdásra, ennyi az öltözködésre, most felteszem a kávét, amíg kifolyik, pont végzek a fésülködéssel. A lépcsőház már mozgalmas, de hát nem nagyon ismerek senkit, sokan laknak itt, négy emelet, azért az idősebbeknek köszönök, pislognak rám a gyerekek, mielőtt mondanák: kezit csókolom. A szemüveges bácsi nagy lendülettel söpri a lépcsőket, mint minden reggel ilyentájban, a falhoz húzódom, így is érzem, hogy szitál körülöttem a por, már lejjebb járok.

Ha még elég korán van, és a villamos se jön, legyalogolok egy megállót, szépen süt a nap, hát miért ne? Álmos vagyok még, lustán, párásan tekergőznek a gondolataim, de a szemeim már tiszták. Minden olyan friss most, éles, színes, de azért ha sokáig mennék, mégiscsak elfáradnék, jön a villamos, jól van, itt pont el is érem. Ülőhely nincs, de azért állva, fél

kézzel kapaszkodva is olvasni kezdek, főképp azért, hogy ne nézzek ki az ablakon, unalomig ismerem már az utat, és ne is gondolkozzam, mire is gondolnék, minden rendben van, semmit sem kell megoldani, álmodozni meg hülyeség.

A tízes kapunál két néni száll fel, hangosan beszélnek, talán nagyothallanak kicsit, odafigyelek. A fejkendős a lányairól beszél a kontyosnak, az egyik tanárnő, a másik külkeres osztályvezető, a külkeres lánya, az unoka nagyon szép, a Váci utcából öltözik, de még ott is mindenki megnézi. A néni büszke, ruhája színehagyott, cipője ormótlan bakancs. A Teleki téri piacnál kinézek, már van őszibarack is, úgy látom, de még drága, azért egy negyed kilót talán megengedhetek magamnak, délig majd meggondolom.

– Szervusztok!

A köszönésnél mindig zavarba jövök, nálam jóval idősebbek is dolgoznak itt, milyen alapon tegezem le őket, de hát ez a szokás. Ibinek, a főnöknőmnek pont az ajtónál van az íróasztala, némelyik reggel ő is felemeli a fejét és rámmosolyog:

– Szervusz, Icu!

Szóval szeret a főnöknőm, ez biztos, nem mindenkinek teszi hozzá a köszönéshez a keresztnevét is. Tulajdonképpen ő nevezett el Icunak, mielőtt ide jöttem dolgozni, senki sem hívott így, a családban, a rokonságban Ili voltam, ismerősöknek pedig szigorúan Ilona. Igazán nem nagyon tetszik ez az Icu, de kedveskedni akarnak vele, így hát örülök neki.

A gépkönyvelés két nagy, L alakban egymáshoz illeszkedő teremből áll, én a belsőben, a két termet elválasztó üvegfal mellett ülök, úgy érzem magam, mintha akváriumban lennék. Az L két szára zárja magába az öltözőt, mosdót, vécét és a raktárt, melynek ajtajára nagy betűkkel ez van kiírva: KUTYÁT ÉS KOLBÁSZT BEVINNI TILOS!

Az öltözőben egyforma keskeny, szürke fémszekrények, egy

csomó szellőzőlyukkal. Egyedül voltam, elég későn érkeztem, már mindenki átöltözött, Jutka ruhája is benn lógott már a köpenyem mellett, mert kettőnknek van egy szekrényünk. Ezt a ruháját még nem láttam, biztosan ő varrta, mint a többit, persze emlékszem, beszélt róla, hogy vett egy kék anyagot, le is rajzolta, hogyan fogja megcsinálni. Jutka még tizennyolc éves sincs, de mindig sokkal idősebbnek érzem az önállósága miatt. A szülei elváltak, apját nem is látta évek óta, albérletben lakik ötödmagával egy szobában. Klassz lány, az biztos, amellett, hogy saját sorsát bátran és egyedül intézi, még másokkal is törődik, különösen velem anyáskodik előszeretettel, pedig három évvel vagyok idősebb nála.

A külső teremben Astra, a belsőben Rheinmetall rendszerű számológépek állnak, tehát a társaság is két csoportra oszlik, vannak astrások és rheinmetallosok, bár a legtöbben mindkét gép kezeléséhez értenek; én nem, de hát még nemrégen dolgozom itt. A zaj, a kattogás is egészen másféle a két helyiségben, az Astrában dübörgőbb, félelmetesebb, a Rheinmetallban szaporább és könnyedebb, de mindenképpen fülsiketítő; különösen akkor érzem ezt, mikor már néhány órája dolgozunk és nem beszélünk, mert belefáradtunk a kiabálásba.

Pontosan nyolc órakor be kell kapcsolni a gépet. Leltárokat dolgozunk fel, egy kis szekrénykében vannak egymásra tornyozva a tablók, mindenki elvesz egyet, lekönyveli, aztán a következőt, egészen délután fél ötig, hacsak el nem fogynak előbb, de ez ritkán esik meg. Tehát nyolckor kinyitom a gépet, belehelyezek két lapot indigóval, beütöm a dátumot, a monogramomat, az oldalszámot, majd kicsillagozom, hogy biztosan üres legyen, ne adjon bele mást a végösszegbe, csak amit én akarok, amit kell. Vigyázok, hogy minden szám pontosan a helyére kerüljön, különben nem lesznek helyesek a műveletek, tehát először benyomom a billentyűt, amivel ezt biztosítha-

tom, vagyis tabulálok, csak aztán ütöm a számot. Újabb tabulálás, újabb szám, majd a gép szoroz, aztán S csillag, kivonás, tabulálás, beütés, szorzás, háromszor szorzok egy sorban, majd visszaugratok a lap elejére, és megy elölről az egész. Egyszerű dolog, ha már begyakorolta az ember, nem is nagyon kell odafigyelni.

Még nem ettem, pedig ideje lenne, nem mintha volna étvágyam, de már kéne egy cigaretta, és nem akarok éhgyomorra rágyújtani. A munkát nem szabad abbahagyni, de ha kirakom az ételt magam mellé a gépasztalra, nyugodtan be tudok kapni egy-egy falatot, amíg a gép szoroz, a beütés alatt pedig megrágom. Látom, hogy Jutka felteszi a kávénkat, egy kávéfőzőgép van, mi főzünk utoljára, mert mi vagyunk a „legkisebbek", és szigorú hierarchia uralkodik, de ez természetes. Ettem, kávéztam, rágyújtok, most már jobban érzem magam, úgy látszik, a többiek is, mert mindig ilyenkor kezdünk el beszélgetni. Két-két gép áll egymással szemben, de nemcsak a szembenülők beszélnek egymással, mert az úgy nem jó, inkább kiabálunk. Még énekelni is szoktunk.

Fél tizenegykor állunk le először egy negyedórára, mert a gépeknek pihenni kell. Nekünk is persze, de a leállás inkább a gépek miatt van, villannyal működnek, és már nagyon bemelegedtek. Mire sikerül kényelmesen elhelyezkednünk a semmittevésben, már jön is az Ibi: kezdünk, kislányok! Mintha csak minket is bekapcsolnának.

Szörnyű, dél sincs és már a negyedik cigarettánál tartok, bár a dohányzás elég bonyolult itt, mert csak akkor tudok gyorsan szippantani, mikor a gép szoroz, tehát a kezem szabad; a hamutartót is nehéz úgy elhelyezni a gépasztalon, hogy a kezem ügyében legyen, a tablót is lássam, és a kész, valamint a tiszta lapok is elférjenek szépen egymásra fektetve. De azért megy, amit az is mutat, hogy már négy cigarettát elszív-

tam, pedig ez nem válik hasznomra, mert elgyengül a karom, és a billentyűk elég nehezen mozdulnak, erőt kívánnak. Néhány nőnek szorosan be van fáslizva a karja, de én nem akarom, az valahogy nyomorék jelleget ad.

Látom az üvegfalon át, hogy nagyon kapálóznak az Astrában, nekem integetnek, hogy menjek ki.

– Icu, telefon! – mondják szinte kórusban; hát igen, esemény ez is.

Ibi asztalán a kagyló le van téve a készülék mellé, vajon ki lehet, de kár izgulni, úgyis tudom. Péterrel megbeszélünk egy randevút estére, röviden: azt mondtam neki, hogy a főnöknőm nem szereti, ha sokáig telefonálunk, pedig bánnám is én a főnöknőmet. Azért jó volt, hogy egy kicsit felállhattam, mozoghattam. Saci odaszól:

– Igazi férfi volt?

– Nem nagyon – mondom. Mindig ezzel húznak, mióta egyszer a telefonhoz menve megkérdeztem: ki az, csak nem egy igazi férfi?

Ahogy megyek vissza, Julika is odahív magához, elkap, amikor csak teheti, azt hiszi, érdekesebb vagy nem is tudom, milyenebb vagyok, mint a többiek. A Rózsadombon van házuk, a lányát egyetemre járatja, hát nem beszél mindenkivel egyformán szívesen. Persze ha meglátná, hogy hol lakom, biztos én is „dobva lennék". Itt elég sokan vidékiek, albérletben laknak, és lassan megöregszenek lányfővel; a „befutottabb" kolléganőim kicsit nevetségesnek tartják őket.

A hőség kezd kibírhatatlan lenni, bekapcsoljuk a ventillátort, bár úgy se jó, kapkodhatjuk a papírlapokat, kereshetünk rájuk nehezéket, ránkhűl az izzadság, kinek a szeme, kinek a feje fájdul meg a szélben, én részemről elkezdek lassan szédülni, úgyhogy nem bírjuk sokáig, marad a hőség.

Fél egykor ebédidő, kimegyek a csarnokba, na most megint

mi a nyavalyát vegyek, ja persze, őszibarack, drága, de hát inkább azt. nem engedhetem meg magamnak, hogy ne egyek, aki élni akar,' az egyen. Visszatérve úgy vitatkozom magammal, mint egy szigorú mama: ezt meg kell enni, na még ezt is, aztán abbahagyom a reménytelen küzdelmet. Lassan szállingóznak vissza a többiek. A meleg mindenkit elpillesztett, nekivetkőznek, ahogy csak tudnak, karjukat, lábukat szétvetve igyekeznek tökéletesen elengedni magukat az ebédidőből hátralevő pár percben. Anikó összetolt két széket, lefekszik, csendesen énekel magában. Saci az újságot böngészi.

– Molett asztalos teltkarcsú hölgy ismeretségét keresi, házasság céljából – olvassa.

– Ez kell nekünk, menjünk el mind a ketten, együtt majdcsak kitesszük a teltkarcsút – mondom.

Elkezdünk hülyéskedni, tervezgetjük, hogyan fogunk élni hármasban a molett asztalossal, a többiek nevetnek, jó érzés, hogy tudom őket szórakoztatni.

– Na komolyan, adjatok tanácsot, férjhez menjek?

– Van kérőd?

– Persze, egy srác most már minden héten megkéri a kezem.

Megoszlanak a vélemények, .az asszonyok azt mondják, hogy fiatal vagyok még, meg akkor majd nem leszek ilyen gondtalan; a lányok inkább azt tudakolják, hogy milyen az illető és szeretem-e.

– Azért nem hiszem, hogy hozzámegyek ilyen felelőtlen emberhez, aki pont engem akar elvenni.

– Az miért felelőtlenség?

– Hát egy bohócot?

Jócskán letelt a félóra, és még nem dolgozunk, hát igen, inkább ezért dobtam be a kérdést, no meg hogy velem foglalkozzanak.

Zakatolnak a gépek, úgy érzem, mintha a fejemben száguldoznának oda-vissza; ezres tabulátor 1249,50 szorozva egyes tabulátor 1,68-cal, S csillag, tovább, aztán megint. A karom már nem fáj, ellenben az ujjaim készülnek ki lassan, a csontok már izom nélkül ütnek, de ez még hagyján, ezután jön az az érzés, hogy a meztelen idegszálaim érintik a billentyűket. Nem nyugtatnak már az egymás alá sorjázó szabályos, tiszta, hibátlan sorok, üvölteni lehetne, de inkább mosolygok, mert bohóc vagyok, és mert élni akarok, és emberek között élek, akikre mosolyogni kell. Hátam mögött az üvegfalban üvegajtó, járkálnak rajta ki-be, nemigen mennek el mellettem csak úgy, megsimogatnak, megállnak egy kicsit. Ha megkérdeznék egyszer:

– Ilonka, drágám, minek vagy?

– Hát hogy kezeljem ezt a gépet, mert ez egy olyan szép, nagy, okos gép, és nem azért konstruálták, hogy csak álljon és ne csináljon semmit.

Délután van még egy szünet, leállunk harmadszor is, utána, a hátralevő időben már sokkal nyugodtabb vagyok, látom a munkalapomon, hogy jó sok sort csináltam eddig is, és egész nap csak egy leltárt adtak vissza hibával, azt is csak eladásiárelütéssel, ami nem érdekes, mert egyből kiugrik, nem kell sokáig keresnie annak, aki ellenőriz.

Fél ötkor mintha víz alól buknék fel, összeadom az egész nap teljesített soraimat, ötszázharminc a norma, nem mintha teljesítménybért kapnánk, de mégis. Nekem ma hétszázhúsz jött ki, hitetlenkedve átszámolom még egyszer, a többiek enyhe áhítattal néznek. Ugrándozva szaladok az öltözőbe, nagy a tömegnyomor, meztelen karok, mellek, combok kavarognak, van, aki szemérmesen a szekrényajtó mögé bújik öltözni, mások kiállnak a placcra. Lopva mustrálgatjuk egymás alakját és fehérneműjét.

Otthon a szokásos párbeszéd anyuval:

– Mi a programod estére?

– Randevúm van.

– Kivel?

– Kivel lenne?

– Péterrel?

– Igen.

– Mit veszel fel?

– Nem tudom.

– Segítsek valamit?

– Á, nem kell.

Egy negyedóra múlva kimegyek a konyhába.

– Anyukám, nekem nincs kedvem elmenni.

– Hát ahogy gondolod.

Újabb negyedóra múlva anyu jön be hozzám.

– Kislányom, mégis el kéne menned, nem szép dolog valakit becsapni.

– Persze, anyukám, elmegyek.

Elmegyek hát, mit is csinálhatnék itthon, olvasni egy óránál tovább nincs türelmem, a tévét nem szeretem, a rádióra nem tudok odafigyelni. Legalább Péternek beszélhetek, biztos megint bohóckodom majd, hülyeségeket mondok, amiktől meghökken és azt mondja, hogy épp ezt szereti bennem, és én ettől a falnak tudnék menni, mert miért ezt szereti, miért nem próbál keresni bennem valami emberit, hátha van. De persze, erről nem szólok neki, hanem csak mosolygok, hiszen bókolt, azt így kell fogadni, meg nem is akarom elvadítani magamtól, mert valószínűleg mégiscsak hozzá kell mennem, mindenki férjhez megy, legalábbis ez a normális.

A villamoson a peronon maradok, az arcomon szárnyat bont a szellő, már sötétedik, az út jobb oldalán a hatalmas, régi temető sírkövei lassan belesimulnak a magasra nőtt fű és

a halk fák árnyaiba. Milyen közel van hozzánk a temető, mégsem voltam még itt soha, pedig gondoltam már rá, de hát minek is, az nem lenne természetes, aki megtudná, csodálkozna, kinevetne: jobb szórakozásod nincs? És én sem tudnám megmondani, minek mentem oda, azt csak nem hozhatnám fel komoly oknak, hogy sehol máshol nincs ennyi virág, fa és ilyen sok csendes, szép, aranybetűs szó együtt.

Mindjárt nyolc óra, remélem, nem fogok elkésni, akkor valahogy zilált lesz minden, és ez nem jó, mindennek szabályosan kell lebonyolódnia, keveset inni, kávét egyáltalán nem, nehogy ne tudjak majd aludni, és tízkor legkésőbb haza kell mennem, hogy tizenegyre ágyba kerüljek, mert csak akkor lesz ki rendesen a nyolc óra alvás.

[1969]

BERTHA BULCSU / A KENGURU

[REGENYRÉSZLET]

Tartotta a kilencvenet. Dunaföldvár előtt mégis megelőzte egy Zsiguli, aztán egy Volkswagen, majd egy fekete Volga is. Földvárnál lement hatvanra. Kipillantott az oldalablakon. Egy sovány ember bakszekeret tolt a járdán. A bakszekéren két zsák volt. A zsákokból kikandikált a csalán zöldje. A magas sofőrülésről belátott az udvarokba is. Egy lány libákat terelt a kert zöld, elvadult részébe. Odább ruhákat teregetett egy kövér asszony, mellette gyerekek szaladgáltak. Kettő-három. Varjú csak egy villanásnyit látott az udvarokból, mert közben az utat is figyelni kellett. Nem tudta eldönteni, hogy a kövér asszony mellett kettő vagy három gyereket látott. A nő férjére gondolt. A férfit vasutasnak képzelte. Fűtőnek vagy kocsimesternek. Úgy gondolta, bejár Dunaújvárosba, huszonnégyórázik. Hajnalban megy el dolgozni, és csak másnap hajnalban érkezik haza. A szeme vörös, véreres. A restiben megiszik egy törkölyt. Hazaérkezik, eszik, lefekszik. Alszik délig, aztán . . . Varjú nem tudta elképzelni, mit csinál egy vasutas a szabadnapján. Közben csaknem átgördült a településen. Bicikliseket kerülgetett. A vázhoz kapa, szétszedett kasza volt kötözve, s felette ültek, hajtották a bringát. „Mit kaszálnak ezek?" – tűnődött Varjú. Kiért a nyílt országútra, gyorsított. A magnón már az El Condor forgott. Ebben igazán nagyok voltak Garfunkelék. Varjú ábrándosan meredt a mezők fölé, aztán automatikusan, öntudatlanul fékezett. Az útpadkán egy szőke lány állt és integetett. A lány nem volt egyedül. Az

árokparton öreg, bedöglött dzsip állt. A dzsip körül két hosszú hajú fiú és egy lány szorgoskodott. Negyedik volt a szőke, aki leintette.

Varjú megállt, és kihajolt az ablakon.

– Mi van? – kérdezte.

– Bedöglött a lepránk... Nem érek rá, tovább akarok menni. Elvinnél? – kérdezte a szőke lány.

– Paksig, ha megfelel...

– Köszi – mondta a lány, aztán felkapaszkodott a hágcsóra, és beszállt a sofőr mellé.

– Vigyázz a magnóra! Lökd beljebb – mondta Varjú, aztán kitette az indexet, és gázt adott. Ekkor a dzsip motorjából előbukkant az egyik srác feje, és intett, hogy várjon. Varjú levette a lábát a gázpedálról, és újra kihajolt az ablakon.

– Na?

– Te... Nincs egy kis madzagod? – kérdezte a hosszú hajú fiú.

– Madzag?... Minek nektek a madzag?

– Ékszíjat akarunk belőle tekerni...

– Madzagból? – kérdezte Varjú rosszallóan.

– Ha nincs más – mondta a fiú, és magyarázólag még hozzátette: – Dunaújvárosnál felforrt a vizünk. Vártam fél órát, gondoltam, beragadt a termosztát. Kidobom. Aztán nekiereedtünk, s a víz újra felforrt. Akkor láttam, hogy töltésünk sincs. Leszakadt az a rohadt ékszíj.

Varjú lehajolt, és benyúlt az ülés alá. Matatott néhány pillanatig, aztán előhúzott egy kis köteg madzagot.

– A ponyvához kell néha – mondta, és átnyújtotta a hosszú hajú legénynek. Az megvizsgálta, majd intett Varjúnak.

– Kösz... Megtekerjük, kenünk rá egy kis bitument, hogy ragadjon...

Varjú köszöntésre emelte a kezét, aztán elindult. A ZIL

szépen gyorsult, egy perc múlva már nyolcvanon állt a mutató. Varjú akkor sem takarékoskodott a benzinnel, amikor azt premizálták. Szerette, ha megy a kocsi. Öt és fél tonnás konstrukció volt, s a 30–34 litert is megette százon. Volt úgy, hogy többet is.

A lány a zene ütemére dobolt a lábával. Végtelenül rövid bőrszoknyát viselt – ami alól még a fehérneműje is kilátszott –, valamint piros blúzt kék pulóverrel. Alacsony lányka volt, szőke, széles arcú. A lába gusztusosan vaskos és barnára sült. Az arcára nem kent festéket, még a szemöldökét sem tépkedte ki. Csak a kezét ápolta valamilyen titokzatos okból. Körmei hosszúak voltak és sötétpirosak.

Varjú a lányra pillantott oldalvást, majd megszólalt:

– Miért nem intettél le egy személykocsit, kényelmesebb lenne és gyorsabb is.

– Integettem én . . . De nem állnak meg – mondta ajkbigyesztve, reménytelenül, aztán még hozzátette: – Amióta Szigetvárnál bent voltak azok a csajok a sofőrgyilkosságban, nem állnak meg a kocsik.

– Az ronda munka volt.

– Hát . . . Ronda . . . Nem félsz, hogy kinyikkantalak? – kérdezte a szőke lány kíváncsi, ártatlan hangon.

– Nem – mondta Varjú, és megnézte magának a lányt. Nem volt túlzottan csinos, de az alakja jónak látszott. A combja feszesen, gusztusosan nyújtózott a műszerfal alá. A barnára pácolt combok jól illettek a szereléséhez s a hajához is.

– Adhatnál egy cigit – szólalt meg újra a lány.

Varjú benyúlt a farmerja zsebébe, és átnyújtotta a lánynak a Fecskés dobozt és a gyufát.

Nézte, hogyan gyújt rá a lány, aztán megkérdezte:

– Hová igyekszel?

A lány leszívta a füstöt, s a hang a kék gomolygással együtt bukkant elő a száján.

– Először úgy volt, hogy Pécsre megyünk. A Karesz mutterja a vidám parkban melózik. Karesz azt ígérte, hogy beszervez a céldobálókhoz. Kint van az ember a levegőn, s nem szakad meg a munkában. Csak a konzervdobozokat kell visszarakni piramis alakban, amit a palik ledobálnak.

– És a Karesz mit melózik?

– A Karesz?... Hát olyan hogy is mondják... Ő azt mondja, hogy menedzser.

– Menedzser? Mit menedzsel?

– Hát a dolgokat.

– Milyen dolgokat?

– A dolgokat. Karesz azt mondta, hogy valamikor ringlisük is volt.

– Aztán mi lett?

– Semmi. Bedöglött a Karesz kocsija. Két órája itt állunk, mert senkinek sincs madzagja.

– Meguntad?

– Hát... Nem is az, hogy meguntam... Csak eszembe jutott, hogy el lehetne menni Boglárra.

– Boglárra? Minek?

– Hát... Ott a Balcsi, s valami jó kis balhé is van ott. Valaki mesélte, hogy tavaly a kápolnában laktak a temető közepén. A kápolna valamilyen művészfejeké, de mindenkit beengednek, aki úton van.

– És...

– Hát... Csak ennyi... Azt mondják, hogy azok a művészfejek nagyon murisak. Murisak, de amúgy rendes krapekok. Az Ifjúsági Parkban találkoztam az ősszel egy lánnyal, az két hétig ott lakott a művészfejekkel...

– És mit csináltak ott?

– Hát, ott voltak . . . És ott volt a Balcsi . . .

Garfunkelék után új szám következett. A lány belefülelt a zenébe, majd Varjúhoz fordult.

– Ki ez a csaj, aki énekel?

– Mireille Mathieu . . .

– Ja, a Mireille Mathieu. Ismerős volt.

A lány ringatózott a dallamra, s közben szemügyre vette Varjú kincseit. Amikor megpillantotta a mulatt nőt, vihogni kezdett.

– Állati . . . Hol szerezted ezeket?

– Hozta valaki Bécsből.

– Állati . . . Ez néger?

– Félig. Mulatt.

– Mi?

– Mulatt. Az anyja vagy az apja fehér.

– Állati . . . Ilyen színe lesz a gyereknek, ha az ember négerrel . . .?

– Ilyen. De az is lehet, hogy egészen fekete lesz.

– Ez mi?

– Corolla, a japánok csinálják.

– Gyönyörű. Az ember azt gondolja, hogy ilyen autó már nincs is.

– Az országúton még én sem láttam.

A lány egy másik képre mutatott.

– Kik ezek a pókok?

– Beiratkoztak a kenguruiskolába. Camel-reklám.

– Jó fej vagy. Csípem az ilyen pofákat.

– Kösz. Te is jó vagy nálam.

A lány a kőbányai lányok fotóira bökött.

– Ezek kicsodák? Jársz velük?

– Jártam velük.

– Mindegyikkel?

– Persze, miért?
– Ez is megvolt? – kérdezte a szőke lány, és Zsozsóra mtatott.
– Jártam vele. Miért?
– Ez egy ellenszenves bige. Teszi magát, nem?
– Rendes csaj, nincs vele semmi különös.
– De teszi magát, nem?
– Nem. Ilyen. Klassz lány.
– Klasszabb, mint én?
– Nem tudom. Te is klassz csajnak látszol. Szép combod van. A hajaddal együtt príma.
– Nálunk, a Nefelejts utcában van egy csaj. Annak a teste egészen barna, de a kóc rajta mindenütt szőke.
– Keni valamivel.
– Nem keni. Ilyen. Van egy olasz pasasa. Lókereskedő.
– Ló?
– Ló. Virslinek veszi a gebéket.
– Öreg a pofa?
– Olasz.
– Tudom, hogy olasz. De milyen, öreg vagy fiatal?
– Hát... Olyan semmilyenformá. Paksig mész?
– Paksig.
– Mit viszel?
– Z-elemeket.
– Azok micsodák?
– Nem tudom. Beépítik az atomerőműbe.
– Jó fej vagy. Szívesen járnék veled.
– Én is bírlak. Szép a combod. Kedvelem az ilyen lebarnult combokat – mondta Varjú, aztán jobb kézzel átnyúlt a sebességváltó felett, és megsimogatta a lány lábát.
– Naaa... – mondta a lány, de nem tolta el Varjú kezét. Varjú nekibátorodott, s a keze becsúszott a szoknya alá. A

lány nagyot sóhajtott, és egy kicsit oldalra hajtotta a fejét. Pihegett.

– Jó meleg vagy – mondta Varjú.

– Ne-e... Ne csináld...

– Megálljak?

– Ne állj meg. Boglárra akarok menni.

– Ahogy akarod – mondta Varjú, és a kezét visszatette a volánra.

– Megsértődtél? – kérdezte a szőke lány, s a hangjában egy kis megbánás érződött.

– Nem. Miért sértődtem volna meg?

– Nem szeretném, ha megsértődnél. Jó fej vagy. Csípem az ilyen fejeket. Szívesen járnék veled, ha úgy adódna.

– De nem adódik úgy...

– Tied ez a magnó?

– Az enyém.

– Loptad?

– Dehogy... Vettem.

– Állati jó fej vagy... Az lenne a jó, ha eljönnél velem Boglárra. Keresnénk valami kéglit, vagy felmennénk a kápolnába...

– Boglárra, hogyan?

– Hát így, kocsival...

– És a Z-elemekkel mi lesz?

– Mi lenne? Semmi sem lesz velük...

– De a Z-elemekre szükség van az építkezésnél. Mindennap öt kocsi Z-elemet hozunk ide...

– Te hordod ide az összeset?

– Nem, én hetenként csak egyszer jövök.

– Hát akkor? Mit törődsz velük?

– Itt egy atomerőmű épül...

– És akkor mi van? – kérdezte a lány, aztán a volán fölé hajolt, és megcsókolta Varjú száját.

Varjú jobb kézzel átölelte a lányt, és magához húzta. Összetapadt a szájuk, s a kocsi imbolyogva haladt tovább az úton. A lánynak forró, nedves és üde volt a szája. Varjú megszerette a száját, de úgy érezte, hogy a lányt is szeretni tudná. Lassan elengedte a lányt, s a kocsit egyenesbe hozta. Hatvanra lassított. Pakstól már csak öt-hat kilométerre lehettek.

– Jó vagy nálam.

– Köszi. Jó napokat lehetne csinálni, ha mi ketten most elmennénk Boglárra . . .

Varjú negyvenre lassította a teherkocsit, s az út menti fákat nézegette. Gondolkodott. A magnóban lassan forgott a szalag. Led Zeppelinék a Kinn a tetőnt játszották. Varjú erőlködött. Végig akarta gondolni a dolgokat, de semmi nem jutott az eszébe. Megkívánta a lányt. Nem tudta, hogy mit csináljon. „Legjobb lenne lemondani róla" – erőltette a gondolatot. De alig jutott el idáig, lelkileg tovább romlott a helyzete. Véletlenül a lányra pillantott, s észrevette, hogy az orrcimpái mozognak. Tágulnak, apadnak. A lány orrcimpái finoman, lágyan mozogtak, mint egy fiatal, két-három hetes vadnyúlé. Ez a vad, érzéki moccanás elkábította Varjút. Úgy érezte, nemcsak kívánja a lányt, hanem szereti is. Szereti, ahogy az ember a vad, ismeretlen dolgokat, szagokat, testeket szereti.

Visszakapcsolt és harmincra csökkentette a sebességet. Az utat így alig kellett néznie. Pillantása megakadt a Camel-reklámon. Sorra vette a figurákat. Moe Mentum vajon elvinné a lányt Boglárra? Úgy gondolta, hogy el, mert Moe Mentum szeretné kipróbálni, hogy valóban impotens már, vagy csak a whisky hatása az egész. Deious, a néger biztosan elvinné a lányt. Gimmick is elvinné a lányt. A pincér egyébként lehet

hogy bigámista. Ahogy néz, abban van valami furcsa. És miért hord piros szegfűt a gomblyukában? Nyilván oka van. S Gimmick egyébként is olyan figura, aki tálalás közben tapogatja a kézilányokat a konyhában. Egyik pillanatban még a lányok bugyijában matat, aztán kézmosás nélkül kenyeret szeletel. S a felöltős, elegáns fiatalember? Ő is elvinné a lányt Boglárra. Egyébként is Boglárra utazna. Az ilyen pofák a nyarat a víz mellett töltik. Nyári klubokban, kúrszalonokban . . . És a kenguru? Igen, egyedül a kenguru nem vinné el a lányt Boglárra. Egyedül a kenguru. Varjú a lányhoz fordult.

– Figyeld csak ezt a Camel-reklámot . . .

– Na?

– Mit gondolsz, ezek közül melyik nem vinne el téged Boglárra?

A lány hosszan tanulmányozta a színes képet, aztán a kengurura mutatott.

– Mindegyik elvinne, csak ez a kenguru nem. De ez érthető.

– Akkor én egy kenguru vagyok – mondta Varjú István.

A lány hitetlenkedve összecsapta a kezét.

– Egy ilyen jó fej? . . .

– Szoktasd magad a gondolathoz, mindjárt Paksra érünk.

– Nem kedvelsz?

– De, príma vagy nálam.

– Nagyon tudnálak szeretni. Nagyon, érted?

– Értem, de más dolog a szerelem, és más dolog az, ha az ember melóban van. A meló, az meló. Nem lehet összerázni a dolgokat.

– És mi lenne, ha a 65-ös út elágazásáig elvinnél?

– Nem viszlek el. Pakson várják a Z-elemeket.

– Tényleg egy kenguru vagy.

– Azt hiszem, kenguruvá változtam.

– Kár . . . Nehezen kapok majd kocsit.

– Te kapsz kocsit.

– Nem, én sem kapok kocsit. Szigetvár óta nem állnak meg a mókusok. Adj még egy cigit.

Varjú megkínálta a lányt, és maga is rágyújtott. Hallgattak. Hirtelen felbukkant a Duna nagy kanyarral, s egészen az országútig benyomult. Varjú befordult a halászcsárda elé.

– Itt könnyen kapsz kocsit – mondta.

[1975]

[A HOMOKRA ÉPÜLT GYÁR]

Részlet az alapító okmányból:

„... A Kohó- és Gépipari Minisztérium Pécs tanácsával elhatározta, hogy a város iparszerkezetének javítása céljából Pécs Kertvárosában híradástechnikai üzemet létesítenek.

... Az üzem megvalósításához a tanács anyagi támogatást ad.

... A Mechanikai Laboratórium Híradástechnikai Kísérleti Vállalat kötelezi magát az 1200 munkást foglalkoztató gyáregység felépítésére és üzemeltetésére.

... A gyáregység első üteme 1972-ben kezdi meg a termelést ...

... Az aláírók ünnepélyesen kijelentik, hogy kötelezettségüknek eleget tesznek, és a Magyar Népköztársaság e fontos létesítményét átadják rendeltetésének ..."

Pécs, 1971. június 23-án.

Asztalos János	*Szentistványi Gyuláné*	*Kovács Gyula*
miniszterhelyettes	tanácselnök	vezérigazgató

A gyár a pécsi Kossuth térről autóbusszal tíz perc alatt elérhető. Keletről emeletes házak, északról kertes villák, délről és nyugatról szántóföldek határolják. A Harkány felé vezető úton robogó gépjárművek dörömbölését itt már a fák, cserjék,

virágok zajtalan élete váltja fel. A portás a Mecsek panorámájában gyönyörködhet.

A kerítésen belül kétség fog el. Előttem világosszürke vakolású, piros téglákkal díszített, csupa üveg épület, mellette betonút kanyarog, azon túl megint egy épület. Aztán: törmelékhalmok, gazos terület, félig rakott falak, építőanyagot, hulladékot szállító teherautók sora.

Elkészült ez a gyár?

– Még nem – mondja Keresztes János, a Mechanikai Laboratórium Híradástechnikai Kísérleti Vállalat (a továbbiakban Mechlabor) pécsi gyárának igazgatója. – De már két esztendeje termelünk. Minden megvalósult az alapító okmányban meghatározott időre. 1972. július elsején megkezdtük a próbaüzemet az első számú csarnokban, ugyanebben az évben, szeptember 25-én dr. Horgos Gyula kohó- és gépipari miniszter felavatta a gyárat. Azóta még egy csarnokot emeltünk, ebben 1974 nyarán kapott helyet az elektromos szerelde. A galvanizáló üzem avatása 1975. június 30-án lesz. Akkor befejeződik a Mechlabor építése. Ahogy az építkezés haladt, úgy népesítettük be a műhelyeket. Most hatszáz fiatal dolgozik nálunk.

– Többen műszergyárnak nevezik az üzemet.

– Ez félreértés. Mi híradástechnikai berendezéseket készítünk. Termékeink kilenctizedét exportáljuk. Legnagyobb hazai partnerünk a Rádió és a Televízió.

– Egy év alatt felépült az első gyártócsarnok, a fürdő, az öltöző. Nem tudnék hazai példát mondani ilyen gyors építkezésre.

– Én se. De ezt a gyárat mindenki akarta. A város, a központunk, a minisztérium, az egész népgazdaság. És mindenki segített. A város azért sürgette, mert alig van könnyűipari üzeme, a központnak is fontos volt, hiszen a világpiacon növek-

szik a kereslet a magyar híradástechnikai gyártmányok iránt. A már működő üzemek ezt az igényt nem tudták kielégíteni. A kormány 1970. december 18-án hagyta jóvá a beruházási programunkat, de ugyanerre az időre elkészült a kivitelezési terv is, hogy az építőknek „minden kéznél legyen". Így sikerült tizenkét hónap alatt gyárat „varázsolni" a kukoricaföldekre. Süppedős, vizes területen tűzték ki a jelzőcövekeket. Hogy az épületek ne süllyedjenek, szilárdítani kellett a talajt. Negyvenötezer köbméter homokot szállított ide a kivitelező, a Baranya megyei Állami Építőipari Vállalat. A két csarnok, a szociális épület, a szoba, ahol most ülünk, döngölt homokra épült.

*

Épült a gyár, s az emberek találgatták, milyen lesz. Akadt, aki úgy tudta: itt csak fehér köpenyben dolgozhatnak. Volt, aki azt mondta: hozzá se kell nyúlni az anyaghoz, mindent elvégeznek az automaták.

Szóbeszéd volt. De az igaz, hogy Pécs talán legotthonosabb gyára emelkedik a Kertvárosban. Átadáskor az egyik hivatalos ember irigykedve megjegyezte: – Szebb az üzem, mint a szomszédban épült lakóház. – Lehet – válaszolta a beruházást irányító –, de ez nem a mi hibánk. Építsenek ennél is szebb lakásokat, senki sem haragszik meg érte.

A legfiatalabb pécsi gyár a város legifjabb munkásállományával dolgozik. Átlagéletkoruk: huszonnégy év. A munkások egyötöde érettségizett. Kétharmada a dolgozók iskolájában vagy szakmai tanfolyamon tanul.

Egy éve még az a hír járta, hogy a Mechlaborba csak protekcióval lehet bejutni. Már bebizonyosodott, azoktól eredt a pletyka, akik nem vállalkoztak akaratuk, figyelmük megpró-

bálására. De az is nyilvánvaló lett: becsülettel, szorgalommal meg lehet maradni a fiatalok gyárában. Sőt rangot lehet kivívni.

A Mechlabor központja Budapesten van, ahol fejlesztéssel, irányítással foglalkoznak. A vállalat legnagyobb termelőüzeme Dunakesziben működik, itt vételtechnikai berendezéseket és riporter-magnetofonokat készítenek. A pécsi gyáregység stúdió magnetofonokat állít elő STM 200-as mono, STM 210-es sztereo és STM 231-es változatban, amelyek eljutnak hat országba: Kubától a Szovjetunióig.

A beruházási program jóváhagyása után kinevezték a még csak papíron levő üzem igazgatóját, kiválasztották a vezető műszakiakat, munkásokat toboroztak. Az igazgató pécsi, évekkel ezelőtt a Sopiana gyárban dolgozott, majd alföldi gyárat irányított. A műszakiak részint Budapestről, Esztergomból, Kaposvárról, Bajáról, Szekszárdról, részint Pécsről verbuválódtak, a munkások többsége Pécsről, baranyai üzemekből, gazdaságokból és szakmunkásképző iskolákból került a gyárba. Toborzásuk a próbaüzem után, 1972 nyarán kezdődött; amikor a miniszter elvágta az avatószalagot, kétszázan ismerték meg az üzemi munka alapvető követelményeit.

1972-ben a termelés éppen csak megindult. Az őszi hónapokban ötven magnetofont állítottak elő. És sok selejtet. A munkások és vezetők egyaránt érezték: könnyebb volt egy év alatt gyárat építeni a kukoricaföldön, mint minőségi exportterméket készíteni. De 1973-ban már 60 millió forint értékű híradástechnikai berendezést, köztük ötszázharminc kifogástalan minőségű magnetofont szállítottak ki a gyárból. Az 1974-es programban hétszáz magnetofon és háromszázötven tápegység előkészítése szerepel, aminek értéke meghaladja a 100 millió forintot.

De még nem térült meg a beruházás költsége. A csarnokok-

ban dolgozó gépek, műszerek, habár avatáskor újak voltak, gazdasági és erkölcsi amortizációval küszködnek. A mérleg kibillent nyelvét produktumokkal kell egyensúlyba hozni. Emberekkel. Akik ugyan nem kopnak olyan gyorsan, mint a gépek, de problémáik, gondjaik szüntelenül vibrálnak a gyár atmoszférájában.

A KISZ-titkárt, a szakszervezeti titkárt havonként hatnyolc fiatal keresi fel fészekrakási gondokkal. A szociális ügyekkel foglalkozó előadót ennél is többen családi, anyagi problémákkal. 1973-ban 24 000 forintot fizettek ki szociális segély címén, 1974-ben 37 000 forintot. Huszonkét szocialista brigád pénztárába is gyűlnek a forintok; aki negyedév végén nagyobb prémiumot kap, száz, aki kevesebbet, ötven forintot helyez a becsületkasszába, ahonnan kölcsönt, segítséget kaphatnak a rászorulók.

Ha az ember otthonhoz jut, szívesebben, nagyobb figyelemmel tud dolgozni, ha a drága albérlet s a másokkal megosztott élet tűszúrásai gyötrik, elkívánkozik munkahelyéről is. A gyár igyekszik enyhíteni az otthonteremtés gondját. Bérlőkijelölési jogot vásárolt a várostól. Erre a célra másfél év alatt 320 000 forintot fordítottak. Így jutottak lakáshoz a termelés indításához ideköltözött szakemberek és a legjobban dolgozó munkások. További 120 000-et kamatmentes kölcsönként adtak lakásvásárláshoz, családiház-építéshez. Utóbbit tizenketten vették igénybe, és egyben kötelezték magukat, hogy öt évig a Mechlaborban dolgoznak. A kölcsönt már többen visszafizették, s az összeggel újabb segítséget nyújthatnak a fészekrakóknak.

Alig két éve működik a homokra épült gyár. De a fehér munkacsarnokok, a pasztellszínű irodák falain nincs repedés. A szerelőpadok fölött, a folyosókon és a szobákban futónövények, virágok teszik otthonossá a környezetet.

Félelmetes nagy gép, amelyen Szabics Lajos dolgozik. Acélkése mint a vajat harapja a fémet. Számokkal jelölt tárcsa, kerek ablak, amelyen benézhetek a gép belsejében ragyogó lámpa fényébe, tukor, ami visszavetíti a skálára a megadott méretet: megannyi bonyolult tartozéka a monstrumnak, amit azonban Szabics Lajos jól ismer.

– Ha nem ismerném, bármikor megcsalhatna – mondja. – A munkához nem elég a műszerfalat nézni. A gépnek a „lelkét", tehát a belsejét is kell látni.

Művezetője szerint Szabics Lajos azok közé tartozik, akik először töprengenek, azután cselekszenek.

– Sokan az ellenkezőjét vallják – jegyzi meg a marós. – Vaktában nekiugranak a munkának, mert így kényelmesebb. Döntse el, melyik a jobb módszer: gondolatban végigviszi a teendőket, vagy elhamarkodja a dolgot, és utána hatszoros erővel, idővel próbálja kijavítani, amit elrontott?

Olajozza az acélkést, a marószár keserű párát, savanyú fémés olajszagot áraszt. Megfordítja az öntvénylapot, beilleszti a gépbe: újból indul a művelet. Mikor mind a négy sarkával végez, félreteszi. Beszélgessünk.

– Ráérek – mondja, –, mert ezt a mennyiséget két óra alatt megdolgozom, aztán úgyis állni kellene. – Nincs több öntvény.

– Márpedig ez nem jó.

– De vegye figyelembe, hogy ez új gyár. Azt se mondhatnám, hogy a központunk vagy a külföldi partnerek pontosan küldik a megmunkálandó anyagot.

– Határidőre kell szállítaniuk a készülékeket. Hogyan korrigálják a kényszerű tétlenség következményeit?

– Túlórával. Volt olyan hónap, hogy ötven-hatvan túlórám volt. Megfizetik. Mégis szívesebben dolgozom rendszeresen.

Mondják a társaim, ne hőzöngjek, nekem okom van a hálára, a gyár lakáshoz segített. Ilyenkor elfut a méreg, de az a jó, hogy pillanatok alatt elfelejtem a megjegyzéseket. Mert milyenek az emberek? Annak, aki szükséget lát, eljár a szája. Vannak közülünk nem kevesen, akik elbérletben élnek. Mondják, én szerencsés vagyok. De én nem a szerencsében hiszek, hanem a munkában. Aki dolgozik, az boldogul. Most nézzen körül: lát itt-ott ődöngő fiatalokat. Figyelje azt a hajlott hátú fiút! Vezető ember az apja, hozzánk adta, hogy ízlelgesse a melót. Ám nincs hozzá étvágya. Az ilyen látványtól én elfáradok, habár huszonnyolc éves vagyok. A viták a srácok miatt, ezek fárasztanak engem. Itt nem lehet figyelem, akarat nélkül dolgozni. Ha nekem annyi selejtem lett volna tanuló koromban, mint nekik . . . Pedig szeretem. s értem is őket. De hogy miért trehányak, azt nem tudom megérteni. Nem akarom megérteni. Nekik is meg kell tanulni ezt a finom munkát.

– Nekem is nehéz volt megszokni. Ahol tanultam, nem kellett csipeszekkel fogni a munkadarabot. Mikor idejöttem, mutatták az esztergapadot, ahol majd dolgozok. A Teffner tanár úr – így hívjuk a művezetőt – azt mondta, ne is próbálkozzak durva munkával, hanem mindjárt a közepiben, a nagy pontosságún kezdjem. Én csináltam a melót. Nem dicsértek, nem feddtek. Egy hónap múlva forinttal emelték az órabérem, azóta már háromszor, összesen négy forinttal. Annyit keresek, mint némely mérnök . . . Mondja, nem érdemlem meg? Jó, hogy tanuló koromban olyan mesterem volt, akinek alapelvéből fakadt, hogy mindenféle gépen meg kell ismerni a marást. Nagy hasznát veszem ennek, feltaláltam magam az NDK-ban is. Erfurtban dolgoztam egy gépgyárban. Ott ismerkedtem meg a feleségemmel. Műszak után vár bennünket.

*

Családi házak, gyepes, betonjárdás utcák, torony nélküli templom. Ez a régi Kertváros. Szomszédságában emelkedik az új. Magasan, karcsún, fehéren. A délkeleti sorban húzódnak azok az épületek, amelyeket először telepítettek ide, megvetve Pécs déli városrészének és új munkásnegyedének alapjait. Szabics Lajos nem leplezett sóvárgással nézi a tévéházakat.

– Azokban kényelmesebbek a lakások.

Tízemeletes épülethez közeledünk. A marós előresiet az újságos bódéhoz, lapot vásárol. Néhány lépés után a túlsó oldalra mutat:

– Ott szemben. Abban a garázsban van a lakótelep orvosi rendelője. Szép dolog, mi? És most nézzen ide: italbolt, presszó, amott zöldséges bolt, ahol szeszes italt is árusítanak, az egy tsz-bormérés ... Két olyan bolt is van még a közelben, ahol alkoholt vásárolhatnak az emberek. Én ehhez nem fűzök kommentárt. Viszont tegnap avattak a másik utcában egy klubkönyvtárat. A lakásszövetkezeti elnök hozta össze rá a pénzt meg a munkát. Ezt a pacákot ismeretlenül is becsülöm.

Belépünk a liftbe, és kiszállunk a hetedik emeleten. A csengetésre barna fiatalasszony nyit ajtót. Hallom a gyerek szavát is. Szavát? Még tagolatlan, formátlan gügyögést, ami ezekben a hetekben alakul át artikulált, jelentést hordozó és kifejező szavakká. Ági tízhónapos. Kerekeken gördülő alkalmatosságban „közlekedik" a szobában, amiért is anyjának a szeme állandóan vigyázza, hiszen hol az asztalterítőt, hol a vázát ragadná meg. Most a hamutartóra pislog gyanúsan. Az asztalhoz kerekez, és pillanatokon múlik, hogy a padlón kössön ki a kristály hamvveder. Mit tehet az anya? Ölébe veszi, és megszűnik a mozgás.

– Ebben a nagy szobában élünk hárman – mutat körül Szabics Lajos. – Próbálkoztunk azzal, hogy a kis szobába szoktas-

suk Ágit, de nem maradt meg egyedül. Most ott könyveket tartok.

Sok könyve van. Szakadozott szélű, fűzött könyvek, újak, színesek, szürkék, barnák.

– Tizenkét éves voltam, amikor az első könyvet vettem. Móricz Zsigmondtól a *Forró mezők*-et. Volt egy öreg, szívbajos tanár a szülővárosomban, tőle kaptam vagy kétszázat. Azt mondta: Én már tanultam belőlük bölcsességet, mégis kapitulálok a halál előtt. Ha téged nem zavar, olvasd majd egy halott ember könyveit. Ingyen adom... Nem fogadtam el ingyen. Elmentem nyaranta a kertjét locsolni, gyomlálni, kapálni. Két nyáron; a harmadikon már a sírját locsoltam. Nagyon szeretem a történelmi könyveket. Ásatásokról, hadjáratokról, filozófiai irányokról akarok tudni. Madách Mózes-drámáját is olvastam. Homérosz, Kant és Hegel műveit. A mai magyar irodalmat kevésbé ismerem. Van időm olvasni, sehova se megyek. A családdal akarok maradni. Majd akkor utazgatunk, ha a gyereket is magunkkal vihetjük. De ne higgye, hogy papucs vagyok.

– Említette, hogy Erfurtban ismerkedett meg a feleségével. Hogyan kerültek oda?

– Az első magyar szakmunkáscsoporttal mentünk ki. Én marós voltam, a feleségem órás és műszerész. 1970-ben egy gyárba kerültünk. De különböző műhelyben dolgoztunk, inkább az ott alapított KISZ-ben találkoztunk, gyűléseken, táncmulatságokon. Könnyen tanultam németül, a feleségem viszont sokat veszkődött. Vállaltam a patronálását. Esténként egy kis sörözőbe jártunk, gyakoroltuk a nyelvet, beszélgettünk erről-arról. A sok randevú vége az lett, hogy eljegyeztem. Mikor 1972 nyarán hazakerültünk, házasságot kötöttünk. Visszamentünk Ceglédre, ugyanis ott születtem. De nem találtuk a helyünket. Arra gondoltunk, ismét jelentkezünk az NDK-

ba, hívtak mindkettőnket. Nem dicsekvésképp mondom, megszerettek bennünket. Szép pénzt kínáltak. Közben apósom, aki Pécsett lakik, írta, hogy új gyár épült a Kertvárosban, ahova szakmunkásokat keresnek. Eljöttem. Tetszett, hogy alig van zaj, hogy sok a zöld a csarnokban, és hogy majdnem mindenki fiatal. Mondtam a feleségemnek, költözünk. Igen, de hová? Anyósomhoz ne, mi önállóan akarunk élni, mozogni. Nem tudom, ismeri-e a Hőerőmű felvonulási épületeit. Ott kaptunk helyet. Nem állítom, hogy nagyon rossz volt. De a mosdó előtt reggelenként nyolc-tíz ember állt. Egy év után kijelentettem: elég. Vissza Ceglédre, van egy kis spórolt pénzünk, befizetünk szövetkezeti lakásra. Jelzem ezt a művezetőnek, ő szól a szakszervezeti titkárnak, hívat az igazgató. Kérdezget, tudnék-e még kicsit várni. Nem tudok egy napot se – feleltem, mert szülés előtt állt a feleségem. – Akkor most próbálkozunk – biztatott a diri. Másnap jött a gépemhez a művezető, átküldött a gazdasági hivatalba, adtak egy űrlapot, és mondták, minden rendben. Elég a másfél szobás? Nekem igen – csak mielőbb szeretném – válaszoltam. Már megszületett a kislányunk, mikor szóltak, átvehetjük a lakást. Nem spekuláltunk, elfogadtuk a kulcsot, a vállalat pedig befizetett a nevünkben 19 000 forintot. Idén február elsején költöztünk. Lakásszentelő nem volt, de mi örülünk. Megérkeztünk.

– Végleges?

– Nem kérdezhet ilyet komolyan. Sok minden történhet még. Vándorolni nem szeretek. A gyárban engem megbecsülnek. De irigyelnek is.

– Idegesítő a munka, nehéz eltűrni a megjegyzéseket. Ezért kérdeztem, lesz-e kitartása.

– Ne vegye ezt dicsekvésnek: én a munkában örömömet lelem. Tudom, hogy amit csinálok, nem örökéletű. Ahogy maguk szokták kifejezni, maradandó. De néha arra gondolok,

hogy Kubában, Finnországban vagy a Szovjetunióban éppen azzal a magnóval, aminek én csiszolom az alkatrészeit, embereket szórakoztatnak, tanítanak. És akkor úgy érzem, valamit én is csináltam. Nem sokat, de valamit, amihez az én figyelmem, szakértelmem kellett.

– Ennyivel megelégszik egy életre?

Szabics Lajos hallgat.

A felesége töri meg a csendet.

– Tegyek fel kávét? – Kissé restelkedve folytatja: – De miért kérdezem, megyek . . .

Szabics Lajos lassan, emlékezve szólal meg újra:

– Mikor hetedikes lettem, tanakodtak a szüleim, mit tegyenek. Én szerettem volna továbbmenni, hogy legalább a technikumot elvégezzem. Mindig az volt a vágyam, hogy valami szerkentyűt produkáljak vagy valami új megoldást találjak ki. De hát apám beteges volt . . . Meghalt, mikor indultam volna a technikumba. Két kisebb testvérem volt, anyámnak őket kellett nevelni. Ipari tanuló lettem, aztán esztergályos. Tizennyolc éves koromban havonként ezer forintot tudtam adni az anyámnak, mikor bevonultam katonának, már ezerötszázat. És adtam volna továbbra is, de férjhez ment. Nagyon rendes ember a második apám. Az egyik húgom elvégezhette a technikumot, a másik húgom jövőre kap diplomát a közgazdasági egyetemen. De ne gondolja, hogy szégyenlem munkás mivoltomat. Az fáj, ha azt hiszik: kisstílű ember vagyok. Nem tudom elviselni, ha csak gépnek tekintenek.

– Foglalkoztatja a maradandóság is, erre következtetek a szavaiból.

– A maradandóság mindenkit foglalkoztat. Lehet, hogy tévesen ítélek, de lépten-nyomon tapasztalom, az emberek többsége törekszik arra, hogy valamiképpen megőrizze a nevét vagy tetteit. Nem a hadvezérekre, a politikusokra, művészek-

re gondolok, akiknek a szobrát felállítják a tereken. Hanem az aszfaltozóra, aki a szennyvízaknára karcolta a nevét, hogy: ekkor és ekkor csinálta Szabó József. Vagy a kőművesre, aki a szüleim házának a kéményére véste a nevét, mesterségét, a vakolás pontos dátumát. Már meghalt, de a neve ott lesz addig, amíg a kémény áll. Az enyém? Sehol. Legfeljebb az anyakönyvben és majd a koporsómon.

– Fiatal vagyok, és nem tudom miért, gyakran gondolok a halálra. Berzsenyiről olvastam, hogy harmincéves korától az elmúlás sugallta a verseit. Látja, pedig én nem vagyok költő... Főleg akkor jut eszembe, amikor egyedül vagyok. Az utcán jövök haza vagy megyek a gyárba, és feltolul bennem: miért csinálom a dolgokat és hogyan lesz végül? Amikor dolgozok, ilyen nincs. Szeretem a gépet, élvezem a munkát.

– Nagyszerű gépen dolgozik. Nem értek hozzá, de úgy tapasztaltam, engedelmeskedik magának.

– Mikor beállítottuk, rakoncátlankodott. Akadozott a kés, dobálta a fémet. Lehívták a szerelőt, szétszedték az egészet. Én szabadságra mehettem volna, de bent akartam maradni, hogy lássam, mi a baj. Nézegettem a belsejét, hogy milyen részei vannak. Ismerni akartam a lelkét. Most, mielőtt kezdem a műszakot, megolajozom, végigpróbálom, nincs-e valahol akadozás. Műszak végeztével megint. Mert az is előfordulhat, hogy engem tanfolyamra küldenek, s más jön ide dolgozni. Ha akkor baj lesz a géppel, mit szól a kolléga? Ez a gép egymillió forintot ér, s nekem a megélhetést jelenti. Tudja, hogy milyen jó barátom? Segít keresztülvinni az akaratomat. Hát nem szép dolog ez? Én ezeknek a nagyszerű óráknak élek. S ha még egyszer megkérdezné, amit előbb, akkor azt felelném: Én ennyivel megelégszem.

– A munka? Amiatt nem aggódom. De nem vagyok megelégedve az itteni emberek magatartásával. Nálunk, az Alföl-

dön őszintébbek. Nyersebbek, szókimondóbbak. Itt azt tapasztalom, hogy szembe kedvesek, az illető háta mögött meg gyalázkodnak, irigykednek. Ha valaki ötven forinttal többet keres, már lesik, hol haraphatják meg. Ezt én elítélem.

Ágika felébredt, és nyugtalanul mozog az anyja ölében. Visszaállítják a gordulő járókába, de ott sem találja a helyét. Izeg-mozog, kapkod a hamutartóhoz, anyja ismét kiveszi, kiderül, pelenkát kell cserélni. És még valami. Az órámra nézek: öt óra. Eljött a séta ideje. Felemelkedem. A marós is felál, és gyengéden visszanyom a székre.

– Beszélgessünk! Ritkán jön látogatónk, habár a házban még hárman laknak a gyáriakból. Nem járunk össze. Inni nem szoktunk, mulatni se. Pihenni akarunk. Nekem a munka kiszívja az erőm, az asszony elfárad a gyerekkel. Őt felvették a gépipariba. Ha a gyerek hároméves lesz, óvodába adjuk, a feleségem pedig visszajön a gyárba.

– Vagyis berendezkednek, s mint ahogy ezt az otthont megteremtették, úgy a gyárban is rangot, tekintélyt szereznek.

– Félre ne értsen! Én kijövök az emberekkel. Én azt a szellemet kárhoztatom, ami itt, lehet hogy nem is a gyárban, hanem talán a levegőben kering. Ne haragudjon . . .

– Nincs igazad – szól a felesége csendesen. – Otthon se mindenkinek tetszett a mi életformánk. Kicsit zárkózottak vagyunk . . . És új nekünk minden. Panaszkodni valónk azonban nincs . . .

– Nekem nem mindegy – vág közbe a marós –, hogy mit látok körülöttem! Nem tudom elnézni, ha akár csak két vagy három ember lazsál. Lesi, hogy a másik dolgozik, aztán a negyedév végeztével kiáll a prémiumlista elé és hőzöng. Ezt nevezem én hazug magatartásnak. Mert állítom, hogy a pontos munkát meg lehet tanulni. Abban az üzemben, ahol az NDK-ban dolgoztam, nem ennyire finom alkatrészeket készítettünk,

mégis nagy figyelemmel dolgoztunk. Aki nem igyekezett, felkopott az álla. Az órabér felét a mennyiségre fizették, ha jól emlékszem, ez másfél márka volt. A másik felét a minőségre. Aki sok selejtet gyártott, fél fizetést kapott. Két-három hónap után kiderült, kiben mi lakozik. Ha egyáltalán nem megyen számára ez a finom munka, neki is jobb, a gyárnak is, ha veszi a kalapját.

– Én egyébként sajnálom az ilyeneket. A munka szerintem nagy kielégülést ad az embernek. Mondhatná, hogy a munkám naponta ugyanaz. Nem jól tudja. Különböző gépeken dolgozok. A horizontálon végzem a nagyobb darabok megmunkálását, a csúcspadon a kényesebbekét, a nagy pontosságún a finom csiszolást. Mindegyiknek megvan a maga fogása. Minden darabnak megvan a maga élete. Csak fel kell fedezni. A vas, az öntvény, még ha hideg is, visszaadja a hőt, amit az ember áldoz rá. Így dolgozni nem fárasztó, hanem változatos és színes. A munkát, uram, formálni kell. És a gép, bármilyen mozdulatlan és hideg, akaratom teljesítője. Ez számomra a győzelem, kielégülés. Hogy teljes-e? Van-e teljesség valahol? Ha lenne, törekednénk a többre, a tökéletesebbre.

– És most, hogy még világosabb legyen, amit mondtam, emlékezzen csak arra a fiúra, akit mutattam a gyárban. Nem tudjuk megnevelni, ha belészakadunk is. Nem érdeke, hogy dolgozzon, a család pénzeli. A forgácsot otthagyja a gép alatt, én ugyan nem takarítok utána.

[INTERMEZZO A KISZ-SZOBÁBAN ÉS A KLUBBAN]

A marósok brigádvezetője az akváriumot nézi a KISZ-szobában.

– Mikor idekerültem és megtudtam a követelményeket, elfehéredtem – emlékezik. – A fiúk közül többen nem zsenírozz-

zák magukat. Nem azt mondom, hogy csináljanak bele a nadrágjukba, de érezzék, hogy van felelősségük, és ne gyártsák futószalagon a selejtet. Külföldi alkatrészekből dolgozunk, darabja nem két fillér. Én megszoktam ezt a munkát. Volt hozzá akaratom, ne vegye ezt dicsekvésnek.

– A tizenéveseknek nincs akaratuk?

– Ezt nem mondom. De van olyan, aki nem veszi szívére a dolgokat. Egykedvű, és ez nekem nem tetszik. Öreg házaspár ismerőseim abból élnek, hogy külföldi rokonaiktól kapnak csomagot. De azok, akik itt elringatják magukat a semmittevésben, mit csinálnak, ha a szülők már nem adhatnak csomagot? Naponta küszködöm velük, akarom őket érteni, de azt nem fogadhatom el, ami a kárukra válik. Úgy érzem magam, mikor egyet-egyet el kell küldeni, mint a szülő, akitől megszökik a gyereke.

Egy tizenkilenc-húsz éves kopasz fiú felfortyan a brigádvezető szavaira:

– Ezerhatszázért még az is sok, amit dolgozik!

Hosszú szőke fiú teszi hozzá:

– Emelt szintű szakmunkásvizsgám van, és ezernyolcat keresek. Ezért hajtsam magam?!

A harmadik feltartja a kezét.

– Te lakást akarsz, mert nősülni szeretnél, te – fordul a szőkéhez – autót. De te mit csinálsz? Ellazsálod az időt. Abban a tudatban élsz, hogy az emelt szintű papír adja a teljesítményt? Ha nem jó a munkád, lehet neked akármilyen bizonyítványod!

A brigádvezető rágyújt, az ajkát rágcsálja. Tekinget, bizonytalankodik, megszólaljon-e. Mégsem marad adósa a szőkének.

– Nem dicsekvésképpen mondom... A szatyromban hordom a tankönyvet. A buszon olvasom, bekapom az ebédet,

marad tíz percem, akkor is olvasom. Többet akarok tudni, mint amivel idejöttem. Ti megszereztétek az elméleti tudást. Tobb lehet a fejetekben történelemből, irodalomból, mint az enyémben. De nem tudtok vagy nem akartok dolgozni. Én már sokat gondolkodtam azon, mi jár a fejetekben, de nem hiszem, hogy elégedettek vagytok önmagatokkal. Kell hogy tudjátok, valami nincs rendben... Lakás, autó, de azonnal, munkát meg csak úgy simogatva, módjával, nehogy este a csaj lássa rajtad, hogy fáradt vagy.

A szőke is ideges, zavartan próbál védekezni:

– Baj az, ha néha kicsit elringatom magam? Jólesik a mozgás, mindennap ugyanazt a csavart forgatom, csiszolom! Sért valakit, ha elmegyek a barátomhoz? Hiszen mi barátok vagyunk, legalábbis mi – néz a kopaszra. – Beszélünk egy-két szót, és ha keservesnek érzem az életet, néhány percre átruccanok a szeredébe a lányokhoz.

Úgy tűnik, a kopasz fiú restelkedik. A KISZ-titkár akar válaszolni, de ó megelőzi:

– A múlt negyedévben kétszáz forint prémiumot kaptam. Nem sok, de ezt se érdemeltem. Én ezt elismerem. De mit csináljak? Gyenge az akaratom, nem megy a meló. A többi nevében nem akarok szólni, de azt hiszem, úgy vagyunk: elmegyünk katonának, aztán a fene tudja, hol folytatjuk. Talán ezért is. Nekem nehéz megszokni a görnyedést. A szemem vibrál egyórás munka után. Muszáj sétálnom, bár te mondod, hogy ez egy szocialista brigádban nem megy...

– Nem is – morog a brigádvezető. Aztán felkapja a fejét. Nézi a szőke fiút. Szavai ropognak. – És azt is muszáj, amit te csinálsz?

– Mit? – rebben meg a szőke szeme.

– Hogy hetenként legalább kétszer elkésel. És ha dolgozni

kezdel, látom, legszívesebben leheverednél a gépre. Ásítozol, tekergeted a nyakad, mintha nem találnád a helyed.

– Te is voltál tizennyolc éves – vág vissza a szőke. – Te nem rúgtál ki a hámból? Te soha nem táncoltál, nem kísértél haza nőt?

– Menj a fenébe! – kiált a brigádvezető. – Lusta vagy és gyenge akaratú, ahogy a barátod mondta. Jobb, ha hallgatsz! Ha még egyszer elkésel, megkapod a könyved!

A szőke a padlót nézi. A kopasz a KISZ-titkárral sugdos. Végül kirukkol a hírrel:

– Gyuri holnap költözik az új lakásba. Műszak után segítsünk neki pakolni.

A brigádvezető ajánlkozik. A szőke hallgat. De amikor látja, hogy két lány is a vállalkozók között van, odasomfordál a KISZ-titkárhoz.

– Holnap délután négykor találkozunk.

*

A porta mellett van a gyár klubja. Este hét órakor hatan ülnek az alacsony asztalnál. Előttük üvegek, poharak, cigaretta. Az egyik falon tájképek, politikai plakátok, a szemben levő üvegfalon beszűrődnek a város fényei. A másik oldalon asztal, rádió, televízió. És egy magnetofon. Olyan, amilyenből tavaly ötszázharmincat szállítottak hat országba.

A magnóban nyolcezer alkatrész van. Néhány grammos és sok dekás. Egyszerű és bonyolult, de valamennyi egy célt szolgál: hogy a készülék működjön. A holt anyag, az ember akarata szerint, eleget tesz ennek a célnak. Az ember, aki parancsol az anyagnak, nem parancsszóra él. Finom műszer, akinek beállítódása, formálódása ebben a gyárban, ebben a klubban is zajlik.

Uszkai Antalhoz indulok Kozármislenybe. A városban intézi ügyeit, fél órát kell várnom. Eközben jutnak el hozzám a következő mondatfoszlányok:

– Röplabdáztam műszak után, lankadt vagyok...

– Mindig ugyanazokat az arcokat látjuk...

– Senki se jön a városból...

– Szerződtessenek ide egy jó zenekart, olyant, mint a pesti gumigyárban van...

– Hangulat kell...

– Program kell...

– Mit akartok? Kétéves a gyár. Féléves a klub...

– Egy csecsemő is legyen normális...

Felkelek, mert Uszkai szikár alakja feltűnik a portán. Mellettem mérgesen elsöpör a fekete kontyos lány. Akinek utoljára hallottam a hangját.

[USZKAI ANTALÉK KÖLTSÉGVETÉSE]

– Mikor volt a klubban? – fordulok Uszkaihoz az autóbuszban.

– Nem is tudtam, hogy ez klub – mondja. – Uram, én nem klubba járok, hanem követ fejteni, maltert keverni. Így megy ez másfél éve. Tízen lakunk az anyósomnál. Megfogadtam, inkább lemondok a sörről, de ezt tovább nem csinálom. Pedig nagyon szeretem a sört. Csak a csapoltat. Sajnos, majdnem mindenhol üveges sört kap az ember.

Háromablakos, sátortetős ház Kozármisleny-Újtelepen, amiben Uszkai Antaléké a legkisebb szoba. Bútorzata: széles ágy, kiságy, festett szekrény, asztal és szék. Mindenből egy, ők hárman vannak. A kisfiú ötéves, az asszony, aki a család negyedik tagját hordozza a szíve alatt, huszonnyolc. Nehezen mozog. Arca, ajka megduzzadt. Mikor először találkoztam

vele a gyárban, milyen mozgékony volt! Varrógépnyi esztergapadján miniatűr csavarokat csiszolt. Kis dobogón állt, s ujjai akkor is nyugtalanul mozogtak, mikor beszélt. Most pihegve ül az ágy szélén.

– Mutasd, milyen lesz! – szól a férjének, aki a szekrényből kiveszi a ház tervrajzát.

A papíron lilásszürke vonalak, számok. Nekem alig árulnak el valamit. Nekik nagy szobákat, nyugalmat, melegséget jelentenek. Amiért most kell fizetni az adót.

Uszkai Antalék havi költségvetése:

Élelemre	1200 forint
Ruházatra	200 forint
Számlákra	200 forint
Autóbuszbérletre	150 forint
Takarékba	2900 forint

– Összesen négyezer-hatszázötven forint – sóhajt az asszony. Ketten négy és fél–ötezer forintot keresünk, mert én itthon kell legyek a gyerekkel. Azelőtt ketten hazahoztuk a hat és fél ezret. Volt olyan hónap, hogy négyezer forintot félretettem. Három évig a házra megy a pénzünk, az erőnk, az egészségünk. Üdülni még nem voltunk. Fáradtak vagyunk, de megbetegedni nem szabad. A ház, azt hiszem, szép lesz, kétszintes, háromszobás, mivelhogy megszaporodunk. Beköltözéskor Antika már iskolába jár.

Aztán váltakozva, talán egymással versenyezve tervezgetnek:

– Majd felásom a kertet, szőlőt meg gyümölcsfát ültetek . . .

– Virágot nevelek a ház előtt, a szobákban minden fehér lesz . . .

– Ha beköltözünk, megint ihatok sört . . .

– Én a lakásszentelőre sötétkék nadrágkosztümöt csináltatok és fehér gyapjú pulcsit veszek...

– Akkor leszel huszonkilenc éves, én harmincegy...

– Korban majdnem egyenlőek.

– Sorsunkban is – mondják szinte egyszerre. Uszkai Antal anyja tizenkét gyereket szült, Uszkainéé tízet. A férj testvérei közül nyolc él, a felesége szülei egyet sem temettek. Uszkai állami gondozottként nevelkedett. Uszkainé ugyan otthon, de természetesen nem volt gyerekszobája.

– Csóró családból származom – emlékezik Uszkai –, de szépapámat nemes embernek tisztelték. Beregszász környékén élt, annak a falunak a nevét viselem. Aztán az öreg Kaposvárra telepedett, és hamar a végére járt a vagyonának, bár azt hiszem, csak hétszilvafás volt. A dédapámról adatokat találtam a kaposvári levéltárban, valami hivatali tisztséget viselt. A nagyapám házat épített, amit láttam is. Teljesen elszegényedett, tizenhárom fia volt. Apám molnárlegénynek szegődött, de amint mondtam, a nagycsaládos hagyományt tovább vitte.

– Folytatni akarják ezt a hagyományt?

Egyszerre pirulnak el. Az asszony megrántja a vállát.

– Három-négy gyerek, az nem sok. Csak a ház készüljön el.

Akárhogy takarékoskodnak: havi háromezer forint, évente harminchatezer, öt év alatt csak száznyolcvanezer. Háromszobás ház pedig legalább félmillióba kerül. A számvetés-kételkedés, úgy látszik, feltűnik az arcomon, mert a férj kész a válaszra:

– A saját munkám, a leleményesség és az összefogás ment meg a nagy kiadástól minket. Leleményességen értem, hogy folyton füleltem, hol lehet öreg hulladékanyagot szerezni. Eddig két házat bontottam. Annyi gerendát nyertem hatezer forintért, hogy egy részét eladhattam tízezerért. Ez nem nyerészkedés, munkával szereztem, és elfogadható árért adtam el az

anyagot. Az alaphoz a követ a feleségemmel és apósommal fejtettük. Apósom szállította a helyszínre. Ennek fejében megműveltem a kukoricaföldjét. Ez is pluszmunka, nemhiába vagyok ilyen sovány és fáradt. Az üzemben is helyt kell állni. Századmilliméternyi nálunk a tűrési határ. Pontosan kell dolgozni, és nem is lassan. Szerencsére klassz nagyítóink vannak, a gépem meg úgy hajt, mint a táltos. De nekem is ott kell lennem.

– A követ fejtettük, mikor műszakkezdés után elaludtam. Éreztem, hogy tejfehér lesz a világ körülöttem, aztán rábuktam az olajos pikszisre. Szerencsére, mert ha a késre esek, végem. Remélem, látta, úgy marja az öntvényt, mintha szappan lenne. Akkor valaki megmarkolta a hajamat. Amint látja, hosszú a hajam, akadt rajta fogás. És úgy ellódított, hogy nekivágódtam a feleségemnek, ő nekem háttal dolgozott. A brigádvezető volt a „tettes". Szidott és ölelgetett. Én meg szégyenlem, de megharaptam a kezét, mert azt hittem, verekedni akar. Hazaküldött és nem írt be hiányzást. Műszak után másodmagával megcsinálta a munkám. Ilyen ember ő.

– Pedig valaki kijelentette, hogy magát nem szeretik a brigádban.

– Igen? A csoportvezetőm mondhatta. Vele volt egy kis vitám. Mikor elkezdtem az építkezést, vállalati segélyt akartam szerezni. Szólok a csoportvezetőnek, oda se figyel. Nagyon fájt ez nekem. Mentem a szakszervezeti titkárhoz, ő meg azt felelte, hogy rendben van, de mi lenne, ha mindenki őt zaklatná ilyen ügyekkel. Most már bánom, de rácsaptam az ajtót. El is hallgattak azzal a kölcsönnel.

A gyerek bóbiskol. Apja emelkedő hangjára felkapja a fejét, nyöszörögni kezd. Anyja ágyba fekteti, és közben említi:

– Látom, nem érti az ellenkező véleményeket. Kétféle munkaszervezet van az üzemben. Csoportokba osztva dolgo-

zunk, de ezen felül mozgalmi szervezet is létezik: a brigád. A brigádvezető szereti a férjemet, a csoportvezető nem annyira szimpatizál vele. Talán azért is, mert ügyetlen vagy – fordul Uszkai felé. – Ne röstelld – vigasztalja. – Olyan helyen dolgoztál, ahol más volt a követelmény.

Uszkai nehezen szövi a mondatokat.

– Mégis szégyenlem magam. A feleségem mindig többet keresett, mint én. Kicsi a gépe, de jobban tudott teljesíteni. Nekem nincs olyan nagy türelmem, ő a nyolc óra alatt jóformán fel se nézett, csak akkor, ha – elnézést – vizelni ment vagy hívatták. Én ezt nem bírom . . .

– Így mondják a legfiatalabbak is.

– Más az, ha valaki nem törekszik, mert közömbös, hogy mennyit keres. Én akarok termelni, csak . . . De ne szidjuk a fiatalokat. Két-három lógós van köztük. A többi ügyes, szorgalmas. F. Jóska például, húszéves múlt, eléri a brigádvezető teljesítményét. Van érzéke a munkához. Kár, hogy novemberben bevonul katonának. Úgy volt, hogy segít nekünk a házat falazni.

- Értem – tűnődom hangosan. – Most már igen . . .

– Mit? – kérdezi Uszkai. – Mit kell ezen érteni?

– A brigádjára gondoltam. Nem csodálom, hogy bízik az építkezésben. Tizennégy ember áll a háta mögött.

– Csak az alapot kellett egyedül csinálni – folytatja az aszszonyka –, az babrálós munka. A férjem, az apám meg a nővérem rakta a követ. Én is, mikor könnyebben mozogtam. De most már . . .

– Az alap megvan – sóhajt a férfi. – Megkaptam a vállalati segélyt is. Két hete odajön hozzám az szb-titkár, igen barátságosan: Műszak után nézzen be hozzám. Nem tudtam mire vélni a dolgot, de reméltem, nem lesz újabb kifogása. És

ő elém tette a kötelezvényt. Nem sokat kaptam, tízezer forintot, de ilyenkor tíz forint is jó.

– Több kölcsönt nem csinálsz! – jegyzi meg a felesége. – Én egy életen át nem fizetek részleteket.

– Én azt szeretném – ellenkezik szelíden a férje –, ha vennénk föl pénzt a befejezéshez és a bebútorozáshoz. Mi van nekünk? – fordul felém röstelkedve. – Nem jutott többre, mint amit lát. Pedig csak a sört szeretem. Semmi mást...

Búcsúzkodunk. A férj kikísér. Kéznyújtásomkor megállapodunk: vasárnap megnézem az épülő házat Kozármisleny-Újtelepen.

*

Szemerkél az eső. Mint már negyven napja. Nyúlós, sáros az út, nem ártana, ha a busz elvinne Uszkaiékig. De Újtelepre nem jár autóbusz. Mondom a kalauznak, hol szeretnék leszállni. Hümmög: két megálló van. Melyiknél? Nem tudom, este jártam itt. Mindegy, nem világvárosba indultam. Leszállok a régi falu mellett, a második megállónál. Előttem család lép le, férj-feleség, három tizenéves fiú. Most látom, valójában milyen útra vállalkoztam. A vontatók derékig érő nyomokat hagytak a földeken. A házak sártengerből emelkednek, mint apró, vidám szigetek. Kerítés, járda sehol. A család nyomában lépdelek, hevenyészett udvarokon, gazos csapásokon. Félcipőm megmerült a lucsokban. Mozdulatlan, magányos vidék. És mégsem: a falak tövében motorkerékpár, biciklierdő, kalapácspengés, csákányhuppogás. Egyik méterre emelt fal mellvédjéről férfi kiált az előttem ugrálóknak:

– Jó estét! Ilyenkor kell jönni?!

– Elaludtunk! – vág vissza a csapatot vezető asszony.

– Majd gyorsabban csákányolsz! – vigasztalja a kiabáló.

Vizslatva mustrál engem is, de rövidesen leveszi a szemét rólam, nem vagyok ismerős. A következő sorban kész házak emelkednek, a falak tövében láncra kötött kutyák ugatnak. Hét utcasort vágok keresztbe, a háromablakos ház sehol. Eltévedtem?

Visszakanyarodok az országútra, lábamról gazos sárpapucsok röpködnek a betonra. Néhány száz méter után eltűnik a másik telep. Végigmegyek az egyik utcán, nincs háromablakos ház. Bekanyarodok a másikra. A sor végén felfedezem vagy inkább sejtem, néhány napja itt jártam. A ház előtt kövér asszony fejes káposztát dobál az öreg Warszawa csomagterébe.

– Igen, itt laknak Uszkaiék – mondja. – De még alszanak. Mindjárt ébresztek.

Várakozok az udvaron. A pajtában halom félig érett görögdinnye, az istálló előtt esőtől fakult kukoricacsöveket csipkednek a csirkék. Mire elszívom a cigarettám, kilép a kisgyerek, beljebb invitál. A teraszon találkozom Uszkainéval, arcán még az álom felhője borong. Mentegetődzik: késő estig dolgozott a férje, elaludtak. Néhány perc múlva belépek az éjszakai párába. A férfi ujjaival fésülgeti a haját.

– Menjünk? – kérdem.

– Mindjárt – válaszol –, de előbb kávét igyunk.

A közös konyhában az asszony forgolódik, a férje a szobában nyit utat a friss levegőnek. Majd számba veszi a szerszámokat. Ásó, lapát, kalapács.

Negyedóra múlva a sarat dagasztjuk. Uszkai gazos ösvényre tér, ez köti össze a „régi" Újtelepet az épülővel. Végighaladunk a negyedik soron, már arra gondolok, megint eltévedtünk, de a legutolsó ház előtt megállapodunk. Salakdomb, gerendakupac, földhányás. Mögötte szürke terméskő alap.

– Ez az – mondja a férfi. – Az alapot a gletniig kell vinni, ott, látja, még hiányzik egy-két folt. Szeretném ma befejezni. Ha . . . – és felnéz az esőt verejtékező égre –, ha sikerül.

A kiszáradt meszesgödörből vinnyogás hallatszik. Közelebb megyünk: lent a mélyben csapzott kutya kaparja a földet. Felugrik, visszacsúszik. Uszkai létrát kerít, ölében felhozza a kutyát. A szomszédból asszony kiabál.

– Az isten szerelmére! Hozzák ide, két napja keresem ezt a dögöt. Ó, istenem – szorítja magához –, alig van már benne élet. Gyere – ragadja meg az állat gubancos szőrét –, adok neked enni . . .

– Csak vigyázzon, elpatkol, ha megtömi most – figyelmezteti Uszkai. – Nem jó, ha telezabálja magát. Na végre! – néz körül. – Csakhogy már itt tartok.

Pedig éppen csak elkezdte. Mennyi verejték, számolás, kuporgatás vár még rá. És mégis: Csakhogy itt tartok.

Hátunkat permetezi az eső. De mit számít ez? Uszkai körülvezet az építkezésen.

– Itt lesz a bejárat – mutatja a délkeleti oldalt. – Üvegtetőt csinálunk fölé, nehogy vizes legyen a terasz. A földszinten konyha, fürdőszoba, kis szoba. Az emeleten két nagy szoba. A kis szobát szántuk Anti fiamnak. A másiknak – nem tudom, fiú lesz vagy lány –, annak velünk a helye . . . Előírta nekem a tanács azt is, hogy modern tetőt kell csinálni. Igazuk van, enyhe lejtésű palatetőt építek. És – kanyarodik akkorát, hogy alig tudom követni a sárban – ide lugast telepítek, jobbról-balról konyhakertet, az utcafronton virágágyat.

Nem tudom, mennyi ideig hallgattam a tervezgetést. Egyszer csak arra lettem figyelmes, hogy meghasad fölöttünk az éj szürkesége, s napsugár pásztázza a víztócsákat. Uszkai pislog a szerszámokra, tenni kell valamit.

Ellát tanácsokkal. Menjek vissza a második utcába, onnan

salakos járda visz az országútra. Az újpetrei autóbusz fél óra múlva érkezik, azzal visszajutok a városba.

Az utca közepén haladtam, mikor elhúzott a busz. Várhatnék másfél órát a villányira. Öt kilométer, vagyis ha jól kilépek, háromnegyed óra a gázgyár, onnan indul a városi járat. Gyalogolok. Uszkai Antal naponta kétszer ennyit gyalogol.

*

A Kossuth téri végállomáson a brigádvezetővel találkozom. Papírba göngyölt szerszámot szorongat a hóna alatt. Mellette a szőke és a kopasz fiú, a KISZ-titkár, a csoportvezető és három-négy ember a brigádból. Kirándulásra indulnak?

– Igen – nevet hamiskásan. – Oda, ahonnan maga jön. Meglepjük a Tónit. Ma nyakára hágunk a kőmunkának.

– Odatalálnak? – kérdem. – Én másfél óráig kerestem.

– Ajaj! – szólal meg a fiúk háta mögött egy lány a tekercselő részlegből. – Jártunk ott, mikor a fundamentumot ástuk.

– Erről nem beszélt a házasulandó – mondom sajnálkozva.

– Mert feledékeny – védi a brigádvezető. – Maga talán különb lenne ilyen esetben?

– És maga meg egyedül hagyja a feleségét vasárnap? – ugratom.

– Nagyon jól érzi magát – fordul vissza a busz lépcsőjéről. – Elutazott a gyerekekkel Harkányba. Egy napra kimenekült az albérletből.

*

Ezek után már csak néhány élmény erejére és színére támaszkodhatom.

A művezető otthonában lehetetlen ceruzát használni. Mikor előveszem a füzetem, nyomban az ölembe ül Gabriella, és malacot rajzol a megkezdett mondatra. Zsuzsa ráhunyorít: nem szabad. Hogyne tudná ő, hiszen már harmadikos. De hiába, Gabriellát Éva váltja, Ili pedig arra ösztönöz, hogy írjak rögtön verset, amit elszaval az óvodában. Néhány sort vések az emlékkönyvnek kinevezett kockás füzet lapjára, amit Ili nyomban átköt bonbonos doboz selyemszalagával, és átviszi a kisebbik szobába. Kicsi ez a szoba, két és félszer három méter, hogyne lenne kicsi négy gyereknek. S mégis olyan nagy, hogy az egész környéket átfogja a mérges kakas és a csalafinta róka kalandjaival, a torpék és óriások világával. A négy kislány lelkendezésével biztosan.

A szülők szobája nem sokkal nagyobb. Háló, ebédlő, nappali, társalgó egyben. Minden fillért számításba vevő élet tanúja, boldogságának, gondjainak színhelye.

Marton Géza kérges tenyérrel végezte a műegyetemet. Félárvaként, nem kedvelt fiúként egyedül teremtette meg a tanulás anyagi alapját. Váci gyár ösztöndíjasaként fejezte be a tanulmányait. Korrupt főnökök próbálták elvenni munkakedvét. Megtanult alkalmazkodni, tűrni, s mikor a húr túlfeszült, munkahelyet változtatott. Ekkor már nős volt, sőt három kiságy húzódott az albérleti szobában. De bízott erejében, a család ösztönzésében, megtakarított pénzében. Befizette az indulót a váci szövetkezeti lakásra. Ekkor érte a hívás. Megnézte az új gyárat, felment a Mecsekre, és végigpillantott a városon. S miután lakással is biztatták, felrakodott a teherautóra. Három gyerekkel. A negyedikkel nehezen tudott fellépni az édesanya, aki most a gyermekgondozási időszak utolsó évét tölti, majd visszatér munkahelyére, az óvodába. Új

óvodába, ami a lakással szemben épült. Itt már számítanak a legkisebb lányra, Évára is. S ha a tanács beváltja a szavát, s miért ne váltaná be, lakást cserélhetnek. Tágasabbra, nagycsaládhoz méltóra.

Kicsi a szoba, apró a konyha, vacsorához nem ülhetünk benne. Most a szülők szobájában terít a család. De inkább a négy kislány. Mozdulataik a jövendő asszonyát sejtetik, a tányérok rendje, a szalvéták sora, a poharak vonala, a kenyérkosár bősége szavatolja: kóstolgatják, habár játék képében, a munkát. Egyszer vétik el a szabályt, mikor Zsuzsa nyakamba akarja tenni az Évi mellére illő kockás szalvétát. Dehogy véti el: csak az időt fogták vissza néhány évtizeddel.

A vacsora falatjai után kivonul a lányok csapata. Mosakodás a kisebbeknek, lecketanulás a nagyobbaknak. Nekünk még néhány gondolat a gyárról, a brigádokról, a hétköznapokról, a családról.

A brigád is család, habár munka, gond, vita, verejték ötvözi egésszé, noha sokféle érdek, többféle természet simul benne eggyé. Akkor is, mikor rendezni kell a felbolydult életű fiatalasszony anyagi gondjait, ruhákat kell varrni az óvodásoknak, vagy éppen a megszorult társuknak a segítésére kell belenyúlni a perselybe. Akkor is, mikor a sokgyerekes brigádtag nevében kérvényt írnak a munkaügyi miniszternek, tekintsen el az egy naptól, ami hiányzik a folyamatos munkaviszonyból. Nehogy gátolja ez gyermekgondozási segélyének folyósítását. Szorongva, bizakodva várták a választ, ajándékokkal berobbanva ünnepelték az örömhírt. Család a brigád. Azért van most gondban a szerelő miatt, aki hetek óta késve jár műszakra. Mikor okát kérdezik, csak lehajtja a fejét. A találgatás majd bizonyossággá válik. A brigád meg kell hogy tudja, mi bántja-tépi a szerelőt, aki azelőtt példakép volt munkában, szorgalomban.

Lehet-e brigád-családban a napi teendők egyhangú folyamatában az új rejtelmeit kutatni? Marton Géza, akit alkotó embernek tartanak, határozottan válaszol: lehet. Évenként, másfél évenként változnak a magnótípusok. Ezeket nemcsak a tervező álmodja meg, de a szerelő is. Elgondolásait közölheti a központtal, ahol a világpiacról beérkező igényekkel összevetve dolgozzák ki az új konstrukciókat.

A művezetőt a család megélhetési gondjai is a szakma szeretetére, gyakorlására ösztönzik. Fizetése nem megvetendő, ötezer forintot visz haza elsején, de mégis kevés a hat embernek. Működési engedélyt váltott a tanácsnál, és hol televízió-, dinamó-, transzformátorszerelés, hol gépkocsi elektromos vezetékeinek javítása ad lehetőséget a külön keresetre. Pihenés? Minden perc az, amit itthon tölt. Még ha zajban is, még ha a gyerekeket tanítva-nevelve is. Ő embereket nevel. Munkaszeretetben, emberségben. Ezért nem tud elfáradni a gyárban sem, hiszen annak a nagy családnak ugyanerre van szüksége.

Beszélgetés közben Marton Géza többször dörzsöli a szemét. Restellem a késedelmeskedést, búcsúznék már, de kér, ne menjek még. Mennyit pihen? Éjszakánként öt-hat órát. Ennyit enged a család és a munkahely.

Résnyire nyílik az ajtó. A lassan növekvő hasadékban aprócska görög istennők szoronganak. Hosszú fehér ruhában, kócos szőke frizurával, kendőből csavart koszorúval. A legkisebbik lány szeme félig csukva, a középsőé kíváncsian tágulva lesi: mit csinál a vendég bácsi? A két nagyobb, míg apja-anyja a mondandóval van elfoglalva, besurran az asztalhoz, és ráhullatja ajándékát. Két könyvjelző, tulipános, árvácskás figurákkal és egy nagyobb „mű", vízfestékkel színesítve. Skarlátpiros rózsa sötétzöld levél oltalmában. Alatta rigmus: „Én ezt a rózsaszálat rajzolom. Nem vagyok író, sem költő, festeni is most tanulok, mert csak egy kis diák vagyok . . ."

Félénken, szótlanul, szorongva lesik a hatást az ajtóból. Most érzem, mennyire kevés a szavam.

Még hallom, az anyjuk ismét elrendeli a mosakodást, hiszen a festék stigmái zölden, pirosan árulkodnak a kezükön. Aztán csend lesz a nagyon kicsi szobában. Mikor elbúcsúzok, benyitunk az ajtón. Hárman, mint gyufaszálak a dobozban, széles heverőn fekszenek, Zsuzsa, a legnagyobb, emeletes ágyon trónol fölöttük. Tompított fényű lámpa vigyázza álmukat.

[FUTURUM IMPERFECTUM]

A Mechlaborban dolgozók száma 1978 végére ezerkétszáz, 1980-ra ezerötszáz lesz. Nem biztos, hogy az otthonteremtés lehetősége is ilyen dinamikusan növekedik. De minden időben ez volt a törekvések alapja, logikája: előbb az igény tűnt fel, aztán teremtették meg a lehetőségét. S a fészekrakás örömmel átszőtt gondjai biztosan tovább sürgetik, termelik az ötleteket, megajánlásokat. A keresetek is „kiforrnak", a ma még nagyon eltérő bérek (átlag: 2000 forinttól 4000-ig) közelítenek majd egymáshoz a szakképzettség terjedésének és az egyenletesebb teljesítményeknek arányában.

Ám nem ilyen egyszerű a gyár jövőjének képlete. Nagy a versengés a híradástechnikai piacon, a külföldi cégekkel. A Papssal, a Philipsszel kooperáló Mechlabor érzi már ennek fojtogatását a rapszodikus alkatrész-ellátásban. Ezt azonban ellensúlyozhatja a munkások és műszakiak leleményessége. A nagyobb gondok helyben adódnak.

Az első a munkások életkorából következik. Az állomány tekintélyes része még a nagy sorsforduló, a házasságkötés és a katonaság előtt áll. A férjhez menők, a katonasághoz bevonulók egy része az eddigi tapasztalatok szerint nem tér vissza a

munkahelyére. Az ismeretségek, az új családi kapcsolatok más tájakra vetik a fiatalokat, ahol már nem érvényesül a gyár vonzása.

A fluktuációt növelheti a könnyűipar további térhódítása. Nem titok, hogy a Mechlabor szomszédságában épül a nemzetközi hírű Egyesült Izzó gyáregysége, ahol 1985-ben négyezer munkást foglalkoztatnak. Állványozzák a baromfifeldolgozó, a tejporüzem falait, tervezik a harisnyagyárat. Fejlesztik a pécsi bőrgyárat, terjed a bedolgozói rendszer a kesztyűgyár érdekeltségében, a komlói Carbon Pécs környékén egymás után hívja létre a nőket foglalkoztató középüzemeket. A munkás természetesen a magasabb jövedelmet keresi. Az épülő üzemek között vajon melyik tud többet fizetni, jobb szociális körülményeket teremteni, több otthont ajánlani? Végül a ma még munkaerő-felesleggel rendelkező város nem kényszerül-e munkásokat vándoroltatni a környékről vagy nagyobb távolságról, hogy az új könnyűipari üzemek zavartalanul működhessenek? Milyen áramlást okoz majd a hirtelen felszökő munkaerő-kereslet, és hogyan tudják ennek bizonytalanságot, termelést akadályozó következményeit kivédeni?

A családos fiatalok helyzete sem könnyű. Ha a fészekben már gyerek is melegszik, ki segít enyhíteni a gyereknevelés gondját, hol helyezhetik el a kicsit, amíg az apa, anya dolgozik? A patronált óvodák – átmenetileg és korlátozott mértékben – megoldják e gondot. De a Mechlaborban a délelőttös műszak hajnali hat órakor kezdődik, ötkor, fél hatkor el kell indulni. Az óvodák nagyobb része ilyenkor még nem nyitja meg kapuit, később pedig ki fogja kézen, ki vezesse el a gyereket? Ha mindkét szülő hajnalban indul műszakra, marad a nagymama, az anyós, a szomszéd, a délutános brigádtag. És aki nem támaszkodhat ilyen segítségre? Kétséges az is, hogy az emberségből-önzetlenségből fakadó támogatás esetlegessé-

géből lehet-e gyakorlatot fejleszteni. A gyerek léte, igénye pedig szüntelenül megkívánja a kéznyújtást.

A megoldás? Erős, vihart álló törzsgárda megteremtése. Noha kétesztendős a gyár, ennek magva már kialakult: huszonkét szocialista brigád (a munkásállomány fele) segíti a munkássá érlelődést, keresi a fészekrakás gondjainak megoldását, nyújtja az egymáson segítés példáit. Az életkorból és a körülményekből adódó fluktuáció enyhítését két forrás táplálhatja. Az egyik az 500-as pécsi szakmunkásképző intézettel, a Zipernovszky Gépipari Technikummal, a Széchenyi Gimnáziummal kötött szocialista megállapodás: eszerint az iskolák utánpótlást irányítanak a gyárba. A másik forrás még nem nyílott meg. De nélkülözhetetlen lesz, ha a többi könnyűipari üzem is megkezdi a termelést. Ez a forrás a munkaerő összehangolt foglalkoztatása. Így lesz elkerülhető a káros rivalizálás, a munkaerő-csábítás. Az összhangteremtést a városi tanács illetékes osztálya végezhetné, figyelembe véve az üzemek sajátos igényeit, népgazdasági feladatait és jelentőségét.

Bölcsődét, óvodát is kellene építeni. Olyant, amely munkarendjében igazodna a Mechlabor és a többi üzem családjainak igényeihez. A gyár területet ajánlott fel erre a célra. A szocialista brigádok – mint eddig is tették – kezük munkáját, keresetük egy részét nyújtják az építéshez. Pécs költségvetési összegéből 1976-ban jut pénz a nagyon várt bölcsődére, óvodára.

Befejezetlen a gyár, kialakulatlan a munkásállomány, rendezetlen még a Mechlabor környéke is. De aki tudja, hogy négy éve kukoricalevelet cibált itt a szél, nem kételkedik abban, hogy elindult Pécs második gyárvárosának, új munkásnegyedének serdülése.

*

Novemberi vasárnap reggelén Uszkai Antallal találkozom a Kossuth téren. Romokban hever a tér múltat idéző épülete, a Vadászkürt. A robbantó brigád már elvonult, de a por még szállong a csípős szélben. Korán kelő kíváncsiak kerülgetik a törmelékhegyet, amelynek csúcsán félrecsapott kalapként trónol a torony-sisakos bádogtető.

– Majd beolvasztják – mustrálgatja Uszkai. – A faanyag nem sokat ér – folytatja a szemlét –, de a tégla . . . – Megfog egyet, hozzáilleszti a másikhoz: pengése mint az üvegé. – Ez igen – nézegeti elismerően. – Akárki veszi meg, jó ház épülhet belőle. Nekem is ilyen kellett volna. Mindegy, most már mindegy – mondogatja. – Az én téglám már összeforrt a malterral – nevet. – Azt én már nem vállalnám szétbontani.

– Már falaztak is? – kérdem hitetlenkedve. – Múltkor még a kőmunkánál tartottak.

– Na igen – mondja könnyedén –, de ha egyszer az ember elkezdi, nem állhat meg. A brigád tegnap múlt egy hete, megint kint volt. Vacsorára birkapörköltet ettünk, utána csapolt sört ittunk.

[1975]

Egy lány jött a faluba, egy városi lány.
Balázs rögtön a második napon találkozott vele a kútnál, mert akkor is beteg volt az anyja, neki kellett mennie vízért.

Három lány szaladt ki Nagy Sándoréktól, az unokák meg ez a rokon lány, de akkora jókedvvel, hogy a kút mellől mindenki arra fordult, s a szomszéd kutyák ugatni kezdtek.

El is szégyellték magukat a lányok, le is csillapultak, mire odaértek. Köszöntek illedelmesen, s míg sorukra vártak, csak halkan nevetgéltek maguk között valamin.

– Ejnye – mosolygott rájuk az egyik asszony –, máskor veszekesztek előbb egy sort, ki jöjjön vízért, míg végre nagy durcásan megfogja a kannát valamelyik.

Nevettek.

– Hogy volt szívetek egy városi lányt ilyen korán felkelteni? – kérdezte Gebei néni, a közvetlen szomszédjuk. – Hiszen nincsen az ahhoz szokva!

Balázs maga volt ott legény, ő nem szólt semmit, csendben nézte a lányokat, akik most mindenen csak nevettek, mintha csiklandoznák őket. Ilyen nagy öröm vendéget fogadni?

Hanem amikor ő következett, intett Nagy Rózsinak:

– Tedd csak oda!

– Ne légy olyan jószívű, hat kannát hoztunk!

– Sietsz te – mondta Bözsi is, a kisebb –, megvárunk.

– Nektek vendégetek van – tartotta magát az elhatározásához Balázs. Végigvárta, míg telecsurgatják a hat kannáju-

kat. Addig nézte őket. Vagyis inkább csak az egyiket, a városit.

Az persze tudta, hogy nézik, nem azért városi lány.

Ügyesen tette fel a kannát a rácsra, vette le, tette helyébe a másikat, állította félre a két tele kannát, míg a többieké is megcsurog. De míg állt a kannái mellett, nem sütötte le a szemét, nem forgott erre-arra, hanem egyenesen szembenézett Balázzsal, s még rá is mosolygott:

– Borzasztó ez a kútra járás . . . – s megcsóválta a fejét.

– De hiszen most van először.

– Nem is azért, hanem hogy ezeknek a szegény Rózsiéknak mindig ezt kell csinálni.

– Közel a kút – mondta Balázs –, meg jó kút ez: ebben a nagy aszályban is ni, hogy csurog még belőle a víz.

– Nálunk egyszer elromlott a konyhában a csap, a fürdőszobába kellett menni vízért. Jaj, de kétségbe voltunk esve!

Ezen Balázs is nevetett. Milyen nagy baj is lehetett, ugye, a fürdőszobába menni vízért! Még sohasem látott fürdőszobát. Gőzfürdőben volt már, meg kádasban is, bent Debrecenben, kipróbálta. De lakásban fürdőszobát, olyat még nem látott.

– Köszönjük, hogy előreengedett – mondta búcsúzóul a városi lány.

Balázs nagyon fürkésző szemmel nézte, de nem talált a mosolygásában semmi kacérságot. Ennek megörült valahogy, de aztán csak rántott egyet a vállán, mint akinek sok fontosabb gondolni valója van, s megindult a kannákkal. Neki bizony messzebbre kellett cipelni, mint a Nagy Sándor bácsi unokáinak.

Sokáig nem látta aztán a lányt Balázs, mert máshova küldte a gépállomás aratni. Csak mikor az elnök hazakönyörögte,

hogy a tarlóit itthoniakkal szántassák fel, akkor ébredt megint minden reggel a faluban.

Harmadik napon, ahogy szánt, egyszerre még jó messziről látja, hogy jön egy tarka leánycsapat a gáton. Öntözött paprika van arra, biztosan abból jönnek. Nem is nagyon figyelt még rájuk, kanyarodott éppen, s azzal törődött, hogy emelje a kart, s időben visszaengedje az ekét. Öt ekefej: szépen sorjában beleharaptak a földbe. Akkora hantokat fordítottak – itt a partközelben még nem is szívta meg úgy az aszály –, fényesedett a barázda háta.

Hanem a lányok, mikor odaértek, megálltak ott a gát tetején. Valahogy egy megállt, s többi meg erre mintha karéjba fogta volna.

Balázs voltaképpen nem is nézett rájuk, de abban a szempillantásban tudta, hogy az az egy ott középen nem más, mint a városi lány. Öltözve is úgy volt, mint a többi, s termetre, színre, mindenképpen elkeveredett, mégis rögtön megismerszett közülük. Miért is jött ez vajon ide, dolgozni, nyaralni, ez a városi lány?

Megfordult a fejében, hogy leállíthatná a motort egy kicsit, s odamehetne hozzájuk valamiért.

Lehet, hogy meg is állt volna, lehet, hogy nem, de éppen jött egy terepjáró Skoda a falu felől, nyilván a gépállomásé.

Balázs tette, mintha sehova se figyelne, se az autóra, se a lányokra, csak a szántásba volna belemerülve. De az biztos, hogy nem örült, hogy ezek egyszerre jelentek meg, a gépállomás kocsija az úton, a gáton meg a lányok.

A lányok őt nézték, vagy az autót nézték, vagy a gólyákat a szántásban; valamit nézhettek, ami a városi lánynak újság. Talán éppen azt, hogyan forgatja meg a hantokat, fordítja a földet sárgászöldes tarlószínűről homokbarnára, agyagfoltokkal az egyik helyen, szikfehér foltokkal a másik helyen, aztán

beleér a feketébe, szépen végighúzza az öt egyforma barázdát benne, ahol a legsimább, a leglaposabb. Csak ilyen volna mind az egész határ, ilyen hibátlan fekete... Megkedvelték a lányok, úgy látszik, ezt a városit, meddig elálldogálnak a kedvéért.

A Skodából kiszállt az igazgató, a főagronómus meg Imre bácsi, az elnök. Csak úgy indultak meg feléje, sétálva, mint akik véletlenül járnak erre, s ha már itt vannak, mindegy, merre ténferegnek, éppen őhozzá is odajöhetnek.

Ez az igazgató módszere, ez mindent így csinál; Balázs sehogy sem szerette benne ezt az oldalozást. Imre bácsi nem ilyen, az elnök, az meg is indult most is hamarosan, otthagyta őket a barázdában morzsolgatni. Mert az agronómus, az meg mindig morzsolgatott, szemet, műtrágyagörcsöt, vagy legalább így egy göröngyöt szedett fel a szántásban, s azt porhanyózta az ujjai között.

Az elnök odajött, nézte az ekéket, hogy forgatnak. Balázs biccentett neki, s csinálta tovább a dolgát.

Van, aki ilyenkor rögtön megáll, kihasználja az alkalmat, s hozakodik elő a legkülönfélébb panaszaival. Különösen ha így helyébe jön az elnök is, a gépállomásigazgató is. De Balázs nem állhatta az ilyen embereket. Felőle ott tanyázhatnak ezek estig is, ő ugyan nem törődik velük, végzi a magáét. Bár azt nem nagyon szerette, ha nézik. Akárki. Ha elkészült, vizsgálódhatnak benne tetszés szerint, de munka közben, az idegesítette. Meg az, hogy éppen akkor szándékozott ekét állítani, mikor az előbb megjelentek a lányok. Most meg ha leszáll, azt találják hinni, hogy éppen őmiattuk jutott eszébe. Na, majd ha elmegy a Skoda, állít az ekefejeken.

A forduló után megint a gát iránt haladt, s a gát tetején előtte volt a lányok karéja, közepén a városi lánnyal. Talán nem látott még traktorszántást vagy szántást egyáltalában.

Ahogy közeledett, a lányok odafönt hangosan kuncogtak valamin.

Az igazgató közelített hozzájuk egy kicsit, és kedélyeskedő hangon megkérdezte:

– Mit néznek, lányok, a traktort vagy a legényt, a jóképű traktorost?

– Magát! – mondta a városi lány, s a többiek mind elkezdtek nevetni.

– Ejnye, de jól felvágták a nyelvüket! – mosolygott megbocsátóan az igazgató.

De a főagronómus is részt akart venni a kedélyeskedésben:

– Nagyon ráérnek maguk, úgy látom!

– Ne fájjon magának, nem maga fizet minket! – mondta Szücs Zsófi, egy brigádvezető leánya.

– Nana, lányok – nézett fel rájuk az elnök –, hol voltatok, a paprikában?!

– Ott. Megraktunk egy teherautót, el is ment.

– Na jól van, akkor . . .

Nem mondta, hogy akkor most elmehetnek, de kezdték lökdösni egymást, hogy induljanak.

Balázs éppen odaért, s az agronómus kicsit fontoskodva intett neki, csóválta a fejét, s kiáltott is valamit. Balázs nem értette, de kitalálta, hogy az ekefejet kérdi. Nem figyelt rá, mire az önkéntelen tett utána néhány lépést a barázdában. De egyszer csak nagyot ugrott hátra, mintha villám csapott volna a lábujjába.

Mozgott előtte a barázda, akár egy nagy hant gurult volna szét, göröngyökre válva.

Hörcsög! Ráijesztett a hörcsög. Az eke egy népes családot vetett ki, s a hörcsögfiak fürgén menekültek. Az agronómus, hogy mentse tekintélyét, harciasan rontott utánuk, s taposni kezdte a futamodókat.

A városi lány leszaladt a gátoldalon.

– Mi az?! Te jó isten, de érdekes!

– Hörcsög, nem látod? – ereszkedett le még vagy három lány, s visongva szaladtak a hörcsögfiak után. De csak Szücs Zsófi merte megkockáztatni, hogy rájuk is taposson.

Egy bátor kis hörcsögfi szembefordult vele, két lábra állt, s mellső lábait harcra szántan emelgette.

Szücs Zsófi toppantott, de a hörcsög is dühösen visszafújt rá, s nem hátrált. Akkor ért oda az elnök; ökörfejnagyságú hantot kapott fel, azt dobta a hörcsögre, mint a bombát. Ez a bomba nem robbant, inkább szétmállott, s maga alá temette áldozatát, hogy alig valami látszott ki belőle.

Erre mindenki hantra kapott, úgy verdesték agyon a sok gabonapusztítót.

A városi lány csak állt közöttük és nézte. Némán állt, aztán lassan megindult vissza, a gát felé.

Közben azonban Balázs ekéje egy másik hadat is kifordított az erődítményből, talán még számosabbat, mint az imént. A kedvre kapott vadászok rögtön odairamodtak: a három komoly férfi meg a három szeleburdi lány.

Csak az az egy állt ott egyedül, megtorpanva a gát felé menet, s messziről nézte a vadászatot. S Balázs traktorja iparkodott, zümmögte körül a nagy táblát, s szaggatta szét egyenes barázdákká a sima tarlót.

Mikor a lány közelébe ért, egyszer csak megállt. Gondolta: most elintézi, állít egyet az ekefejeken. Leugrott, megállt, megnézte az ekét, s megcsóválta a fejét, mint az előbb a főagronómus.

A lány nézte s elmosolyodott. Összenevettek a lánnyal.

Aztán gyorsan csavargatott a kulccsal, hogy mire amazok visszaérnek, készen legyen mind az öt ekevassal. A lány nézte,

hogy dolgozik, gyors, pontos mozdulatokkal. De őt nem zavarta, hogy a lány nézi.

A hörcsögirtó társaság közben visszafelé szállingózott. Az elhagyott csatamezőre pedig gyülekezni kezdtek a gólyák.

– Mennyi gólya! – csapta össze a kezét a városi lány – én azt hittem, a gólyák egyedül járnak!

– Mikor hogy – szólt Balázs munka közben –, de azok is csak jobban szeretnek csapatban. Most mennek a hörcsögökre.

– Megeszi a hörcsögöt?

– De meg ám. Mit egyen, az a jó kövér falat.

– És most... kiszedegetik a bombák alól?

– Nem hiszem, csak turkálják. A dögöt nemigen szeretik... Csak amit ő maga öl meg, az a biztos, a friss hús. De most meg már nem is eszik ilyesmit.

– Hogy ilyesmit?

– Most már békán él inkább, csak erre kevés van, hát a szántásban is bogarászik valamit.

– Békán, azt mondta?

– Békán hát, könnyíti magát.

– Könnyíti? Mért könnyíti?

– Hát az útra. Készülnek már ilyenkor az útra. Tudja, milyen nehéz volna egy kövér gólyának átszállni a Földközi-tengeren?

– Te jó isten, szóval ezek fogyókúráznak?!

Balázs nevetett.

– Úgy is lehet mondani. Nézze, hogy tanakodnak! Figyeli?

A lány nézte, s ő is úgy látta, hogy a tábla túlsó végében nagy okosan tanakodnak a gólyák. Méltóságosan tárgyaltak, mértéktartással, mint akiknek alaposan meg kell fontolniuk, hogyan készüljenek fel a hosszú útra, de meg is van a vállalkozáshoz a kellő bölcsességük.

– Hát ez nincs minálunk, látja, gólya, hörcsög meg más minden ilyen érdekes!

– De van fürdőszobájuk – egyenesedett fel végre kezében a kulccsal Balázs, s komolyan nézett a lány szemébe –, meg mozi, színház meg mindenféle szórakozóhelyek. Nálunk meg ki kell lesni, mikor hoznak sört a kocsmába.

– A város és falu közötti különbség – kezdte a lány kissé éneklős, monoton hangon, s nem lehetett tudni, tréfának szánja-e, amit mond, vagy komolynak – fokozatosan el fog tűnni . . .

– El – bólintott Balázs. Aztán mielőtt az agronómus meg a többiek odaértek volna, visszakapaszkodott a gépre.

A lányok, akik végül mégis elindultak a gáton, menet közben kiabáltak vissza:

– Ti maradtok szántani, Zsófi?

Szücs Zsófi erre irányt változtatott, s nem jött vissza a géphez, hanem a gát felé indult.

A városi lány még mindig ott állt. Közelebb lépett a traktorhoz, s alulról felfelé Balázsra nézve kérdezte:

– Minden nagyon érdekes itt, csak tudja, mit nem bírok elviselni?

Balázs lenézett rá, s szinte szorongva várta, mi lehet az, amit nem bír elviselni ez a városi lány itt a faluban.

– A legyeket. A legyeket meg a port.

– Hát légy, ugye – tett egy kézmozdulatot Balázs –, ahol jószág van . . . – Aztán csüggedten ejtette a kormányra a karját.

A lány elgondolkozva nézegette a szandálja orrát. Kis körző mozdulatokat tett a lábával, szórakozottan széttaposva itt-ott az eléje akadó göröngyöket. Egyszer csak furcsát érzett meg a talpával: egy kis döglött hörcsögöt sodorított arrább. Megborzongott.

Nem szólt többet, elindult kis, szapora léptekkel a többiek után. A gátoldalból, kapaszkodás közben még visszapillantott. Balázs szántott, s közben a gólyákat nézte: még mindig ott tanakodtak a tábla végében. Sétáltak, nagyokat lépegettek, lelecsaptak a csőrükkel valamire, egyik-másik elmerengett.

Másnap, szombaton este, éppen indult Balázs a téesz-udvarról hazafele, mikor kijött az elnök a lépcsőre, s megállva az emberek fölött, csak úgy nagy általánosságban kijelentette:

– Vagon van, emberek! Véletlenül akadna vagon az állomáson. Ha holnap délig megrakjuk, nem viszik el.

– Megrakjuk? Mivel? – kérdezte valaki.

– Mivel, mákgubóval – mondta az öreg Szücs brigádvezető –, szükség van úgyis a helyre! Majd én kihozom az özvegyeimet zsákot rakni, azoknak kell a munkaegység. Egypár fiatal meg csak akad a hordáshoz.

– Jó, legyen – hagyta jóvá az elnök –, te meg, Balázs, ti ketten Lőrincz Ferkével beálltok reggel a Zetorokkal, pótkocsival, fordultok vagy hármat, kiviszitek.

– Lehetne már egy vasárnapja az embernek – morgott Balázs –, hogy legalább tisztességesen levakaródzhatnánk!

De az elnök megszokta, hogy Balázsban bízhat, nem vette komolyan.

– Lesz még ráérőd, hogy elunod magad – mondta, s már ment is befelé, csak úgy fordultában szólt oda Szücsnek: – Akkor maga intézkedjen, Mihály bácsi.

Délig a nyavalyát, későn kezdték, belehordták a délutánba. Már kiüldögéltek a népek a házak elé a padokra; itt még így szokás. Töfögött Balázs a Zetorral, felverte rájuk a port.

A Nagy Sándorék portája előtt kint volt a városi lány. Az öreg Nagy ült a padon, meg a szomszédjuk, Gebei. A fiatal

Nagy meg a Gebei vő kihoztak egy-egy gyalogszéket. Az asszonyok a fűre ültek az árokparton, vagyis a fű helyére, mert kipusztult már az a fű ekkora időben. Körülöttük az apróságok. A lányok meg, három lány, kicsit arrább álldogáltak.

Balázs már messziről kibontotta magának az alakjukat: ki ül, ki áll, ki kicsoda? S látta azt is, hogy az a lány ott áll a másik kettő, a két Nagy unoka közt.

Hepehupás volt az út, nem vette le a szemét róla. Csak úgy a fejével biccentett nekik, általánosságban, az egész portának. A férfiak kalapjukhoz emelték a kezüket, a nők bólintottak.

Végig kellett köszöngetnie Balázsnak az egész hosszú utcát, mert már mindenfelé kitanyáztak. De csak azt vitte tovább a szemében, a Nagy Sándorék háza elejét, ahogy ott üldögélnek az öregek, mintha évszázadok óta odagyökereztek volna, kuporognak az asszonyok, még most is valami mozdulásra készen, kóricáló csirkékre, hancúrozó porontyokra figyelve; a lányok is, csak a ruhájuk változott, pávásan illegnek, mutogatják magukat az átellenben kerítést támasztó legényeknek. Hanem ez az egy köztük, ez a városi lány, ez úgy állt ott, bár egyszerűen és szerényen, de valahogy olyan könnyedséggel, mintha csak véletlenül torpant volna meg egy cseppet, s akármelyik pillanatban elszállhatna, ha gondol egyet, akár a madarak.

El is fog innen szállni, természetesen. S úgy is áll ott, olyan büszkén – igyekezett magában a lány ellen csiholni valamit; de közben tudta, hogy nem büszkesége ez a lánynak, csak ő nem képes a róla való gondolatát érthetőbben kigondolni.

A nagy deszkaszínben, ahol a mákgubót lapátolták, vagy egy tucat gyerek sivalkodott. Megrohamozták a maradék gubóhalom tetejét, egymásba gabalyodva csúsztak, gurultak le róla. Az asszonyok néha rájuk kiáltottak, inkább csak szokásból, hiszen éhesek lehettek már a gyerekek, mint jómaguk is. Éppen javában szidták Szücs Mihályt, a brigádvezetőt, amiért

ilyen jó vasárnapi munkát szerzett nekik, amikor megjelent az elnök egy kosár szilvával.

– Ejnye, maga is inkább egy kis szilvapálinkát hozott volna, Imre bácsi!

– Reggelébe való a pálinka, nem ilyenkor.

– Hiszen nem hozott maga reggel se!

– Ki rakta volna meg akkor ezt a sok zsákot gubóval?

– Majd a vezetőség!

Azért szétkapkodták a szilvát, gyűrték bele a kötény zsebébe.

– Kóstold már, ne, te is, Balázs – nyújtotta volna neki is a kosarat az elnök, de a gyerekek annyira rajta voltak, hogy már az utolsó szemeket marták ki belőle egymás elől.

– Hagyja, Imre bácsi, nem rontom el vele az étvágyamat most ebéd előtt!

Álltak együtt az ajtó mellett, nézték az asszonyokat.

– Ezek dolgoznak, ezek az özvegyek – mondta Balázs –, sokkal fürgébbek, mint a lányok.

Özvegyeknek hívták őket, de akadt köztük elvált, elhagyott asszony, meg olyan is, aki gyerekének sohasem volt apja. Szemérmesen így egyszerűsítették a munkacsapat nevét: özvegyek. Ezek minden munkára kaphatók voltak.

– Ezek igen, ezek hajtanak – hagyta rá az elnök. – Utolsó lesz ez neked, mi? Úgy nézem, utolsó forduló, a többit már kiviszi egyszerre Lőrincz Ferke.

– Ki, persze, kiviszi.

– Na gyere, menjünk ki ebből a porból!

Kiléptek, de Balázs még egyszer visszapillantott. Egy kis sovány, feketére égett asszony éppen megrázta a zsákot, összemarkolta a száját, s tartotta a társának, bekötözni. Lehajolt közben a fejével a könyökéhez, hogy megigazítsa vele a kendő alól szökdöső haját.

Szegényeknek de igen meg kell dolgozniuk! Most jutott ez talán először eszébe, s mondhatatlan megsajnálta őket. Pedig ez könnyű munka, csak mind ilyen lenne.

Mondani is akart erről valamit az elnöknek, de azt az őr szólította, Mundruj, akinek most nem volt dolga, csak itt kellett ténferegtetni, mert vasárnap volt; nappalra is járt egy valamilyen őrző.

– Hallod-e, Imre – mondta Mundruj –, kellene már nekem egy új faláb, meguntam én már ezt nagyon, olyan régóta járok vele. Azelőtt még csak hagyján, de hogy megy ez egy kolhozszemélyhez?!

Balázs rábámult: tréfál-e vagy komolyan gondolja? Aztán elindult, felszállt a nyeregbe. Az elnök még mindig nem mondott semmit.

– A bognárnak szóljon inkább, hogy faragjon, ne az elnöknek! – kiáltott oda neki Balázs.

Hátranézett, hogy megrakták-e már, s indított.

Az elnök meg csak nézte Mundruj falábát és hallgatott.

A fene a falábadat, Mundruj, most nem tudom, mit akartam az elnöknek mondani!... Lassabban ment végig az utcán a két pótkocsival, ne verje fel annyira a tanyázókra a port.

De a Nagy Sándorék portája előtt csak az öregek ültek a kispadon, meg gyalogszékeken a fiatal Nagy meg a Gebei vő. A lányok nem voltak sehol.

Biztosan elmentek valamerre flangálni, mutogatni magukat.

Bár nemigen tudta volna elképzelni azt a városi lányt, hogy odaálljon a földművesszövetkezeti kocsmával szemben, a nagy fák alá, a többiekkel viháncolni. De hol az ördögben lehet? Vasárnap délután.

A nap most sütött a legerősebben. Féloldalt fordult a nyeregben, úgy nézte, hogy kapkodják le a fiúk a tömött, könnyű

zsákokat. Az eddigi fordulóknál hátrament leadogatni, de most nem volt kedve; törülgette a verejtéket a tarkójáról.

Visszaindulni se volt kedve, leszállt, s ott tiblábolt a Zetor körül. Végül megvárta Lőrincz Ferkét is.

– Te, vigyük ki a fiúkat a Berettyóra, fürödjünk egyet!

– Kéredzkedtél? – ingadozott Lőrincz Ferke.

– Ne gyere, pajtás! – vonta a vállát Balázs –, ne csinálj szabálytalanságot!

Intett a fiúknak, hogy ugrás fel a pótkocsira; azok csak úgy repültek felfele. Izzadtak voltak, porosak, nevettek, lökdösték egymást, kiabáltak, bolondoztak, mint a gyerekek.

Balázs a gáton állt meg, ott szállította le az utasait. De üresen aztán egy meredek kocsilejárón leereszkedett az ártérre. Ne lehessen nagyon messziről látni, hogy várakozik ott egy Zetor pótkocsival.

A fiúk ledobáltak magukról mindent, s usgyi be a Beretytyóba. Sekély volt a víz, nagyon megszívta az aszály, de meghemperegni, kicsit lubickolni, a port leáztatni lehetett benne.

Balázs nézte őket, aztán egy kis töprengés után elindult a parton felfelé. Valami keresés volt benne, valami türelmetlenség. Tudott valahol a kanyaron túl egy jó kis gödrös helyet. ott tisztább is; majd ő ott mártózik meg.

Maga mögött hagyta a fiúk vidám lármáját, s egyedül bandukolt a bodza-, kökény- meg szederbokrok közt, mint valami őserdőben.

Egyszerre csak szinte belebotlott három kerékpárba: a bokroknak támasztva, egymásra dűtve eltorlaszolták az ösvényt. Az ágakra felakasztva-terítve meg a női ruhadarabok.

Abban a pillanatban tudta, hogy a Nagy Sándor bácsi két lányunokája meg a városi lány fürdik itt valahol a bokrokon túl a Berettyóban.

Nem állt meg, és nem is fordult vissza. Továbbment. Nem akarta meglesni a fürdőző lányokat. Jóval arrább kezdett el leereszkedni a folyóhoz.

De mielőtt kilépett a partra, óvatosan szétnyitotta a bokrokat.

Megmerevedett. Milyen csodálatos véletlenek adódnak ebben az életben. Az elibe táruló kis vízdarabon ott lubickolt a városi lány.

Vagyis most éppen a hátára fordulva elnyújtózott, s két karját könnyedén mozgatva maga mellett, végigfeküdt a vízen, de szinte a víz felületén, mintha súlya se volna.

Kék fürdősapka volt rajta és kanárisárga dressz, de ebben a tarkaságban s a szokatlan helyzetben és környezetben sem hatott idegennek. Már a karját sem, csak éppen a tenyerét mozgatta, nyugodtan feküdt a vízen, mely alig-alig folyt, majdhogynem állóvízzé válva a rekkenő napsütésben.

Balázs lélegzetvisszafojtva állt: véletlen-e ez vajon igazán? Hiszen nem akarta meglesni a lányt, s nem is akart itt találkozni vele. Levetkőzhetne ugyan ő is klottgatyára, s belegázolhatna a vízbe; itt kell lenni a közelben Rózsinak és Bözsinek is, találkozhatna, beszélgethetne velük, hármójukkal. Nem is értette egészen, mi akadályozza meg ebben.

A lágy habok gyöngéden, észrevétlenül simogatták a lány karját, pihenő combját; ringatták láthatatlan, lassú sodorral, dédelgetve. Balázs önmagában érezte az ismerős folyót, azonosult vele, s ilyen dédelgető, elringató, gyöngéd érzelmek bugyogtak fel az ő kebeléből is. Picikét sóhajtott.

– Héé, hol vagy már, te bujkáló?! – gázolt errefelé Rózsi a vízben. Olyan mesekép volt az egész. Hirtelen összetörött.

Balázs óvatosan visszaeresztette a lombot és elhúzódott.

Alig haladt el a kerékpárok mellett, szembetalálkozott két fiuval, akik már elindultak őt megkeresni.

– Hát te hol voltál, Balázs?

– Csak erre...

– Hiszen nem is fürödtél! Mi van erre beljebb, talán valamit találtál?

S már csörtettek volna tovább. Szerencsére Balázs nem veszítette el a lélekjelenlétét.

– Menjetek, ha akartok. Nekem sajnos még el kell vinnem a Zetort. Majd hazajösztök gyalog.

De ehhez egyikőjüknek sem volt kedve.

Míg a téeszudvarig elért, erre-arra leugráltak a megfürdetett zsákolók; oda már Balázs egyedül hajtott be.

Nem gondolta, hogy még mindig bent van az elnök. A lépcső alján állt, és beszélgetett egy idegennel.

Ez fiatal férfi volt, zömök, de az elnöknél egy kicsit magasabb. Olyan ünneplős volt, kivasalt, mint aki kérőbe indul.

Balázs hátravitte a gépet, aztán jött előre egyenesen az elnökhöz. Várt egy kis fejmosást a fürdőztető berettyói külön ütért.

– Még mindig itt van, Imre bácsi?

Közben lopva, fél szemmel megnézte az idegent; volt benne valami ismerős.

– Na, lesz már kovácsunk, valóságos.

Most jött rá Balázs: az ám, volt ez már itt kovácssegéd még a téeszvilág előtt, biciklivel járt át valamelyik szomszéd faluból.

– Maga volt az öreg Túrinál, ugye?

– Míg élt.

– És most hol van?

– Még Pesten.

– Nem jó ott? – kérdezte, s fürkészve nézett rá.

– Sokat kell vonatozni, itt van házunk.

– Ide meg biciklizni.

– Igaz, de csak közelebb. Nagyon unja már az asszony.

– Hát kovács kellene, az igaz. De alacsony ám a munkaegység, tudja-e?

– Talán megegyezünk órabérben – pillantott az elnökre a kovács.

– Meglátjuk, mit mond a vezetőség. Valahogy megegyezünk – hagyta rá az elnök.

– Fújtattam ám én magának – emlékezett Balázs –, ilyen kis pöttöm voltam, biztosan nem emlékszik.

– Sokan voltak, sok gyerek járt be az öreg Túrihoz.

– Az igaz, sok. Aztán van-e ott sok kovács, ahol maga dolgozik? Mert elkelne még itt a környéken egy fél tucat.

– Kovács van elég. De hát másfélék azok. Nem tudnának egy ráfot felhúzni. Lovat patkolni, arról nem is beszélek.

– Mert ott már csak autó van, mi? Itt is úgy lesz egyszer, meg rakétával szántunk, ssss ide, ssss oda, kész.

Ahogy ezt mondta, s maga sem tudta, miért éppen most, egyszerre rájött, mi is akart ma egész nap megfogalmazódni benne. Odafordult, s mintha csak folytatta volna, azt mondta az elnöknek:

– Én meg elmegyek, Imre bácsi.

– Menj Balázs, megéhezhettél.

– Nem úgy, hanem Pestre.

– Pestre, minek?

– Megürül ott egy hely úgyis – pillantott a kovácsra.

– Aztán most mi ütött beléd?

– Semmi. El kell mennem.

– Nem jó itt? – kérdezte most a kovács. Ugyanúgy kérdezte, mint Balázs őt az imént.

– De jó. Csak meguntam. Hát isten áldja!

Kezet nyújtott mind a kettőnek és elindult.

Mikor a kútnál befordult, odapillantott a Nagy Sándorék kapujához. Nem ült már ott kint senki, csak a két öreg: Nagy meg Gebei.

Hogy nem unják meg, csak ülnek ott, ülnek. Ezer esztendeje. Na jó, az ő dolguk. Én meg elmegyek. Csudálkozik az elnök, nem gondolta volna. Most, hogy már sajátunk lesznek a traktorok is. Na de hát én sem gondoltam. Bolond ez, azt fogják mondani, most megy el, mikor mások hazafele jönnek. Jönnek haza, igaz is, nem fogok úgy hiányozni. Itt voltam, amikor a legjobban kellett, nem szólhatnak egy szót sem. Most meg elmegyek, kész.

Mondogatta magában, de nem lett tőle jobb kedve.

– Jaj, fiam – fogadta az anyja –, hol voltál olyan sokáig? Már egészen megette a tészta a levest!

– Talán csak hagyott belőle még nekem is valamit.

Kezet mosott, leült.

Szájába tett egy kanállal, kettővel: akkor észrevette, hogy körüldongják a legyek.

Olyan dühbe jött, úgy elkeseredett, hogy belecsapta a kanalat a tányérba és felállt.

Kilépett a konyhából, megállt az ajtó előtt.

Az anyja kétségbeesve ment utána.

– Nem jó, kisfiam, mi bajod?

– Jó, anyám, jó étel ez, nagyon jó.

– Hát akkor? Fáj valamid? Beszélj már, az isten áldjon meg!

– Hogy fáj-e? Hm. Fáj, anyám, fáj nekem valamim.

– Istenem, csak nem emelted meg magad?! Hol fáj? A derekad?

– Nem, anyám, nem a derekam.

Fogta a lavórt, kannát, törülközőt, s kiment az udvar közepére mosakodni. Lecibálta az inget.

– Ahelyett, hogy megmártottam volna magam egy kicsit a Berettyóban – morogta.

Nem baj, hideg vízzel jól ledörzsölte a hátát, mellét. Aztán leült egy tönkre lábat mosni.

Mikor felnézett, látta, hogy az anyja ott áll a küszöbön, soványan, korán megöregedve, arcán valami mérhetetlen szomorúsággal. Csak áll. Mint aki vár valamit.

Mit várhat? Volt egy ura, Balázs apja: odamaradt a háborúban. Az első gyereke meghalt négyévesen, diftériában: a lánya, Balázs nővére tavaly ment férjhez egy másik faluba. Ketten vannak. S Balázs menni készül.

Már nem is tudta, hogy az anyját sajnálja-e vagy saját magát.

Visszadugta a lábát a szandálba, s felegyenesedett. Csak jobb volt így egy kicsit, megmosakodva, jobb érzés.

Akkor eszébe jutott valami. Váratlanul elkezdett kacagni, de olyan hangosan, furcsán, hogy az anyja megijedt tőle.

– Már meg mit nevetsz?

– Tudja, mi kellene nekünk, anyám? Fürdőszoba! Csak beleülnénk a jó meleg vízbe, huj, mindig olyanok lennénk, mint a maszületettt! Olyan tiszták.

Ezen már az anyja is nevetett.

– Ó, te, te bolondos...

Balázs fogta, kilöttyintette a lavórból a szürke-piszkos vizet, visszavitt mindent a konyhába. Aztán a nedves törülközővel hozzáfogott a legyeket kihajtani. Csapkodott erre, arra, kergette az ajtó felé.

Ment is, maradt is. De mégis kevesebb lett.

Leült, kanalazta tovább a levest.

– Nem fáj már, kisfiam, elmúlt?

Felnézett, gondolkozott egy kicsit, vizsgálta magát.

– Nem, anyám, nem múlt el. De mintha könnyebb lenne egy kicsit – tette azért hozzá megnyugtatóan.

A leves nagyon sűrű volt, még sűrűbb, mint az előbb. Mind felszívta a tészta a levét.

[1964]

Komló, Kossuth bánya. Reggel hat óra.

Bányászok lépnek ki a liftből: nyolc óra lent, négyszáz méter mélységben – a pokolban . . . maguk is feketék a vastag szénportól, csak a szemuk fehérje villog derűsen: újra a ragyogó nap alatt. A „napszinten".

Frissen tisztított ruhában, sisakban, fénylő lámpaüveggel a sisakon vonul az újabb sikta legénysége. „Jó szerencsét!" „Jó szerencsét!" – ez az egyetlen szó tölti be a reggelt, ez zúg, árad biztatón és reménykedőn . . .

B. Miklós a felérkező bányászok között van, barátai, társai között. Mint az ördögök: saját anyjuk sem ismerne rájuk. Mikor kilépnek a lifttorony alól, már tréfálkoznak, vaskos derűvel ugratják egymást.

B. Miklóst keresem. Nem tudom még, milyen ember. Egyik társa, B. Gyula vájár ezt mondta róla: „Mint fiatal gyerek került ide. Ma törzsgárdatag. Egyszer ő hozott ki a tűzből."

H. Aladár vájár: „Mintha az apámmal dolgoznék együtt, pedig fiatalabb nálam."

Várnom kell, amíg felfrissülve kilépnek újra a fürdő épületéből. Autóbuszok állnak indulásra készen a fürdő előtt, hogy a városba szállítsák a bányászokat egy veszélyekkel teli éjszaka után. Jönnek, sorban kilépnek az épületből, és öt perc sem kell, megtelnek az autóbuszok.

B. Miklós mellé ülök, elkezdjük az ismerkedést.

– Nem az apámat keresi véletlenül? – kérdi nevetve. – Ő is itt bányász, régebben mint én. És öregebb is, ötvenegy éves.

Nézem a vézna fekete fiút. Az jut eszembe: hogy bírja ezt a kemény munkát? De ezt kérdezem:

– Szóval az édesapja is vájár?

– Nem, ő még nem vájár – mondja komolyan –, csak segédvájár.

– Ez rangban kevesebb? Nem nyúlhat mindenhez?

– De, a munkához mindenki hozzányúlhat – nevet –, csak fizetésben kevesebb: öt-tíz százalékkal kevesebbet kap.

– És ahhoz mit szólt, hogy a fia lett vájár?

– Nyolc osztály nélkül nem lehet vájárvizsgát tenni, neki meg nincs meg a nyolc osztálya.

– Miért nem teszi le?

– Hát az már nehéz neki, meg ő nem is az a típus, a tanulás ötvenen felül már nehéz. Dolgozni, azt nagyon tudott, és tud is még. Inkább megissza a magáét az iskola helyett. Beiratkozott többször is, de közelebb volt a kocsma.

– És maga nem iszik?

– Nem.

– Hogyhogy, a bányászok, azok mind isznak, legalábbis ezt mondják . . .

– Elvből sem, meg különben sincs rá keretem. Az ember csak a saját szervezetét készíti ki, és még a pénze is elfogy. Drága mulatság. Hanem műszak után lecsúszik egy üveg sör. Az este is megittuk; délutános voltam. Lelökjük, fel a buszra, aztán haza. Utána úgy tud enni az ember, hogy csak na.

– Lefelé van az a bizonyos leheltetés?

– Minden műszakkezdés előtt tíz ember, szúrópróbában. Van, aki fennakad.

– Mesélje el, hogyan kezdte a bányászatot. Bányászdinasztia, ugye?

– Ez a dinasztia úgy kezdődik, hogy az édesapám öccse Tatabányára ment vájártanulónak, és a vájáriskola elvégzése után Komlóra jött munkát vállalni. Utána jött fel az apám 1957-ben, 1960-ban kapott lakást itt, és akkor jött fel az Alföldről a család. Debrecen mellett van egy kis falu, Bagamér, a román határon, addig ott éltünk. Édesapám akkor már itt bányászkodott három éve, elég jól keresett, gyorsvágathajtó csapatban volt Horváth Jancsiéknál. Engem is a nagy pénz vonzott, így kerültem vájáriskolába. Ellenezte a család, mert nem vagyok nagy fizikumú, de az elmúlt évek azt bizonyítják, hogy bírom. Majd elválik, ezután hogy megy... 1963-ban végeztem el a vájáriskolát, utána a komlói hármas aknára mentem dolgozni, ahol édesapám is dolgozott. Ott dolgoztam 1966-ig, akkor vonultam be katonának, 1968-ban szereltem le, és leszerelésem után visszajöttem a Kossuth bányába. Azóta is ezen a munkaterületen dolgozom.

– Miért nem ment máshová?

– Leszerelésem után, mivel gépkocsivezető voltam a seregben, el akartam menni valahová sofőrnek. De katonaság után voltam és nősülés előtt. Pénzem nem sok volt, katonáéknál csak a zsold. Induló fiatal házasoknak viszont sok pénz kell. Ezért mentem vissza a bányába. Nagyon szívesen fogadtak a régi munkatársak és a vezetők, hát itt is maradtam. Azt hiszem, most már végleg. Újra beleilleszkedtem a kollektívába, a régi csapatba. A csapatszellem nagyon jó, törzsgárda, tízéves, még az első szocialista brigádmozgalom kezdetekor alakult a brigád, azóta együtt van. Sajnos, az elmúlt évek megtizedelték.

– Mit jelent az, hogy megtizedelték? Meghaltak vagy elmentek?

– El is mentek, meg is haltak. Volt egypár katasztrófa.

– Azoknál maga is ott volt?

– Igen. Volt egypár fejtésösszeomlás, és most volt az elmúlt két évben egymás után két tűz, amiből szerencsésen sikerült kimenekülni.

– Mind a kettőnél ott volt?

– Mind a kettőnél.

– Megégett?

– Csak egy kis füstmérgezés... Az első tűznél hét munkatársunk maradt ott, akik törzsgárdatagok voltak, a színe-java, a legjobb emberek. A második tűz szintén minket tizedelt meg, négyen maradtak ott. Ezek szörnyű emlékek.

– Hogy vészelnek át egy ilyen tragédiát?

– Sokan idegösszeroppanást kaptak. Sokan kórházba kerültek. De átvészeltük.

– Volt barátja köztük?

– Volt, sőt elvtársam. És elég közel álltak hozzám. Ezek nehéz dolgok. Úgy tudtunk kilábalni belőle, hogy a törzsgárda összefogott, jó telepet kaptunk, a munkára koncentráltunk, és minél nagyobb teljesítményt akartunk elérni. Szóval a brigád újra nekilendült.

– Mondja el egy napját, onnantól, mikor reggel leszáll a bányába.

– Reggeles műszakban felkelek negyed, fél ötkor. Lemegyek az üzembe, átöltözöm munkaruhába, és a felolvasást várjuk. Ott gyülekezik mindenki. A felolvasás inkább létszámellenőrzés. Utána kimegyünk a bányaüzemhez, most kocsival járunk a hármas aknára, és ott leszállunk. Amikor leszáll az ember, az otthoni problémákat fent hagyja. Úgy, mint a lentről felszálló csapattagokat.

- Azokkal találkoznak?

– A napszinten.

– Tehát ők már fent vannak. Ilyenkor üres a bánya?

– Igen, műszakváltáskor üres. Beszélgetünk: hogy áll a

munkahely, mi a helyzet, van-e még munka, hagytak még nekünk? Ha leszálltunk, a csapatvezető elosztja, ki merre megy, és nagy tempóban nekiállunk a munkánk. Nagyon sokoldalú munkát kell végezni, főleg a mi területünkön, elég nagy szakértelmet kíván, évek hosszú során kell begyakorolni. Ezt a helyszínen kell látni.

– Mikor vidámabbak: amikor lefelé mennek vagy ha felfelé jönnek?

– Két részre lehetne osztani a vidámságot: amikor leszállunk és amikor vissza. Lefelé azért, mert találkoztunk a társainkkal, látjuk őket, épségben feljöttek, a bánya rendben van, semmi baj, mehetünk dolgozni. Műszak végén pedig azért, mert letelt a műszak, megyünk haza a családhoz.

– A felesége mit szól, hogy maga bányász?

– Bizony, a két tűz után, amikor többeket hiába várt a felesége meg a családja, azt mondta, nem enged többet, megtiltja, hogy leszálljak. Mondtam neki: drágám, én ezt vállaltam, ezt csinálom.

– De hát miért szereti annyira ezt a munkát?

– Aki megszereti, nagyon nehezen tud más területre menni. Meg lehet szeretni, mert sokoldalú. Sok logikát kíván, helyzetfelismerést, rátermettséget. És változatos. Én nem tudnám úgy elképzelni a munkámat, mint látom egy-egy gyárban, hogy állandóan egy műszert csinál valaki. Én szeretem, ha nagy mozgásterület van biztosítva, és kell egy kis gondolkodás is hozzá. És napról napra változik. Változik a széntelep is, hol keményebb, hol puhább, hol jobban nyom a fejtés, töri az ácsolatot, hol kevésbé.

– Amikor töri az ácsolatot, az mitől van?

– Földnyomás, a kőzetek nyomása. Attól, hogy milyen keménységű felette a fedőkőzet. Mi azt szeretjük, mikor töri az ácsolatot, mert hosszú évek tapasztalatából tudjuk, hogy ak-

kor nem szakad be egyszerre, hanem fokozatosan jön utánunk a nyomás, nem veszélyeztet összeomlással.

– Szóval amikor recseg, az a jó?

– Persze, be van pillérezve, azok szépen megállnak.

– És ha masszív, merev és semmi hang?

– Az nem jó. Például a tizenhármas telepen, ahol délután tizenöt métert haladtunk, még meg sem mozdult, teljesen állt a fedőkőzet. Ilyenkor fennáll az a veszély, hogy egyszerre megindul, és egészen a szénfalig összenyomja a bebiztosított területet. De hogy folytassam: letelik a műszak, itthon akkor mi várja az embert? A ház körüli tücskörészés, javítások, vagy a gyerekkel foglalkozni, vagy éppen olvasni, vagy tanulni. Este megnézzük a tévéműsort, és korán le kell feküdni, mert korán kelünk.

– Hánykor indul?

– Háromnegyed öt körül.

– És hánykor fekszik le?

– Ahhoz, hogy nyolc órát aludjon az ember, nyolckor le kellene feküdni. Attól függ, milyen műsor van a tévében. A gyerek lefekszik nyolckor, mert csak ötéves. A feleségem a másik szobában tudja nézni a tévét, és kézimunkázik. Szeret kézimunkázni, szőtteseket, ilyesmit.

– Hat éve házasok, ugye?

– Leszünk szeptemberben.

– A nyolcadik általánost milyen eredménnyel végezte?

– Közepesen. Az igazság az, hogy nem nagyon tanultunk. Nem nagyon volt rá idő.

– Sportolt vagy mit csinált?

– Dolgoztam már akkor is. Akkor még falun laktunk, ott végeztem a nyolc osztályt. Az édesanyám egyedül volt otthon a gyerekekkel, apa már itt dolgozott Komlón. Falun sok munka volt. Én voltam a nagy gyerek, a kisebbeket óvodába, is-

kolába vittem. Utána iskola, iskola után ki a földre, dolgozni estig. Jószágot megetetni, este még a ház körüli munkák.

– Volt saját földjük?

– Nem. Nagyapáméknak volt. Ez még a téesz alakulása előtt volt.

– Meséljen valamit Bagamérről.

– Hát, az ember a gyerekéveire szívesen emlékszik. Én szeretem az Alföldet . . .

– Saját házukban laktak?

– Igen. Kis falusi ház volt csak. Eladtuk, mikor idejöttünk.

– Nem sajnálta a falut otthagyni?

– Nem.

– Miért nem?

– Aki földdel dolgozik, annak azt kell vállalni, hogy reggeltől estig dolgozik. Itt viszont ha letelik a műszak, az embernek van ideje tanulásra, szórakozásra. Falun nehezebb a szórakozás is.

– Nem szerette az állatokat?

– Szeretem én most is.

– Milyen állatokat?

– A lovakat.

– Hajtott lovat?

– Igen.

– És nem hiányzik, hogy most nem hajthat?

– Olyan régen volt, már elfelejtettem. Most már inkább kocsit vezetnék. A jogosítványom megvan, katonáéknál hivatásos jogosítványt kaptam.

– Teherautóra?

– Az első évben teherautón voltam, a második évben személykocsin. A főnökséget vittem.

– Ez a bánya veszélyes munkahely, mi vonzza mégis ide?

– Kezdetben nagyon nehezen szoknak hozzá. De aki itt

van tíz-egynéhány éve, az már megszokta a körülményeket, munkatársakat. A brigáddal jóban-rosszban együtt vagyunk, családi esteket, kirándulásokat szervezünk, sport-, kulturális rendezvények, ez az, ami itt tudja tartani az embert. És nem utolsósorban a pártélet. A mozgalmi munka.

– Miért lépett be a pártba?

– Úgy éreztem, hogy nekem is, mint másoknak, fiatal munkásoknak, ki kell vennem a részemet ebből az országépítésből.

– Miért?

– Én, mint mondtam, gyerekkorom óta dolgozom. Szeretném, ha jobb körülmények között tudnánk dolgozni. Hogy a pártnak miért lettem tagja? Én ezt az eszmét magaménak tartom, és úgy gondolom, itt a helyem.

– Ha lent a bányában a fejtésnél valami baj történik, mondjuk ez a tűz, maga biztos abban, hogy kimenti valaki?

– Ha közvetlen munkatársaimra gondolok, akkor biztos vagyok. Mert akármilyen a veszély, csak a munkatársainkra számíthatunk. Ők rám, én rájuk. És a felelős műszaki vezetőre, aki azon a területen van. Sok függ attól, hogy ki van azon a területen, hogyan tudja kifelé irányítani a veszélyből az embereket, hogyan fogja fel a veszély fontosságát. Bármikor előfordulhat. Most már van benne gyakorlatunk, mindig résen vagyunk.

– Mit jelent az, hogy résen vannak?

– Meg van szervezve, hogyha bármikor bármi történik, a menekülési utat mindenkinek biztosítjuk. Illetve megmagyarázzuk neki, ha nem ismerős azon a területen, hogy merre van a menekülés.

– És miből tudják meg, hogy veszély fenyeget?

– Azt észre lehet venni. A telepeket már jól ismerjük, tudjuk, melyik telepnek mi a szisztémája, omlásveszélynél is rögtön észrevesszük, milyen nagy a veszély, kell-e menekülni vagy

sem. Tűzesetek alkalmával pedig a füstről lehet észrevenni. A füstöt hozza a légáramlat, és az mindig velünk szembe jön. Az alsóbb szintről felfelé, a kihúzó akna felé. A füstöt ismerni kell. A szagát. Mert a bányában vannak Diesel-mozdonyok, amiknek füstje van, de az nem veszélyes. A robbantáskor keletkező füstök sem. Csak az idegen szag. Ilyen volt az első tűz alkalmával a fafüst, utána a gumiszag, kábelszag. Erről veszszük észre. És akkor riasztunk mindenkit.

– Azt hogy csinálják?

– Ezt csak úgy lehet, ha odamegyünk a másik munkahelyre, közöljük velük, és ezt tovább kell adni mindenkinek.

– Ha erre nincs idő?

– A füst mindig alulról felfelé közelít. Ha én vagyok legalul, akkor megindulok felfelé.

– És akkor eldobnak szerszámot, mindent, vagy hogy történik?

– Nincs pánik, nem is lehet úgy menekülni, nincs rá hely, egymásra torlódnánk. Az ember leteszi, ami a kezében van, aztán megfogja a készüléket és megy.

– Milyen készüléket?

– Van egy CO menekülő készülékünk, ami szénmonoxid ellen véd. Nem oxigéntartály, csak a levegőben levő szénmonoxidot szűri ki.

– Fejre kell tenni?

– Nem, csak szájcsutorás és orrcsipeszes.

– És akkor elindulnak?

– Igen. Persze ez mindig a körülményektől függ. Értesíteni kell azokat, ahová nem jut el a füst, de veszélyeztetett a területük. Oda telefonálni is lehet. Nagy szerepe van a telefonnak. Sújtólégbiztos telefonunk van. Először a diszpécserközpontot kell riasztani, ők értesítik a mentőállomást. De mire le tudnak jönni, sajnos, eltelik fél óra is.

– És ők fel vannak mindennel szerelve? Lemennek és felhozzák az embereket?

– Az már elég baj, ha nekik kell felhozni.

– Ilyenkor előfordul, hogy leszakad közben egy bányarész?

– A kiégett bányarész leszakadhat.

*

Az autóbusz bekanyarodik a füstszagú város házai közé. Tán eddig is kanyargott, ide-oda lóbált bennünket. Csak nem figyeltem rá, mint ahogy az előttünk, mögöttünk és mellettünk ülőkre sem. A dohányfüst szinte már elviselhetetlen. A második, harmadik cigaretta füstje. Az egész bánya területén tilos a dohányzás. Itt a buszban aztán kedvükre ronthatják a tüdejüket a bányászok. Alig van idősebb ember köztük. És furcsa módon az éjszakai nehéz munka után is szinte frissnek, pihentnek látszanak. Ezt meg is említem Miklósnak.

– Ez az első óra itt fent – mondja –, ezután jön a zuhanás, az eszméletlenségig menő fáradtság. Ilyenkor még frissnek érzi magát az ember, éppen úgy, mint amikor belépünk a szállítókasba.

– Látja, erről még nem beszélt – mondom, de ekkor megáll a busz. Sokan leszállnak, és Miklós is indul.

– Jöjjön, megérkeztünk.

Leszállunk hát, és megindulunk egy vadonatúj házakból álló utca felé.

– Az ott, a legszélső mellett, az a mi házunk – mutatja, majd visszatér előbbi kérdésemhez: – Szóval beszéljek a leszállásról? ... A szállítókas egy függőleges aknában megy lefelé. Egy vezérlánc irányítja, hogy ne legyen kilengése.

– Különféle szintek vannak, ugye?

– A szinteket a telepekhez viszonyítva képezik ki, attól függően, milyen mélyen kezdődnek a széntelepek.

– Tulajdonképpen minden szinten van bányászat?

– Nem. Felülről kezdték el fejteni, és mindig mélyebbre haladunk. Az aknarakodó szintnél kezdődik, attól befelé mennek a főkeresztvágatok és ezekből a sok kilométeres vágatok a telepbe. A fejtés már kiképzett szénhomlok. Csinálnak egy légvágatot és egy szállítóvágatot szintesen a telepbe. A telepek nagyon változók, egészen hatvan centitől három-, sőt tízméteres vastagságig.

– Ez a telep a hármasban milyen?

– Ez elég gyűrődéses. Egy méter és három méter között változik. Ezt mindig csapásirányban fejtjük, és dőlésirányban hajtják ki a támadógurítót.

– Ez mit jelent? Csinálnak egy alagutat?

– Igen. A gurító olyan, mint egy téglalap. Az megy a széntelepbe.

– Előfordulhat, hogy a telep nem vízszintesen helyezkedik el? Hogy felfelé vagy lefelé halad? Akkor féllábon állnak, vagy hasalnak? Vagy mit csinálnak?

– Nehéz lenne megmagyarázni, ezt látni kell.

– Gondolom, egyik lábuk lent, a másik fent?

– A meredek dőlésű telepnél, sajnos, így van, egyik kézzel kapaszkodni kell, a másikkal fogni a gépet.

– Hány kilós a fejtőgép?

– Nyolc, kilenc kiló.

– És ezt bírja egy kézzel tartani egész nap?

– Kell bírni.

– Ha ez ilyen kegyetlenül nehéz, hogy maradt együtt ilyen hosszú ideig a brigád? Előfordul, hogy valaki azt mondja: srácok, holnap nem jövök, a fene se csinálja tovább?

– A törzsgárdában nincs ilyen. Az már régóta együtt van,

összeszokott. Olyan, hogy holnap nem jövök, mert nincs kedvem, az előfordul. Dolga van vagy üdülni megy. És akad olyan is, aki leszámol. Közülünk olyanok számoltak le, akik egy-két évet voltak itt.

– Magát itt igazi bányásznak tartják?

– Azt hiszem.

– Általában vidám ember?

– Igen.

– A feleségével jól élnek?

– Az átlagnál jobban.

– Szeretik egymást? Segítik?

– Igen. Megpróbáltunk kialakítani olyan körülményeket... Mindent meg kell beszélni, és akkor nincs visszabeszélés.

– Hogy ismerkedtek meg?

– Egy barátom lakott a szemben levő dombon. Ennek a barátomnak a bátyja a feleségem nővérét vette feleségül, ezáltal ez a lány is átjárt hozzájuk, ott ismerkedtünk össze.

– Ő hány éves volt akkor?

– Tizenhét. Nekem rögtön megtetszett, csak aztán hamarosan bevonultam katonának.

– És megvárta magát?

– Akkor még nem volt komoly kapcsolat. A katonaidőm alatt alakult ki. Sűrűn leveleztünk.

– Hol volt katona?

– Itt, Pécsett. Gyakran hazajöttem, majd minden második héten. Így kezdődött. Mire leszereltem, addigra már komoly lett a dolog, sőt előtte fél évvel megtartottuk az eljegyzést, a leszerelés után meg az esküvőt. Akkor kezdődött az élet. Felajánlották az apósomék is, az én szüleimék is, hogy ott lakhatunk a családi házban. De mi mást választottunk. Még az esküvő előtt berendeztünk egy albérleti lakást itt, Komlón. Ősz-

szeszedtünk hozzá mindent, ki mit adott a családból. A nászéjszakát már a saját albérletünkben töltöttük.

– Nagy volt az önállóság.

– Kezdettől fogva. Egy évet laktunk albérletben, dolgoztunk mind a ketten, és gyűjtöttük a pénzt. Akkor ő is dolgozott, cipőfelsőrészt készített.

– És mit szólt ahhoz, hogy maga vájár?

– Nem tudta, hogy milyen veszélyes munka. Kezdetben nem tudta, de mellettem aztán megtudta.

– Magát még nem látta olyan kis ördögnek öltözve?

– Azóta már látott. Előtte nem.

– Maga harmincéves. Ebben a rendszerben született. Ha karrierről beszélnénk, sikeres életről, maga hogy érzi: elért valamit? Elégedett?

– Elégedettnek nem mondhatom magam. Mindig elég nagy célokat tűzök magam elé, és igyekszem elérni. A munkámmal meg vagyok elégedve, azt hiszem, mások is, és az életkörülmények, amiket kialakítottam, a jelen pillanatban megfelelnek, csak szeretnék még tovább lépni. Amivel nem vagyok megelégedve, az az, hogy keveset tanultam eddig. Nem volt rá idő. Reggel elmentem dolgozni, délután a házépítés... most majd lesz idő a tanulásra is.

– Hány évig tartott a házépítés?

– 1971 márciusában kezdtük el, és még akkor ősszel beköltöztünk a szuterénba. A második évben befejeztük fönt is, és fölköltöztünk. Két nyár.

– Hogy bírta?

– Nagyon nehéz volt. Sok álmatlan éjszakámba került, nehéz volt az anyagokat beszerezni. Akkor jött az árvíz, minden építőanyag oda kellett.

– Segítette valaki?

– Segítettek a családból is, a brigádból is. Igaz, épp ami-

kor igazán szükség lett volna rá, ketten maradtunk a feleségemmel. Négy kőműves ráállt a négy falra, és mi ketten voltunk a segédmunkások.

– A felesége bírta?

– Kezdetben még egy vödör betont is nehezen vitt el. A második év őszén már egy zsák cementet feldobott a vállára és felvitte.

– És közben már megvolt a kis Attila is?

– Igen, akkor volt kétéves. Egy év után jött, ő az első szerzemény. Most, hogy a ház felépült, szeretnénk egy második gyereket, mert nagyon hiányzik nekünk is, a gyereknek is.

– A felesége nem szeretne tanulni?

– Nagyon jó a kézügyessége, nem akarok vele dicsekedni, de nagyon szép népművészeti tányérokat festett. A Képes Újságból meg más lapokból nézte ki ezeket a kalocsai mintákat. Persze csak saját célra, a lakás díszítésére. Én szeretném is, ha valami rajzszakos iskolába menne, de hát ő nem akar. Hogy sok a munkája. Bizony, egy új házban sok mindent lehet csinálni, díszíteni ... Én mindenesetre tanulni akarok. Most iratkoztam be a bányászati technikumba.

– És menni fog?

– Hát elég nehéz lesz a munka mellett. Egy műszak alatt olyan jóízűen el tud fáradni az ember, hogy itthon az újsággal a kezében alszik el.

– Lesz, aki segít?

– Kutattam az ismerősök között, de senki sincs. Megint úgy járok, mint a házzal. Mikor nagyon kellene, egyedül maradok.

– És mi akar lenni? Fel akar kerülni az irodába?

– Nem. Azt nem. Úgy érzem, van egypár éves gyakorlatom és kellő rutinom ezen a területen, el tudnék vezetni egy kis

kollektívát. Felelős műszaki vezető: ez olyan, mint másutt a művezető.

– Lent a bányában?

– Igen, közvetlenül a munkaterületen. Szervezni, irányítani kell. Gyorsan kell cselekedni, dönteni.

– Ezt a múlt rendszerben is elérte volna, miféle karrier ez?

– Én nem is mondtam, hogy karriert akarok csinálni. Becsületesen dolgoztam eddig is, így szeretnék továbbra is.

[1975]

SIKLÓS LÁSZLÓ / PESTRE JÖTTEK NÁSZÚTRA

A külvárosban a női munkásszállás előtt nem világítanak túlságosan az utcai lámpák. Bukdácsolok az egyenetlen járdán, minden lépésre ügyelek, ezért csak közvetlen közelből látom meg az imbolygó, összefonódó embereket: párok állnak szorosan a fal mellett, egy-egy kiszögellésben; a nő fogja át szorosan télikabátja alatt a férfit; a bejáratnál, a lépcsőkön, a rideg, stílustalan oszlopokhoz dőlve, tökmagot rágva beszélgetnek; fiúk, legények, idősebb férfiak várnak a bentről kijövő nőkre; valakit most kísért haza a fiú, az ajtóban búcsúzkodnak, még egy csók, még egy kitárulkozás a zsúfolt jövés-menésben. Kutatom az arcokat, de nincs rájuk írva, hogy ki lány, ki asszony. Pedig van köztük asszony, sok is.

Amikor telefonon beszéltem a szállásbizottság elnökével és a kultúrossal, minden segítséget megígértek. Most, hogy belépek az ajtón – a férfiak szúrós szemmel néznek: nekem szabad belépni? –, a kultúros mégis azt mondja:

– Egy kis baj van. Könnyelműen ígértem. Nem akarnak *nyilatkozni.*

Töprengek.

– De hát nem nyilatkozat ez! Beszélgetni szeretnék az életükről.

– Azt mondják, az csak rájuk tartozik.

– Mindenkinek szólt már?

– Nem mindenkinek.

– Akkor próbáljon becsalni valakit, aki még nem tud rólam. Ha egyet sikerül szóra bírni, talán a többi is kötélnek áll.

Jön az első fiatalasszony. Bemutatkozom. Ő csak köszön, de nem mondja a nevét. Amikor megkérdezem, hová való, ennyit mond ő is, a következők is: Hajdú-Bihar. Békés. Vas megye. Szabolcs. Hogy tanyán, városon vagy falun élnek, óvakodnak kimondani. Mintha egy egész megyét laknának! Sokára találok közülük olyanra, aki valamennyire vállalja az életét.

– Hová valósi?

– Csongrád megyébe.

– Faluról jött vagy városból?

Hallgat.

– Mikor jött el otthonról?

– Négy éve.

– Akkor még nagyon fiatal lehetett – próbálom megtudni az életkorát.

– Tizenhét éves voltam.

– Otthon nem adódott munka?

– De, adódott. Először Szegeden dolgoztam, ott nem tetszett. Pesten több a hely, jobban lehet válogatni, szállóban lakhatok, ami olcsó, lehet szórakozni . . .

– Mi a munkája?

– A 43-as építőknél vagyok könnyűgépkezelő – mondja precízen.

– Az milyen munka?

– Rendes. Tanfolyamot jártam hozzá, liftet kezelek, amin jön-megy az anyag – mondja kérés nélkül.

– Jól keres?

– Megvan havonta a két és fél ezer.

– Hol van a férje?

– Ő is a vállalatnál dolgozik, csak másutt – mondja, s nézi a csizmája orrát. Csizmában van, mert a szálló folyosóin nem fűtenek, hidegek, huzatosak a folyosók. Csinos a csizmája, a ruhája, az arca is. Bár néha egykedvűen néz maga elé, olyankor szemében kihuny az érdeklődés, arca üres. Talán egyszerűen csak fáradt. Rejtené magát, mint ahogy rejti, ölébe dugja előlem a kezét. Majd meg ráül a kézfejére. Lassan, nehezen barátkozunk. Félek, hogy megszakad a beszélgetés. Talán könyebb lenne, ha a férje is itt ülne. Ezért kérdem:

– Nem találkoznak ma? Nem jön ide a férje?

– Ilyenkor ő dolgozik.

A huszonnégy éves fiatalember arca szélfútta piros, de nem a puszták, folyók, mezők friss szele járta-pirosította az arcát, hanem téglaporral, cementporral, rozsdaporral kevert szél, hegesztőpisztoly pirító lángja. Nehezen találtam rá. Annyit elárult a felesége, hogy hol lakik, nevét pedig a kultúrosból csaltam ki azzal, hogy nem élek vissza a titokkal.

Fotelban ülünk egy hosszú, keskeny előcsarnokban, ahol kucsmás, kalapos férfiak ülnek az asztaloknál, sakkoznak, cigarettáznak. Hideg és huzatos ez a társalgóféle előcsarnok, úgy látszik, spórolnak a fűtéssel. Hátrább pingpongoznak, azok legalább nem fáznak.

– Honnan jött Pestre?

Megmondja a község nevét. Egyébként Vas megyei.

– Mennyi ideje? Mi volt az oka?

– Hét évvel ezelőtt jöttem fel. Elvégeztem a nyolcadikat, utána egy évet a tsz-ben dolgoztam, gondoltam, csak megleszek ott. De gyatrán kerestem, nehéz munkára nem tettek, mivel fiatal voltam. Mondták, hogy tanuljak valamit, de éppen ipari tanulókat toboroztak Pestre. Gondoltam, akkor már inkább itt tanulok. Magamtól úgyse jöttem volna el, így meg

azonnal beültettek az iskolába, szállást, kosztot adtak, rendben ment minden. Épületlakatosnak tanultam ki, de értek az esztergályos szakmához is, mert a második évtől arra lett volna kedvem, csak nem engedtek át. A mester megengedte, hogy bejárjak a műhelybe. Most a panelszerelést akarom kitanulni, mert azé a jövő.

– A felesége mit csinál?

– Segédmunkás a kőművesek mellett. Nem dolgozhatunk együtt, mert mi más típusú építkezésen vagyunk. Nehéz a munkája, elfárad bele, panaszkodik néha.

– És nincs mód konnyebbre?

– Esetleg konyhán konyhalánynak, de ott nagyon kevés a pénz. Mondtam neki, hogy kérje magát könnyűgépkezelőnek, végezze el a tanfolyamot. Fél a gépektől is, a tanfolyamtól is.

– Nem tud rá hatni?

– Hiába mondom neki. Csak szégyelli magát, hogy olyan buta . . .

– Hol ismerkedtek meg? – kérdem az asszonyt.

– Az építkezésen.

– Mennyi ideig ismerték egymást az esküvő előtt?

– Öt hónapig. Azt hiszem, öt hónapig.

– Hogy történt? Maga akart férjhez menni, vagy a fiú akarta, vagy mindketten a házasságot?

– Mindegyik fiú csak hülyéskedett velem, randira hívott, viccet mesélt, ő meg nem. Egyszer odajött hozzám, azelőtt észre se vettem, azt mondta: el tudná velem képzelni az életet. Családot szeretne alapítani, rendes asszonynak valót keres . . . Minek csavarogjak hol ezzel, hol azzal? Csak úgy elmenni, szórakozni akárkivel lehet. De ő el akart venni feleségül. Ez tisztességes volt tőle, nem?

Bólogatok és örülök, hogy megeredt a nyelve. Van ebben a nőben életkedv. Nagyon mélyen. Csak elő kell csalni.

– Hol tartották az esküvőt? És milyen volt?

Annyit beszélnek a hét falura szóló lagziról, magam is tudom, hogy újraélednek itt-ott, de még nem találkoztam olyan asszonnyal, aki az esküvőjén százezer forintot összetáncolt. Vagy azok nem munkásszálláson élnek?

– Az esküvőnk elég körülményes volt, mert a szüleimnél tartottuk, Csongrádban, de mert a Józsi szülei Vas megyébe valók, eljöttek hozzánk, aztán mindnyájan átmentünk őhozzájuk, mivel nem lehetett őket megsérteni... 1971. június 20-án tartottuk. Maga az esküvő nem volt valami fényes, de sokáig tartott. A vonatozás miatt.

– Mit kaptak nászajándékba?

Erre kicsit megcsillan a szeme. Már régen nem a csizmája orrát nézi. Az talán csak a hazugsághoz kellett.

– Edényeket, paplant, ágyhuzatot, szőnyeget... nem is jut mind eszembe. Ha hazamegyek, akkor végignézem... mert apáméknál vannak, a stafírunggal együtt, amit én vittem a házhoz. A tízezer forint pedig, anyósoméktól, takarékban.

– Hová mentek nászútra?

Csúfolódva néz rám, mintha viccelnék vele.

– Pestre jöttünk! – mondja kesernyésen, de nevetve. – Ide jöttünk nászútra. Sietni kellett vissza, mert Józsi két nap szabadságot kapott, nagy könyörgésre, engem sem engedtek el hosszabb időre. Itt mindig hajrá van, átadás, félév, év vége, rohanunk az építkezéssel... De ha lett volna időnk, akkor is legfeljebb otthon töltjük. Nincs pénzünk költekezésre.

– Mindössze másfél éves házasok. Milyen gyakran vannak együtt? Amikor csak ketten vannak...

– Kéthetenként hazautazunk anyámékhoz. Ott van egy kis szobánk, amit kulcsra lehet zárni – mondja és elpirul.

– És Pesten?

– Itt csak tervezünk, beszélgetünk, alig látjuk egymást.

Huszonegy éves nő, másfél éves feleség. Jó alakúnak, vonzónak találom. Gondolom, az építkezésen is, ahol „könnyűgépkezelő". Nehéz elhinni, hogy önmegtartóztatóan él.

– Egy héten hányszor találkoznak?

Megint a csizmáját nézi.

– Józsi három műszakban dolgozik. Amikor délutános vagy éjszakás, akkor hét közben nem találkozunk, mert nappal alszik. Folyton panaszkodik, hogy fáradt. Az éjszakázás kiszívja az erejét, nem is kívánom, hogy randevúzzunk . . .

– Nem mehetne olyan vállalathoz, ahol csak egy műszak van?

– Nem, nem! – kiált szinte már a gondolatára. – Így többet keres – teszi hozzá. – Kell a pénz.

– De közelebb lakni, azt sem lehet?

– Jobb így – mondja az asszony. – Így ő is közel van a telephelyéhez, meg én is az enyimhez.

– Hogy indult a házassága? – kérdezem a város másik végén a férjét.

– Nem panaszkodhatom. Eddig minden úgy sikerült, ahogy terveztem – mondja. – Az esküvőkor tudtam, hogy még nem érett meg a helyzet, elég nehéz volt megértetni az apóssal, de nem akartam elszalasztani ezt a lányt. Megtetszett, mert ha nem is mutatja, én tudom, hogy sok jó tulajdonsága van. Lehet formálni, hatni rá, megértetni vele a jót. Szeret dolgozni, szereti a családot, nem a szórakozásnak él, mint a mai lányok többsége. Ha nem veszem el, ki tudja, találok-e még hozzá hasonlót? Egy életen át búsulhatok utána. Így legalább együtt spórolunk, együtt szerezzük meg, ami kell.

– De csak hiányzik a házasélet, az együttlét, nem?

Enyhén bólogat, ami fejének ingatásába megy át.

– Amikor az esküvő után visszajöttünk, mink is úgy hittük, hogy nem bírunk meglenni nélküle. Otthagytuk a szállót, kivettünk egy albérleti szobát 900 forintért. 900 forint! Meg amibe még azon kívül került. Abban a hónapban minden pénzünk ráment. Nem mondom, jó volt esténként az asszony mellé feküdni, de a jövőnk érdekében lemondtunk az albérletről. A következő hónapban visszasírtuk magunkat a szállóba.

– Mit szólt hozzá a felesége?

– Sírdogált, ahogy a nők szokták. Aztán belátta. Ő se menne ilyen játékba többet. Éppen ezért szeretem!

– Most hogy találkoznak?

Előveszi a cigarettásdobozt, másodszor, amióta beszélgetünk, rágyújt, belenéz a dobozba, visszateszi a zsebébe óvatosan, össze ne törjön.

– Három műszakban vagyok . . .

– Mi lenne, ha változtatna rajta?

– Így több a pótlék. Na meg gazdálkodhatok a szabad időmmel.

– Mégis van szabad ideje! – örülök helyette.

– Van hát. Ha délutános vagyok, egy óráig, fél kettőig a napom szabad. Ha pedig éjszakás vagyok, akkor reggeltől délutánig. Délután lefekszem pár órára. Hogy mit csinálok a szabad időmben? Munkát vállalok. Maszek építkezéshez járok, családi házakhoz. Lakatosmunkát végzek, tetőfedő segédmunkás vagyok, hegesztek, ha kell, mikor mire van szükség.

– A felesége tud erről?

– Nyáron együtt vállalunk maszekolást.

– Mióta csinálja ezt?

– Attól a perctől, hogy az albérletből eljöttünk. Turbékolásból nem élünk meg! Meg kell fogni minden forintot. Élelmesnek kell lenni. Úgy nézzen rám – mondja büszkén –, hogy

öt éve nem voltam szabadságon. Persze kivettem, de elszegődtem. Az a szabadság, hogy olyankor csak egy műszakot dolgozom. Nem lenne rossz mindig úgy... – ábrándozik. Távoli ábránd.

Életüket nem a saját otthon határozza meg, hanem a szálló élete.

A női munkásszállón nyolcszázan laknak. A szobák nyolcágyasak, az ágyak emeletesek és vasból vannak. A szálló lakói között van kiskorú, tizenöt-tizenhat éves és a nyugdíjkorhatárt jóval meghaladó hatvanöt-hetven éves néni. A szobákba többnyire válogatás nélkül – érkezési sorrendben – helyezik el a lakókat. Együtt lakik idős és fiatal, analfabéta és nyolc osztályt kijárt, szakmát tanult leány. együtt a békés természetű a veszekedőssel, a más holmijára rá se néző a lopóssal, az örökké tisztálkodó a magaelhagyóval. Konyhalányok, takarítónők, segédmunkások, betanított munkások laknak itt.

Az egyműszakosok reggel elmennek, délután hazamennek. Többségük egy műszakban dolgozik, tehát délután, estefelé népesül be a szálló. Ilyenkor végzik el a házimunkát, amit saját otthonukban is el kellene végezni, persze más körülmények között.

– Hazajövök, megtisztálkodok, rendbe hozom magam – mondja a fiatalasszony.

Meleg víz fél hattól fél kilencig folyik a csapból, a mosakodással, fürdéssel sietni kell.

– Minden héten összegyűlik a mosnivaló. Az uramra is én mosok.

A nyolcszáz nő két mosógépen mos és egy centrifugán csavar, a gondnokság ennyiről „gondoskodik".

– Hogy lehet a mosást beosztani?

– Amikor mosni akarok, hazasietek, belenyomom a szeny-

nyest egy lavór langyos vízbe, aztán a lavórral sorbaállok. A ruha ázik közben.

– Van olyan, aki három-négy órát vár, amíg sorra kerül. Néha az orruk előtt fogy el a meleg víz – mondja a szállásbizottság elnöke.

– Nem lehet ezen változtatni?

– A vállalatot nem érdekli. Tudom, hogy mosógép is, centrifuga is van tartalékban. Nemrégen még ezt a két gépet is el akarták zárni azzal, hogy sok vizet fogyasztunk. Ugye, az asszonyok nemcsak a saját fehérneműjüket mossák, hanem az urukét, a Pesten lakó családtagok, rokon fiúk szennyesét is. Ezért akarták megtiltani az idegeneknek való mosást. Kérdem, ki tudja megállapítani, hogy az a gatya, ami az ágyam fölött szárad, az uramé vagy az unokaöcsémé?

A ruhák ugyanis az ágyak közt száradnak, kifeszített spárgán az ágy végi rács és az ablak kilincse között. Sugarasan húzódnak a spárgák a kilincsről. Van ugyan szárítószoba, de hát nem lehet a száradásig ott ülni. Ha viszont otthagyják, lába kél.

Vasaló valamivel több van. Hat darab.

– Mosni, vasalni mégse kell naponta. Mit csinál a szabad idejében? – kérdem ismerősömet.

– Horgolok az ágyon, ha kedvem van, tévét nézek, mozinap megnézem a filmet vagy olvasok.

A szálló könyvtára 2500 kötetes, utoljára három éve cserélték az állományt. Hetenként háromszor, 2–2 órát tartja nyitva a kultúros. A szállóba jár Népszava, Népszabadság, Nők Lapja, Asszonyok, Film-Színház-Muzsika, Ludas Matyi, Tv-újság, Fürge Ujjak. A kultúros sok egyebet is szeretne még, de a szakszervezet érve: nincs rá pénz.

Hetenként egyszer filmet vetítenek, 3 forintos egységáron; némelyek ezt sokallják. A mozi látogatottsága változó, a nyu-

gati kalandfilmekre zsúfolásig megtelik a terem, ez 60–80 látogatót jelent, a magyar filmeknél üresen kong. Van két televízió, de csak az egyik nézhető, mert a másik tv-szobában esti iskola működik. Az 5–6. osztályba 1972 őszén harmincan jelentkeztek, félévkor hatan jártak. Van 7–8. osztály is, a tanítás egy másik szállóban folyik, ahonnan több volt a jelentkező. Mert ebből a szállóból mindössze ketten jelentkeztek. Pedig a lakók 50 százalékának nincs meg a nyolc osztálya.

– Még mivel telik az este? – kérdem a fiatalasszonyt.

– Vacsorát főzök – mondja. – Amikor délelőttös a férjem, úgy főzök, hogy mind a kettőnknek jusson. Napközben száraz koszton él, az üzemi ebédet nem eszi meg. Azon dolgozzon az, aki főzi.

A földszinten 64 nő két darab kétlyukú villanyrezsón főzhet, az első–második emeleten 168-an négy rezsón az egyébként tiszta, szép főzőfülkében. Vacsorára be lehet fizetni, de ezt kevesen teszik.

Az első alkalommal, több órás ottlétem után, megéheztem Egy kávé is jólesett volna.

– Nem tudom megkínálni – szabadkozott a kultúros. – Nincs büfénk. Az irodámba mindenki bejár, itt nem tarthatok főzőt, kávét. Próbáltunk mozgolódni, de a vállalat azt mondja, nem lenne kifizetődő. Meg nehezebben tudnánk távol tartani a férfiakat.

– És így hová mennek a nők, ha megszomjaznak?

– A környék kocsmáiba. Ott találkoznak a férfiakkal is. Mert a szállóba nem jöhet be férfi. Ha például a portást kijátszva belopakodik a moziba, hogy ott a felesége mellé üljön, kizavarják.

– A sötétben?

– A portásnő tízpercenként fölgyújtja a villanyt, razziázik...

– És tűrik?

– Nem tudnak ezek a nők összefogni.

– Muszáj rendnek lenni – bizonygatja a szállásbizottság elnöke: ötven körüli nő, maga is szállólakó. – Most az a helyzet, hogy vacsorázni bejöhetnek a férfiak, a férjek és az igazolt élettársak, szombat-vasárnap ebédelni is, de csak az ebédlőbe. Egy időben megengedtük, hogy a szobákba fölmenjenek a feleségükhöz. Nem vált be. Nyolcágyasak a szobák, némelyiknek semmi szégyenérzete nincs... tömegverekedés lett belőle.

A férfi munkásszállásnak 3000 lakója van. Igaz, több épület áll egymás mellett. Mégis kaszárnyajellegű, és a „jellegnek" van alapja: most is vagy ezer lakója katona, akik az építkezésen dolgoznak.

A szobák négyágyasak, van elég mosdó, nagyok a főzőfülkék, a konyhák. Kevesebben mosnak, kevesebben főznek vacsorát, mint a női szálláson. Egy részük este kimerészkedik a környékre, legalább az italboltba, olcsóbb éttermekbe. Van könyvtáruk, folyóiratolvasó. A tv-szobákban eloszlik a tömeg, a hangoskodókat fegyelmi elé állítják. A széles folyosókon elhelyezett fotelokban csak ülve, semmittevéssel, pihenéssel is jól eltelik az este.

A férfi újra rágyújt és belebámul a Kossuth dobozába. Kérdőn nézek rá.

– Még egy darab van mára – mondja –, kiporciózom, különben szívok a világba.

– Félti a tüdejét?

– Féltem a pénztárcámat!

Az előbb, amikor a randevúikról kérdeztem, azt mondta: „Ha kevesebbet találkozunk, kevesebb pénz fogy."

– Ki kezeli a pénzt?

– Maga nős? – válaszol kérdéssel. Bólintok. – Akkor hogy kérdezhet ilyet? Meg kell hagyni annak a látszatát, hogy az asszony bánik a pénzzel. De a valóságban nem szabad rábízni. A feleségemre egy rossz szót se szólhatok eddig, de az isten pénzét is elköltené! Nem ért a spóroláshoz. Nem tud parancsolni magának.

– Mennyi a bevételük-kiadásuk? Megkérdezhetem?

– Miért ne? Úgyse adok kölcsön – nevet. – Én a vállalatnál 3000 forintot keresek, a feleségem 2300–2500-at. A maszek munkával havi 1500–2000 jön össze. De ezt átlagolni lehetetlen, mert nyári hónapokban több, ősszel kevesebb, télen jóformán semmi a különmunka. Számíthatunk kettőnkre úgy havi 7000-et.

– Lássuk a kiadást.

– Ajaj! – vakarja a fejét őseitől tanult, gondterhelt mozdulattal. – Van ugye a szállás, az enyém 90, az asszonyé 75 forint, mert annak más a minősége. Az utazás, kéthetenként számolva, kettőnknek havi 400. A koszt rettentő sokba kerül! Az a baj, hogy hazulról nem tudjuk pótolni. Ahol csak az ember dolgozik Pesten, ott az asszony pakol egész hétre valót. Nekünk a boltba kell menni mindenért. Az apósomék nem valami jómódúak, inkább mink veszünk nekik. Egyszer egy évben hízót vágnak, mi az? Nem hordhatjuk el tőlük. A boltból veszem a kolbászt, a szalonnát, hozzá a savanyút, a kenyeret. Éhen nem megy a meló. Erre elmegy havonta kettő, kettő és fél ezer. Néha több is. Ez a koszt. A gyerekre adunk hatszáz forintot.

– Miféle gyerekre?

– Van egy fiunk! Az anyósomék nevelik. Most mit van meglepődve?

(Azon, hogy a felesége, akivel pár nappal ezelőtt beszél-

tem, s aki erről a találkozásról nem tud – nem beszélt a gyerekről.)

– Megesküdtünk – folytatja a férfi, mivel várakozón vártam a folytatást –, hét hónapra rá született meg a gyerek. Öt hónapig vele volt az anyja, mert arra az időre kapta a fizetését, aztán spuri vissza, Pestre, melózni. Anyasági segélyből nem élünk meg . . . A gyereknek mink veszünk ruhát, játékot, mindent. Ez is kitesz havonta négy-ötszáz forintot. Aztán a buszbérlet. Milyen piszokság, ezt nem fizeti a vállalat. 220 forint. Aztán a cigaretta. Számítsa ki, mi marad. Elhatároztam, hogy havi kétezret beteszek a takarékba, ha belepusztulok is! Van úgy, hogy sikerül betenni hármat. De abban a hónapban kilóg a belem.

– Hogy tervezik a jövőjüket?

– Lakást szeretnénk mihamarabb.

– A faluban?

– Hogy képzeli! – fortyan föl a fiatalasszony. – Mihez kezdenénk mi a faluban? Anyámék idővel a fél házat ránk íratnák, van még egy testvérem is, de Józsinak a téeszben nem lenne jövője, én meg talán kapálni menjek? Itt több a lehetőség. Van munkaalkalom, a gyerekek iskolába járhatnak. Pesten csak okosabbak a tanárok . . . Társasházat építünk.

– S lesz ehhez pénzük elég?

– Józsi szövetkezett a brigádjukból három másikkal, akik itt akarnak maradni. Már telket is néztek, nem jut eszembe, hol, igen szép telek, hamarosan megvesszük . . .

– A férje is itt akar élni?

– Ritkán vallja be, de neki is az a vágya.

– Az apjáék vagy az após tud-e segíteni pénzzel?

– Pénzzel nem, hanem ha a házukat eladnák, akkor szép házat építhetnénk. Gyálon vagy Érden. Próbáltuk felcsalni

apósomékat, egyszer. Építők napján fel is jöttek szórakozni, mondtuk, nézzenek szét, milyen jó itt Pesten. De hallani sem akarnak róla.

A férj felfortyan, amikor erről kérdezem.

– A feleségem mindenáron itt akar élni, ő nem akar visszamenni! Ezen civódunk.

– És maga?

– Úgy terveztem, hogy ha összehozunk annyi pénzt, amennyivel megindulhatunk, itthagyjuk ezt a piszkos, nagy várost. Amikor Óbudán laktam szálláson, Pesterzsébetre jártam dolgozni. Amikor Lőrincen építettünk, a maszekmunkám Budán volt. Anyámékhoz utazok Szombathely mellé, Csongrádba anyósomékhoz... a fél életem utazással, vonatozással töltöm.

– Mit csinál a vonaton?

– Olvasok, amikor ég a villany, meg ha békén hagynak a részegek.

– Maga nem iszik?

– Ha iszok is, csak otthon. Az első évben többször elittam a keresetem, az utolsó fillérig, vagyis hát belevittek a cimborák, a lumpenelemek, akik, sajnos, még akadnak, akiknek mindegy, hogy élnek. Ha velük tartanék, soha nem kecmergek ki a szállásról. Elhatároztam, hogy inkább kiközösítsenek, mondjanak el anyámasszony katonájának, de nem engedem rábeszélni magam. Apámékra nem támaszkodhatok, amíg nem nősültem meg, én segítettem őket, havi elszámoláskor letettem az asztalukra 800 forintot. De azóta gyűjtjük a pénzt.

– Mennyit sikerült spórolni?

– Hatvanötezer van kápében.

– Ezzel már lehet mit kezdeni...

– Vidéken. Egy csendes, tiszta kis faluban, ahol a keresztanyámék laknak, ki is néztem magamnak a telket. Szombat-

helyen, a megyei építőiparnál el is tudnék helyezkedni. De Juli avval jön: minek menjen ő Szombathelyre? A gyerekeket is nézni kell, a taníttatást, a jó iskolákat. Három brigádtaggal Rákoskeresztúron néztünk telket, társasházat terveztünk oda. De a tulajdonos egyik napról a másikra 140 ezerre emelte a telek árát. Ehhez jön a tervezés, az anyag ... még ha vállaljuk is az építés egy részét, erről a telekről le kell mondani. Nem merem megmondani Julinak. Most Pest környékén keresgélünk. Gyálon, Érden drága a telek, fölverték. Talán a Pilis felé találunk olcsóbban ... Csak erre nincs időm. Pénzt kell keresni, rengeteget. Most is csak azért talált itthon, mert fáj a lábam. Nem tudom, mi baja lehet.

– Főzni mikor tanult?

– Nem tanultam, nem is nagyon tudok, csak főzök valamit, mert kell a főtt étel, ha este eljön az uram. Alkalmam se volt arra, hogy megtanuljak. Nálunk anyám főzött, én iskolába jártam, aztán kapáltam, majd meg elkerültem hazulról. Ez a kis vacsora nem igazi főzés. Konzervbabot, levest, paprikáskrumplit, ilyesmit hozok össze. Félek is, hogy mi lesz velem, ha egyszer saját konyhám lesz. Józsi szereti a hasát, ha jóllakik, akkor jámbor, akármit tehetek vele. Különben indulatos.

– És mosni, vasalni, más házimunkát végezni szeret?

– Lesz majd mosógépünk, porszívó, frizsider, meg ami még kell, ezt elhatároztuk. De látom, hogy mosnak városon. Patyolatnál. Ha kitapasztalom, hogy nem vész el, nem cserélik ki és tisztára mossák, én is odahordom. Épp elég lesz gyereket nevelni. Józsi pedig pénzt keres. Egy rendes férj ellátja a családját.

– Valamikor tényleg így volt. De ma már a nők is dolgoznak. Az életükhöz tartozik.

Nézi a csizmája orrát.

– Amíg lány valaki, a stafírungját gyűjti vagy együtt a házravalót rakják össze, dolgozzon. De ha minden megvan, maradjon csak otthon, az a rendje.

– Hány gyereket szeretnének?

– Kettőt vagy hármat – mondja szemlesütve.

– Legalább még kettőt – mondja a férje. – Azzal lehet jól gazdálkodni! – Nevet, s látja, hogy nem értem. – Amikor a gyerek megszületik, három évig kapja a 650 forintot az asszony. De ha egy év múlva jön a következő, akkor két évig 1300 forint a keresete! Így kell ezt csinálni – nevet tovább a jó ötleten. – Na meg a családi pótlék. Aztán nem is kell dolgozni járni neki.

– El tud látni egy öttagú családot?

– Szégyen lenne, ha nem tudnék. Benne van a nevében: a férfi családfenntartó.

– Az a múlté – próbálom világosabbá tenni az álláspontját. – Ma már a nők egyenrangúak akarnak lenni.

– Azt csak az újságok írják. Akkor egyenrangú az asszony, ha kiveszi részét a munkából otthon. Ez világos.

Nem világos. Ezért akarom pontosan tudni:

– Úgy érti, hogy a bevásárlás, a főzés, a mosás, a vasalás, a takarítás, a gyereknevelés . . .

– . . . meg sok egyéb – vág közbe – az asszony dolga.

– Persze – mondom töprengve –, azért könnyíthet magán, mosni például nem muszáj, ott a Patyolat . . .

– Azt aztán nem. Szégyen egy asszonyra, ha más mossa ki a szennyesét.

– Mit gondol, kell-e majd alkalmazkodni egymáshoz? Azért az együttélés, az igazi házasság csak ezután kezdődik.

– Alkalmazkodni mindig kell az embernek. Állandóan csak azt teszem: alkalmazkodok a munkahelyemen, a villamo-

son, a szállóban ... ezért is akarok minél hamarább a sajátomban lakni.

– Ha Budapesten vagy a környékén telepednek le, megszakad a kapcsolatuk szüleikkel, rokonaikkal, barátaikkal. Nem hiányzanak majd?

– A rokonsággal így is, úgy is megszakadt a kapcsolat. Barátaim sose nagyon voltak, csak ivócimborák, azokért meg nem kár. Ha kedvem támad cimborákra, egy hét alatt akárhol találok. Anyámék, apósomék meg majd feljönnek hozzánk látogatóba.

– Nem is vágyik baráti kapcsolatokra?

– Elegen vagyunk az építkezésen. Nézzen szét: a szállóban is több ezren vagyunk. Örülök, ha nem látok embert. Az lesz a jó, ha majd a hét végén bezárkózhatok a sajátomba.

– A nyolcszázból mennyi nő van férjnél? – kérdezem a női szállóban.

– Azt nem lehet tudni, ilyen szempontból nem tartjuk nyilván a lakóinkat – mondják a gondnokságon.

A kultúros kiegészíti:

– Még hozzávetőleges számot is nehéz mondani, mert legtöbben azt mondják magukról: férjnél vannak. Én is csak most jöttem rá. Amikor a beszélgetéshez kerestem magának házasokat, sorra kérdeztem őket: férjnél van? Igen. Mikor esküdtek? Két éve, három éve ... Mi nem esküdtünk meg, mondta egyikük. Hát akkor, hogy van férjnél? *Csak úgy.* Aztán már úgy kérdeztem: be van írva a személyi igazolványába? Oda nincs. Tíz közül nyolccal így jártam. Férjüknek tekintik az udvarlót is, a legényt is, akivel éppen együtt járnak.

– Mi lehet az oka? – kérdem.

A kultúros – csinos, fiatal nő – nevet, de komolyan mondja:

– A férfi tekintélyt ad. Akinek férje van, az többet számít. Ezek a nők egymagukban kevésnek érzik magukat. A távollevő férjjel lehet dicsekedni, lehet hivatkozni a véleményére, büszkélkedni vele. S már nem olyan nyomorult magányos, mint ahogy látszik.

Magasabb fórumoktól – beleértve az ifjúsági szervezet országos központját is – éppúgy nem tudtam meg számokat, adatokat, mint az egyes szállóktól. Éppen ezért egy 1969-es adatra támaszkodom, ami még négy év távlatából is sejtetni engedi a probléma nagyságát. 1969 szeptemberében a Népszabadság Ifjúság-rovatában jelent meg egy cikk a munkásszállások lakóiról. Eszerint 240 000 ember lakott munkásszálláson, közülük 140 000 a harminc év alatti fiatal. A harminc év alattiaknak körülbelül 40 százaléka házas. Ezek szerint hozzávetőlegesen *56 000 fiatal házas élt férjétől vagy a feleségétől külön* a fenti időpontban. Tudjuk, hogy az azóta eltelt években a munkásszálláson lakók száma nem csökken, és mint ez a cikk is írja, a szállókra még jó ideig szükség lesz.

Az esetek többségében a férj lakik munkásszálláson, a felesége pedig otthon, a falu téeszében dolgozik, vagy gyermekgondozási segélyen van, vagy csak a ház körül dolgozik. Aránylag kevés azoknak a száma, akik egy városban laknak, de külön-külön szálláson. Ők a szerencsések, hisz mégiscsak egymás közelében élhetnek. Olyan esettel, amikor a nő szálláson van, a férje pedig otthon, a faluban, nem találkoztam.

– Házasságnak tekinthető-e ez az életforma? – kérdeztem szociológus ismerősömet.

– Jogilag házasság. A gyakorlatban? Nehéz lenne meghatározni. Távházasság. Hiszen vannak köztük olyanok, akik négy, öt éve házasok, és még nem töltöttek egymással összefüggően két hetet. Hogy azok hogy ismerik meg egymást, mi-

kor lesznek hatással egymásra, és mikor érzik azt a megnyugtató érzést, amit a másik állandó jelenléte ad? Mikor élhetik át napról napra a házasság örömeit és gondjait? Erre nehéz válaszolni. Mint ahogy arra is, mennyi válik igazán családdá. Gyerek van, sok is, de ki neveli a gyereket? A feleség, a nagymama, a rokonság.

„A munkásszállásokon élő fiatalok igazi problémáit csak az oldhatja meg, ha az eddiginél nagyobb segítséget kapnak a családalapításhoz és a letelepedéshez. A fiatalok érdekeinek egy olyan munkásszállás-forma felelne meg, amelyből megfelelő ideig takarékoskodva, önálló lakásba költözhetnének" – olvasom a KISZ Központi Bizottsága Ifjúmunkás osztálya vezetőjének a véleményét a Népszabadság említett cikkében.

[1973]

Zsuzska hazajött a nyaralásból, és felvette a terhesruhát. A legelső terhesruhát.

Megnézte magát a tükörben, nem állt rosszul. Mogyorószín karton, könnyed dióbarna meg eper cirmokkal, igazán nem is kartonnak látszik, fényes, mint a selyem. A világos ruha mellett szembetűnő, de nem túl éles kontrasztként lebegett két hosszú, napbarnított karja.

Lépett egyet erre, egyet arra, fordult is; azt gondolná az ember, hogy ez a bő ruha takarja, leplezi, de nem: szépen kiadta, megmutatta a gömbölyödő kis hasát...

Hogy kerekedik! – mosolygott, s megsimogatta.

Kiment, visszajött, s megint a tükör előtt találta magát.

Odavan az alakom.

Elég jól emlékezett, miket mondtak már az alakjáról.

Zsuzsika, magáról szobrot kellene faragni!... Zsu, te így, bikiniben! Egy á... sőt osztályon felüli kivitel...

Alakom, alakom, odavan az alakom.

Ha perdül benne az ember, repül, mint a harangszoknya. Ihaja, csuhaja!

Isti még nem látta; mit szól ehhez a ruhához Isti? Nézd, milyen táncosan, reppenősen, libegősen viseli a terhet a párod. A feleséged. Nejed őnagysága.

Elegáns, nem?

Uszályosra is lehetne. Elöl a kis gömbölyű has, s hosszasan

úszna utána egy mogyorószín felhő. Ki az előszobába, a lépcsőházba, le a lépcsőkön.

Az ám, kint találkozna Mária nénivel.

De Zsuzsika, az istenért, maga csak úgy terhes lesz az én hozzájárulásom nélkül, nem gondolja, hogy a főbérlőnek tudnia kell az albérlő terhességéről, maguk nem kérték az én beleegyezésemet, én gyermektelen fiatal párnak adtam ki a szobát . . .

Pereg, pereg a sírós-nyikorgós, olajozatlan hangján megállíthatatlanul.

Azaz. Meglátja a mogyorószín uszályt! Nem is uszály, kihömpölyög utána, mint valami felhő . . .

Mogyoróhab, Mária néni kérem, erre az alkalomra varrattam a Váci utcában . . .

S meg sem meri kérdezni, hogy varrathat egy albérlő a főbérlője tudta nélkül mogyoróhabot.

Most nem érek rá, kérem, Isti elé megyek, vásárolni akarunk. Mindenféle gyerekholmit, igen. Hogy korán van? Legjobb az ilyesmit jó előre beszerezni.

Igazán lemegyek – gondolta Zsuzska.

Járok egyet az új ruhámban. Az új hasammal.

Szandálba dugta a lábát, de aztán meggondolta; ez nesztelen, ha végigmegy az előszobán.

Kopogós sarkú cipőt húzott, hallja csak meg Mária néni: mire elér a külső ajtóhoz, s megcsikordítja a kulcsot, okvetlen megjelenik.

De ahogy kilépett, belebotlott. A főbérlő a gardróbszekrény előtt guggolt, s az alsó rekeszben ócska cipők közt matatott.

– Csókolom, Mária néni!

– Jó reggelt, Zsuzsika! Hallottam, hogy megjöttek az éj . . .

Elakadt a szava. Ahogy felnézett ott kuporogtában. No hi-

szen, valóban, két hete, mikor elmentek, még semmi se látszott rajta. Most meg egyszerre milyen hasa lett.

Zsuzska ugyan dűtött is rajta egy kicsit, hogy jobban látszszék, biztosan észrevegye. Végigtolta a kicsi hasát az előszobán. Mária néni tekerte utána a nyakát, de nem szólt, nem tudott többet megszólalni. Pedig Zsuzska még az ajtót is lassan nyitotta ki, kényelmesen kitárta, mintha kétszer akkora nyílás kellene neki, mint eddig, hogy kiférjen.

Na most pukkadj – gondolta, míg kilibbent. Aztán így ment le a lépcsőn is; lelibegett.

Mielőtt kilépett a kapun, úgy érezte, megmozdult.

Nem tudta, milyen sűrűn kell mozognia, ha már egyszer elkezdte. Ma éjjel mozdult először, ez kellett legyen a második.

Na jól van, látod, elviszlek sétálni.

Persze, az is lehet, hogy csak a gyomrom korgott. Éppen már éhes is lehetek.

Megállt egy kicsit a kapuban, mintha tétovázna, merre induljon. De úgyis tudta, hogy a Körút felé megy. Egyelőre senki sem akadt, aki csudálkozzék rajta. Ó, hiszen csak egypár hete találkoztunk, akkor még nem látszott semmi, és most egyszerre! De milyen jól áll magának, Zsuzsika, különösen ebben a ruhában! Ugye, csináltatta?

De nem, senki. Elmentek mellette.

A fene ezt a Pestet, hogy itt senki sem ismeri a másikat, úgy rohannak el egymás mellett. Talán, ha fejjel lefele járkálnék, még azon sem csudálkoznának.

Régen jár már kézen, Zsuzsika? És milyen ügyesen! Érdekes, eddig észre se vettem.

Óvatos léptekkel ment a Körút felé. Ebben a ruhában már nem futkoshat az ember, mint egy csitri.

Méltóság van a tartásában, asszonyom. Na meg, ugye, vigyázni is kell.

Lehet, hogy jobb lett volna mégis szandálban jönni: kényelmesebb. A sarkon, ahol a keresztutcáról besütött a nap, megállt, megfürdette magát benne. Szűkek ezek az utcák, kérem, vagy magasak a házak. Szélesebb kellene tolni az egészet, hogy járhassa a nap meg a levegő. Hogy sétáltassa így az ember a gyerekét? Na gyere, kisfiam, kimegyünk a Körútra!

Egy férfi végül megcsodálta. Igazán, meg is állt, úgy nézett utána. Ez itt lakhat valahol a környéken, nemegyszer találkozott már vele, s ha Isti nélkül van, néha megpróbál szemezni. Eddig rá se hederített, különben is van vagy negyvenéves, de ez most mulatságos volt, ahogy megdöbben és utána bámul.

Mi ez a meghökkenés, uram? Ön is azt hiszi, hogy egyik pillanatról a másikra nőttem így meg? Egyébként nagyon kíváncsi vagyok a véleményére, vajon mi volt ez a tekintetében, csodálat, vagy kiábrándulás? Csalódás nyilván; most már le fog mondani arról, hogy egyszer mégis összeszedi a bátorságát és megszólít.

Hanem odabent. A gyárban is lesz néhány meglepődés. Lepődjenek. Jobb lett volna senkinek sem elmondani, nem beszélték volna Mariék sem tele a fejét.

Fiam, te nem vagy normális, miből akarod eltartani?!

Megtartja? – Ez volt a legjobb, az a nő a kórházban, hogy megtartom-e?

A körút sarkán krémfagylaltot árultak. Zsuzska beállt a sorba, csak negyedik volt, de alig tudta kivárni, előrehajolt, rögtön az előtte álló után bedobta a kétforintosát; látta, hogy a kislány csudálkozik, rápillant, s jól megnyomja neki a tölcsért. Önkéntelenül egymásra mosolyogtak.

Milyen helyes kislány, meg sem kérdezte, hogy miből akarom eltartani.

Nyalogatta a fagylaltját, s hosszan bámészkodott a kirakatok előtt.

És hol fogtok lakni? Ott szülsz az albérletben?

Nem tudom még, gyerekek.

Nem tudod? Jópofa vagy! Nem gondolod, hogy ez meggondolatlanság?

De, biztosan. Akkor sem tudom. Fogalmam sincs róla.

Mindig komolytalan voltál, kislányom – mondta az anyja is –, de most már igazán gondolkozhatnál, ez nem olyan dolog. És mit szól a férjed?

Isti? Ide figyelj, Isti, gyereked lesz. De komolyan, szülni fogok neked egyet, már itt is van a hasamban.

Jó – mondta Isti, s csak vonogatta a vállát.

Mi az, hogy jó? Nem kérdeztem én, hogy jó-e vagy se, csak megmondtam, hogy te is tudj róla. Végre is a te gyereked.

Nem tudom, az apjára üt-e. Isti nem nagyon szereti a fagylaltot. Ennek meg, itt van ni, hogy ízlik. Mindjárt veszek neki egy másikat.

Visszanézett: még csak az ötödik kirakatnál tartott, mióta a fagylaltot nyalogatta. Menjen vissza ahhoz a kedves kislányhoz, hogy adjon még egyet?

Már el is indult, de még visszalépett, mert egy olyan jópofa kis kardigánt pillantott meg, azt még megnézte. Persze, nem ilyen alakra való: karcsú derékra.

Még az ostya a kezében volt, szétnézett egy szeméttartó után. Jött közben egy lárvaarcú nő, azt meg kellett bámulni. Mindene festve volt, szemöldöke, szeme, szája, szempillája, s fehér az arca, mintha meszelné, ujjatlan, meztelen hátú ruhában, de bíborszínűben, s mindennek a tetején egy akkora nagy, fehérített hajzat, mint a Bábel tornya. Bámult utána, kuncogott. Bement a nő a cukrászdába. Gyere, Zsuzska, menjünk

utána, felnőtt nő vagy, nem egy komolytalan csitri, ne az utcán nyalogasd a fagylaltot!

Bement, kovette a hajtornyos nőt, kicsit próbálta ugyanúgy billegetni a farát az asztalok közt. Nem, tisztelt közönség, ez most nem áll jól nekem, nem illik az egyéniségemhez.

Roppant elegáns úr emelkedett fel, emelkedett, csak emelkedett, majdnem kétméteres volt már, mire megállapodott, s lehajolt, hogy kezet csókoljon a bíborruhás nőnek.

Zsuzska majdnem nekiment, későn fékezett, s kissé zavartan tekintett körül, hogy helyet keressen.

A szomszéd asztalnál éppen fizetett két kövér asszony, odalépett, s kedvesen megkérdezte, szabad lesz-e ez a hely. Látták, hogy terhes, nem mertek nemet mondani.

Fagylaltot kért, nagyot, tejszínhabbal.

Megünnepeljük az első rúgásodat, kisfiam, nem tudom, aztán majd megérdemled-e.

Az elegáns kétméteres két konyakot rendelt, s közben megakadt a szeme Zsuzska térdkalácsán.

Mit nézel, mamlasz, erről nem volt szó! Nézd a bíbor nődet, annak talán még a térdkalácsa is festve van.

Sajnos, ő maga nem tudta összehasonlítani a saját térdét a nőével, mert az úgy ült, félig háttal. A kezét, azt szépen tudta tartani, két ujja közt a cigarettával, ilyen mozdulatot igazán csak filmeken lehet látni meg pesti eszpresszókban.

Nem nézett rájuk egy darabig, mert nagyon lekötötte, hogy a habot egyenletesen ossza el a fagylalton, minden kiskanálon legyen egy csepp hab is.

Észrevette, hogy a férfi őt nézegeti.

Létrácskám, bejártam a fél várost, hogy megcsodáltassam magam a szép új hasammal, oda se figyelt senki. Ha tudtam volna, hogy neked ilyen fejlett szépérzéked van, idejöttem volna egyenesen, ebbe a cukrászdába.

Már a nő is felfigyelt, mintegy szórakozottan hátrapillantott, megnézte Zsuzskát.

Elfintorodva fordult el, határozottan elfintorodva.

Hogy undorodik a bájos, hogy undorodik. Talán mindjárt még hányingere is támad?

Olyan dühös lett, érezte, hogy feltolul a vér az arcába; ilyenkor megforrósodott a fülcimpája. Beee... Legszívesebben ráöltötte volna a nyelvét.

A fickó felhajtotta a maradék konyakját, s közben egyikről a másikra pillogatott.

Ne pillogj, létrácska, ne pillogj, összpontosítsd figyelmedet a nőre, mert baj van, mindjárt rókázni fog. Hogy utálnak az ilyenek engem, istenem!

Rájött, hogy csak azért indult a nő után, hogy egy kicsit kidühönghesse magát. Meg volt győződve, hogy őt minden ilyen papagájszínekre pingált nő utálja.

Meghuzogatta a térdén a mogyorószín ruhát. Nyalt egy kanálkával, aztán felmélázott a csillárra, még bájosabb és hamvasabb igyekezett lenni; na igen, gömbölyűségével együtt. Hadd egye a penész a lárvaarcú nőt.

Mázoljátok magatokat, pipiskedjetek, csücsörítsetek, tartsátok finoman a cigarettát, dugjátok konyakba a nyelvecskéteket, éljetek, ahogy akartok! – de mért gyűlöltök, mért haragusztok rám?... Csak nem irigyelsz, pipiske?

Na jó, most egy kicsit álnok vagyok, ezért hab nélkül eszem meg három kanállal.

A fickó zavarban volt; egyszerűen nem sikerült neki nem oda nézni.

Mikor fizettek és felálltak, Zsuzska még mindig a fagylaltját nyalogatta. A nő sem állta meg, hogy elmentében rá ne pillantson. Éppen nyalt egy nagyot; a nő szinte megrázkódott,

ingerülten meg is rántotta a vállát, talán azt hitte, hogy a nyelvét ölti rá.

Zsuzska, Zsuzska, komolytalan vagy, nyalj illedelmesebben!

Mikor felállt, nyújtózott; no csak úgy, feltűnés nélkül. Gondosan megkereste a megfelelő testtartást, ahogy a hasacskáját méltósággal tolhatja maga előtt.

Gyere, kisfiam, van még egy kis időnk, még sétálunk egyet.

Hanem valóban, hol foglak én téged megszülni, hol foglak nevelni? És miből? Komolytalan anyád van, felelőtlen, sose nő be a feje lágya.

A nap sütött, elsétált a parkig, leült egy padra, s odakínálta a mogyorószín hasát a napnak. Süsd egy kicsit, napocska, ma rúgott először!

Mi van ezen nevetnivaló? Te is komolytalan vagy, napocska, abszolút komolytalan.

[1965]

Harmadik hete, hogy szüntelen mámorban éltek, mindkettőjük arcán ott fénylett reggeltől estig valami furcsa elragadtatottság, amelyet sem a munkában való elmerülés, sem a hétköznapok mindenféle gondja nem tudott onnan letörölni. Ha váratlanul megvalósul egy nem remélt csoda, akkor ölt ilyen álmélkodó képet az ember – odakövül vonásaira a hitetlenkedés, így jár-kel még sokáig, szórakozottan, ábrázatán bamba dicsfénnyel, míg végre sikerül a valóságot felfogni és megemészteni.

Harmadik hete tart ez a mennybemenetel, és a nagy meghatottságnak nem akar vége szakadni. Örömüket az új otthonban engedik igazán szabadjára, amikor egyedül maradnak – egymást váltja a szerelem meg a lelkendezés. Csillogó tekintetük ide-oda jár a gyéren berendezett szobában – hitetlenkedve és mámorosan. Gyakrabban mondogatják egymás nevét a közönséges „te" helyett, és – nem beszélnek róla, de jól tudják – nemcsak lakáshoz jutottak, szerelmük is újjászületett, amely négy év óta már nemegyszer forgott veszélyben: megnyomorította a bujkálástól, titkolózástól támadt bűntudat.

Pápai most minden este megvárja Emmit a hivatal előtt – régebben csak hébe-hóba strázsált a bejáratnál. Nem tudják örömükben, hogy sétáljanak-e vagy siessenek haza. Derűsen civakodnak a berendezés gondjain. Gyalog mennek, s amikor már csak egy megállónyi út van haláig, akkor szállnak villa-

mosra. Jót nevetnek magukon, és senkivel sem törődve csókolóznak a peron sarkában.

A harmadik hét szombatján, fél kettő tájban szintén megindultak hazafelé. Emmi sietni akart, de Pápai igen lassan és igen egyenesen haladt mellette. Az asszony ismerte már annyira a férjét, hogy nyomban megérezte fegyelmezett járásában a feszültséget. Ha Pápainak nem volt semmi gondja, akkor testét hanyagul elereszteve, lazán járt, lötyögött, dobálta kezét-lábát, még a válla is meggörnyedt, pedig éppen akkor nem nyomta semmi. Kedvesen csúnya látvány volt, Emmi mégis úgy szerette jobban – ez a merev tartású férfi négy év után is nyugtalanító volt.

– Siessünk, Gyuszi – mondta –, takarítani szeretnék.

Pápai karja megmerevedett.

– Tudod mit? Még ne menjünk haza. Menjünk moziba.

– Vettél jegyet?

– Nem.

Az asszonyka felnevetett.

– Akkor nem is megyünk. Hol kapnál jegyet szombat délután? Legfeljebb valami vacak filmre, de én akármit nem nézek meg.

Pápai makacskodott.

– Egy hónapja nem voltunk moziban.

– Eddig nem hiányzott – kuncogott az asszony. Még erősebben a férjébe karolt, ő is igyekezett olyan hosszúakat lépni, lassan, kimérten, de a türelmetlenség egyre dolgozott benne.

– Tudod, hogy szombaton több idő jut a lakásra.

– De hiszen tegnapelőtt is takarítottál.

– Igen – mondta Emmi. – Lehet, hogy pár év múlva már nem leszek ilyen buzgó . . . De most nem tudok betelni vele. Örökké takarítanék.

– Elvásik a padló, meg minden – vigyorgott Pápai. Aztán újra megpróbálkozott:

– Akkor menjünk el a Híradóba. Ott mindig kapni jegyet.

– Engem most nem érdekel a Híradó. – És oldalvást az urára pillantott. – Úgy beszélsz, mintha nem volna kedved hazamenni.

– Nem, dehogyis, csak . . .

– Eleget csavarogtunk négy évig!

Sétáltak tovább a Duna-parton. Nagy kerthelyiséghez jutottak: hatalmas ponyva feszült a fehér abroszos asztalok fölé, kényelmes, fonott karosszékek vártak a vendégekre, mégpedig párnával az öblükben, nehéz volt nekik ellenállni. Pápai szinte izgatottá vált.

– Ne igyunk meg egy feketét?

Emmi nagyon elkomolyodott.

– Gyuszikám, tudod, mennyire takarékoskodnunk kell. Megfogadtuk, hogy . . .

– Két feketét még kibírunk. Gyere.

– De ez drága hely lehet.

– Legfeljebb egy tízes. Borravalóval.

– Egy tízes! Majdnem a mai vacsoránk.

Ám a férje már be is fordult a kerthelyiségbe; Emmi megadta magát, és ment a nyomában. Rengeteg üres asztal fogadta őket. Ilyenkor módfelett nehéz a választás, tétován nézelődtek, tanakodtak, végül az elősietö pincér mutatta meg egy udvarias mozdulattal az igazán megfelelő asztalt.

– Málnaszörpöt kérj, az olcsóbb – suttogta Emmi.

Letelepedtek, Pápai megrendelte a két málnaszörpöt.

– Igenis, kérem – mormogta a pincér; a hátára megvetés volt írva elmenőben.

– Ne törődj vele – mondta Emmi.

Pápai legyintett és kényelmesen hátradőlt. Nézelődött.

– Nem sokáig lesz ilyen szép idő. Ki kell használni. Jön az október, aztán...

– Az előbb moziba akartál menni. Nem?

A férfi zavarba jött, nevetgélt.

– Nem gondoltam, hogy itt jobb lesz. Megváltozhat az ember gusztusa. Az a jó, amikor hirtelen támad kedvünk valamire, és mindjárt módunkban is áll megtenni. Örülök, hogy idetévedtünk, a mozi holnap is megvár bennünket.

Érezte, hogy sokat beszél, és az asszony naivan kerek szemével furcsállóan nézi. De megjött a málnaszörp; tréfásan koccintottak, mintha szeszes ital lenne a poharukban.

– Finom – szólt az asszonyka megbékélten. Csakhogy nem ült olyan kényelmesen a karosszékben, mint Pápai, csupán a szélére csücsült le, mintha máris indulófélben volna, mert nyugtalanítja valami.

Cigarettára gyújtottak.

– A hivatalban mindenki azzal nyaggat, hogy mikor lesz a lakásszentelő – mesélte Emmi –, örökké ezzel járnak a nyakamra.

– Minálunk is így megy. Te vagy a boldog ember, mondják, gyerünk a murival. Előbb-utóbb csinálnunk kell valamit.

– Okvetlenül? Muszáj?

Pápai biccentett.

– Hát ők is részt kérnek az örömből. A maguk módján. Ez a mi adónk. Szerencse ért, adj lakomát!

– Jobb lenne megúszni valahogyan. Ez olyan sokba kerül.

– Nem lehet. Ami illik, illik.

– Úgyse hívhatunk meg mindenkit.

– Mindenkit nem. Orosziékat, Fábiánt, Keresztest... Tőletek meg Kulcsárékat, aztán a Gizikét... Szóval hét-nyolc embert és kész...

Emmi durcás-komoran bólogatott.

– Igen, és majd jönnek a susmusok, sértődések, ha kihagyunk valakit. Legjobb lenne, ha . . .

– Hiába – mondta Pápai, és hátrafelé forgolódott.

– Mit keresel?

– Hol lehet itt a telefon?

– Minek? Hova akarsz telefonálni?

– Haza. Hogy nincs-e valami üzenet, vagy . . .

De nyomban észbe kapott, és rémülten meredt az asszonyra. Hiszen nekik most nincs telefonjuk, az csak Pápai házigazdájánál volt, amit ő is használhatott mint albérlő – de hát már nem ott lakik! Ostobán, ügyefogyottan nevetgélt.

– Látod, kicsi – mondta és a homlokára ütött, de túl erősen –, még most is eltévesztem a házszámot. Egy pillanatra azt hittem, hogy – . . . Emlékszel, a múltkor is oda akartam hazamenni, már ott álltam az ajtónál, kerestem a kulcsot . . . Ilyen a megszokás, az ember nehezen . . .

Emmi nem tudott földerülni.

– Pedig legjobb lenne, ha elfelejtenéd azt a helyet. Minél hamarabb.

– Igyekszem, de látod!

Aztán hosszan, az időt húzva, mesélni kezdett arról, hogy az ember is olyan, mint a szarvasmarha: otthon, a falujában sem kellett hajkurászni a tehenüket, mikor este hazaért a legelőről, szépen kivált a többiek közül, és indult a ház felé. Sohasem tévesztette el. Nekünk, az embereknek is jutott egy nyitott kapu, hogy este, a csordával hazamenet . . .

– Szólj a pincérnek, hogy fizetünk.

– Még csak fél három.

– Éppen azért – mondta Emmi. – Haza kell mennünk.

Atyaúristen, gondolta Pápai.

Sokáig vacakolt a fizetéssel, aztán elhagyták a kerthelyiséget.

– Legalább a hídon menjünk át gyalog. Olyan szép idő van – kérlelte az asszonyt, s közben ezt hajtogatta magában: mi lesz, mi lesz?

Emmi nagy nehezen belenyugodott, elindultak a Lánchíd felé.

Mi lesz, mi lesz?

Ma fél egykor lihegve beállított a könyvtárba Dobos Feri, az ő újságíró barátja, félrevonszolta a sarokba, majdnem nekinyomta a falnak, és kérve kérte, hogy engedje át ma délutánra a lakást, mert megismerkedett egy oltári nővel, a nő azt mondta, rendben, csak szerezz egy kéglit! Haza nem viheti, az após beteg, örökké otthon ül, meg különben is... „Légy jó haver, értsd meg, beledöglöm, ha... Ilyen bitang nővel még nem akadtam össze, nem tudod, milyen!" Dobos követelt, rimánkodott, hadart és dadogott, szeme zavaros volt az eszeveszett vágytól – nyilván csak azt a nőt látta akkor is, míg beszélt: „Öregem, öregem!..." Pápai vonakodott, viszolygott, küszködött, semmi kedvet nem érzett hozzá, hogy átadja a kulcsot, de mégis, mi történhet? Emmi ne tudja meg, csak ez a fontos.

– Te is voltál már így – hörögte Dobos, ő meg szánakozva, dühösen és irigyen nézett a jó barát feldúlt arcába: ismeretlen, megvadult ember toporzékolt előtte, akitől most aligha lehet szabadulni. Hát ezért kaptam én lakást... Ha elutasítja, akkor nem lesz ember a másik szemében – de még önmaga előtt sem! Az isten szakassza meg!

– Csak fél ötig, érted? Maximum fél ötig – mondta mérgesen, és átnyújtotta Dobosnak a kulcsot. – De semmi nyom ne legyen. Meg összevisszaság!

– Kösz, kösz – hadarta a másik, kitépte Pápai kezéből a kulcsot, aztán tébolyultan elsüvített.

Ő még elmélkedett magában egy darabig, aztán úgy tíz

perc múlva hirtelen fölfigyelt. Két munkatársa a szombatról beszélt mellette, a mai szombati mérkőzésről.

Szombat! Hiszen az asszony csak egyig dolgozik máma! Ő meg fél kettőig!

Dobos úgy meglepte és elkábította a vad ostrommal, hogy fóleszmélni sem volt ideje. Most őt fogta el a pánik. Hazarohanjon? Útjukat állja az ajtóban? Ez nyomorult kitolás lenne, leégetni Dobost a nő előtt – pedig megérdemelné az állat!

Te vagy az állat!

Nem volt sok ideje a tépelődésre. Elkéredzkedett a főnökétől, aztán rohant Emmiért az Alkotmány utcába. Csak még ott találja! Tudta, hogy mindenképpen vissza kell tartani az asszonyt, fél ötig ki kell húzni a városban. Mozi, eszpresszó, séta, akármi!

S most, íme, fél három, és hazafelé tartanak. Mi lesz? Ez az őrült Dobos legalább mozijegyet szerzett volna. Nem tudja, mi az illendőség!

– Nem tudsz lazábban járni? – szólt rá az asszony. – Úgy lépkedsz, mint a katonák.

Aki mögöttük jött, az mind elkerülte őket a Lánchíd szűk gyalogjáróján, Emmi bosszankodott az állandó lökdöséstől. Ez nem sétára való hely, szombat délután. Méghozzá karonfogva! És ő nem is látja értelmét a sétának.

– Gyuszi – mondta tűnődve –, gondoltam egyet. Nem lehetne azt a lakásszentelőt vendéglőben tartani? Egy jó kis helyen.

A férfi túl hangosan és túl hosszan nevetett.

– Lakásszentelőt? Vendéglőben?

– Mit nevetsz?

– Nem a lakást szentelnénk föl, hanem a vendéglőt. Jó vicceid vannak.

– Nem mindegy?

– Nem ám. A nevében is benne van, hogy az új otthonnak szól az áldomás.

És lassan tagolta:

– La-kás-szen-te-lő. Mindenki nevetne rajtunk, ha mondjuk a Zöld Hordóba hívnánk össze a társaságot.

Emmi nem vidult fel, tovább morfondírozott:

– Olyan gyöngén vagyunk berendezve... Még leültetni se tudunk mindenkit. És nemcsak ez. Voltam én egyszer lakásszentelőn. Micsoda fölfordulást csináltak, meg disznóságot! Összerókáztak mindent. Én nem engedem, hogy...

– Pedig az ilyesmi velejár.

– Nem. Olyan, mintha meggyaláznák a lakást.

Pápai megrezzent. Sokára tudta kinyögni:

– Majd vigyázunk a társaságra.

– Vigyázunk! – kiáltott föl Emmi. – Lehet is vigyázni a te barátaidra!

A férfi esetlen büszkeséggel vigyorgott.

– Hát, a Fábián meg a Keresztes... Tudnak inni, ha hozzáférnek!

Suttyomban megnézte az óráját. Három lesz tíz perc múlva. Leértek a hídról, és jobbra fordultak, a Fő utca szűk torkolatába. Pápai tovább akart menni, de az asszony letáborozott az ötös busz megállójánál.

– Nem sétálunk még?

– Nem – mondta Emmi –, hazamegyünk.

A férfi jól tudta: ha még tovább erősködik, az asszony annál makacsabb lesz, és csak azért is hazamegy. Sőt, ha sokat beszél, Emmi elkezd gyanakodni, s akkor aztán nem lehet megállítani hazáig.

Atyaúristen!

Azok még ott javában tombolnak a szerelemben – vagy elaludtak a mérhetetlen élvezettől meg a fáradtságtól. Ha egy

kan meg nőstény először esik egymásnak, dühöngve és fogcsikorgatva, annak általában szunyókálás a vége. Ez az állat, ez a Dobos talán italt is vitt magával. Persze hogy vitt!

A hétszentségit. Legalább a szellőztetés jutna eszükbe. Nehézkesen, fáradt-öregen fordult be az ötös a hídról.

Pápai megfogta Emmi karját a remény utolsó erejével.

– Kicsi, ne szállj föl, ne menjünk még haza. Tudod mit, menjünk el Fábiánhoz, hiszen útba esik. Hallod?

– Te csak eriggy. Én nem megyek.

– Régen voltunk nála, szeretne adni a rajzaiból. Milyen jó lesz majd a lakásba. Gyere.

– Fábiánnál ilyenkor ott van a menyasszonya – szólt Emmi oktatóan.

Az autóbusz odacsusszant eléjük, ajtaja sziszegve szétvágódott. Hátul is szálltak le róla – ezzel időt nyert Pápai. Az asszonynak még furakodnia kellett a felszálláshoz, az elég volt a férfinak, hogy végképp döntsön.

Visszarántotta Emmit a busz lépcsőjétől, durva és elszánt kézzel, s kivonszolta a tumultusból.

– Gyere.

Az asszony kitépte magát egy dühödt mozdulattal a férfi markából.

– Ne rángass engem. Menj, ahová akarsz, de engem ne rángass.

És gyors, dacos cipőkopogással előresietett, Pápai azonban utolérte. Olyan erővel karolta át a felesége vállát, hogy az sehogy sem tudott szabadulni.

– Gyere. Mondanom kell valamit.

Emmi fölsandított rá oldalról – sötét, ijesztő volt a férje arca, és ez elnémította benne a tiltakozást. Megszeppent s szó nélkül tűrte, hogy cipeljék a járdán, nem tudni, hová.

Kis, kopott eszpresszóhoz értek. Pápai betuszkolta maga

előtt az asszonyt, aki engedelmesen ment a sarokban levő szabad asztalhoz, mint akit megbűvöltek. Egyszerre ültek le a pirinyó székre.

– Egy konyakot meg egy hubertust – mondta Pápai a tálcáját lóbáló pincérnőnek. Emmi most egyetlen szóval sem tiltakozott a pazarlás ellen, csak ült, nagyon illedelmesen, és ijedt szemmel kutatta férje arcán a várható veszedelmet.

Némán koccintottak, majd Pápai megfogta az asszony csuklóját.

– Emmikém – mondta parancsolóan –, ígérd meg, hogy nyugodtan végighallgatsz. Nem csapsz patáliát és nem szaladsz el.

Az asszony szinte alázatosan bólintott, naiv, barna szeme teli volt félelemmel.

– Otthon fölpofozhatsz, én magam tartom oda a képemet, kivájhatod a szemem, vagy mit tudom én... De most hallgass meg.

Most Emmi szorította meg a férje kezét.

– Valami baj van?

– Az ám – nevetett dühösen az ura –, vagy még roszszabb.

– Nagyon nagy baj?

– Kinek-kinek. Ugye, baj, ha egy nagy tál mocsokba keveredik az ember? Ha nem is tehet róla.

Emmi tanácstalanul ingatta a fejét.

– Na tehát – mondta a férfi elszántan. – Tudod, miért nem akartam én hazamenni? Miért vacakoltam annyit? És téged se engedtelek.

Az asszony rémülten várt, nézte az ura küszködő arcát.

– Mert nem mehetünk haza – folytatta Pápai –, csak fél öt után. Érted? Csak fél öt után.

Emmi pillogott, habozott, és – különös módon – arcáról oszladozni kezdett a félelem.

– Nem érted? – sürgette az ura. – Fél ötig.

– Valaki van nálunk?

– Bizony – bólogatott lassan, gúnyosan Pápai. – Sőt nemcsak valaki. Hanem valakik. Mit szólsz hozzá?

Emmi gyanútlan arca hirtelen elváltozott. Kerek szemében újra ott tanyázott a rémület.

– Valaki . . . nőt vitt fel oda?

Pápai biccentett. Megfogta az asszony csuklóját, jó erősen; tudta, hogy milyen szükség van most erre: szilárd kézzel tartani az asszonyt, míg az első pillanatokat elviseli. Emmi csak nézett, nézett rá, lassan gyülekeztek szemében a könnyek, aztán lecsuklott a feje – és csöndesen elszabadult belőle a sírás.

– Én, bolond . . . én még a . . . lakásszentelőtől féltem . . . Gyuszi . . . hogy tehettél ilyet?

Pápai rekedten, akadozva, dühösen és mentegetődzve elmondott mindent az asszonynak, miközben egyre szorította a kezét. Emmi figyelt és sírdogált – gyenge, de szüntelen fejcsóválása jelezte makacs tiltakozását.

– Teljesen megőrült. Nem tagadhattam meg tőle – magyarázta Pápai. – Meg nem is akartam. Érted? Hitvány ember lennék.

– De hiszen felesége van!

– Mit számít az ilyenkor!

Emmi fölfigyelt.

– Szóval ilyenek vagytok. Te hova viszed a nőket? Kinek a lakására? – Könnyei elapadtak, míg a férjének támadt. – Elég sok barátod van, és úgy össze tudtok tartani!

– Az én nőmnek kertes villája van. Az Istenhegyen.

Emmi újra sírva fakadt.

– Ne bolondozz, légy szíves.

Az ura rágyújtott, és megragadta az alkalmat, hogy tovább meséljen.

– Olyan volt, mint a tébolyodott. Elég nagy nőbolondja volt máskor is, de máma . . .

– Nagyon szép nő? – érdeklődött Emmi, és az ura elmosolyodott magában: az asszonyok minden bajukban is tudni akarják, milyen az a nő, akiért eszét veszti egy férfiember.

– Én nem láttam. Gondolom, a Feri leültette addig egy eszpresszóban.

Emmi a hamutartóban turkált egy gyufaszállal, és ilyesmin morfondírozott:

– Lehet, hogy pénzért csinálja . . . Titkos találkahely lett a lakásunkból! . . .

– Eh! Az olyan nőnek van kéglije – mondta Pápai. – Különben is, a Feri nem szorul rá, hogy pénzt adjon a nőknek. Megismerkedtek, megkívánták egymást, és kész. Nem hallottál még ilyet? Meg kell értened. Mi is fiatalok vagyunk.

– Pénzre megy az ilyen nő!

– Hát nem mondtam, hogy akkor lenne szobája?

– De jól tudod!

– Emmikém – mondta Pápai –, csak egyszer értenéd meg a férfiakat.

– Az én lakásomban! – hajtogatta Emmi makacsul. – Az én ágyamon!

– Mind a kettőnké! – figyelmeztette az ura.

Aztán csüggedten hallgattak egy jó darabig, végül az asszonyka azt kérdezte megtört hangon:

– Mennyi az idő?

– Háromnegyed négy – mondta zavartan Pápai.

– Rendelj még egyszer.

A férfi túlbuzgón kezdett integetni a pincérnőnek; soha még ilyen örömmel nem rendelt italt életében.

– Még egyszer ugyanezt, legyen szíves!

Nem sokkal később újra koccintott a Pápai házaspár; aztán csak üldögéltek, hallgattak és kerülték egymás tekintetét.

– Szóval – tűnődött Emmi – csak három hétig tartott.

Pápai nem felelt.

– Csak három hétig – ismételte az asszony.

Körülöttük zsongott-zsibongott az eszpresszó, a vendégek jöttek, elmentek, senki nem törődött senkivel. Nem sokkal később a pincérnő felgyújtotta a neonokat, mert odakint – szeptember lévén – elég korán alkonyodott.

[1972]

Elmondhatom, hogy az Eötvöstanoda utcai reálgimnázium IV/c. osztályából mi hárman vittük a legtöbbre. Talán éppen az emiatt való különös szégyenkezés hozott bennünket újra közel egymáshoz a tízéves érettségi találkozón. Sorban felálltunk ugyanis a gazdagon megterített U alakú asztalnál, hogy elmondjuk, hogyan alakult az életünk, mire vittük. Az csak természetes, hogy aki fogorvosnak készült, abból aranymíves lett, aki pedig tanárnak, abból fogorvos. A furcsa az volt, hogy azok hajtottak saját kocsival az étterem elé, akiket annak idején egyáltalán nem foglalkoztatott ez a kérdés, nem készültek határozott életpályára, hivatásra. Volt gebinesünk, repülőtéri diszpécserünk, műbútorasztalosunk, térképészünk, kútfúrónk... (+ három disszidens). Elmondhatom, hogy senkinek sem kellett szégyenkeznie. Csak nekünk, hármunknak, akik még társainknál is többre vittük. Nem kerülgethetem tovább: Homola, akiben a fizika iránt csak az undor jelei mutatkoztak Porrzsák tanár úr óráin, magfizikus lett, annak viszont egészen kiváló. Különösképpen az érdekli, hogy mivé szakad még szét az anyag, amikor már nem is atom, nem is elektron, nem is quark. Homola huszonhárom éves korában elméletileg bebizonyította, hogy ezek a quarkok (amelyek létezéséről alig tud a közvélemény, Porrzsák tanár urat is beleértve), még tovább hasadnak, és ha csak nagyon rövid időre is, de létrejönnek a homolák, az anyag eddig ismert legki-

sebb alkotórészei. (Nagyságuk o,ooooooooooooooooooooooo-ooooooooooooo28 Angström.) Antianyag esetében természetesen antihomolák jönnek létre. Homola ezenkívül világhírű dzsesszdobos és trombitás, kutatásainak költségeit az egyetemi ösztöndíj mellett fellépti díjaiból fedezte mindaddig, amíg meg nem kapta a Ford-ösztöndíjat, valamint rá egy évvel a Nobel-díjat. Ennyit Homoláról.

Harkály hátrányos helyzetű értelmiségi gyerekként kezdte, aki alig hozott otthonról valamit (azt is mi ettük meg, mert jó szíve volt). Már-már úgy látszott, hogy egyszerű szakbarbár lesz belőle, egészen huszonnégy éves koráig alig történt vele valami. Akkor viszont végre feltűnt a Magyar Televízió Ki miben tudós? című kavalkádján, szaktárgyából, a biológiából olyannyira jeleskedve, hogy a jelenlevő akadémikusok másnap leköszöntek és visszaadták diplomájukat. Harkálynak, aki utolsó egyetemi évét ismételte éppen sorozatos bukásai miatt, jól jött a siker: megszerezhette diplomáját. Egy év múlva pedig valami gyanús nevű oxfordi (vagy cambridge-i?) angollal együtt felfedezte az élet titkát, a kettős spirált, mint ismeretes. (Nevét azóta többen „Herkeláj"-nak ejtik.)

1965-ben együtt vettük át a Nobel-díjat, ő a fizikait, én az irodalmit. Ennyit Herkelájról, s egyúttal magamról is.

A banketten természetesen nagy volt az ováció: három Nobel-díjas egy osztályban, ez kétségtelenül a vártnál is jobb eredmény. Szerénykedtünk, szégyenkeztünk, de hiába, mesélnünk kellett. A dicsőség fényében sütkéreztünk, egyaránt jutott elismerés mindhármunknak, ez valahogy összehozott bennünket. Később egymás mellé ültünk, egymást támogatva és megértve beszéltünk, mintha egyetlen történetet adnánk elő, ami nem is csoda, hiszen a siker mechanizmusa szinte minden pályán ugyanaz.

Három óra felé végre szétoszlott a társaság, tanáraink elál-

mosodtak, társainkat feleségeik várták haza, csak nekünk, hármunknak nem volt semmi kedvünk elbúcsúzni egymástól.

– Tudjátok mit? – csillant fel Herkeláj szeme –, gyertek fel hozzám, nem messze lakom, van otthon valami kis italom.

Így kerültünk aznap éjjel Herkeláj minden földi kényelemmel berendezett Rumbach Sebestyén utcai albérleti szobájába.

Végre elnyúlhattunk a heverőn, hárman, magunknak. Herkeláj töltögetett, bekapcsolta egy kettős spirálmodellel ügyesen összeépített magnetofonját, hallgattunk, élveztük egymás csendjeit.

Homola, 36 amerikai, 7 japán és 4 szovjet egyetem díszdoktora, a budapesti egyetem adjunktusa törte meg a csendet.

– Fiúk – mondta elgondolkozva –, én bevallom nektek, hogy magam sem értem. Amire én rájöttem, arra minden normális észjárású embernek rá kellett volna jönnie, ha egy kicsit tovább számol.

Herkeláj bólintott:

– A sok akadémikustól nem tudunk közel férkőzni a természet titkaihoz. Ha ők nem lennének, már menetrendszerű űrjáratok közlekednének a Marsra meg vissza.

Hallgattam. De Homola, aki arról is híres, hogy folyékonyan olvas más gondolataiban, rám nézett, és ezt mondta:

– A te novelláidat is bárki meg tudná írni, ha fontos lenne neki, és nem akarna mindenáron gebines, futballista, lángossütő, benzinkutas meg más efféle rendes ember lenni.

Rábiccentettem. Most egyetértésünk mély csöndjét ízlelgethettük. Meg persze Herkeláj cseresznyepálinkáját.

– Mit szóltok a fiúkhoz? – kérdeztem később.

– Hát igen – válaszolta megfontoltan Homola.

Ezt is megbeszéltük. Hajnalodott, az első lépések végigkopogtak a járdán. Galambok burukkoltak kint, az épületek párkányain, hűvös, kék csend hallatszott be az utcáról. Kivé-

teles, szinte valószínűtlen találkozás volt ez itt, ebben a kis szobában. A magnetofon egyszerre csak rákezdett Homola híres trombitaszólójára. A felvétel a marihuanai popfesztiválon készült, ahol hatszázezer hippi meg kivezényelt rendőr üvöltötte egyszerre: „Ho-mo-laaa! Ho-mo-laaa!"

– Kedves figyelmesség tőled, Herkeláj – hatódott meg Homola. – Régen volt, ej, de régen! Lassan három éve. Hat szerelést téptek le rólam egy este. Nincs ezeknek ott semmiféle életideáljuk. Mindent unnak. Azt se tudják, milyen egy jó lecsó.

Összenéztünk Herkelájjal.

– Hogy jön ide a lecsó? – kérdeztük szinte egyszerre.

– Mindenütt a világon, ahol jártam, megtanítottam az embereket lecsót főzni – magyarázta Homola. – Felháborított a fantáziátlanságuk. Paprika, paradicsom, hagyma, kolbász általában minden országban akad. De sehol sem jutnak tovább a salátánál. Ez az! Ez az, amiről beszéltem az előbb is: egy lépéssel tovább gondolkodni! Minden adott a lecsóhoz, de csak a salátáig jutnak el. Paprikasaláta, paradicsomsaláta, gogosári, anyámkínja, de egyetlen lépéssel sem tovább, mintha ott már falba ütköznének. Fiúk, nincsenek falak. Eljön az idő, amikor majd a lecsónál is tovább kell gondolkoznunk. Értitek? Nekem már ez a gondom. Kísérleteim eredménnyel kecsegtetnek. Sikerült eljutnom a gombás lecsóig. Megvetettem a zöldbabos lecsók családjának alapjait. Kísérleteket folytattam a pörköltalapra épülő lecsófelépítményekkel, de itt a kör önmagába zárul: ilyen már van, megtalálható bármelyik harmadosztályú vendéglő étlapján. A nagy ugrás még nincs meg, de a kiút lehetőségét már érzem.

Zavartan pislogtunk. Nem mertük tréfára venni, amit Homola mond. (Ez a Nobel-díj egyik átka különben: unos-untalan komolyan veszik az embert, nagyon kell vigyázni.)

Már éppen rákérdeztem volna a dologra, amikor Herkeláj, nem kevésbé komoly arckifejezéssel, megelőzött. Végig Homolához beszélt, mintha én ott sem lennék.

– Fantasztikus – suttogta Herkeláj –, fantasztikus.

– Mi? Mi van?

– Fantasztikus, te Homola. Ugyanis én is eljutottam a lecsóproblematikáig.

– Te? A spiráljaiddal?

– Ahogy mondod. Én a tojásban keresem a továbblépés lehetőségét. Üssön-e az ember tojást a lecsóra vagy sem? Ha igen, mikor, mennyit? Hm? És itt a rizskérdés, a krumplikérdés és még egy rakás probléma.

– A lecsó fogalma, mint annyi más fogalom, kitágult. – Homola prófétai volt, mint aki kinyilatkoztatni készül. – A Marconi-konstelláció korszakában, amikor tudományos eredményeink a hagyományos fogalmakkal és írásjelekkel már alig kifejezhetőek, a lecsó mint olyan nem fedi már azt, amire közben gondolunk. Már egy egész komplexumot jelez, nevezzük lecsókomplexumnak. – Most észrevette, hogy én is jelen vagyok, s hozzám fordult: – Te hogyan vélekedsz a kérdésről?

Sértve éreztem magam. Régóta meggyőződésem, hogy a világ legjobb lecsóit főzöm, s eközben nem is sejtettem, hogy a „lecsókomplexumnak" természettudományi vonatkozásai is lehetnek, sőt mintha ezek itt ketten fel se tételeznék, hogy ezen kívül egyéb vonatkozásai is lehetnének.

– Számomra a lecsókérdés már a kezdetek kezdetén jelentkezett – kezdtem. Meglepetten figyeltek rám. Most már a spirálos Herkeláj is. Folytattam: – A lecsó elkészítése számomra alkotási folyamat. Vagy legalábbis ennek modellje. A jó lecsót, az igazi lecsót ugyanaz a bonyolult mechanizmus és a körülmények hasonló szerencsés összejátszása hozta létre, mint a jó, tehát az igazi novellát. A lényeg: a valóság számos jelen-

segéből kiemelek néhányat, amit jellemzőnek vélek. Modellem esetében ez természetesen a hagyma, zöldpaprika, paradicsom stb., hozzáadom egyéniségem lényegét, tehát egyféle jellemző látásmódot, amely egyben elém is vetíti azt az abszolút, tökéletes lecsót, amelyet elkészíteni szándékozom. Él bennem ennek a lecsónak az ideája. De ahhoz, hogy elérhessem, még szükség van tudásom és ügyességem legjavára, bölcsen tudva, hogy a felsoroltak egyikének hiánya már végzetes ballépésekhez vezet. A főzés valójában átlényegülés: az anyag új minőségben jelentkezik. A kész lecsó maga már valóságkoncentrátum, azaz szintézis. Ha nem megy az írás, a lecsómodellre gondolok, megkeresem, melyik tényező hiányzik az itt csak vázlatosan felsoroltak közül, és máris rájövök a sikertelenség nyitjára. Néha az is elég a kudarchoz, ha csupán egy csipetnyi erős paprika hiányzik.

Elképedve bámultak rám. Bevallom, én is őrájuk. Homola felüvöltött:

– Fijjuk! Fijjuk! Ez hallatlan. Ez gyönyörű! Minden út a lecsóhoz vezet! Most már csak az kell, hogy főzzünk egyet. Van itthon hozzávalód, Herkeláj? Amúgy is korog a gyomrom.

– Nekem ne lenne?

– Nyomás a konyhába! Ez lesz a Nobel-díjas lecsó, az igazi lecsó, a „világlecsó", ahogy az öreg Einstein Berci bácsi mondaná. Gyerünk!

Mindhárman föllelkesültünk. A lecsókomplexumot mindhárman lelkünk legmélyebb rekeszeiben őrizgettük, kiderült, hogy mindegyikünk először beszélt róla. Három különböző nézőpontból vizsgáltuk meg a problémát, az alapos tudományos vizsgálat és a művészi intuíció szerencsés találkozása volt ez a kis hajnali szimpozion. Homolának például az okozott gon-

dot, hogyan helyezem el lecsómodellemben a konzerv-, illetve mirelitlecsók létezésének nehéz gondját. Válaszom, amelyben kifejtettem, hogy modellemben a konzervlecsó-fogyasztás az epigonizmust, a mirelitlecsó-evés pedig a művészi megalkuvást példázza, láthatólag nagyon tetszett neki.

Időközben Herkeláj összevadászta a kellékeket, bőven akadt minden, hiszen az élet titkának felfedezője is eljutott a lecsókísérletekig, olyannyira, hogy szinte naponta lecsót evett, ha másra nem volt pénze. Ahogy asztalra kerültek a hagymafejek, a buja paradicsomok, a kaján zöldpaprikák, a beszélgetés iránya is más, filozófiai, etikai síkra terelődött.

– Az igazi lecsónak szottya van – magyarázta Herkeláj, és egyben nekilátott a hagymafejek megkopasztásának. – Az igazi lecsót csak nagyon odafigyelve lehet csinálni, mert az időrendiségnek is igen nagy szerepe van. Mindent a kellő pillanatban szabad csak beletenni a lábosba, nem beszélve a kellő sorrendről. A lecsó elkészítése nem szórakozás, inkább feladat. Birkózni és megbirkózni vele. Az ellenfelet legyőzve új ellenfelet támasztani: a kész lecsót, ami forró, erős és könyörtelen. Igen, itt bujkál a lecsókérdésben a nemzés, a teremtés – az én témám, fiúk, tudjátok! – misztériuma is: ránk ütő fiakat támasztani, akik majd legyőznek bennünket. Ha sikerül.

– Érzem – járkált le s fel a konyhában Homola –, érzem, hogy a nagy ugrás már nem sokáig várat magára. Ez a találkozás is törvényszerű és logikus. Nem ismertük fel eddig a szükségszerűségét, csak most világosodik meg bennünk. Mert elérkeztünk ahhoz a ponthoz, ahol egymás tudása nélkül már nem léphetünk tovább. Talán, ha kiürült, eltorzult fogalmi rendszerünk kódjai alapján próbálunk szót érteni egymással, elmegyünk egymás mellett. Ha nem jövünk rá egymástól függetlenül a lecsókódra mindhárman, most nem értjük meg egy-

mást, csak bámulunk, megisszuk Herkeláj pálinkáját, és megyünk tovább, ki-ki a maga útján. Mindennek így kellett történnie, az első pillanattól kezdve. Attól a pillanattól kezdve, hogy megszülettünk, egészen addig, hogy most megteremtettük ezt a szintézist. Herkeláj nem véletlenül hagyott ki egy évet csonthártyagyulladás miatt. Különben nem kerülhetett volna egy osztályba velünk. És így tovább, és így tovább. Most minden megvilágosodott előttem. Tudom, biztosan tudom, itt érzem az ujjam begyében, hogy a homolák is tovább bonthatók...

Mindegyikünk mondta a magáét. Nem kis szerepe volt ebben a Herkeláj második üveg cseresznyepálinkájának sem. Egy pillanatra visszakaptuk a naiv lelkesedés aranyát.

Aztán megtörtént a baj. Azt kellene mondanom, hogy én okoztam, ha nem jutnának eszembe Homola szavai: minden törvényszerű.

– Úristen! – kiáltottam fel, amikor megláttam, hogy Homola karikára vágja a zöldpaprikát. – Mit csinálsz!! Te karikára vágod?

Homola kezében megállt a kés. Láttam az arcán, hogy a marihuanai popfesztiválon is karikára vágta. S minden bizonnyal előtte is és azt követőleg is. Meghatározhatatlan émelygés járt át, torkomból lecsúszott egészen a gyomromig. Nem emlékszem pontosan, de mintha a hideg is végigrázott volna. Számomra a karikára vágott zöldpaprika mint társadalmi jelenség valamiképpen a kertitörpével rokon. Pontosabban: egyazon nyomorúságot, életfilozófiát árulja el mindkettő: úgy szép a kert, ha ott áll benne a törpike, meg ha szépségzetesen karikára van vágva az a paprika... Miért folytassam?

Hárman háromfelé szakadtunk. Herkeláj egyikünknek sem adott igazat: szerinte spirál alakúra kell vágni a paprikát.

Egyetértésünk kristálygömbje megpattant. Herkeláj, aki csupán lényegtelen formai kérdést látott egyelőre a dologban, teletöltötte a poharakat:

– Uraim, atyovecek, igyatok. Mindegy az, hogyan van vágva, benne legyen kellő mennyiségben, az a lényeg.

Homola nem hallgatott rá. Sápadtan állt a konyhaasztal mellett.

– Ezzel nem számoltam – szólalt meg később. – Igen, ezzel nem. Jó, hogy szóltál. Jobb mintha elhallgattad volna és önmagad ellenére készült lecsóból eszel.

Herkeláj szelíd kompromisszumot ajánlott: ki-ki úgy vágja bele a paprikát, ahogy neki megfelel. De Homola csak ingatta a fejét. Nagy, bozontos szakállú feje volt, kék szemével igen szomorúan tudott nézni.

– Most hogyan tovább? – kérdezte.

– Gyorsan döntsetek, mert odaég a hagyma – aggodalmaskodott Herkeláj. El is zárta a gázt, nehogy baj legyen.

Homola sóhajtva leült egy konyhaszékre, az asztalra könyökölt, a még felvágatlan zöldpaprikák közé:

– Lám, alapvető kérdésekben nem értünk egyet.

– Lapjával a legjobb – próbálkoztam. – Nem hiszek a karikára vágás hamis esztétikájában, érted? Vágni kell, ahogy jön. Kisebbre, nagyobbra, a csumáját körülnyírni vagy azt is bele.

– Elvtelenül? – merengett rám.

– Higgyetek a kettős spirálban – ült le Herkeláj is. – Ha spirál alakúra vágjuk a paprikát, nemcsak az élet titkának adózunk vele, de közbülső megoldást találunk a lapjára vágás és a karikára vágás között: ha akarom, karika, ha akarom, lapja.

Homola arca felragyogott. Herkelájhoz hajolt, és megcsókolta:

– Zseni vagy.

Spirál alakúra vágtuk tehát a paprikát, s megint volt néhány perc, amikor úgy tűnt, helyrebillent az egyensúly közöttünk. Sajnos, nem sokáig. A paradicsom adagolásának, mennyiségének, felvágási módjának kérdésében aztán alaposan hajbakaptunk.

Talán itt és most nem fontosak ennek az újabb vitának a részletei. Eredményre nem jutottunk. Értelme se sok lett volna: míg egymás haját téptük, a hagyma, a paprika, egész addigi munkánk szépen odaégett.

Reggel kilenc óra tájban Homolával együtt léptünk ki Herkeláj ajtaján. Vigasztalni próbált bennünket (és önmagát), javasolta, hogy jöjjünk össze még, felírta a telefonszámunkat, de mindhárman tudtuk, hogy hiába.

Homolával még megittunk egy korsó sört a sarki talponállóban. Néztük a kicsorduló sörhabot, nem szóltunk egymáshoz. Embert én még ennyire szomorúnak nem láttam.

– A nagy ugrás . . . – motyogta maga elé.

Egy év múlva hallottam felőle újra: vidéki középiskolában tanít fizikát. Írt ugyan egy-két tudományos dolgozatot, ezekben elméletileg bizonygatja, hogy a homolák bonthatók homolákokra, de a dolog úgy áll – ahogy egy tájékoztatóban olvasom –, hogy a homolaelméletet is cáfolják, mert a quarkok tovább hasadnak ugyan, de nem homolákra, hanem wellekre, mint egy Well nevű amerikai tudós bizonyítja. Mondják, hogy idén meg is kapja érte a Nobel-díjat. És Herkeláj? A kettős spirál felfedezőjének élete sem alakult valami szerencsésen. Megnősült, elhízott, már alig van haja. Felesége ikreket szült neki, két kislányt. Néha látom Herkelájt, ahogy egy dupla babakocsit tolva igyekszik velük a Múzeum-kert felé a tavaszi napsütésben. Elégedettnek látszik. Most jelent meg kis kézikönyve Ehetők-e a mérgesgombák? címmel.

Ami engem illet? Elbüszkélkedhetek vele, hogy jól fizető állást sikerült szereznem egy cégnél: reklámszövegeket írok. Felhasználva az alkalmat, hadd mutassak be egyet közülük:

Ilyen nem lesz, nincs és nem is vót,
Egycn ön is több konzervlecsót!

[1972]

Az a kéthónapos eső 1974 őszén szétzilálta a budapesti tömegközlekedést is. Késtek a buszok, a villamosok, megugrott a balesetek száma, beáztak a kábelek, a végállomási létesítmények, és kétszer annyi influenzás beteg fordult meg a BKV üzemorvosi rendelőiben, mint a szárazabb hónapokban.

Mégis, amikor híre kelt, hogy a mezőgazdaságban is bajok vannak, méghozzá súlyos bajok, a közlekedésiek egy emberként ajánlották fel segítségüket a téeszeknek, állami gazdaságoknak. Október 25-én százötven, november 1-én pedig újabb százhetvenen munkás, járművezető, alkalmazott indult útnak Csongrád megyébe egy-két hétre, szombat-vasárnaponként pedig a Pest környéki szövetkezetekbe látogattak el a vállalat szocialista brigádjai.

A Sallai autóbuszjavító gyáregységből tizenöt KISZ-es fiatal jelentkezett a csongrádi kirándulásra. S tizenhatan alkottak egy brigádot: mert befogadták maguk közé a riportert is.

Répát szedtünk Maroslelén. Egy sorban haladtunk, egy kupac körül álltunk a tisztításnál mindannyian; senki nem mondta volna meg, melyikünk az autószerelő vagy a közlekedési mérnök, a fényező vagy az adminisztrátor.

Csak két-három nap elteltével vettem észre, hogy nem olyan egységes ez a kis csapat, ahogy az egyenruhának is beillő gumicsizmában, pufajkában, kucsmában látszik. Hárman ugyanis rendre elhúzódtak a többiektől: külön cigarettáztak, külön et-

tek, külön vonultak a szálláshelyre. Először azt hittem, egyszerű véletlenről van szó, de aztán kiderült, hogy nem egészen. A félrehúzódó fiúk közül kettő ugyanis irodai dolgozó volt – kooperátor, illetve normatechnológus –, a harmadik még szakmunkásként dolgozott, de ahogy ő fogalmazta, ennél „magasabbra" törekszik. Az is feltűnt, hogy ők még esténként sem szórakoztak együtt a velük egykorú munkásokkal: a presszóban külön asztalhoz ültek, vagy mint Vásárhelyen történt, egyenesen egy másik vendéglőbe mentek át. A vak is láthatta: szó sincs véletlenről, a két irodista és az emelkedni vágyó fiatalember tudatosan kerüli a többiek társaságát. Ez annál is különösebb volt, mert az egyetlen srác, aki tényleg alkotó szellemi munkát végez, lévén közlekedési mérnök, este is, napközben is együtt tartott a szakmunkásokkal.

Elhatároztam, hogy a dolog végére járok.

– Ti miért nem ültök oda hozzánk?

– Nem férünk el az asztalnál. Meg itt nyugodtabban beszélgethetünk.

– Miről?

– Erről, arról, ami szóba kerül. Most éppen a lelei téeszről dumáltunk: milyen klassz borjúneveldéje van. Előtte meg a vidéki fiatalok helyzetéről volt szó.

– És gondoljátok, hogy ez nem érdekli a többieket?

– Á, nem érdekli azokat semmi. Engem fáraszt az a sok hülye szöveg. Csak az ivások, a nők, az állandó zrikálás... Primitívek, na, primitívek, ezt neked is látnod kéne.

– Nem hiszem. Köztük is esik szó komolyabb dolgokról, amire nektek sem ártana egy kicsit odafigyelni. A KISZ-ről, a fizikai munka becsületéről...

– Lehet. Nézd, furcsa ügy ez, kár is rá szót vesztegetni, mi úgyse tudjuk megoldani. De ha akarod, menjünk bele. Van,

ugye, egy üzem, amit vezetnek . . ., mert vezetni csak kell . . . s aki arra hivatott, olyan a végzettsége, a tudása, hogy fönt a helye az irodán, az megszabja a többieknek, mit hogyan csináljanak. Ez így volt, így lesz, amíg a világ világ. Van persze munkahelyi demokrácia, termelési értekezlet satöbbi, ahol meg kell hallgatni a dolgozókat, de a döntés ettől a vezető vállán marad, és ő képtelen mindig úgy határozni, hogy az mindenkinek tessék. Ebből jönnek aztán az ellentétek, a sértődések, a viták . . .

– Ha helyes a döntés, és ez a gyakorlatban is bebizonyosodik, megszűnik a feszültség.

– Csak hiszed. Egyes emberek egyszerűen nem tudják elviselni, hogy irányítsák őket. Hidegrázást kapnak egy jó tanácstól vagy egy figyelmeztetéstől. Lázong az a fene nagy önérzetük. Nem értik, hogy a vezető, az értelmiségi is ugyanúgy és ugyanazért a célért dolgozik, mint ők. De hát más a feladata.

– Te értelmiséginek tartod magad?

– Annak. Szellemi tevékenységet folytatok: mérem, hogy az egyes munkafolyamatokat ki milyen hamar, milyen eszközökkel végzi, utána meg javaslatot teszek a norma módosítására. Már ha szükséges.

– És hogy mikor szükséges, azt te döntöd el?

– Nem egészen: erre szabályok vannak. Én csak megpróbálok érvényt szerezni nekik. De ez a lényegen nem változtat.

– Nincs személyi ellentét közted és a szerelők között?

– Valami van, de én nem tudom az okát. Talán csak a rosszat látják a munkámban, azt, hogy miattam kell egyre többet melózniuk ugyanazért a pénzért . . . Egyébként magam is a műhelyből kerültem föl a technológiára, lehet, hogy emiatt irigyelnek. Erről még nem beszéltünk.

– Nézz rájuk: az első pillantásra látni, hogy a szagunkat sem bírják. Tény és való, hogy a Zoli korábban velünk dolgozott, nem is volt vele baj, de mióta az irodán van, mintha kicserélték volna. Biztosan nem most hallasz először ilyesmiről: fejébe szállt a főnökösdi. És elfelejti, hogy ő nem a felettesünk; elfelejti, hogy az iroda van a műhelyért és nem megfordítva.

Az a másik, a hosszú gyerek még a száját is elhúzza, ha velünk beszél. De inkább nem beszél – hát mi se szólunk hozzá. Hogy mi közösítettük ki őket? Miért tettük volna? Mindnyájan tudjuk, hogy komoly, felelős munkát végeznek, tudjuk, hogy értelmesek, talán olvasottabbak is nálunk, nem itt a hézag. Hanem ott, hogy azt hiszik: az ő munkájuk többet ér, mint a miénk. S ezt éreztetik velünk.

Az a röhej, hogy a nagyfőnökök nem ilyenek, csak ezek a kis adminisztrátorok, rajzolók, számkukacok. Ők hordják fenn az orrukat, nekik nem akaródzik leereszkedni hozzánk. Én a főmérnökkel vagy az osztályvezetővel jobban el tudok szövegelni, mint ezekkel a tintanyalókkal.

És ha már eljöttek ide, miért nem csipkedik magukat jobban? A brigád teljesítményébe az ő munkájuk is beleszámít, akár tetszik nekik, akár nem. Te is észrevehetted: ötpercenként rágyújtanak, pösölés ürügyén félórákat csellengenek a kukoricásban, rádióznak – csoda, hogy közben nem rozsdásodik be a machettájuk.

Kováts Endrével, az üzemmérnökkel Makón beszélgettem. Zuhogó esőben róttuk a keskeny utcákat, még az árnyékunk is didergett a pocsolyák tükrén.

Endre elismerte: valóban észlelhető némi feszültség a fizikai és az irodai dolgozók között, de hogy ennek mi az oka, maga sem tudja megmagyarázni. Belátja azt is, hogy az irodai srácok itt, a betakarításnál nem dolgoznak úgy, ahogy kéne,

kihúzzák magukat a közös szórakozásból is – ebből azonban nem mer messzemenő következtetéseket levonni.

Véleménye szerint a munkásfiúk is hibásak abban, hogy így alakultak a dolgok. Aznap például – mesélte – egész nap Balázsi Ferit, a KISZ-titkárt húzták, mert kiderült róla, hogy valószínűleg ő is fölkerül a műszerészműhelyből a normatechnológiára. Nem értik meg, hogy a „kiugrás" nem feltétlenül karriervágyból történik, hanem – uram bocsá' – az is előfordulhat, hogy egy valóban tehetséges embert emelnek ki valamilyen magasabb beosztásba, anélkül, hogy ő maga előzetesen tudna róla, vagy pláne szorgalmazná a kiemelést.

A piszkálódás tehát kölcsönös. S ez így megy odabent a főműhelyben is.

A KISZ-titkárnak a tanyasi kocsmában, egy pohár sör mellett tettem föl a kérdést. Elmondtam a többiek véleményét, elmondtam, amit én gondolok.

Halkan, megfontoltan válaszolt:

– Tudod, régi probléma ez, de elsősorban nem a fiatalokra jellemző; rájuk a legkevésbé. Az ismert történelmi tényről van szó, az úr–melós ellentétről, aminek a nyomai, sajnos, még ma is kitapinthatók. Sok öreg muki van odabent, aki eleve szembenállásra neveli a keze alatt dolgozó srácokat, mert őt is arra nevelték annak idején, s nem veszi észre, hogy az iroda ma már nem egy külön világ, nemcsak ücsörögnek az emberek odafönt, hanem dolgoznak is.

A másik: a fehér köpenyesek – hadd használjam most ezt a kifejezést – gyakorta alkalmat adnak a támadásra. Foghegyről beszélnek a munkásokkal vagy szóba se állnak velük, ez az igazság. És tényleg inkább az adminisztrátorok, a tisztviselők éreztetik velünk azt a bizonyos felsőbbrendűséget – talán a gyöngeségük palástolására. Mert ők még iskolázot-

tabbnak sem hihetik magukat a melósoknál, hiszen a legtöbb szakmában ma már kötelező az érettségi.

Én a műszerészeknél dolgozom, két éve vagyok csúcstitkár a Sallaiban. Igen, szó van arról, hogy esetleg engem is fölvisznek a normatechnológiára, de én – erre mérget vehetsz – nem fogok megváltozni, munkás maradok a fehér köpenyben is. Megértem a fiúkat, amiért bizalmatlanok az én leendő funkciómmal szemben, sok rossz példa lebeghet a szemük előtt. Csak az a fontos, hogy velem ne legyenek bizalmatlanok. Ezért persze nekem is tennem kell egyet és mást.

A kérdés túlnő a csongrádi gárdán, sőt a főműhely egész kollektíváján is. A KISZ-ben igyekszünk ugyan tompítani az ellentéteket, de csodát nem művelhetünk. Azt hiszem, magasabb szinten is szembe kellene nézni ezzel a jelenséggel, nem elodázni, mint sok helyütt teszik, és máris közelebb jutnánk a megoldáshoz. Azt kéne megértetni az emberekkel, hogy ők egymásért dolgoznak, csak együtt érnek valamit. A feszültség okai végső soron a múltban keresendők, van tehát mód a megszüntetésére. Csak az a baj, hogy egyesek nem akarják tudomásul venni az idő múlását – pedig a történelem kereke előre forog.

[1975]

ÚJHELYI JÁNOS / MI KETTEN, FELNŐTT FÉRFIAK

Feri mellettem ül, a vállunk összeér, érzem mellkasa hullámzását. Keskeny arca sápadt, ujjai közt remeg a cigaretta. Filteres szimfóniát szív. Homlokáról tűhegy nagyságú izzadtságcseppeket töröl le. Azt hiszem ideges. Sőt biztosan az.

Feri 187 magas, nagyon sovány, nem több 70 kilónál. Aszténiás alkat. Az én magasságom 175, a súlyom 80 kiló, átmenet vagyok az atléta és a piknikus alkat között. Valamikor atléta voltam, jelenleg legalább nyolc kiló felesleg van rajtam. Ha így haladok, hamarosan piknikus leszek. Mi ketten pontosan ellentétei vagyunk egymásnak. Legalábbis ami a külsőnket illeti.

Feri eldobja cigarettáját, rögtön másikra gyújt. Szeretném odasúgni neki: Ne idegeskedj. Nem olyan nagy dolog. De ez most lehetetlen. A szám néma marad.

Amióta ismerem, mindig ilyen ideges természetű. Öt évig egy kollégiumban, egy szobában laktunk. A vizsgák előtti éjszakákon sohasem aludt. Órákig forgolódott az ágyában, aztán mikor már nem bírta tovább, felkelt és hozzákezdett újra magolni. Reggel halott-fáradtan, mészfehér arccal jött vizsgázni. Velem ellentétben, ő mindig jelest kapott. Utána két napig egyfolytában aludt, egyszerűen nem lehetett lelket verni belé. A barátom. Sokkal okosabb nálam.

Cigarettáért kotorászok a zsebemben. Döbbenten veszem észre, hogy az én ujjaim is remegnek. Mi történt? Rámragadt az idegessége? Na végre! A fogam közt van a cigaretta. Feri

váratlanul tüzet ad az öngyújtójával. Meglepődöm: Tehát te is figyelsz engem. Egy pillanatra összeakad a tekintetünk, cinkosan ráhunyorítok, ő visszakacsint, majd pánikszerűen az előadóra kapjuk a szemünket. Még mindig a kopasz főmérnök beszél.

Dobai főmérnök két éve jött vissza angliai tanulmányútjáról. Európai fej. Azzal kezdte, hogy tetőtől talpig átszervezte az intézetet. Minket is behívott magához.

– Na, gyerekek, mi történt veletek, amióta nem találkoztunk? – kérdezte atyai mosollyal, egyenesen Feritől.

Feri ellenségesen kibámult az ablakon, nem felelt. Kora tavaszi délután volt, a langyos meleg beömlött a nyitott ablakon, fullasztott bennünket. Megpróbáltam menteni a helyzetet.

– Csináltunk egy-egy gyereket – szellemeskedtem.

– S a munka? Mit csináltok most?

– Azt, amit régen.

– Önállóan?

– Semmit.

Dobai még mindig Ferit nézte, neki mondta:

– Ezentúl számítok rátok.

Feri végre ránézett.

– Azt lehet.

Nem szerette Dobait. Nagyképűnek tartotta. Ebben nem egyezett a véleményünk. Néhány hónap múlva Dobai beváltotta az ígéretét, megkaptuk az első önálló feladatot: ő egy bölcsőde, én meg egy zuglói ABC-áruház tervezését. Azóta már mind a kettő „üzemel". Építészmérnökök vagyunk. Az egyetem elvégzése után ebbe az intézetbe kértük magunkat. Nyolc éve dolgozunk itt, megszakítás nélkül. Ma már törzstagnak számítunk.

Dobai termelési beszámolót tart, az elmúlt negyedévet ér-

tékeli. Számokat, mutatókat zúdít ránk, az arcán elégedett mosoly ül, ebből arra következtetek, hogy nincs baj az intézet munkájával, jól dolgozunk. Nagyszerű. Csak fejezze már be. Utána mi következünk, Feri és én. Dobai most rólunk mond valamit. Képtelen vagyok figyelni. Feri mosolyog, bólint. Többen felénk fordulnak, mosolyognak. Fogalmam sincs, miről van szó, de azért én is mosolygok, bólintok. Fejezd már be!

Az intézet dísztermében ülünk, negyvenen-ötvenen lehetünk. Párttaggyűlés van. A mi felvételi kérelmünk az utolsó napirendi pont. Egy fél óra múlva párttagok leszünk. Ha felvesznek bennünket.

Szinte mindenki dohányzik. Mintha egy nagy, kék felhő tetején ülnék, lebegek a füsttengerben. Senkinek nem jut eszébe, hogy ablakot is lehetne nyitni?

Egy hónappal ezelőtt kedvenc helyünkön, a Kassai söröző-ben, fejenként két korsó sör elfogyasztása után, azt mondta Feri:

– Te . . . mit szólsz hozzá, én belépek a pártba.

– Én is – feleltem nyugodtan.

Hitetlenül nézett rám.

– Én nem hülyéskedem.

– Én sem.

– Isten bizony?

– Isten bizony. De én ateista vagyok, én istennel nem esküszöm.

Erre nagyot nevettünk. Feriben még volt egy csöpp kételkedés.

– Hogy lehet az, hogy neked is éppen most jutott eszedbe?

– Úgy, ahogy neked.

– Te is beszéltél az Öreggel?

– Hát persze.

– Különös ember – mondta Feri, és elgondolkozva bámult maga elé. – Nagyon különös ember.

Az intézet párttitkára Györösi Miklós, vagy ahogy egyszerűen mindenki hívja: az Öreg, valóban nem mindennapi jelenség. Az államosításkor huszonhat éves fejjel kinevezték az újpesti bútorgyár igazgatójává; egyszerű asztalos volt addig. Az ötvenes évek végén beiratkozott az egyetem esti tagozatára, mikor elvégezte, lemondott az állásáról, idejött dolgozni. Az első évben megválasztották párttitkárnak, azóta is az. Még csak ötvenegy éves, de már négy unokája van. A haja teljesen ősz. A bal karja hiányzik. Mellesleg, kitűnő tervezőmérnök.

Az Öreg az elnökségi asztalnál ül, figyelmesen hallgatja Dobait, néha feljegyez valamit a noteszába. Jó fej.

Erzsinek el ne felejtsem megmondani, hogy Ili, a műszaki rajzolónőnk ma nyugatnémet gyerekcipőket hozott be. Hányas lába lehet Gáborkának? Meg kell kérdeznem Erzsitől.

Feri meglök, ránézek, fejével az elnökségi asztal felé int. Dobai már becsukta a dossziéját, még mond néhány köszönő szót, csak úgy fejből, most meghajtja magát, leül, taps. Igen, most jön az utolsó napirendi pont. Most jövünk mi. Ferire pillantok, nyugodtnak látszik. Akkor rendben van.

A harcsabajszú szervezőtitkár feláll (ezen mit esznek a nők?), megköszörüli a torkát, ránk néz, csend lesz a teremben, beszélni kezd.

– Kedves elvtársak! Szervezetünk életében ritka pillanatnak vagyunk tanúi, egyszerre két fiatal elvtárs jelentkezett tagjaink sorába. Fogadjátok szeretettel őket. (Taps.) A mi szervezetünk lassan elöregedik. Szívesen adjuk át a munkát a nálunk sokkal fiatalabbaknak. (Élénk derű, közbeszólások: „No, azért még nem vagyunk olyan öregek!" „Helyes, dolgozzanak ők is!" stb.)

A szervezőtitkár felveszi az asztalról Feri jelentkezési lapját.

– Elsőnek Rakota Ferenc életrajzát olvasom fel. Ajánlói: Szentágotai Józsefné és Dobai Pál elvtársak. – Meglepetten nézek Ferire. Szentágotainét értem, ő a csoportvezetője (talán több is ennél), de hogy kerül ide Dobai? Legjobb tudomásom szerint... Feri nem néz vissza rám. Ujjai közt megint remeg a cigaretta, az asztal felé koncentrál. Na mindegy. A szervezőtitkár, kicsit rövidlátóan közel emelve szeméhez a papírlapot, olvassa Feri életrajzát.

„1941. augusztus 14-én születtem. Apám, Rakota József gépészmérnök, 1946 szeptemberében, egy ellenforradalmi akció következtében életét vesztette. A szociáldemokrata párt képviselője volt..."

Érdekes, erről sohasem beszélt Feri. Az egyetemen a passzívak közé tartozott, az intézetben is ritkán hallani a hangját. Ki hitte volna, hogy az apja?...

„... Nevelőapám, Szabó Imre, országos hírű matematikus, a differenciálszámítások körében végzett kutatásaiért többször kapott magas kitüntetést. Egyetemi tanár Szegeden. Anyám (szül. Kövecses Rozália) háztartásbeli..."

Az anyja öt év alatt egyszer látogatta meg a kollégiumban. Szép asszony, talán még ötvenéves sincs. Különben, családi dolgokról sohasem beszéltünk.

Az én apám Deczki Mihály, négy éve halt meg tüdőrákban. Kőműves volt. A Tolna megyei Szakadáton születtem, 1940-ben. Édesanyám (szül. Verebes Borbála) ma is ott él, a helyi Kossuth Lajos Termelőszövetkezetben baromfigondozó. Két lánytestvérem van, férjezettek, a kalocsai konzervgyárban dolgoznak.

„... Középiskolai tanulmányaimat Szegeden végeztem. Harmadik gimnazista koromban az Országos Tanulmányi

Versenyen matematikából első helyezést értem el, felvételi vizsga nélkül kerültem az egyetemre."

Nekem nem ment olyan könnyen. Kalocsán jártam gimnáziumba, az utolsó évben még fogalmam sem volt, hogy mit is kellene csinálnom. Szerettem a humán tárgyakat, különösen a történelmet. Legszívesebben régész lettem volna. De apám közbeszólt: a családi hagyományt ápolni és fejleszteni kellett. Így lettem építészmérnök. Nem bántam meg. Annak örülök legjobban, hogy apám halála előtt még láthatta a diplomámat. Nagyon boldog volt.

„... Az egyetemet kitüntetéssel végeztem ..."

Én ezt nem mondhatom el magamról. Szerény közepes voltam mindig, úgy is fejeztem be a tanulmányaimat. Ferinek lényegesen könnyebb volt, a nevelőapja már általános iskolás korában erre a pályára irányította. Valószínűleg.

„... Évfolyamtársammal és barátommal, Deczki Barnabással úgy határoztunk, hogy ebbe az intézetbe jövünk dolgozni ..."

Hosszú viták és töprengések előzték meg ezt a döntésünket. Az biztos volt, hogy együtt maradunk, dè én Tatabányát javasoltam, ott is két embert kerestek, és lakást is ígértek ráadásul. Feri viszont Pesten akart maradni, a menyasszonya (akit különben sohasem vett el feleségül) ragaszkodott a fővárosi álláshoz. Az sem volt mellékes szempont, hogy Ferit akkor már ismerték a szakmában. Sőt egyre jobban jegyezték. Az egyetem utolsó évében kezdett publikálni, angolul, németül és oroszul egyaránt jól ír és olvas. Végül is ő győzött: beadtam a derekamat, megpályáztuk ezt a két állást. Dobai főmérnök vett fel bennünket.

„... Hat tanulóév letöltése után két éve kaptam meg az első önálló tervezési feladatot ..."

Amíg idáig eljutottunk! Úristen! Mennyi vita, mennyi lel-

kizés, mennyi veszekedés előzte meg ezt. Remények és csalódások. Újrakezdések és összeomlások. Hosszú lenne azt a hat évet elmesélni. 2190 napról kellene beszélni. Sokszor már arra gondoltam, hogy feladom, elmegyek vidékre vagy mit tudom én, hová. Csak az tartotta bennem a lelket, hogy Feri még sokkal nehezebben bírta a kulimunkát, mint én. Mások munkájában névtelenül felszívódni, részfeladatokkal pepecselni, technikusi munkát végezni – mindezt méltatlannak éreztük magunkhoz. Az egyetemen azzal bocsátottak el bennünket: „Várják magukat. Soha nem volt szükség ennyi tehetséges építészre. Menjenek, dolgozzanak." Az előadótermekből kilépve, nem nagyon tudtunk mit kezdeni ezekkel a szép útravalókkal. Ferinek külön fájt, hogy ő biztatott, hogy idejöjjünk. Mert Tatabányán . . . esetleg . . . ki tudja ma már? Mindenesetre a bölcsőde és az ABC-áruház sikerült. Nem azért mondom, azokat meg lehet nézni.

„. . . Jelenleg egy társasház tervén dolgozom . . ."

Én meg egy művelődési otthont tervezek Rákospalotára. Sínen vagyunk.

„. . . Nős vagyok, két gyermekem van. A feleségem zenetanár . . ."

Nekem egy gyermekem van, Gáborka, Erzsi, a feleségem matematikus.

„. . . Harmincegy éves vagyok, érettnek érzem magam arra, hogy felvételemet kérjem a Magyar Szocialista Munkáspárt tagjai sorába."

Váratlanul ért véget Feri életrajza. Csend van a teremben. Csak ennyi lenne az életünk? Alig húsz sor egy fehér papírlapon. Hát igen. Még mindennek a kezdetén vagyunk. Azért kicsit hosszúra nyúlt a „gyerekkorunk". Ez az igazság.

A szervezőtitkár megszólal:

– Elvtársak! Van valakinek kérdése Rakota Ferenchez? Kíván valaki hozzászólni?

Megint Ferire pillantok: az a krétafehér arc bámul vissza rám, amit olyan jól ismerek. Az elnökségi asztalnál mozgolódás. Dobai nyújtja fel a kezét.

– Tessék – mondja a szervezőtitkár.

Dobai feláll, beszélni kezd. Hosszasan elemzi Feri szakmai felkészültségét, emberi és politikai magatartását. Szépen beszél. Egy pillanatra arra gondolok, hogy az én ajánlóim vajon mondanak-e majd ennyi jót és szépet rólam. Végül Dobai javasolja, hogy vegyék fel Ferit a pártba. Újra sokáig csend van a teremben. A szervezőtitkár összedugja a fejét az Öreggel, már felállni készül, de akkor váratlanul újabb kéz lendül a magasba. A jelentkező Margitta Béla.

Margitta Béla másfél éve került az intézetbe. Nagyhangú, erőszakos, mindenbe beleszól, mindenütt ott van, akár kell, akár nem. Közutálatnak örvend. Történő, ezt mindannyian tudjuk róla. Ő sem tagadja. Természetesen már az egyetemen belépett a pártba. Egyébként ronda emberi tulajdonságai ellenére nem lehet rá mondani, hogy tehetségtelen lenne. „Nektek is tapossák már a sarkatokat – mondta Dobai, mikor bemutatta Margittát Ferinek és nekem. – Ő az utánpótlás." Nem vagyok féltékeny rá. Azt hiszem, Feri sem. Egyszerűen nem szeretjük, ennyi az egész. Margitta Béla feláll, kutatva körülnéz. Hatásvadászó szünet után megszólal. (Nem Ferire néz, hanem az elnökségi asztal felé pislog.)

– Azt akarom csak kérdezni Rakota Ferenctől: miért nem lépett be eddig a pártba? Mi akadályozta ebben? Politikai vagy egyéb okok?

Feri krétafehér arca egy pillanat alatt lángvörös lesz.

– Kell erre felelnem? – kérdezi elfulladva a szervezőtitkártól. Az nemet int a fejével.

Az első év végén az Öreg behívatott magához. (Valószínűleg Ferivel is beszélt akkoriban.) Sokáig faggatott a közérzetemről, terveimről, családi helyzetemről. Végül megkérdezte:

– Mondja, arra nem gondolt még, hogy belépjen a pártba?

Őszintén feleltem:

– Gondoltam ... de még korainak tartom.

– Miért? Úgy tudom, maga igen jó munkát végzett az egyetemen a KISZ-szervezetben.

– Ez igaz.

– Hát akkor?

– Nézze, Györösi elvtárs, nekem most az a legnagyobb gondom, hogy milyen mérnök lesz belőlem. Egyelőre ennél fontosabb nincs a világon. Meg kell ismernem magam, mit tudok, mit nem tudok. S ehhez idő kell.

– Ez még nem mond ellent annak ...

Udvariatlanul félbeszakítottam:

– Ha én most belépnék a pártba, az isten se mosná le rólam, hogy karriervágyból teszem. Nekem erre nincs szükségem. Egy éve vagyok itt, érdemleges feladatot még nem kaptam. Majd ha magam és mások előtt már bebizonyítottam, hogy mire vagyok képes, akkor ...

Az Öreg mosolygott.

– Tetszik, ahogy beszél ..., de nincs egészen igaza. Azt az utat, amit önmaga felé megtesz, egy közösségen belül talán könnyebben megtehetné.

– Én mégis éretlennek érzem magam hozzá ...

Most az Öreg vágott közbe:

– Rendben van. Nem erőltetem. Majd visszatérünk még a dologra.

Hét év telt el a beszélgetés óta. Szinte mindennap találkoztunk. A múlt hónapban bejött hozzám a tervezőszobába. A hátam mögé állt, némán figyelte, ahogy dolgozom. Már ép-

pen kezdtem ideges lenni (nem szeretem, ha munka közben néznek), mikor megszólalt:

– Jól megy – s a rajzra bökött a fejével. – Elégedett magával?

– Majdnem.

– Vártam, hogy megkeres.

Értetlenül néztem rá. Hosszú ujjaival lecsippentett egy hajszálat a köpenyemről.

– Vagy még mindig nem érzi elég „érettnek" magát?

Végre kapcsoltam.

– Hát...

Mosolyogva nézte zavaromat.

– Ha van ideje, jöjjön, igyunk meg egy kávét a büfében.

Így történt.

Most ő az egyik ajánlóm.

Ferit ellenszavazat nélkül, egy tartózkodással felvették a pártba. (Természetesen Margitta Béla tartózkodott.) Az én felvételi kérelmemet egyhangúan megszavazták. (Úgy látszik, Margitta jobbnak látta, ha visszavonul.)

Állunk a terem közepén, az intézet dolgozói sorban odajönnek hozzánk, kezet nyújtanak, köszöntenek. Hülye helyzet: mintha ifjú házasok lennénk. Zavarban vagyunk.

Feri egészen közelről sziszegi a foga közül:

– Most eltűnök. A Kassaiban megvárlak.

S valóban észrevétlenül kicsúszik az emberek gyűrűjéből. Egyedül fogadom a további gratulációkat, és megköszönöm Feri helyett is.

Mire a Kassaiba érek, a barátom előtt már négy konyakospohár áll: kettő üres, kettő tele. Az üres poharakra mutat:

– Ne haragudj, nem bírtalak megvárni. – Majd kis szünet után hozzáteszi: – Szervusz, kommunista barátom.

Fenékig isszuk a poharakat, újabb konyakokat rendelünk.

– Hogy lesz ezután? – kérdezi Feri később.

Megvonom a vállam.

– Gondolom, mint eddig. Dolgozunk, élünk, meghalunk.

Kicsit szégyellem, hogy ilyen közhelyek jutnak az eszembe, de többre most nem futja.

– Mindenki így csinálja? – kérdez újra Feri.

– Mindenki – szögezem le teljes meggyőződéssel.

A szomszéd asztal felé bök a fejével.

– Ők is?

A másik asztalnál két nő ül. Rikító parókát viselnek. Az arcukra van írva a foglalkozásuk. Egymásra vigyorgunk Ferivel.

– Hát azt hiszem, a munkával ők hadilábon állnak, de a másik kettő rájuk is érvényes – mondom némi iróniával.

– Felszedjük őket?

Ferire nézek, muszáj mosolyognom, mert tudom, ő is arra gondol, amire én: alig várjuk már, hogy hazamenjünk, és az asszonyhoz bújva elmeséljük, mi is történt velünk a mai napon.

Feri fizet, elindulunk. Ő hazamegy a szuterénlakásába, a feleségéhez és a két lányához, én hazamegyek az albérletembe a feleségemhez és Gáborkához.

Talán egyszer lakásunk is lesz.

Mindenesetre a pénzgyűjtést már elkezdtük.

[UTÓSZÓ EGY NOVELLÁHOZ]

Istvánéknál rizses kacsaaprólékot eszünk, barackpálinkát iszunk hozzá. Bor nincs, Újpalota egyetlen közértje nyolckor bezár. A pálinkát én hoztam, a vacsorát István készítette; Ágnes, a felesége, miután megetette, megfürdette és lefektette tizennégy hónapos kisfiukat, Gergőt, másik ruhát vett fel a

vacsorához. A lakás egyetlen komoly bútordarabja az íróasztal, e mellett ülünk.

István történész, Ágnes könyvtáros. Még innen vannak a harmincon. Istvánnak már nem élnek a szülei.

A jénai tál alján már csak néhány kanálnyi étel van. István felém tolja a merőkanalat, de én nemet intek a fejemmel: dagadt vagyok a sok rizstől. István nyögve gyűri le az utolsó falatokat. Az arcát figyelem: nagyon nyúzott, sokat fogyott mostanában. A vacsora után rágyújtunk és beszélgetünk. Az első téma természetesen a lakás. Nem kifejezetten szerencsések ebben az ügyben. Sőt!

Mikor elvégezték az egyetemet, összeálltak egy másik házaspárral (szintén értelmiségiek), és közösen vásároltak Zuglóban egy kétszobás öröklakást. Két év elteltével végérvényesen meggyőződtek arról, hogy képtelenek együtt élni. Istvánék mentek el. Százezer forinttal (ennyit kaptak vissza) beszálltak egy társasház-építkezésbe. A ház felépítéséig fogalmuk sem volt, hol fognak lakni. Ágnes „szerencsére" éppen gyereket várt, hazament szülni Debrecenbe, a szüleihez. István az egyik barátjánál húzódott meg. Fél év múlva visszajött Ágnes Gergővel, és a kis családnak fedél kellett a feje fölé. Az albérlet utáni futkosás közben összeakadtak egy velük egykorú fiatal házaspárral (a férfi grafikus, a nő matematikus), és végül közösen kibérelték István egyik kollégájának két és fél szobás szövetkezeti lakását. (A kolléga külföldi tanulmányútra ment, csekély háromezer forint bérleti díjat kért a két házaspártól, természetesen havonta!) Ha nem is olcsón, úgy látszott, hogy megoldódott Istvánék lakásproblémája. De a sors (nagy S-sel kellene írni) nem volt kegyes hozzájuk. A ház, amelyben laktak, süllyedni kezdett, és fél év elteltével életveszélyessé nyilvánították. Istvánéknak megint költözködniük kellett. A két házaspár jogfolytonossági

alapon Újpalotán kapott egy háromszobás lakást. (A tulajdonos és a bérleti díj természetesen maradt a régi.)

Istvánék most mégis boldogok. Néhány hete tudták meg, hogy lakásuk a jövő év elejére elkészül. István azt mondja, hogy még a műszaki átadás előtt fel fogja törni a lakást, szabálytalanul beköltöznek, legfeljebb megbüntetik őket. Az sem kerülhet sokkal többe, mint ennek a lakásnak a havi bére.

Még csak annyit róluk: István tudományos kutatói fizetése alig haladja meg a havi kétezret, mellékállása nincs, néha publikál, de ez rendszeres jövedelmet nem jelent. Ágnes szülési szabadságon van. A többit könnyen ki lehet találni. Nehezen élnek. Nagyon nehezen.

A lakáskérdést megbeszéltük, az aktuális politikai helyzet elemzésén is túl vagyunk, most már szeretném magamra irányítani a figyelmet. Hiszen azért jöttem ide ma este, hogy megvitassuk a legújabb novellámat, amit tegnap éjjel fejeztem be. Istvánra nézek, elszánom magam:

– Szeretnék felolvasni valamit nektek. Lehet?

– Na hallod!

– De előre figyelmeztetlek benneteket, kényes téma.

István már elhelyezkedett a fotelban, türelmetlenül int:

– Kezdd el!

Felolvasom a legújabb novellámat. Mi ketten, felnőtt férfiak – ez a címe. Két harminc körüli építészmérnök tagfelvételéről szól.

Először kissé dadogva olvasok, aztán egyre jobban belejövök, s végül piros foltokkal az arcomon fejezem be. Várakozóan nézek rájuk. István mosolyogva kérdezi meg:

– Miért kényes ez a téma?

Reménykedve nézek rá.

– Tetszett?

– Igen – mondja István, majd makacsul megismétli: – Miért kényes ez a téma? Még nem feleltél!

Zavarba jövök.

– Tudod, mostanában szégyellünk ilyesmiről beszélni... Húsz éve olvastam utoljára felvételről... Nagyon rossz írás volt... Most nem divat politizálni...

István metszően kérdezi:

– Hány éves vagy te?

– Elmúltam harminc.

– Akárcsak a hőseid. Szóval attól félsz, hogy valamelyik fiúban rád ismernek?

Végképp zavarba jövök.

– Nem... Vagyis... Tulajdonképpen bármelyik fiú lehetnék... De ugyanúgy te is... Vagy más...

Ágnes közbeszól:

– Nem a személy a lényeges, az írás igazsága a döntő. Sohasem az érdekelt, hogy az író honnan veszi a témáját, kiről mintázza a szereplőit. Az az ő magánügye. Furán hangzik, de én nem az írónak, hanem a hősének hiszek. Ha az író magyarázkodni kezd: nem érdekel! Beszéljen helyette a hőse. Aztán vagy hiszek neki, vagy nem. – Kislányos naivitással néz ránk. – Butaságot mondok?

Nincs időnk válaszolni, mert a szomszéd szobában felsír Gergő. Ágnes széttárja a karját.

– Bocsáss meg – néz rám –, ez viszont az élet igazságához tartozik. Mennem kell – és szép, asszonyos mosollyal benyit a szomszéd szobába.

Pedig szerettem volna elmondani neki:

hogy igaza van,

hogy az igazság szerintem is mindennél fontosabb,

hogy hazudni emberellenes dolog,

hogy hiszek az értelmesen cselekvő emberek igazában,

hogy szeretem a saját és mások boldogságáért küzdeni tudókat,

hogy hiszek a szerelemben, a barátságban, és minden őszinte emberi kapcsolatban,

hogy róluk és nekik akarok írni,

hogy .....

De szerencsémre mindezt nem mondhatom el Ágnesnek, mert ő a szomszéd szobában sokkal fontosabb dologgal van elfoglalva: a fiát altatja. És különben sem szereti a kinyilatkoztatásokat.

Mikor Gergő elaludt, Ágnes visszajött hozzánk. Elszívtunk még egy cigarettát, és megittuk a maradék barackpálinkát. Aztán elkísértek a buszmegállóig. Megegyeztünk, hogy legközelebb már az új – az igazi! – lakásukban fogunk találkozni.

Alig várom!

[1973–1975]

Ha ma húsz éves lennék

ILLYÉS GYULA / BESZÉLGETÉS A MAGYAR IFJÚSÁG SZERKESZTŐIVEL

... A dolgozószobában, melynek falait mennyezetig könyvek kárpitozzák, két vallomáserejű tárgy ötlik szembe: az akkor még ép, híres Petőfi daguerrotypia egyetlen pontos, hű ceruzarajz-másolata az 1860-as évekből (milyen más ez a Petőfi, mint a göndörfürtös fejű, romantikus szobrokon!), s a juhok megjelölésére szolgáló, zsinegre fűzött kis fafigurák nyalábja (Illyés juhászőseit idézően, éppen az íróasztallal szemközt, talán örök mementóként).

A beszélgetés egy gyűjteményes kiadás és két színházi bemutató kapcsán indul: nemrég jelentek meg – végre együtt olvashatóan – Illyés Gyula drámái, s az új mű, a Tiszták *pécsi bemutatója után Veszprémben is Illyés-premier készül: február huszadikán mutatják be az évekkel ezelőtt írt, s akkori megjelenésekor élénk vitákat kiváltott* Malom a Séden *című drámát.*

– A legjobb Illyés-drámák már az expozícióban robbannak: olyan határhelyzetben ismerjük meg hőseiket, amelyekből szinte nincs szabadulás, vagy csak tragikus vétségek-áldozatok, bukások révén. Ez jellemző a Tiszták*-ra, ilyen határhelyzetben játszódik a* Malom a Séden *is. Tudatos drámairói fogás vagy alkati vonzódás ez a kiélezett, döntésre kényszerítő erkölcsi-emberi szituációkhoz?*

– Az igazi drámák lényegében nem a színpadon kezdődnek. Mikor a függöny felgördül, a színen kívül már lejátszódott valami iszonyú esemény, mint az *Oidipusz király*-ban

vagy a *Hamlet*-ben. Mielőtt a *Fáklyaláng*-ban az első szót elmondanák, már pattanásig feszült a drámai helyzet, egy nemzet életéről vagy haláláról van szó, közvetlenül Világos előtt. S a *Malom a Séden* ugyanígy indul: kint egy összeomló világ haláltusája s a megszülető új gyötrelmei, és ugyanezek bent is, az emberekben, a dráma alakjai között, de már emberi konfliktusokban.

– *Tehát ismét csak a nemzet sorsának döntő szituációi, mint az* Ozorai példá*-ban, a* Fáklyaláng*-ban, a* Dózsá*-ban, vagy éppen a* Tiszták*-ban?*

– Aminthogy a mi történelmünk évszázadok óta, újra meg újra sorsdöntő szituációk drámai ellentétei között hányta-vetette népünket. Irodalmunk java mindig is e sorsfordulók közé sűrűsödött, ezekről az élethalál-kérdésekről vallott, Balassitól József Attiláig. És nem is maradt más lehetőség számára, mint hogy e kérdésekről valljon. Azt hiszem, az író feladata éppen ezeknek a kiélezett, sorsdöntő helyzeteknek a hű, átélt, megszenvedett ábrázolása. Erre törekedtem a *Malom a Séden*-ben is, az eleve pattanásig feszült drámai helyzet ábrázolásán túl még azzal az igénnyel, hogy felmutassak valamit a nemzet jobbik énjéből, segítsek visszaadni a háború után alaposan megtépázott önbecsülését. A tagadhatatlan bűnök és hibák mellett a büszkeségre is van okunk. A kép így teljes. Igaz, kíméletlen is: a tehetetlen nemzeti értelmiséget nem nézhetjük engedékenyen; de a fasizmussal szembeni helytállásnak, ellenállásnak is meg kell adnunk a rég esedékes elégtételt.

– *Látszólag messze kanyarodom az eddigiektől, de a drámák új két kötete mellett itt látom az asztalon a fiatal költők* Elérhetetlen föld *című antológiáját, benne a kilenc költő ajánlásával. Több-e ez, mint az indulók tisztelgése az idősebb pályatárs előtt?*

– Jólesik azt hinnem, hogy igen. Ismerem ezt a fiatal nem-

zedéket, nemcsak ennek a kötetnek a szerzőit, másokat is, bár talán megengedhető elfogultság, ha azt mondom, hozzám ez a kilenc fiatal áll közel. Külön-külön senkiről se szólnék szívesen, mert ez az egész újonnan felrajzott sereg érdemelne egy teljes, együttes méltatást. De valami mégis elmondható róluk. A mai életről is tudnak valami olyat, amit csak fiatal költő és csak fiatal magyar költő tudhat. Vannak köztük, akik szívesen indulnak külföldi – jó vagy rossz, új vagy csak újnak tűnő – minták után. De akikben csak ez munkál, kevesebbre jutnak azoknál, akik a legjobb és legújabb világirodalmi törekvéseket képesek szintézisbe hozni magyarságukkal. Én azt becsültem az előző nemzedékben, Nagy László, Juhász Ferenc és társaik költészetében, hogy amikor tudták, mi van az európai költészetben, s azzal szinkronban is voltak, egy pillanatra sem feledték, hogy magyarok és magyar talajból – magyar költői, nemzeti, etnográfiai, történelmi talajból – nőttek ki. Azt szeretném, ha a fiatal irodalom általában is igényesebb lenne, küzdőképesebb; ha küzdene az utánzás veszélyeivel, és megküzdene a saját eredményeiért. S ha kevésbé hinné, hogy körülöttünk forog a föld. Nekem életre szóló élmény és tanulság volt ifjúkoromban Párizsból nézni a hazámra. A távolból mások az arányok, más az akusztika. És ezek az arányok, ez az akusztika ma sem nélkülözhető.

– *Vajon a mai magyar költészet és általában az irodalom elegendően ellátja-e az Ön által is igényelt önábrázolási feladatot, azaz mennyire van szinkronban jelenlegi életünkkel és közvetlen múltunkkal, mit mutat meg ebből vagy abból?*

– Jogos kérdés, és a válaszom, bár talán rám nézve is elmarasztaló, az, hogy: nem. Nem elegendő, amit ma erről a magyar irodalom mond. Fehér holló például egy regény, egy novellakötet a nemzet két alapvető osztályának, a munkásságnak és a parasztságnak az életéről, problémáiról, pedig ma

sem könnyű, ma sem problémátlan az életük. Sőt mi több, az ilyen írásoknak nincs is elég becsületük. Eluralkodtak az értelmiségi réteg – sokszor felnagyított, mondvacsinált – problémái, s ebben jócskán ludas a mai fiatal prózaíró nemzedék is. Annak idején a két háború közötti fiatal generáció sokkal jobban ismerte az országot, s pontosabb képet adott róla, mint a maiak.

– *Ez bírálat?*

– Bírálat és határozott kívánalom. Ez az ország soha ennyit nem áldozott a szellemi életre, és soha ilyen keveset nem kapott vissza a szellemi élettől. Az értelmiség, a szellemi élet jelentős része elszakadt a fizikai rétegektől. Ez nem rémlátás, ez, sajnos, tapasztalatom. Ráadásul erről, valami érthetetlen óvatoskodás miatt, szinte nem is illik beszélni. Pedig ennek húsba-vérbe vágó vonatkozásai is vannak. A fizikai rétegekből származó középiskolások, egyetemisták hátrányos helyzete közismert, az egyes egyetemeken egyre csökkenő számú munkás-paraszt hallgatók problémája úgyszintén. És erről sem ad hírt irodalmunk, vagy ha igen, akkor sem a valós megközelítésben, a megfelelő komolysággal, felelősséggel. És miért?

– *Gondolom, erre a kérdésre nem nekem kell válaszolnom. Ehelyett inkább én kérdeznék: és az ifjúság? Hogyan látja a mai fiatalokat a költő, aki maga ilyen ifjúi tűzzel beszél a máról?*

– Nálunk sosem volt könnyű fiatalnak lenni. Ma különösen nehéz. Irigylem és sajnálom a mai fiatalokat. Irigylem a számomra már aligha megérthető lehetőségeiért, a kozmoszig ívelő távlataiért, amely mindennapos megszokássá szelídül-egyszerűsödik. Ugyanakkor sajnálom őket, és megrendültséggel elegy rokonszenvvel nézem küzdelmüket önmaguk megteremtéséért. Nincs könnyű dolguk. A korábbi nemzedékek erős és természetes megtartó-nevelő közössége, a család

maga is válságos időket él. A még egy nemzedékkel ezelőtti nagy formáló-jellemalakító erő, az osztályöntudat ma már gyakran frázis vagy érvényesülési lehetőségként alkalmazott adu. Nemzeti tudatuk – szemben a környező országok fiataljainak nemzeti tudatával – fejletlen, tisztázatlan, rossz befolyásoktól terhes, nemegyszer szégyellt, lesajnált érzés. Érthetetlen módon nem adjuk meg – nem tudjuk vagy nem akarjuk megadni? – nekik a nemzethez tartozás, a nemzeti öntudat érzését. Így nem csoda, ha ideáljaik nincsenek, vagy ha vannak, gyakrabban hamis ideálok; néha kiszolgáltatottjai mindenféle hazug soviniszta ideológiának éppúgy, mint a mindent tagadó kiábrándultságnak és az anarchisztikus álforradalmiságnak.

– *A kép talán túl sötét, a vélemény túl szigorú.*

– Bár ne lenne igazam! De az ifjúság körül gyűrűző vita, sajnos, nem sokkal derűsebb képet fest, csak merjük őszintén nézni, és merjünk szembenézni a tanulságaival. Aligha tagadható például, hogy ma nem divat annál többet adni, mint amennyi az egyénnek kell, nem divat többet teljesíteni, áldozatot hozni, túlnézni az egyén horizontján.

– *Mindez persze nem csak a fiatal nemzedékről mondható el.*

– Ha ez a nemzedék jó néhány hibát, tévedést, balhitet cipel nyűgként, s ha – ne kerülgessük a szót! – sokszor boldogtalan, annak, mint szinte mindig, ha egy fiatalság sorsa nehéz, jórészt az apákban keresendő az oka. Értük az előző nemzedék felel, s az apák bűnei-hibái most is megbüntettetnek. S vajon az apáknak könnyű volt-e? Ők nem csalattattak-e meg ideáljaikban? És ha igen, akkor hogyan adhatták volna ezeket a megcsalatott ideálokat tovább a fiaiknak? Furcsa játéka a sorsnak, hogy ezek az apák most számon kérik fiaiktól az át nem adott, mert át nem adhatott ideálokat, és rossz néven veszik, ha fiaiknak – mert az előttük járóktól nem kaptak, vagy

nem megfelelőt kaptak – nincsenek ideáljaik, vagy gyakran rossz ideáljaik vannak. Nemegyszer aggódom, mi lesz velük, mert a tiszta eszmék csontváza hiányzik belőlük vagy igen sokukból, márpedig enélkül hogyan bírják majd tizenöt–húsz év múlva a dolgok rendje szerint az ő vállukra nehezülő országos terheket?

– *A nemzet sorsát magáénak érző költő hangja ez?*

– Igen, azé a magyar költőé, aki, mint Jónás a prófétaságot, néha rühelli a virrasztó, a lelkiismeretébresztő szerepét, ami nem is mindig hálás szerep, mi tagadás, de mégsem tehet mást, mert erre született, költő voltával ezt vállalta, és magyar költőnek lenni mindig is, most is egyet jelentett és egyet jelent az őrző, a virrasztó gyötrelmes tisztével.

– *Tekintsük ezt hitvallásnak?*

– Helyzetfelismerésnek és ebből adódó feladatvállalásnak inkább.

– *Esetleg tanácsnak, útravalónak a fiatal költők-írók számára?*

– Megtisztelnének vele, ha annak vennék, s megszívlelésével megörvendeztetnének, nem csupán engem, hanem az irodalmára mindig nagyon odafigyelő, nagyon rászoruló nemzetet: a magyar anyanyelvűek közösségét.

[1969]

ILLYÉS GYULA / KHÁRON LADIKJÁN

[RESZLETFK]

Vita W.-vel

– Hogyan határoznád meg a forradalmárt? Ki forradalmár? Szerintem az, aki logikus, és könyörtelenül levonja önmagára is a következtetést.

– Attól függ, milyen forradalmárról van szó. Minden időben, minden helyen voltak forradalmak.

– A lelki jegyeket szeretném meghatározni. Valamennyiét. Odáig visszamenve, hogy a forradalom maga a tűrhetetlenség pillanata. Amikor az elnyomottak már nem bírják viselni, és az elnyomók már nem tudják tartani a helyzetet, hogy Lenin szavával éljek, emlékezetből. A forradalmár első ismertetője tehát: aki nem bírja tovább. Aki mindenáron mást akar.

– Ezzel még nem mondtál sokat.

– Máris a leglényegesebbet! Annak az embernek az arcát keresem, aki az égvilágon mindenáron mást akar. A saját élete árán is. Érted, hova indulok? Aki valamit a saját életénél is többre tart. *Szabadság vagy halál!* Ez illenék minden forradalom zászlajára. Kivétel nélkül minden forradalom a zászlain a céljával szemben – célja kockáztatásával – a halált vállalja.

– Ez így van. De mi következik ebből?

– Szembenállás minden bölcselettel, épp a bölcselet bástyáin. Aki meg tud halni valamiért, az életen fölüli dologban

hisz. Az öröklétben tehát? Szeretném megrajzolni a modern öröklétben hivők arcát.

– Mert régiek már vannak?

– A szentek.

– Értem. A forradalmárokat szeretnéd afféle modern szenteknek kinevezni.

– Semmiképp. Csak a hasonlóságot keresem. Ezek is, azok is olyan erkölcsi telítettségűek, hogy a saját létüket is csak eszköznek használják. Illetve nyújtják oda.

– Boldogan.

– Azt nem mondtam. Odanyújtják. Gyávának éreznék magukat, ha nem nyújtanák oda.

– Ebből akarsz következtetni arra, hogy van öröklét? Mert hisz van cél, amely oda mutat?

– Azt sem mondtam. Csak *arra* mutat. Tekintve, hogy az egy-egy körülhatárolt – időben határolt – életen túl mutat.

– Mindenki életén tehát, aki oda tudja dobni az életet?

– Ezt se mondom. Az öngyilkosok is odadobják. Csak azokról beszélek, akik valamiért meg tudnak halni.

– A szerelmesek, akik egymásért meghalnak.

– Az öngyilkos szerelmesek nem egymásért, hanem egymás miatt, egymás hiánya folytán halnak meg.

– Vannak, akik dühükben egy bolondériáért vágják oda a korsót.

– Még azok is negatív halált halnak. A pozitív halálraszántak lelki okát keresem.

– Ariadné-fonálnak.

– Annak. A megfontolt önfeláldozók foglalkoztatnak.

– Dugovics Titusz.

– Igen. Dühében rántotta le a kontyost. De az megalapozott düh volt. Elképzelem, hogy Dugovics a leghidegebb számítással is föláldozta volna magát. Nem hiszed?

– Egy percre az ő kezében volt a vár sorsa. Ami akkor az egész haza, tán az egész kereszténység sorsa volt. Ő meg hivatásos katona.

– Zalai kisnemes volt. Nem hivatásos katona, csak hivatásos honvédő. De tudta a dolgát. Mit gondolsz, miért?

– Látom, mit akarsz bizonyítani. Dugovics és Hektor és mind a hősök azért tudtak önszántukból – s így a dolgok rendjén valamiképp józanon, sőt jó üzleti alapon is – meghalni, mert öröknek érezték az ügyet, amelyért meghaltak. Amelybe tehát szinte belehaltak, úgy értve, hogy életük abban folytatódott.

– Így van.

– De az már nincs úgy, hogy ez akármiféle öröklét mellett is bizonyítana. Legkiáltóbban épp Hektor igazolja: amiért meghalt, Trója, nem lett öröklét. De nem is kell oly messzi és magasztos példa. Rengeteg az anya, aki odaadná életét, oda a lehető legmegfontoltabban, hogy a gyermekét megmentse. Aki nyilvánvalóan nem lesz örökéletű.

– A továbbadott élet örök.

– S hogy maga az élet akar élni? De hisz az egész emberi faj léte nem örökbiztonságú. Sőt.

– Mi sőt?

– Ami kezdődött, befejeződik. Ne áltassuk magunkat.

– Majd ha megmondod, mi mikor kezdődött, odafigyelek, hogy mi mikor fejeződik be. Addig kitartok a függetlenségem, illetve az önérzetem mellett. Hogy jogtalanságot, igazságtalanságot nem fogadok el.

– Tűrhetetlenséget.

– Ami a forradalom pillanata. Itt az ideje, hogy komoly fölkelést szervezzünk a halál ellen. A legpiszkosabb zsarnokság ellen, a legaljasabb elnyomás ellen.

– Itt a földön.

– Csakis.

– Odaáti segítség nélkül?

– Mit nyújthatnak? Nekünk?!

– Tehát teljesen önellátóan. Benne vagyok. Rám számíthatsz.

– Nem ok nélkül kezdtem épp veled ezt a vitát, illetve bevezetőt. Emlékszem egy régebbi vitánkra.

– Erről?

– Pontosan. Huszonkét évesek voltunk, az én szobámban történt, a Szent Lajos szigetén, Párizsban. Veszélyes körülmények közül, valami sztrájkbizottságból jöttél, nem egyedül. Azt a sztrájkot okvetlenül meg kellett nyerni. Bármi áron! Erről a *bármi áron*-ról beszélgetve átmentünk azon a gondolaton, hogy mit is jelentett valamikor a sátáni megkísértés: *tedd a koveket kenyerekké!* S mit jelent – mennyivel mást – ma? Végül azt kérdeztem tőled, mit felelnél erre a megkísértésre: másfél százalékkal emelkedik a francia gépkocsiipari munkások reálbére, de a tüntető sztrájkolókra vezényelt sortűz első golyója a te szívedbe csapódik.

– Gondolom, mit feleltem. Csak azt felelhettem.

– Hogy „ide azt a golyót"! De hogyan felelted?

– Nyilván nyugodtan. Tudva, hogy úgysem felelhetek mást.

– És most hogy gondolsz rá? Büszkén?

– Megelégedetten, hogy volt pillanatom, amikor az életem nemcsak az enyém volt. Mintha ettől több közöm volna még most is a földhöz.

*

Lukács Györgynél Charaire-ékkal. A meghívásra, hogy tartson előadást a Sorbonne-on, sajnos, ideje nincs: nyolcvanhárom éves, még három terjedelmesebb könyvet tervez s azok után az önéletrajzát. Ő tart ezzel bennünket; minden kérdésre fejezetnyi a mondanivalója, frissen, könnyedén, nem akadva meg sem a gondolatfűzésben, sem a francia nyelvben. „Mi tartott meg ilyen elevenségben, ilyen hitben?" *Ce qui me conserve c'est que je n'ai pas de vie intérieur. Je m'occupe de tout, mais je ne m'occupe jamais de mon âme* – mondja. „Az tart meg, hogy nincs benső életem. Mindennel foglalkozom, csak a lelkemmel nem foglalkozom soha." Aztán később: „Mihelyt egy pillanatom van, merülök a munkába."

Igen, ezt még egy filozófus is megteheti, hogy csak az elméjét működteti és nem a lelkét. Ámulva és irigyelve fürkészem, hogyan tanulhatnám el a módszerét: az életmódját.

Átadom Frénaud könyvét, úgy megörül neki – majd külön a dedikációnak is –, mint egy gyermek. És már az *Ész Istennőjé*-t említi, azt a verset, melynek magyar fordításán át megismerte Frénaud nevét – három évvel ezelőtt!

Éppúgy megörül a pénteki premierjegynek, F. üdvözletének. Az időben él!

Kicsiny dolgozószobájában ülünk, a nap kánikulai bőséggel dől éppen rá a Gellérthegy tetejéről. Föl se veszi; egyik kezében a feketéscsésze, a másikban az agyonrágott szivar.

Minden pillanata reagálás. Felelet az életre. Ez távolítja el tőle a halál árnyékát. Minden porcikájával működik, mégpedig belülről kifelé; igen, ez a „titka". Hinni pedig abban hisz, hogy a szocializmus fölépíthető, megmenthető. Jól érzi magát: érzi a fejlődést.

Holott semmiféle egyéni jövőben nem hisz. A célzásra, hogy

máris szoborként áll a nagy filozófusok közt, legyint, anekdotát mond, majd végső például – Maeterlincket említi. Tizennyolc éves korában micsoda halhatatlan alkotónak képzelte ő Maeterlincket, s ki beszél ma róla? S ki fog beszélni legnagyobbjainkról is ezer év múlva?

– És így is jó dolgozni?

– Csak így jó.

Aztán éppolyan hévvel – tán még nagyobbal – megint a részleteket fejtegeti. A szocializmus kompromittált szavait nem eldobnunk kell, hanem megtisztítanunk. A szocialista realizmust például ismét használható fogalommá kell tenni. Tartalma nem az, amit Zsdánov adott neki.

– Hanem?

– Amit Gorkij, a példájával. Önbírálatot gyakorolni: ezt sem szabad a karrierista és a pribék eszmekörében hagyni.

Igen. Semmihez sem kell élesebb ész és szilárdabb jellem, mint saját magunk győztes vitatársának lenni, érdekünk ellenében is.

Nem lehet bizonyos fajta hódolat nélkül szemlélni nagy karosszékében a kis termetű embert. A beszéd heve verejtéket csal arcára. Nem törli le, nem észleli. Háta mögött közvetlenül a nagy könyvespolc, napszítta vászon- és bőrkötésű kötetekkel, előtte az íróasztal úgy telerakva iratköteggel s friss folyóirattal, hogy írásra alig tenyérnyi a hely; hogy a kávéscsésze is egy könyvoszlopon áll.

[1969]

VERES PÉTER / LEVÉL EGY FIATAL ÍRÓHOZ

Azt kérded, kedves ifjú barátom, van-e ma neked jogod betörni Dévénynél új időknek új dalaival.

Mondhatnám erre: az a kérdés, vannak-e új dalaid – de nem volnék igazságos. Tudom, hogy nehéz helyzetben vagytok, nehezebben, mint mi voltunk annak idején. Nekünk csak kenyerünk nem volt (na nem szó szerint értve, mert íme, nem haltunk éhen), nektek viszont lelki kenyeretek nincs. (De ezt szó szerint értve.) Pedig ez éppen az igazi írónak (költőnek, művésznek) nem kevésbé fontos, mint amaz.

Te azt írod, igazi író lévén, inkább csak sugallod: ember, ne legyenek illúzióid! Pocsék a világ, s az is marad örökké. Ehhez még klasszikus igazolást is adhatsz: „... az emberfaj sárkányfog vetemény ..."

Érdekes, én is azt mondom: ember, ne legyenek illúzióid: a boldogság – mint a bölcs példázat mondja – csak ritkán látható s mindig tovaröppenő kék madár. De mégis: itt van ez az egy életed, mit kezdhetsz vele? El is pazarolhatod – ehhez jogod van –, de gazdálkodhatsz is vele. Sőt még a nagy sorsot is megpróbálhatod. Abban az értelemben is, ahogy Schopenhauer mondta: „A legtöbb, amit az ember elérhet: a heroikus élet."

De azt is megkérdezhetném, hogy ha csakugyan így gondolkozol és így érzel, miért akarsz éppen íróvá, a mi esetünkben magyar íróvá lenni – de ne bántsuk egymást ... Én is voltam „huszonéves" ...

Hagyjak békét neked ezzel a bölcsködő dumával – mondod vagy gondolod –, ismerem Madáchot, hogy „ember, küzdj és bízva bízzál". Azt is az az öreg konformista Arany János tukmálta oda a végére, ahova nem is illik. És különben is a beérkezettek mindig ilyen „bölcsek".

Ne kerülgessük: benned is, mint a fiatal elit értelmiség legjobbjaiban, de különösen az írófélékben, bizonyos – jobb szó híján – „korszkepticizmus" fészkel. (Nem azonos a klasszikus, filozófiai szkepticizmussal. Az csak az égi hatalmakban nem hitt, ez a földiekben, még a társadalmiakban sem hisz.)

Megvan ez a java művészekben is, sőt némely fiatal tudósokban is, de az ott inkább csak – mert közben élni kell – a részletkérdésekben való elmerülés, másoknál a hazugok által kisajátított és kompromittált „szép" és „igaz" helyett az „érdekes" hajszolása, megint másoknál stiláris és formai fontoskodások.

Az író helyzete azonban – ezt te már biztosan érzed – sokkal nehezebb. Az író gondolkodás nélkül és valamiféle műkoncepció nélkül nem tud írni, mert azok a nyavalyás olvasók (az új írónak mindig a tegnapi lelkű olvasókkal kell harcba keverednie) mindenáron valami megfoghatót, az ő tegnapi értelmükkel is felfoghatót keresnek az olvasmányban. Még ha csak a világ értelmetlenségeinek megérthető ábrázolását is. Az új író hát, miközben tagadja a művészetben az ideológiák értékét, és megtagadja ezeknek a szolgálatát, kénytelen a tagadásához valamiféle „ideológiát" fogalmazni. Ha nem egyebet, legalább az „antiság", az abszolút nonkonformizmus elméletét veszi elő. Ez jó is egy ideig. Az antiság mint közérzet mindig megjelenik az emberekben, ha sorsukkal, korukkal és annak az életrendjével elégedetlenek. (És mikor nem azok?)

De isten ments, hogy prédikációba keveredjek. Attól a fiatal írótól, aki nem érzi magát szellemiekben erősebbnek az

előtte járóknál, nem lehet várni, hogy majd a saját kora igazi szószólója lehet. Éppen ezért nem a „tanító bácsi", hanem csak a megélt élet jogán, elmondom a gondolataimból én is, ami ideillő.

Tartásod és íróönérzeted jogos alapja: de azért vannak már olvasóid! Persze hogy vannak. Sőt – ha a neved begyökerezik a köztudatba (ehhez a támadások, legyenek bár igaztalanok vagy igazak, többet érnek, mint a lelkendező dicséretek), mindig többen lesznek. Már csak azért is, mert sokan vannak és mindig többen lesznek az olyan emberek, akik a saját nyugtalan életérzésüket és keserű gondolataikat éppen a te írásaidban érzik diadalmas igazságnak.

Mert ma az értelmiségi rang a legfelső világi grádus. Hajdan nagy harcosnak, hős katonának, nagy rablónak, szerencsés felfedezőnek, világjáró kapitánynak és más ilyesminek kellett lenni, hogy valaki hírre, névre jusson. Ma másféle sikerembereké a világ. Ha valamivel, könyvvel, képpel, filmmel, slágerzenével, bokszkesztyűvel, futball-labdával vagy akár csak szép lábaival és hozzávaló egyebeivel kiugrik valaki a sikeremberek egymás sarkát vagy már egymás fejét taposó hadából, megnyerte az első menetet. A másodikat, harmadikat, hatodikat, hatvanadikat már tartani is nehéz lesz, mert erős a verseny, és a világinformáció továbbfejlődésével mindmind erősebb lesz. Eközben aztán sok-sok embernek megkeseredik a szíve. Mit ér a gyors siker, ha ilyen hamar belehull a végleges semmibe? Hamarabb, mint maga az élet. A szellemi halált még a fizikai előtt kell megélni és megszenvedni? Hát ördög vigye akkor az egészet!

Nagy sereg ez, és mind-mind nagyobb lesz. A félbemaradt sikerembereké is (némelyik csak az iskolákat járta meg hozzá, és a vágyait növelte naggyá), és az igazi karrier helyett valamiféle szellemi igahúzásra rendeltetett értelmiségieké is. Eb-

ből a seregből, ha nekik írsz, mindig lesznek „olvasóid", ha téged ennyi is kielégít, és nem vágyakozol, nem törsz a Minden és Mindenki felé.

Mert mennél több közepes vagy éppen kicsi tehetséggel felfelé törekedő sikerember akar „valakivé lenni", de nem sikerül neki, annál több lesz a pesszimista lélek, akinek a szkeptikus vagy akár nihilista író a szívéből vagy legalább az epéjéből beszél. Hisz ők is szomjasak saját létigazságuk kifejezésére („lét és tudat!"), amelyről szívesen hiszik, hogy az az egész boldogtalan emberi nemé.

Én erre azt mondom: lelki-szellemi értelemben nincs más kötelékünk se földön, se égen, mint maga az emberi nem, de mert ez még messze van attól, hogy megértse és becsülje egymást (jogos a kérdés: eléri-e egyáltalán valaha, de mert ez még nem dőlt el, legyen kinek-kinek a hite szerint), téged se érthet meg igazán más, mint a saját hangyabolyod, néped, nemzeted.

– Mi ez? – kérdezed. – Provincializmusra való csábítás?

Nem. Ez realizmus. Ha úgy tetszik: dialektikus realizmus. Nincs „egy világ" – „provinciák" nélkül. Nincs „integráció" – „differenciálódás" nélkül. (Illetve, ha mégis lenne, az csak rabszolgaság lenne.) És tovább: nincs kollektivizmus szabadon társult egyéniségek nélkül. Ez nem doktrinér okoskodás, hanem a józan ész és az egészséges életakarat (önfenntartás) szociológiai kétszerkettője.

De még a saját sikerérdeked is ezt diktálja. A kialakulóban levő és mindig gyorsuló hírvilágversenyben az író – sajátlagosan csak az író – nem tud részt venni. Ebben maga a nyelv a legnagyobb akadály. Őt ez túlságosan egy országhoz, egy nemzethez köti. Mint hajdan egy versfélében írtam, neki „ide kell hozni a nagyvilágot" ... A fordítások csak a nagy és hatalmas népek neveit és eszméit építik be a világközvélemény

tudatába, a kis népek nagy művei mindmáig csak múló kuriozitások.

Mai szemmel nézve, de még az idősebb Vörösmartyéhoz viszonyítva is, például a Petőfi felfogása népről, szabadságról naiv volt, gyermeteg volt, mégis történelem lett belőle, mert korevidencia volt benne. De vajon a mai vagy akármikori pesszimista életérzékelésből lehet-e történelem? Átveheti-e azt bármelyik nép is a világon?

Ha és amelyik igazán átvenné, belehalna, elsorvadna. Hiszen ami az írónak csak szerep, az neki – a népnek – élet vagy halál. Tehát igazában nem veheti át, mert vele halna ez a filozófia is. A világ mindig azoké, akik akarják, hogy az övék legyen. A vegetáció törvényei minden ésszel szült törvénynél erősebbek.

Aki a nép sűrűjéből úgy próbál kiemelkedni, hogy egyben el is szakad tőle, finom kis literátor-gőgjével együtt a történelem perifériájára kerül. Még a keserveidben is az ő keservei hangozzanak fel. Az nem pesszim-„izmus", hanem valóság.

Azt mondod, a lényeg mélyebben, világosan: a lét abszurditásaiban van. Igaz, szoktam én ott is járni, de ha ezeknek az abszurditáselméleteknek mögéje nézek, csak az egyén karrierösztönét, dicsvágyát, sikerszomjúságát, kivagyiságát – én vagyok, én, én, a legnagyobb, az egyetlen, aki soha nem volt és nem is lesz! – találom ott. Megismerkedtem én ezekkel, még az íróvá levés úgyszólván első perceiben. Nem bújtam semmiféle filozófia mögé.

Mert akiben a „valakivé levés" démona ott fészkel, az nem tehet mást, mint hogy vagy világbanditává (naivitás azt hinni, hogy egy III. Richárdnak el kell határoznia, hogy „gazemberré leszek": ő csak az lehet), vagy világmegváltóvá próbál lenni. (Nem krisztusi arányokban, hanem csak tendenciákban értem.) Az egyik a félelemkeltés („rettegj tőlem, világ!"), a má-

sik a személyes kiválóság, az alkotás vagy a szolgálat, esetleg akár az életáldozat útján próbálja ezt elérni.

Ezt azonban a kezdetek kezdetén a többi ember úgysem tudja elbírálni, mert az igazi sikerember nagy színész, s ha kell, Krisztust játszik maga az Antikrisztus is. Ezt a belső eligazodást mindenkinek magának kell megharcolnia, még a saját kis démonával is. Ravasz kis ördög az. Ezerféle önigazolást talál a cselekedeteid, minden lépésed elé. Időnként nézz hát szembe vele: miért gondoltatja vagy érezteti veled ezt vagy amazt?

Ne köntörfalazzunk hát, inkább keressük meg a forrást. A szocializmusban vagy már nem hiszel, vagy pedig politikai értelemben mégiscsak naiv és messianista vagy, akinek eszébe se jut, hogy ha a Cohn Benditek vagy Rudi Dutschkék kezébe kerülne a hatalom, vajon mit kezdenének vele? Miként birkóznának meg éppen azzal az óriási és sokféle – társadalmi és lelki – közegellenállással, amellyel a jelenlegi szocializmus se bírt eddig? Nyugaton se ... Még a hívekben se ...

Ha én jól ismerem a szívedet és éber íróértelmedet, erre azt mondhatod: „Öreg, te csalsz, hisz kerítője lettél ezeknek a ... ezeknek a ... mai hatalmon levőknek!"

Holott a te keserűséged forrása (értelek én téged, hisz nem doktriner módra, hanem közelről ismerem a hatalom perzseléseit) éppen az, hogy így gondolkozol: „Ahol a hatalom a szocialisták kezébe került, ott már – mert a hatalmat a kezükből semmiképpen nem akarják se kiadni, se másokkal megosztani – valamiféle »szocialista pragmatizmus« van kialakulóban, amint Nyugaton is mondják. Vagyis olyan gyakorlat jön az eredeti forradalmi marxizmus helyébe, amelyben az eszme és általában az elviség alárendelődik az uralmi és hatalmi célszerűségeknek, és már csak abból áll, hogy éberen és okosan kézben tartani a dolgokat, mozgósítani, vagy ha lehetséges,

mozgósulni engedni a hasznos energiákat." (Mit gondolsz: Maóék majd miképpen dolgoznak? Mit kezdhetnek 700 millió éhes emberrel, akiknek az eszme csak kenyér formájában válik érthetővé? . . .)

Persze, akinek már nincs hite, az nehezen hiszi, hogy valakinek még lehet, és az ugyanakkor még értelmes ember is lehet. Hogy annak is lehet magához való esze . . .

A magam dolgában semmit se szólok. Okos vagy, ítéld meg magad. Mégis kiindulópontul: az én gondolkozásomban nemcsak az eszme és a tudás a fontos, hanem az „evidencia" is – adott helyen és adott időben tudni és megérezni, hogy az eszmei igazságok, az elvi szempontok és a fontos tennivalók között mi a helyes sorrend, mi vezet az eredményes cselekvéshez. Ez az én filozófiám szerint itt és most: *a jól működő – mert becsületes – kollektivizmus útján a nemzeti önfenntartás.* Ehhez mint reménység valamelyes szerény fejlődés mennyiségben is, minőségben is.

Mondhatod rá: de hisz ez is olyan, mintha pragmatizmus, vagyis megbékélés volna a létezés eddigi törvényeivel. Igen, olyasmi, csakhogy az enyémben, mint már máshol írtam, a forradalom is benne van. A forradalom úgy törvény a társadalmak életében, mint a természetben a metamorfózis és a mutáció. Amikor már nem lehet egy úton semerre se továbbmenni, akkor ugrani kell . . .

De térjünk vissza hozzád. Osztályharcélményed, sőt már osztályélményed sincs, az eszmét mint leckét unod (ebben megértelek); a magyarság iránti természetes érzéseidet (ha ez nem volna benned, miért akarnál éppen író lenni?) – nehogy nacionalizmussal vádoltassál, mert akkor, úgy hiszed, jaj neked, illetve a karrierednek, de talán a mindennapi kenyerednek is – rejtegeted, humanisztikus és esztétikai filozófiákkal fedezgeted, és észre se veszed, hogy már literátorrá lettél, aki

minden rendszerben eléldegélhet a hatalom árnyékában tenyésző irodalmár és filológus brancsban, és még becsületesnek is érezheti magát, mert nem tesz semmit a nép ellen. Igaz, a neki nem szíve szerinti állam kenyerén él, de mit lehet tenni? . . .

Vigyázz, a fiatal írókat (költőket), különösen, ha a közvetlen és azonnali közéleti beleszólásokra nincs lehetőség, vagy túl foglalt ez a mezőny („pártos" írókkal és „nagy öregekkel"), elfoghatja a „literatúrafertőzés", és már nem a gondolati nagyságot, az eredeti, egyszeri egyéniséget, a lélek sugárzását, a költői varázst nézik, hanem a szakmai – stiláris – „eredményeken" és brancsbeli eseményeken élcelődnek. Fontossá válik nekik egy-egy „csodasor", egy kép, egy hasonlat, egy bizarr telitalálat, akármiféle formai újítás. (Ez akkor is az eklekticizmus felé vezet, ha akármilyen „modern" akar lenni.) Az én öreg fejemben viszont az fészkel, hogy a formai kérdésekből nagyon kevés az érdekes, és a tartalmiakból sem mindig az a fontos, amit annak szoktak tartani, hanem csak az, hogy megjelent-e megint valaki, aki olyat mond el az élet és a világ dolgaiból, amit még nem mondott el senki, és úgy mondja-e el *egyéni élményeiből is közösségi, általános emberi érvénnyel,* ahogyan még nem mondta el senki. Az ilyenek között is van nagysághierarchia és minden egyébféle értékkategória is, de ez már sorsszerű, ezen nem lehet változtatni. Senki se lehet mássá, mint aki . . .

Ha tehát egész sereg író (költő) lelkesedik és irigykedik egymás sikerült „írásvívmányai" iránt, elsuhanhat vagy elroboghat a történelem a fejük fölött. Végül is az elhervadt élet néhány sor, esetleg egy fél hasáb lesz a gondos lexikonokban.

Ennyiért viszont nem érdemes . . .

Ne fogadd el csak úgy első szóra az intencióimat (tudom, hogy ez nem is lehetséges, hisz te is hiszel a magadéban), de

legalább gondolkozzál rajta! A nemzeti önfenntartás realizmusa nálunk magyaroknál évszázados örökség, de attól tartok, mindig korszerű és időszerű lesz . . .

Végezetül hát visszatérek az elején feltett kérdésemhez: Mit kezdesz ezzel az egy életeddel? Mire teszed fel?

[1970]

FODOR JÓZSEF / HA MA HÚSZÉVES LENNÉK...

Mindjárt e röpke elmefuttatás legelején kijelentem: akár hiszik, akár nem, nem szeretnék újra húszéves lenni; ha visszatekintek múltamra, különösen nem. És (miután minden – ez esetben kényszerűnek is mondható – bölcsességem mellett mást különben sem tehetnék) megelégszem avval az életkorral, amelyikben vagyok. Mindössze azt szeretném – nem rossz, ugye? –, hogy maradjak is meg testiekben és lelkiekben mostani életkoromnál, és jóllehet eszményem a folytonos előrehaladás, ebben az egyben ne haladjak tovább. Habár, mint amolyan javíthatatlan „haladó", nem tehetem, hogy ebben is előre ne lépjek – mint ahogy akármint is szeretném (netalán), nem lehetnék már húszéves sem.

Nem lehetnék, akár szeretném, akár nem; pedig most, eme bizonyosképpen vallomásszerű papirosnak a fantáziát az években való visszahelyezkedésre hívó kényszere folytán, egy elképzelt húszéves mivoltomból kell megnyilatkoznom. Abból az elképzelt helyzetből, hogy én ma húszéves vagyok.

Milyen lennék ma, mint húszéves? Nem könnyű feladatot rótt rám Illés Lajos szerkesztő barátom.

Egy mai és mindenkori húsz- (vagy hány) évesnek az élet egy kitöltetlen, képzeletbeli blankettát nyom a markába, amelyet aztán véres vagy kacagtató, felséges vagy bolondos tartalommal tölt meg önkéntelenül is; a végén ott van minden „valóságszerűen" és esetenként néha keserű duplikátumban is; az illetőnek nem kell képzelődnie, hogy „milyen is volnék,

ha...?": a dolgokat *megélve* előtárni különösebb fantáziára nincsen szükség. (Elegen is élnek aztán minden fantázia nélkül.)

Ha én ma *csinálnám* ezt a kort, könnyebb dolgom volna szintén (legalábbis a megnyilatkozást illetően). De mivelhogy olyan csoda nincs, hogy valakinek, egy ilyen vallomáskényszerű esetben, már előbb megélt húszévességére lehetne visszakacsintania, önmagát – diákkifejezéssel élve – úgyszólván „puskázva": kénytelen vagyok így „eredetit" nyújtani, vagyis egy új és húszéves magamat kiötlenem. Mert ha arról még szó is lehetne, hogy dolgomat megkönnyítve, régi húszévességemet másoljam: ha visszanézek előbbi viszontagságaimra, nem szeretném múltamat itt-ott bizony még másolni sem.

No de mivel már egyszer ebben a formában és mivoltomban megteremtődtem, nem kínlódom avval, hogy egy már meglevő énem helyett egy másikat teremtsek. (Ebből egy is éppen elég!)

Természetedet vasvillával űzheted, mégis visszatér – mondja a latin közmondás. Avval a *karakterrel* csinálom hát új húszévességemet, amellyel az előbbit csináltam... bár pszt! – erről nem szabad most már szó essék. És – az elmondottakból számomra utánozni nem kívánatos múltjaimból következően – nem kell félni legalább, hogy régi magamat plagizálom. És mivel mint előző húszéves (mert ha ezek szerint most kezdek az lenni, még nem létezem), esetleges múltbeli okulásokra alapozva (és ez esetben szabálytalan „áthallás"-képpen) nem akarok hát itt okoskodni, vagy pláne pedagogizálni sem.

Nos hát, e sok körülbástyázó szöveg után milyen is lennék mint húszéves?

Kezdjük hát a külsőn, amire ifjaim manapság oly nagy hangsúlyt helyeznek. Én nem hordanék például hosszú szakállt, hogy ifjú fejjel valamilyen templomi ikonon ábrázolt föl-

dön járó istenre vagy a szőlőkben a csőszt helyettesítő madárijesztőhöz hasonlítsak. Kellő időpontokban levágatnám (az általános iskolás lánykákat bizonyára elbűvölő) fürtjeimet is, mert arra gondolnék, hogy ha már nem ékeskedhetem legalább olyan fürtökkel, mint Csillag Anna a régi reklámokon, avagy mint Éva anyánk a Paradicsomban, minek ez a zsíros condraszerűség a fejemen, amelytől – horribile dictu – az embert a mosdatlanság viszkettető képzetei kísértik.

No de ez csak külsőség, talán fölöslegesen előhozott kicsinyeskedés is; hiszen az ember megszokja, hogy lassan csupa Rákócziakkal, Zrínyiekkkel, feltupírozott borbélyreklámokkal vagy esetleg neander-völgyi ősapánk képmásával találkozik az utcán.

És most pedig – hic Rodus, hic salta –, kedves vallomástevő új húszévesem! Én Illés Lajosnak e papírokon nem holmi pályaválasztási vagy az ifjúságot eligazító tanácsadót ígértem; ő szépen meg is köszönte volna (mert udvarias szerkesztő nagyon), ha olyasmit nyújtanék neki, amit pontosabban megkap máshonnan. És ami most itt, az előző, némileg bohókás dolgokra következik, arra azt mondják talán egyesek, hogy én (bizonyos ifjúsági hajviseletbeli irányelvek és a továbbiakat illetően várakozásra késztető szavak leszámításával) kissé túl kényelmesen ugrok be a válaszadás elől a legelső gyors kikötőbe, a sok minden helyett, amit az elképzelt húszévességemmel kapcsolatban mondanom kellene még.

Kellene még?! De hát hogyan is hangzik a kérdés? „Ha én ma húszéves lennék?" Nos, az ember – érthetően – oly hamar igyekszik túllenni egy ilyen nehéz kérdésen, amennyire tud; lehetőleg olyan gyorsan, hogy ne tartsa soká függőben az esetleg pályaválasztását, de még ennél is fontosabbat: az igazi mivoltát megmutató és talán eldöntő várakozásokat.

Elmondtam, milyen *nem* lennék mint húszéves a *külsősé-*

gekben. Most pedig elmondom, milyen lennék belső *magatartásomban* – ami mindennél fontosabb egy húszévesnél, amely, mondhatni, amolyan „kulcspont-kor" arra nézve, hogy a világ számára mi lesz belőle.

Magatartásomra mértékül „szerencsémre" találtam egy könyvet, amelyre nézve, úgy érzem, csak követnem kell, hogy a további, engem illető keresésektől megkíméljem magam. A kezembe került ugyanis egy – érdekes módon – velem teljesen azonos nevű egyénnek, meglehetősen közeli rokonomnak visszaemlékezéseket tartalmazó könyve. Visszaemlékezés, vagy ahogy mondják, memoár, egy húszéves számára nagyon tanulságos, ajánlom neked is, ifjú barátom, itt-ott. Hozzátéve, hogy – véleményem szerint – ennyi meggondolatlanságot mégsem ajánlatos elkövetnie egy óvatos és a többiektől még valamit váró okos embernek, mint amikről ez a névrokonom gyón ezeken a lapokon. Ez az ember alighogy kimászott egy világháborúból, mindjárt belemászott egy másik világháborúba; részt vett a magyar Vörös Hadsereg harcaiban; aztán meg, amikor a fasizmus hovatovább divattá vált hazánkban, fejébe vette, hogy naiv cikkeivel megfordítja a történelmet.

Hogy nem verték agyon, nyilván csak azért történhetett, mivel ellenfelei közül egyesek, akik diktátori allűrjeik nyomán rokonszenveztek a római ókorral, és képzeletben a *fasces* kíséretében jártak az utcán, hallottak róla valahol, hogy az e memoáríróhoz hasonlító emberek a szenteknek és őrülteknek kijáró immunitást élvezték azokban a régi időkben.

Kedves húszévesem – mondom magamnak is, mindjárt óvatosan körülnézve, hogy meg ne hallják –, most te nyilván azt hiszed, hogy én azt gondolom, mint húszévesnek egészen jó nekem egy ilyen könyv arra, hogy magam ne csináljak ilyen meggondolatlanságokat. Hát tévedsz, barátom. Azért is említettem ezt az ominózus könyvet.

Akár hiszed, akár nem, ha rajtam múlna, és ha szükség volna rá, én ugyanazt tenném azonos körülmények között, mint amit ez a „közeli rokonom" elkövetett. Sőt, ha van elképzelésem a jövőről, elsősorban odatartozik az, hogy magam is éppen olyan naiv és dacos lendülettel akarok harcolni minden visszásság ellen, ha bármikor szükség lesz rá, mint ez a bolondos és meg nem gondolt memoáríró csinálta minden erejéből. Ez a magatartás bizonyosképpen jövőbeli – és mindenkori – írói programomat is tartalmazza. (Úgy látszik, „névrokonommal" azonos a természetem is.)

Egy szó, mint száz: ha most valamilyen csuda folytán ez a *ma húszéves* lennék ő, mármint ez a memoáríró, azt igyekezném csinálni – ha mód és szükség volna rá, mondom –, amit ő csinált. Folytatnám harcait, dolgait, átvenném szellemi kardját, magatartását ennek a közeli rokonomnak, „ha húszéves lennék". És ha amit írok, az őrá hasonlít, és azt hiszik, hogy én és ez a nagyon közeli valakim valahogyan teljesen egyek vagyunk, és nem tagadjuk meg soha egymást: egy ilyen bolondságnak tarka bélyegét boldogan hordanám a mellemen.

És mint az *Emberek és állomások* ominózus memoárírója: hordom is utolsó percemig.)

[1970]

ILLÉS BÉLA / TALÁLKOZÁS EGY FIATALEMBERREL

[ALFRÉD MUSSET ÉS KARINTHY FRIGYES NYOMÁN]

Késő őszi délelőtt volt vagy kora téli. A nap nemigen melegített, de élesen világította meg a tárgyakat és az embereket. Talán túlságosan is élesen. Bizonyára az erős fény is bűnös abban, hogy az emberek és tárgyak sokat veszítettek realitásukból, most nem azáltal, hogy a félhomály bizonytalanná tette körvonalaikat vagy a sötétség eltakarta őket, hanem úgy, hogy minden porcikájuk vagy legalábbis felszínük minden kis darabkája éles megvilágítást nyert, és így a fantázia számára nemigen maradt tér. Először ez hozott zavarba. Ha olyan jól látjuk a valóságot, olyan tisztán és világosan, hogy a fantázia nem jut szerephez, akkor a valóság kezd irreális lenni, mert bennünk közönségesen az kelti a valóság érzését, amit a látottakhoz és hallottakhoz, amit a tapintható valósághoz magunkból adunk kiegészítésül, felhígításul, sűrítésül, talán díszítésül. Fantáziánk megcsal minket, és amikor erre nincs alkalma, úgy akar megtéveszteni, hogy ezt suttogja a fülünkbe: ne hagyd magad megcsalni! Óv minket a meztelen valóságtól. Az igazi valóságtól.

Én nem szoktam ilyesfajta gondolatokkal és érzésekkel birkózni. Nyilvánvalóan természetellenes hangulatban voltam, természetemmel és világszemléletemmel éles ellentétben álló hangulatban. Abban a kisvárosban sétáltam, amelyben gyerekkoromat töltöttem volt. Ha az ember évtizedek múltán hazatér szülővárosába, törvényszerűen arra döbben, hogy a város, amelyet viszontlát, sokkal kisebb annál a városnál, amely

fel-felbukkant emlékezetében. A házak sokkal apróbbak, és az emlékezetben égig érő hegyek dombokká törpülnek... Itt most valami egészen más történt. Az emlékezetemben élt város megnőtt. A házak magasabbak lettek. Az utcák szélesebbek. És az emberek, akikkel most alkalmam nyílt beszélgetni, nem az elmaradt kisváros elmaradt lakói voltak, hanem a világ eseményeiben járatos, legszűkebb hazájuk kérdéseit sem provinciális szűkkeblűséggel és rövidlátással megítélő vidéki emberek, hanem a nagy összefüggéseket megértő, a hegyeken túllátó, nemcsak a mára, de a holnapra és holnaputánra is gondoló... majdnem azt mondottam: bölcsek. Gyakran megtörténik velem, hogy zavarba jövök, mert nagyon kicsi emberek nagyon kicsinyes, nevetségesen ostoba érveivel kellene szembeszállnom. Most az hozott zavarba, hogy ahol maradi, rövidlátó emberkéket sejtettem, olyan emberekkel találkoztam, akik nem szorultak az én felvilágosításaimra, akiktől lehet, sőt érdemes tanulni. Pár pillanatig arra gondoltam, hogy eltévedtem: ez nem az a város, amelyről álmodni szoktam. De az utcai feliratok s a „bennszülöttek", akiket megszólítottam, meggyőztek arról, hogy valóban hazaérkeztem. Örültem, hogy szülővárosom így megváltozott, megnőtt, de örömömbe egy kis keserűség keverődött: fájt, hogy nem vagyok próféta, nem hozok új gondolatokat és új érzéseket az elmaradt kisvárosba, és nem háborodhatok fel azon, hogy milyen meg nem értéssel fogadják ezeket az új és nagy gondolatokat és érzéseket. Ismétlem: nagyon különös hangulatban voltam.

Ekkor találkoztam az utcán azzal a cigányképű fiúval (tizennégy-tizenöt éves lehetett), akinek arcképét íróasztalom fiókjában őrzöm, és akiről egy kissé fölényeskedő hangon, de őszinte szeretettel és nagyon szentimentálisan szoktam mesélni. Azonnal megismertem. Magas növésű fiú, inkább sovány, mint karcsú. Hihetetlenül mozgékony. Duzzadt, vörös ajkai

mintha mindent fel akarnának falni, az egész világot. A fiú nagy, barna szeme lázas fényű. Ez a szem sosem lakik jól azzal, amit lát, többet, egyre többet követel, a szembejövőket szinte levetkőzteti. Azt hiszem, minden nőt szeretne elrabolni ez a fiú. Azt hiszem, minden férfival birkózni akar vagy vívni, életre-halálra. A várost félkörben átkaroló szőlőhegyeket szeretné zsebre vágni, a várost átszelő folyó vizét felhörpinteni.

Még ma is gyakran keserűséggel gondolok arra, hogy erről a fiúról ismerősei azt szokták volt mondani, hogy a város, sőt a megye legszemtelenebb kölyke, holott az én emlékezetem azt állítja: ő volt a legbátrabb ifjú ember. Most, hogy viszontlátam, némiképpen igazat kell adnom azoknak, akik nem a bátorságát csodálták, hanem a szemtelenségén háborodtak fel.

Ő is azonnal megismert. Egy másodpercig örömmel nézett rám, azután tetőtől talpig végigtapogatott a tekintete. Az agyamba nézett, a szívembe és a vesémbe. Szemben állott velem, de egész bizonyosan tisztán és világosan látta tarkómat is, hátamat is. És természetesen a cipősarkamat.

Mellém lépett, és a vállamra csapott.

– Meghíztál, híres! És megkopaszodtál! Ne kerülgessük az igazságot: vén totyakos lett belőled. Mi szél hozott ide, öreg? Remélem, nem engem keresel?

Kérdezett, de nem várt válaszra. Nem hagyott szóhoz jutni.

– Ide jöttél a kisvárosba nagy embert játszani? Ne tedd magad nevetségessé, öreg! Mi nem vagyunk kisváros, és te . . . hm . . . nem vagy nagy ember. Semmit sem váltottál be abból, amit ígértél, semmit sem értél el abból, amire vágytál. Vagyis csődöt mondottál. Meg akartad írni Prométheuszt, a tűz meghódítóját. Hol van Prométheusz? És hol a tűz? Mit akarsz hát? Látom, nem vagy tisztában a helyzeteddel! Engedd meg, hogy néhány kérdést intézzek hozzád. Világhírű ember lettél?

Most időt engedett arra, hogy válaszoljak.

– Nem lettem világhírű ember. De teljesen ismeretlen sem vagyok.

– Persze, persze! Néhány száz ember tudja rólad, hogy írogatni szoktál, másik félezer összetéveszt egyik vagy másik ismert íróval. Néhány langyos elismerést is kaptál, viszontszolgálat fejében. Ezt akartad? Majd én válaszolok helyetted. Nem, nem ezt akartad! Vagy talán hatalmas ember lett belőled? Esetleg gazdag ember? A világ leggazdagabb embere? No látod, öreg! Semmit sem váltottál be abból, amit ígértél.

– De hát mit ígértem?! – tört ki belőlem. – És kinek?

A fiú a szemembe nevetett.

– Elfelejtetted? Vagy letagadod? Mindent megígértél, amit egy ember csak megígérhet. Igazán nem voltál sem szerény, sem válogatós. Mikor színház volt a városunkban, akkor megígérted nekem, hogy te leszel a világ legnagyobb drámaírója. Amikor valamilyen sporteseményről írtak a lapok, megígérted nekem, hogy te leszel a leghíresebb sportember: a birkózás, a vívás, a boksz, a tenisz és az úszás abszolút világbajnoka. Mikor amerikai milliárdosokról olvastunk, akkor te gondosan összeadtad azokat a számokat, amelyek a leggazdagabb milliárdosok vagyonát fejezték ki, és elhatároztad, hogy neked kétakkora vagyonod lesz, mint a tíz leggazdagabb milliárdosnak együttvéve van. Mikor azt olvastad, hogy az angol trónörökös a világ legelegánsabb embere, akkor elhatároztad ... De minek folytassam? Ha kötéltáncost láttál, te akartál a világ legjobb kötéltáncosa lenni, ha hajótörésről olvastál, te akartál a legszerencsétlenebbül járni, minden más hajónál gyorsabban és tragikusabban elsüllyedő hajó kapitánya lenni. Hősiesen elpusztuló kapitánya. Megígérted, hogy nagy ember leszel, és hitted, hogy az leszel. Hát, öreg, mindebből semmi sem lett! Én nem teszek neked szemrehányásokat. De hazud-

ni sem akarok neked: nagyon-nagyon csalódtam benned, mert őszintén szólva, én bíztam az ígéreteidben.

Most ismertem rá igazán arra a fiatalemberre, akinek arcképét negyvenöt éve őrzöm. Miután nekem támadt, leszidott, kétségbe ejtett, undort keltett bennem önmagam iránt, egyszerre minden átmenet nélkül megsajnált, szégyellte, hogy bántott, és mindent elkövetett, hogy jóvátegye ezt a bűnét. Ha nem tart attól, hogy kinevetem, szemembe mondotta volna, hogy én vagyok a világ legnagyobb drámaírója, vagy azt, hogy én vagyok a világ legelegánsabb embere, és attól sem rettent volna vissza, hogy bebizonyítsa: hozzám képest az összes amerikai milliárdosok vidéki szatócsok. Szép, nagy szeme ködösen nézett rám. Féltem, hogy mindjárt elsírja magát. Megsimogatta kezemet, és belém karolt.

– Hallom, öreg fiú, hogy részt vettél a moszkvai ütközetben. Óriási! Megmutattátok, megmutattad, hogyan kell harcolni az igazságért és győzni. Ugye, részt vettél a döntő rohamban? Talán te vezetted ...

– Nem! Nem vettem részt a döntő rohamban. Azt hiszem, nem volt döntő roham. A háborút nem egy ütközet dönti el, az ütközet sorsát pedig nem egy roham és nem egy ember. Nem egy ember a győzelem hőse, hanem húsz- vagy harmincmillió ember, sőt talán kétszázmillió ember, aki mind ugyanazt akarta és ugyanazt csinálta, persze mindegyik a maga módján.

– Kétszázmillió ember ugyanazt akarta, amit te? Óriási! Kétszázmillió embert sikerült megnyerned a magad véleménye, a magad akarata számára?

– Ne bolondozz! Én sem kétszázmillió embert, sem kétszázat nem nyertem meg a magam akarata számára, és nem térítettem a magam véleményére. Hanem az igaz, hogy én egy

voltam a kétszázmillióból. Aminthogy most egy vagyok abból a kilencszázmillióból, aki a békéért harcol. Érted?

– Értem.

A fiú elhallgatott. Keze, amellyel belém karolt, reszketett. Nagyot sóhajtott, és lehorgasztotta a fejét.

– Értem! – ismételte. – Egy vagy a kilencszázmillióból. Óriási – mondotta rövid szünet után hangosan, de bizonytalanul. – És, és ... mondd ... ez boldoggá tesz téged?

– Boldoggá? – ismételtem meg a kérdést.

– Emlékszel – vette át ismét a szót a cigányképű, sovány fiú –, emlékszel, a Vérke-parton, elbújva a nádasba, gyakran gondolkoztunk azon, te meg én, hogy mi a boldogság?

– Akkor mindketten – vágtam szavába –, te is meg én is a csillogást, a hatalmat, a gazdagságot ... Ezekben láttuk a boldogságot. Hát hogy mindaz, külön-külön és együttvéve, nem boldogság, abban én már bizonyos vagyok. És remélem, te is. Így van? Na jó. De ha most azt kérdeznéd tőlem, mi a boldogság, és ha azt kérdezed, boldog vagyok-e, nem tudnék, nem tudok válaszolni. Hogy boldog vagyok-e? Igen! De nem egészen. És tudod, hogy mi zavarja a boldogságomat? Az, amit tetőled örököltem, ami megmaradt bennem abból, ami téged hajtott, fűtött, izgatott. Egy vagyok a kilencszázmillió közül, amint a háború idején egy voltam a kétszázmillió között. Ez nagyszerű érzés! Kétszázmillió testvér! Kilencszázmillió testvér! Csakhogy ... Tudod, én nagyon boldog voltam, amikor egyik katonatársam rendkívüli hőstettet hajtott végre. Igazán nagyon boldog voltam és büszke ... De azért egy kicsit, egy nagyon kicsit fájt nekem, hogy nem én vagyok az a hős, akire most kétszázmillió ember büszke; és az ilyen kis fájdalom nagyon-nagyon fáj. Elrontja, megkeseríti a nagy, a nagyon nagy örömet. És ami a kilencszázmilliót illeti ... Én teljesen, minden fenntartás nélkül azonosítom magamat ki-

lencszázmillió testvéremmel, és mindent kész vagyok vállalni, minden áldozatot kész vagyok meghozni a mi győzelmünkért. De... Tudod, néha egy kicsit keserű a szájam íze, ha arra gondolok: még senki sem fedezte fel, hogy én vagyok a legeslegjobb békeharcos, az, aki minden, de minden áldozatot hajlandó vállalni ügyünk sikeréért. Érted?

– Értem! Azazhogy... őszintén szólva, nem értem. Te érted?

– Én értem. Csak neked nem tudom megmagyarázni. Mert te... te nem tudhatod, hogy nagyon nagy boldogság egy nagy közösség tagjának lenni, egy olyan közösség tagjának, amely a legnagyobb, a legszebb ügyért harcol. Én nagyon büszke vagyok arra, hogy meggyőződéses, harcos, hűséges tagja vagyok ennek a közösségnek. De amikor... hogy mondjam? Amikor a legváratlanabb időben és a legváratlanabb helyzetben jelentkezik... jelentkezel te, és azt suttogod a fülembe, hogy több elismerést, több szeretetet érdemelnék, tízannyit, még többet, mint amennyit kapok, hogy társaim, testvéreim nem méltányolják kellőképpen az én teljesítményeimet (sőt néha el is feledkeznek róluk), nem becsülik az én önzetlenségemet, az én bátorságomat, az én tudásomat... tudod, amikor te jelentkezel, akkor, olyankor boldogtalan vagyok. Először az fáj, amit te suttogsz a fülembe, az, hogy nem kaptam meg mindent, amit, véleményed szerint, megérdemelnék. De ez csak egy pillanatig fáj. Bolondság, mondom aztán, és nevetek. De nem egészen őszintén nevetek. Amikor ez a nevetséges fájdalom elmúlt (gyorsan elmúlik), utána sokáig-sokáig és nagyon fáj, hogy én olyan silány ember vagyok, aki nem tud örülni, nem tud maradéktalanul örülni a kilencszázmillió akaratának, erejének, harcának, győzelmének; hogy örömömet, ha csak egy pillanatra is, megzavarja az, amit te suttogsz a fülembe arról, ami velem történik vagy ami velem nem történik. Érted?

Azok a tulajdonságaid, amelyek arra voltak hivatottak, hogy belőled harcost neveljenek, a harc mai, igazi formájában zavarnak... De térjünk vissza a kérdésedhez. Tudok rá válaszolni. Boldog vagyok, de nem egészen.

– Szégyelld magad, öreg gyerek! – kiáltott a fiú mélységes meggyőződéssel. – Tudod te – kérdezte olyan hangon, mint egy vizsgálóbíró –, tudod, hogy milyen sok ember kilencszázmillió ember? És tudod te, megérted, hogy milyen nagy az az ügy, amiért ez a kilencszázmillió harcol? És látod, hogyan harcolnak? Tudod te, megérted, hogy mennyit ad az emberiségnek az ő harcuk, az ő győzelmük? El tudsz képzelni nagyobb boldogságot ennél a győzelemnél? Én nagyravágyó vagyok, bevallom. Hihetetlenül sokat vártam és követeltem az élettől, de ilyen sokat?... Nem, ezt még remélni sem mertem. Megöregedtél, és mégsem tudod megérteni azt, amit én is értek, a kölyök? Híres akartál lenni? Ezer esztendő múlva, tízezer esztendő múlva is büszkén mesélnek és írnak majd arról, amit ti csináltok, ti, kilencszázmilliók. Gazdag akartál lenni? Tied a világ egyharmada vagy még több. Hozzád képest minden amerikai milliárdos nem is szatócs, hanem koldus. Hatalmas akartál lenni?... Öreg, te boldog ember vagy! Nagyon boldog. És ha azt mondod, hogy én zavarom a boldogságodat, akkor igazságtalan vagy. Mondd, miért akartam én valamikor híres ember lenni, vagy hatalmas ember, vagy gazdag ember? A hírért, a hatalomért, a vagyonért? Nem! Nem! Te nagyon jól tudod, hogy azért és csak azért, mert valami nagyot, nagyon nagyot, valami szépet, nagyon szépet akartam csinálni. Persze – bolondul fogtam hozzá. De te... Hát lehet nagyobb nagyságot elképzelni, mint egynek lenni a kilencszázmillióból? Öregem, hát te ezt nem érted? Hallgatsz? Hm. Te nem érted a helyzetet, és engem hibáztatsz, sőt engem vádolsz értetlenséggel.

A fiú ördöngös ügyességgel témát változtatott. Észre sem vettem, hogyan és mikor. Most azt magyarázgatta, mikor és milyen célból épültek a nemrégiben még földszintes város utcáin és terein egy- és kétemeletes házak. Részletes, szakszerű, de eleven és színes beszámolót tartott a további városépítési tervekről. Megmutatta, hová tervezik a színház épületét, és most rövid szóval ismét emlékeztetett a múltra.

– Mikor legelőször voltál színházban... emlékszel? Megeredt az eső, és elmosta az előadást. A nézők is, a színészek is bőrig áztak. Hahaha!

– Akkor nem nevettél, hanem sírtál! – szóltam rá szigorúan.

– Most is sírnék, ha nem tudnám, hogy azoknak az időknek vége, hogy a viszonyok azóta gyökeresen megváltoztak, hogy ti, kilencszázmilliók, olyan hatalmas követ gördítettetek arra a sírra... Na de hagyjuk a költői képeket! Ma már nincs okom sírni. Legfeljebb az szomorít el egy kissé, hogy szégyenkeznem kell miattad.

– Nagyon rapszodikus vagy – feleltem. – Az előbb azt mondottad, hogy többet értem el, mint amiről te álmodni mertél. Most meg szégyelled magadat miattam.

– Az utóbbi megállapításom nem mond ellent az előbbinek. Sőt kiegészíti azt. Többet értél el, mint amiről álmodozni mertem, és mégsem vagy boldog. Látod, ezt szégyellem! És ezért neked is szégyellned kell magadat!

– Azt akarod, hogy ne legyek őszinte, hogy hallgassam el azt, ami fáj?

– Nagyon jól tudod, hogy ezt nem akarom! Az egyetlen, ami melletted szól, hogy nyíltan és őszintén beszélsz a gyengeségeidről. De sajnos, nem harcosan. Nem megvetéssel beszélsz a gyengeségeidről. Nem gyűlölettel. Nem úgy, hogy azoknak reszketniük kelljen, amikor a hangodat hallják.

– Buta gyerek vagy! – tört ki belőlem.

Nem sértődött meg. Rosszallóan csóválta fejét, szomorúan nézett rám, és vállamra tette kezét.

– Ne haragudj, hogy szemedbe mondom, miről szoktál ábrándozni, amikor fáradt vagy és rosszkedvű. Olyankor azt szeretnéd, ha annyi tapasztalatod lenne, tudásod és élményed, mint amennyi most van, hatvanesztendős korodban, olyan fizikumod lenne, mint amilyen harmincesztendős korodban volt, olyan életétvágyad lenne, annyi bátorságod és fantáziád, mint amennyi nekem van, és olyan őszinte lennél, mindenekelőtt önmagadhoz, mint amilyen őszinte én vagyok. Ugye, erről szoktál ábrándozni?

– Szamárság! – feleltem haragosan. És azt hiszem, egy kicsit elpirultam.

– Persze hogy szamárság! – erősítette meg kijelentésemet a fiú. – De tudod, egy kis bölcsesség van ebben a szamárságban, mint ahogy (nem is olyan ritkán) sok szamárságot talál az ember a megcsodált bölcsességekben. Ne haragudj, ezzel nem akartalak megsérteni, nem a te bölcsességedre céloztam, hisz tudod, tapasztalhattad, hogy elnéző vagyok irántad. Magamat sokkal, de sokkal szigorúbban ítélem meg, mint ahogy terólad mondok véleményt. Érted? Véleményt mondok és nem ítéletet.

A fiú ismét bámulatos ügyességgel váltott témát.

– Meg se nézed azokat a híres bortermő hegyeket, amelyeket olyan gyakran látsz álmodban? És meg sem kérded, hogy mi van első szerelmeddel, Harmat Ilonával? Nem érdekel az a lány, akinek megígérted, hogy az egész világ irigyelni fogja őt azért, mert te az ő lábai elé teszed a szívedet? Igen, így mondottad, ilyen ósdi, kisvárosi pátosszal! Nos, nem érdekel, hogy mi lett belőle?

– Érdekel – feleltem nagyon halkan. – Tudod?

– Tudom. Kivándorolt. Disszidált. Hiába, egy takarékpénztári igazgató egyetlen lánya nem maradhat olyan városban, amelynek ügyeit egy volt lakatos irányítja egy tanító és egy téglagyári munkás segítségével! Persze hogy disszidált! Most Chicagóban él. Úgy tudom, klozetos néni lett. Ne csodálkozz, és ne háborodj fel. Klozetos néni, úgy, ahogy mondom. Bocsáss meg, hogy megsértettelek – egyik ifjúkori álmodról szólva. A többi ifjúkori álmod fölött nem mondok ítéletet, illetve azok felett nem marasztaló ítéletet mondok. Azokat helyeslem. Légy híres, gazdag és hatalmas ember. Egy a kilencszázmillió között. És hogy helyzeted valóban boldoggá tegyen, erre a célra felajánlom neked segítségemet. Végy magad mellé. Valahányszor olyan gondolataid és érzéseid támadnak, amelyek nem méltóak egy nagy emberhez, a kilencszázmilliós tábor tagjához, akkor én figyelmeztetni foglak, akkor én megmutatom neked, hol tévedsz, hol térsz le az útról, amelyről együtt álmodoztunk – régen, idestova egy félszázad előtt. Ha magad mellé veszel, szamárságnak tartott ábrándjaidnak egyik fele teljesül. A hatvan esztendő alatt gyűjtött tapasztalatok és az én bátorságom, a hatvan esztendő alatt gyűjtött élménygazdagság és az én életéhségem ... Nos, remélem, örömmel fogadod ajánlatomat.

– Kezdem unni a fecsegésedet!

– Dehogyis unod, dehogyis unod! Félsz tőlem. Félsz, mert azt követelem tőled, hogy őszinte légy és bátor. Félsz, mert azt követelem tőled, hogy erős légy. Félsz, mert azt követelem tőled, hogy gyöngeségedet és hibáidat ne írd az én számlámra, azt követelem, hogy ha elköveted, vállald is őket. Vállald, de ne légy elnéző velük szemben, hanem légy harcos, légy könyörtelen harcos mindennel szemben, ami megzavar engemet abban, hogy büszke legyek rád, hogy úgy tiszteljelek, mint az olyan igaz embert tiszteljük, aki valóra váltotta mindazt, amit

megfogadott, és aki ha hegyóriást lát, nem arra gondol, hogy a hegyóriás oldalán vakondtúrások is vannak, hanem . . . Na, nem akarlak tovább bántani! Nagy, nagyon nagy ajándékot adok neked. Veled megyek, veled maradok, és segítségedre leszek. Hogy megérdemled-e a segítségemet, azt nem tudom. De hogy rádfér a segítség, abban bizonyos vagyok.

Elutasító, durván elutasító választ akartam adni, de nem volt kinek. A fiú eltűnt. Nyilvánvalóan álmodtam az egész buta beszélgetést.

Agyondolgozom magam! Pihennem kell!

Csak most vettem észre, hogy lassan sötétedni kezd. Gyorsan elmúlt a nap. Jólesett a félhomály, könnyűnek éreztem magamat és szokatlanul frissnek. Az álmot most kedélyesen vettem.

Jót tett ez a kis bosszankodás! Milyen szemtelen ez a fiú. És én mindig úgy emlékeztem rá . . .

Az út, amelyiken mentem, a szőlőhegyek felé vezetett, és az egyik forduló után merészen fölfelé kanyarodott. Néhány pillanatig haboztam. Szívem már rég nem bírja a lépcsőjárást, hegymászásra pedig gondolnom sem szabad. Gondolnom sem szabad hegymászásra, de mire észrevettem, hogy mit csinálok, már közel jártam a hegycsúcshoz.

Úgy látszik, lebecsültem a szívemet. Bírja! – állapítottam meg. És ennek természetesen nagyon-nagyon megörültem.

Az a taknyos úgy beszélt velem, mint valami kiöregedett szamárral. Ha tudná, hogy mennyi harci kedv van bennem, ha tudná, hogy milyen örömmel dolgozom, pedig tudom, hogy nemcsak ma, de holnap is találkozom nehézségekkel, sőt holnapután is. Hm. Ha tudná, hogy milyen boldogan vállalom a harcot, akkor büszke lenne rám, és nem akadékoskodna. Ha meg tudná érteni, hogy milyen szép az életem!

Hangosan nevettem. Aztán sokáig állottam mozdulatlanul.

Teli tüdővel szívtam magamba a kissé éles hegyi levegőt. Már hosszú évek óta baj van a szememmel: naplemente után alig látok valamit, majdnem vak vagyok. De most, nem tudom, hogyan történt, nagyon tisztán láttam a lábam előtt fekvő várost, olyan tisztán ... Nem olyan volt, mint álmaimban. Sokkal szebb. Olyan, amilyet egyetlen ember nem tud megálmodni sem, de kilencszázmillió fel tud építeni.

Már nem gondoltam a fiúra, teljesen elfeledkeztem róla. A holnapra gondoltam és a holnaputánra, amikor sok és nagy munka vár rám, amelynek elvégzéséhez minden erőmet latba kell vetnem, és latba fogom vetni.

Talán – gondoltam – egyszer mégiscsak észreveszik, hogy ...

– Szégyelld magadat! – kiáltottam a feltörő gondolatra. – Takarodj!

Már teljesen megfeledkeztem arról, hogy találkoztam azzal a szemtelen fiúval, vagy legalábbis azt hittem, hogy teljesen megfeledkeztem erről a találkozásról. Tévedtem! Erre vall az a büszke vallomás, amit valósággal beleharsogtam az egyre sűrűsödő sötétségbe:

– Mennyit kell még tanulnia, tapasztalnia, örülnie és szenvednie annak a kis taknyosnak, amíg megérti, hogy ha néha akadékoskodom is és elégedetlenkedem is egy keveset, mégis boldog, nagyon-nagyon boldog vagyok!

Most én intéztem kérdéseket a fiúhoz.

Most én nem vártam a feleletre.

– Tudod – kérdeztem –, mikor lett belőlem ember? Mikor először sejtettem meg, hogy csak akkor lehetek boldog, ha nem magamért élek. Ez nem frázis. Ez a dolgok lényege. Én a magam boldogságát akartam, de megértettem, hogy ilyen nincs. Azaz megértettem, hogy én csak akkor, csak úgy lehetek boldog, ha mások boldogságáért verekszem. Nehéz éle-

tet vállaltam? Nagyon nehezet. De ha valahová, oda, ahová el kell jutnunk, csak egy út vezet, akkor azon az egy úton megyünk, és vállaljuk ennek az útnak minden nehézségét. Persze nem tudjuk pontosan, hogy mit és mennyit vállalunk. Én nem tagadom: sok minden nem úgy történt, ahogy vártam, mint ahogy reméltem. De ha mérleget csinálok, tudom, hogy a dolgok lényegében, a leglényegesebb kérdésekben százszor annyi történt, mint amennyit remélni lehetett. Természetesen semmit sem kaptunk ingyen, és semmit sem kaptunk olcsón. De amit sok szenvedéssel megszerzünk... Ha nem vagy vak, látnod kell, mennyire megváltozott a város, a mi városunk. Az emberek is, akik lakják. Az emberek élete is. Az emberek tervei is. Az emberek jövője is. És azt hiszed, csak egy város élete változott így meg? Vagy azt hiszed, hogy megváltozhat a te városod élete, a mi városunk élete ilyen alaposan és ilyen örvendetesen, ha előbb vagy ugyanakkor az egész világ vagy legalább a világnak jövőbe mutató fele nem változik meg? Gondolkozz, értsd meg, miről van szó! Nehéz volt az életem, ma is nagyon nehéz. De szebb életet nem tudok elképzelni, és nem cserélnék senkivel, aki nem azért él, amiért én éltem és élek. Nézz körül, tedd mérlegre a változásokat, és igyekezz megérteni a változások jelentőségét. És akkor irigyelni fogsz. És van rá okod, hogy irigyelj. Mert boldog vagyok. Nagyon boldog. Ha velem akarsz jönni, jöhetsz. Az utat ismered. Más út nincs. Vagy-vagy.

Jó ideig vitatkoztam még az eltűnt fiúval. Némán, de nagyon hevesen, szenvedélyesen.

Mikor végül ismét megszólaltam, mégsem a fiúhoz szólottam, hanem ahhoz a kilencszázmillióhoz, kikről olyan sok szó esett az álmodott találkozás idején.

– És meg fogom írni – mondottam nagyon határozottan és szinte tagolva a szavakat –, meg fogom írni azt a hőskölte-

ményt, amelyet negyvenöt esztendő előtt terveztem, a tüzet meghódító Prométheuszról. Persze nem egészen úgy, ahogyan akkor terveztem. Művem főhőse Kovács Péter martinász lesz, a diósgyőri Lenin Kohászati Művek kitűnő újítója.

És ez a mű kilencszázmillió embert fog harcra lelkesíteni. Kilencszázmilliót vagy még többet.

[1958]

Tartalom

AZ OLVASÓHOZ (ILLÉS LAJOS) [5]

Vonzások és taszítások

DOBOZY IMRE: FÖLÉNY [15]
GALGÓCZI ERZSÉBET: MÍNUSZ [42]
GALAMBOS LAJOS: SZOMORÚSÁG [73]
GERENCSÉR MIKLÓS: ÓBUDAI DÉLUTÁN [78]
BÁRÁNY TAMÁS:
VÁROS, ESTI FÉNYBEN (REGÉNYRÉSZLET) [83]

A felnőtté válás sodrában

SÁNTA FERENC: A CSILLAGOKIG [91]
SZEBERÉNYI LEHEL: AZ IGAZI TEENAGER [99]
MAROSI GYULA: A TEJESFIÚ [105]
PALOTAI BORIS: EGY LEÁNY MEG EGY FIÚ [129]
VÉSZI ENDRE: NEVETÉS [137]
CSERES TIBOR: NYÁRI GYAKORLATOK [150]
MÁNDY IVÁN: LÁNY AZ USZODÁBÓL [161]
PINTÉR TAMÁS: FÁZNAK A HIPPIK [170]
RÁKOSY GERGELY: KALÓZOK [180]
JÓKAI ANNA: MIMÓZA [190]
ASZTALOS ISTVÁN: HARMADIK DIMENZIÓ [200]
MOLNÁR GÉZA:
KULVÁROSI BARANGOLÁS (RÉSZLET) [211]

Mi, felnőtt fiatalok

VÁMOS MIKLÓS: AZ EMBER DOLGOZNI KEZD [223]
NÁDUDVARI ANNA: ÚGY ÉLNI, AHOGY KELL [236]
BERTHA BULCSÚ: A KENGURU (REGÉNYRÉSZLET) [245]
LÁSZLÓ LAJOS: FIATALOK GYÁRA [255]
MOLNÁR ZOLTÁN: A VÁROSI LÁNY [288]
PÁLFALVI NÁNDOR: VESZÉLYES ÜZEM [307]
SIKLÓS LÁSZLÓ: PESTRE JÖTTEK NÁSZÚTRA [322]
MOLNÁR ZOLTÁN: ZSUZSKA ÚJ RUHÁBAN [341]
SZABÓ ISTVÁN: LAKÁSSZENTELŐ [349]
SIMONFFY ANDRÁS: AZ IGAZI LECSÓ [362]
BÁLINT B. ANDRÁS: LENT ÉS FENT [373]
ÚJHELYI JÁNOS: MI KETTEN, FELNŐTT FÉRFIAK [379]

Ha ma húszéves lennék

ILLYÉS GYULA: BESZÉLGETÉS
A MAGYAR IFJÚSÁG SZERKESZTŐIVEL [397]
ILLYÉS GYULA: KHÁRON LADIKJÁN (RÉSZLETEK) [403]
VERES PÉTER: LEVÉL EGY FIATAL ÍRÓHOZ [409]
FODOR JÓZSEF: HA MA HÚSZÉVES LENNÉK... [418]
ILLÉS BÉLA: TALÁLKOZÁS EGY FIATALEMBERREL [423]

A KIADÁSÉRT FELEL A KOSSUTH KÖNYVKIADÓ IGAZGATÓJA · SZERKESZTETTE SZABÓ MÁRIA · A BORÍTÓ ÉS KÖTÉSTERV SZÁNTÓ TIBOR MUNKÁJA · MŰSZAKI VEZETŐ MÓZES TIBOR · MŰSZAKI SZERKESZTŐ SZAKOS ZSUZSA · A SZEDÉST 1976. I. 19-ÉN KEZDTÉK MEG · MEGJELENT 1976. IV. 10-ÉN 20 000 PÉLDÁNYBAN TERJEDELME 22 (A/5) IV

76.0292 ATHENAEUM NYOMDA BUDAPEST · ÍVES MAGASNYOMÁS · FELELŐS VEZETŐ SOPRONI BÉLA VEZÉRIGAZGATÓ

idősebb írókat, akiket gazdag élettapasztalatuk indít és jogosít fel arra, hogy a fiatalokról és a fiatalokhoz szóljanak. Többségükben azonban maguk is fiatalok – már hírt s nevet szerzettek vagy még az írói pálya kezdetén állók –, akik friss szemmel látva, friss hangon vallanak magukról és kortársaikról. Így, együtt teljesítve célunkat: hogy minél szinesebb, érdekesebb és *eszméltetőbb* képet adjunk ifjúságunkról.

KOSSUTH

KÖNYVKIADÓ